ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ «ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ» ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

138

ԳՐԱԿԱՆ ԳՈՀԱՐՆԵՐ

ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԵԱՆ

Կազմեց՝

Կ. ՍԱՍՈՒՆԻ

ՏՊ. «ՀԱՅ ՃԵՄԱՐԱՆԻ»

1949 ՊԷՅՐՈՒԹ

891.99/082/ 1347
Ս-22
Սասունցի Ն.
Գրական գոհարներ...
138

ԳՐԱԿԱՆ ԳՈՀԱՐՆԵՐ

891.99(082)
Ս-22
891.981(082)

ԳՐԱԿԱՆ ԳՈՀԱՐՆԵՐ

ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԵԱՆ

Կազմեց՝

Կ. ՍԱՍՈՒՆԻ

HRANT
ABADJIAN
B. P. 870
Beyrouth

ՏՊԱՐԱՆ ՀԱՅ ՃԵՄԱՐԱՆԻ
1949 ՊԷՅՐՈՒԹ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԳԱՆՁԱՐԱՆԸ ընդհանուր վերնագիր կրող այս հատորը կը բովանդակէ երկու գրքեր, որոնք իրարմէ բոլորովին անկախ նկարագիր ունին և հայ բանաստեղծութեան երկու անկախ ճիւղերը կը ներկայացնեն։ Ա. գրաւոր բանաստեղծութիւն, որ իր հեղինակն ունի, Բ. բերանացի բանաստեղծութիւն, որուն հեղինակը ժողովուրդն է։ Սակայն երկուքն ալ ժողովուրդի ստեղծագործութեան նոյն խորունկ ակունքէն բխած և փոխադարձ ազդեցութիւններ կըրած են։ Հայերէն լեզուի ուսումնասիրութեան, բաղդատութեան և մանաւանդ միջնադարեան քերթողական գրականութիւնը ըմբռնելու համար՝ այդ երկու գիրքերու մէկ հատորի մէջ ամփոփումը մեծ դիւրութիւններ կ'ընծայէ։

ԱՌԱՋԻՆ ԳԻՐՔԸ կը պարունակէ գրաւոր բանաստեղծութեան այն հարստութիւնը, որ սկսած ու ծաղկած է 12րդ դարէն, Հայ ժողովուրդի խօսած լեզուով, այսինքն, այդ դարերու աշխարհաբարով։

12րդ դարէն առաջ ալ քանի մը գրաւոր փաստեր կան, որոնք ցոյց կուտան թէ պերճ գրաբարի կողքին՝ «գեղջուկ» կամ «ռամիկ» հայերէն լեզու մը գոյութիւն ունէր և որ ժողովուրդի խօսած լեզուն էր։ Սակայն այդ գրաբարախառն լեզուն գրականութեան բարձրացած չէր։ Յովհան եպիսկոպոս Մամիկոնեանի (7րդ դար) «Պատմութիւն Տարօնոյ» գրքին մէջ կարգ մը հատուածներ ժողովրդական զրոյցի բնոյթ ունին։ Այս կարգի գրուածք մըն է նաև Շապուհ Բագրատունիին վերագրուած պատմութիւնը, որ 9րդ դարու հեղինակութիւնը կը նըկատուի և գրուած է «գեղջուկ» գրաբարով մը, այսինքն ժողովուրդի խօսած լեզուով։ Այս նշմարները կը նպաստեն հաստատելու թէ գրաբար լեզուի կողքին գոյութիւն ունէր ժողովուրդի խօսած լեզուն, որ սկզբնական շրջանին շատ մօտիկէն կ'ընթանար գրական լեզուին հետ, որ սակայն դարերու հոլովոյթով՝ գըրական լեզուէն կը հեռանար, չկորսնցնելով իր ինքնուրոյն նկարագիրը։ Այս քանի մը գրուածները սակայն աշխարհաբարի կամ ժողովրդական լեզուի դարաշրջան մը չեն բացած մեր գրականութեան պատմութեան մէջ։ Գրաբարը եղած է տիրական և միակ գրական լեզուն։

Տասներկուերորդ դարու երկրորդ կէսէն սկսած ժողովրդական բարբառով գիտական և գործնական նիւթեր գրի կ'առնուին։ Մխիթար Հերացին առաջին դէմքերէն մէկը կը հանդիսանայ իր «Ջերմանց Մխիթարութիւն» գիտական գրքով, գրուած միջնադարեան աշխարհաբարով։ Նոյն դարաշրջանին Ներսէս Շնորհալին հանելուկներ և երգեր գրած է ժողովուրդին հասկնալի լեզուով։ Սմբատ Գունդստաբլը իր Դատաստանագիրքը գրած է Կիլիկեան աշխարհաբարով։ Պետական կարգ մը արձանագրութիւններ և պայմանագրութիւններ գրուած են ժողովրդական լեզուով։

Այս երեւոյթը հայերէն լեզուի պատմութեան մէջ նոր դարաշրջան մը կը ստեղծէր։ Գրաբարէն անկախ, գրաբարէն անջատ գրականութիւն մը կը ծաղկէր, մանաւանդ 13րդ դարէն, որ կը նկատուի հայ մտքի վերանորոգութեան և վերածնութեան դարաշրջանը։ Աւելի ուշ դարերուն նոյն շարժումը պիտի սկսէր Եւրոպայի մէջ Ռընէսանս յորջորջումով։

Այս վերածնութեան շրջանը առաջացած է նախորդ երկու-երեք դարերու ընթացքին։ Բագրատունեաց իշխանութեան վերելքը, Անիի քաղաքական և տնտեսական փարթամութիւնը, Հայաստանի մէջ հետզհետէ յառաջացած քաղքենի դասակարգի նոր պահանջները, Հայաստանի զանազան կեդրոններուն մէջ մեծ և վաճառաշահ քաղաքներու կազմութիւնը նոր կեանք մը կը ստեղծէին և այդ ճոխութեան համապատասխան ընկերային և ընտանեկան արտայայտութիւնները կրօնական սեղմ շրջանակէն ազատագրուիլ կը ձգտէին, աշխարհիկ կեանքին աւելի չափով նուիրուելու համար։ Տասներորդ դարէն մինչև տասներեքերորդ դարը հայ ժողովուրդը մեծ վերիվայրումներու ենթակայ եղաւ։ Շփման մէջ մտաւ Թուրք-Թաթարական տարրերուն հետ։ Ազդեցութիւններ կրեց պարսկական գրական վերածնունդէն։ Իշխանական տուները ժողովրդական հոծ զանգուածներով դէպի արեւմուտք, մինչև Կիլիկիա գաղթեցին և նոր կեդրոններ ստեղծեցին։ Այս բոլոր երեւոյթներուն արդիւնքը պէտք է նկատել 13րդ դարու վերածնունդը և նոր հայերէնի պատմական իրողութիւնը։ (Աւելի ընդարձակ տեսութիւն մը այս մասին ընթերցողները պիտի գտնեն Միջնադարեան Աշխարհաբար Գրականութեան Պատմութեան մէջ)։

Արդ, 13րդ դարէն սկսած մինչև 19րդ դարու յիսնական թուականները հայ գրաւոր բանահիւսութիւնը ժողովրդական լեզուով ճոխ գրականութիւն մը ժառանգութիւն թողած է մեզի։ Այդ գրականութեան հեղինակները յայտնի են իրենց տաղերով, աշուղական երգերով, վիպագրութիւններով, ողբերով և դիւցազնավէպերով։

Հին դարերուն, երբ գրաբար, եկեղեցական-կրօնական գրականութեան ազրազան լեզուն էր և սեփականութիւնն էր բացառաբար կղերական դասակարգին, աշխարհաբար լեզուն կոչուած է «ստորին» հայերէն, կամ «գռեհիկ» ու «ռամիկ» լեզու։

Բանասէրները այս վերջին 75 տարիներու ընթացքին ուշադրութեան առնելով ձեռագիրներուն մէջ գրուած տաղերը, գուսանական երգերը և աշուղական բանաստեղծութիւնները այդ լեզուն կոչած են միջնադարեան տաղերգութեան լեզու։ Հիմա որ բաւարար ուսումնասիրութիւններ կատարուած են և բնագիրներու կարեւոր քանակ մը գրքերով կամ հաւաքածոներով արդէն հրատարակուած են, անվարան բոլորն ալ կ՚ընդունին թէ գրաբարէն բոլորովին անջատ, ժողովուրդի խօսած լեզուով նոր գրականութիւն մը, և այն ալ չա՛տ հարուստ գրականութիւն մը առաջացած է 13րդ—18րդ դարու վերջը, վեց դարերու ընթացքին։ Այդ նոր հայերէնը ժողովուրդի խօսած լեզուն էր, եւ այդ լեզուով գրուածները ժողովուրդին հասկնալի էին։ Որով մեր աշխարհաբար լեզուն սկսած է գրական պաշտօնական կիրառութիւն ստանալ 13րդ դարէն։ Ինչ որ խիստ ուշագրաւ է, այդ միջնակ հայերէնը համահայկական լեզու մըն էր մինչև 18րդ դարու սկիզբը։ Այսինքն բոլոր տաղերգուներն ու աշուղները կը գրէին նոյն լեզուով, նոյն քերականութեամբ և նոյն շարահիւսութեամբ։

Այժմ երբ մենք ունինք մեր արդի աշխարհաբար լեզուն և գրականութիւնը, իսկ հինէն սկսած՝ ունեցած ենք մեր գրաբար գրականութիւնը, միջնադարեան այս աշխարհաբարը կրնանք կոչել Միջնակ Հայերէն, պարզօրէն տարբե-

ըսելու համար գրաբարէն և արդի աշխարհաբարէն։ Սակայն խրատութիւնը կը մնայ այն որ մենք ունեցած ենք մեր լեզուի և գրականութեան ուշագրաւ վերածնունդը 13րդ դարէն, ունեցած ենք մեր միջնադարեան աշխարհաբար լեզուն, որով ստեղծագործած են մեր բանաստեղծները, հոն և մեծարժէք գրականութիւն մը կտակելով ներկայ սերունդին։

Առաջին գիրքը կը պարունակէ ընտիր գրուածքներն այն հեղինակներուն, որոնք ստեղծագործած են անցած վեց դարերու ընթացքին, և մեծ տեղ մը կը գրաւեն Հայոց գրականութեան պատմութեան մէջ։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԻՐՔԸ Հայ ժողովրդական կամ գուսանական հին ու նոր երգերու ընտիր հաւաքածոյ մըն է։ Այս գրքին մէջ զետեղուած են ամենէն շատ առաջ հայ գուսանական երգերու նմուշները որ մենք կրնանք գտնել գրաբար գրականութեան մէջ։ Տաղարաններուն մէջ գրի առնուած բազմաթիւ գուսանական սիրոյ երգեր, պանդուխտի երգեր և խրատական երգեր կան, որ իրենց բնոյթով ժողովրդական ստեղծագործութիւններ են և յիշատակուած հեղինակ մը չունին։ Այդ բոլոր երգերը (մէջը հաշուելով Նահապետ Քուչակի մը վերագրած տաղերը) ժողովրդական անգիր բանահիւսութեան մաս կը կազմեն։ Այս բոլորին վրայ կ'աւելնան այն ժողովրդական սիրոյ, աշխատանքի, հարսանեկան, պանդուխտի երգերն ու օրօրները, որոնք վերջին հարիւր տարուան ընթացքին հաւաքուած են ուղղակի ժողովուրդի բերնէն և հրատարակուած զանազան պարբերականներու, հանդէսներու և հաւաքածուներուն մէջ։ Գիրքին մէջ կարևոր տեղ մը կը գրաւէ Հայ ժողովրդական դիւցազնավէպը (Սասունցի Դաւիթ), որ միայն 19րդ դարու վերջերը գրի առնուած է։

Ստեղծագործութեան առաջնութիւնը ժողովրդական բանահիւսութեան կը պատկանի։ Այս տեսակէտէն դատելով՝ հաւաքածոյի Ա. գիրքը պէտք է ժողովրդական երգերուն յատկացնէր։ Ստեղծագործ ժողովուրդ մը առաջին համախմբումէն սկսած՝ բերանացի կը հիւսէ իր ուրախութեան և տխրութեան երգերը, կ'աստուածացնէ իր հերոսները, և արարողութիւններով կը կատարէ իր պաշտամունքները։ Շատ վերջն է որ գիրն ու գրականութիւնը գիրի կը կոչուին և հիմնուած բերանացի ստեղծագործութիւններուն վրայ, գրաւոր նոր ստեղծագործութիւններու կը ձեռնարկեն։ Բոլոր մեծ գրականութիւնները իրենց կենարար աւիշն առած են ժողովրդական ինքնաբուխ ստեղծագործութիւններէն, և ճոխացած են բերանացի բանահիւսութեան անսահման շտեմարանէն, որ անսպառ է այնքան ատեն, որքան այդ ստեղծագործ ժողովուրդը գոյութիւն ունի։ Ու հին է, անյիշատակ ժամանակներով հին է ժողովրդական երգը, որ դարերով սերունդէ սերունդ կը փոխանցուի, կը փոփոխուի, կը հնանայ, ու երբեմն ալ իր գլխաւոր մասերով կը կորսուի. սակայն նորը միշտ հինէն բան մը կը պարունակէ, ու մեր հաւաքած մէկ երգը սիրոյ կամ աշխատանքի, պարի կամ օրօրի, գրի առնուած թուականով կրնայ միայն յիսուն տարուան հնութիւն ունենալ, մինչդեռ մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւն մը երկու հազարամեակի հնութիւն մը երեւան կրնայ բերել։ Ժողովուրդի մը, այս պարագային հայ ժողովուրդի հաւաքական հանճարի արտայայտութիւնն է ժողովրդական երգը։

Հայ գրականութեան պատմութեան քննութեան նիւթերէն մէկն է հայ ժողովրդական բանահիւսութիւնը։ Հայերէն լեզուի և գրականութեան ուսուցման դասընթացքներէն մէկը պէտք է կազմէ բերանացի այդ ստեղծագործութիւնը, որ այսօր մասամբ մը փրկուած է դարերու ընդմէջէն և գրի առնուելով հասած է մեզ։ Այդ ստեղծագործութիւնները այլեւս հայ գրականութեան շտեմա-

բանին մաս կը կազմեն և խարիսխն են մեր ազգային գրականութեան։ Գրականութեան պատմութեան մէջ ընդարձակ տեսութեամբ մը պիտի խօսինք այս հարցերու մասին։ Այստեղ ընագրերու կարեւորութիւնն է որ կ՚ուզենք ընդգծել և թելադրել անոնց օգտագործումը հայագիտական բարձր զարգացման մը համար։

Ստեղծագործութեան այս առաջնութիւնը մատնանշելով հանդերձ, հատորի երկրորդ մասին մէջ զետեղեցինք ժողովրդական բանահիւսութեան այս գիրքը, որպէսզի մեծանուն հեղինակներուն ծանօթանալէն յետոյ, անհրաժեշտ կարեւորութեամբ եւ լրջութեամբ ընթերցողները ծանօթանան հայ ժողովուրդի բանաստեղծագործած գոհարներուն, բազմակողմանի վերլուծումներ ընեն և բաղդատեն շատ հռչակուած հեղինակներու ստեղծագործութիւններուն հետ և համոզուին այն գերազանց արուեստին, հայեցի ոգիին, և բիւրեղացած կառուցուածներուն, որ կը փայլատակեն ամեն էջի վրայ։

Հայ բանասիրութիւնը անցած հարիւր տարուան ընթացքին բաւարար չափով ուշադրութիւն դարձուցած է մեր ժողովուրդի անգիր բանահիւսութեան վրայ։ Հաւաքուած ու հրատարակուած են բաւական քանակութեամբ երգեր, հեքեաթներ, գիւցազնավէպեր, առակներ ու առածներ և լայն չափով բանասիրական քննութեան ենթարկուած են այդ նիւթերէն ոմանք։ Սակայն վերջին հարիւր տարուան մեր արդի գրականութեան վերելքին մէջ անգիր բանահիւսութեան այս խիստ կարեւոր հարստութիւնը շատ քիչ համեմատութեամբ օգտագործուած է, իսկ հայերէն լեզուի ուսուցման մէջ՝ գրեթէ անտեսուած։ Այս երեւոյթը մեր գրականութեան և կրթութեան թերութիւնը կը կազմէ։ Հայերէն լեզուի միջնակարգ կրթութիւնը ստիպողաբար իր ուսման ծրագրին մէջ պիտի ունենայ մեր միջնադարեան գրականութիւնը և զօրաւոր բերանացի բանահիւսութիւնը։

Այս գիրքը սահմանուած է բաց մը գոցելու թէ՛ որպէս ուսուցման ձեռնարկ բարձրագոյն նախակրթարաններու և միջնակարգ վարժարաններու մէջ և թէ գրասէր լայն հասարակութեան համար, որպէս ընթերցանութեան հաւաքածոյ մը։

Այս երկու գրքերու մէջ ամփոփելով հայ ժողովուրդի հազարամեայ աշխարհաբար բանահիւսութեան գրաւոր և անգիր ստեղծագործութիւններէն ընտրովի էջեր, կազմած ենք Գրական Գոհարներու այս հատորը, ուր մեր ժողովուրդի հանճարը կը փայլատակէ, խորունկ հայեցի շունչով մը, բազմակողմանի այլազանութեամբ, աննման գիւտերով ու ճարտարութիւններով, ընդգրկելով գրականութեան գրեթէ բոլոր սեռերը։

Աշխարհացրիւ հայութիւնը, մանաւանդ անոր դպրոցը և գրասէր տարրը՝ մանաւանդ անոր ուսանող սերունդը պէտք է լիովին ծանօթանայ իր հազարամեայ այս գրական գանձերուն, ըմբռնէ այս կայծկլտուն ու լուսեղէն բանաստեղծութիւնները, խորունկ զգացումները, միտքի հոգիի վերացումները, խոհուն եւ իմաստուն խրատները և ըմբռնէ հայ հոգին որ լոյսի և գեղեցկութեան երկրպագու է և տեւապէս կը ձգտի ազատութեան, արդարութեան և խաղաղ աշխատանքի։

Հայ մտաւորական սերունդը կրնայ լայնօրէն օգտուիլ համաշխարհային գրական ու մշակութային գանձերէն, բայց ժամանակն է (արդէն շատ ուշացած) որ նոյնքան և աւելի ծանօթանայ հայ հանճարին, խոնարհի անոր գանձերուն վրայ, լեցուի իրական հպարտութեամբ և դադրի բերանաբաց մուրացիկն ըլլալու օտար չքնաղներուն, որոնք մեծ մասամբ՝ համեմատութեան կշիռին մէջ թեթեւ պիտի գան։

Կ. ՍԱՍՈՒՆԻ

ԳԻՐՔ ԱՌԱՋԻՆ

ԳՐԱԻՈՐ ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԻՒՆ

(ՄԻՋԻՆ ՀԱՅԵՐԷՆ)

ՆԱԽԱՄՈՒՏ

Հայ բանաստեղծական գրականութեան մէջ վերածնութեան նոր շունչը կը զգացուի Գ. Նարեկացու ոչ միայն ճանճարեղ թռիչքով որ մենք կը տեսնենք իր «Մատեան Ողբերգութեան» (Նարեկ) մէջ, այլեւ այն քանի մը տաղերու մէջ, որ անոր անունով կը մնան եւ հասած են մեր ձեռքը: Ժողովրդական եւ հին գուսանական երգերու ազդեցութեան տակ, հայ գրականութեան ամենէն միստիկ ներկայացուցիչը՝ Գ. Նարեկացին, յօրիներ է այնպիսի տաղեր, որոնց ազդեցութիւնը բացայայտ կ'երեւի յաջորդ դարերու նշանաւոր տաղերգուներուն վրայ, (Ֆրիկ, Յովհաննէս Պլուզ, Կոստանդին Երզնկացի):

Գ. Նարեկացին երգած է երկնային սէրը, իր պաշտամունքն արտայայտած է Աստուածածինին, վարդավառն երգած է ի փառս Աստուծոյ կամ փոխաբերական գեղեցիկ պատկեր մը գծած է՝ միշտ երկնային զօրութիւնը փառերգելու համար, սակայն առաջին անգամն ըլլալով Գ. Նարեկացին այս տաղերուն մէջ սիրոյ եւ բնութեան, գարնան եւ կանացի գեղեցկութեան երգը կ'երգէ, բանաստեղծութեան նոր տեսակ մը առաջացնելով մեր հին գրականութեան մէջ: Այս տաղերուն մէջ «Ողբերգութեան Մատեան»ի վերացական ձեւերը, դաւանաբանական ակնարկութիւնները չկան, այլ կան բնութեան գեղեցկութիւնները եւ սիրոյ (թէեւ աստուածպաշտական) ջերմ արտայայտութիւնները, որոնք անշուշտ աշխարհիկ երգերու շունչէն ազդուած պիտի ըլլան:

Միջին դարու աշխարհաբար (միջնակ հայերէն) գրականութեան վրայ ազդեցութիւն ունեցած է մեծ չափով նաեւ Ներսէս Շնորհալին, որ իր բանաստեղծական նորութիւններով գրական դպրոց մը կը դառնար հետագայ բանաստեղծներուն համար: Ներսէս Շնորհալին եղած է առաջին մեծ դէմքերէն մէկը, որ պահանջն զգացած է աշխարհաբար տաղեր գրելու, անշուշտ կրօնաշունչ եւ բարոյացուցիչ, որպէսզի զինուորներն ու ժողովուրդը այդ երգերը երգեն իրենց ուրախութիւններու ընթացքին եւ հրաժարուին աշխարհիկ եւ հեթանոսաշունչ երգերէն, որ խնճոյքներու անհրաժեշտ մէկ մասը կը կազմէին: (Ներսէս Շնորհալիի այդ տաղերէն հազիւ քանի մը պատառիկներ մնացած են, որպէս նմոյշ):

Միջին դարու մեր գրականութեան վերածնութեան շրջանը կը սկսի 13րդ դարէն, երբ աշխարհաբար լեզուով նոր գրականութիւն մը կը մշակուի դասական գրաբարի կողքին, նոր ձեւերով եւ նոր մօթիւներով: Այդ վերածնութեան շրջանը հասունցած է նախորդ երկու հարիւր տարիներու ընթացքին, Գ. Նարեկացիէն մինչեւ Ն. Շնորհալի. ու այս վերջինէն մինչեւ Օրբէլեան, Կեչառեցի ու Ֆրիկ երկարող ժամանակաշրջանին: Այս պատճառով անհրաժեշտ նկատեցինք այս հատորի առաջին մասին մէջ զետեղել Գրիգոր Նարեկացիի, Ներսէս Շնորհալիի եւ Օրբէլեանի քանի մը տաղերը, որոնք մեր գրականութեան գոհարները մնալու սահմանուած են, եւ կը նպաստեն ըմբռնելու մեր գրականութեան աստիճանական յեղաշրջումը, ոգին, ձեւերը եւ ազդեցութիւնները:

ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՑԻ

(10րդ ԴԱՐ)

ՏԱՂ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ

Գոհար վարդն վառ առեալ
Ի վեհից վարսիցն արփենից՝
Ի վեր ի վերայ վարսից
Ծաւալէր ծաղիկ ծովային։

Ի համատարած ծովէն
Պըղպըջէր գոյնն այն ծաղկին՝
Երփին երփնունակ ծաղկին,
Շողշողէր պտուղն ի ճղին։

Բըքում վակասիր պտուղն
Անանէր խուռն տերեւով՝
Տերեւն տաւիղ տուողին.
Զոր երգէր Դաւիթ հրաշալին։

Ի փունջ խառնըրամ վարդին
Գոյնզգոյն ծաղկունք ծաղկեցան.
Այդ սոս ու սօսախ ծառերդ
Վարդագոյն ոստս արձակեցին։

Այդ նոճ ու բաղբոջ արօսդ
Զարդ առեալ վարդըն շուշանին,
Շուշան շողէր յովտին.
Շողշողէր դէմ արեգականն։

Այն հիւսիսային հովէն
Հով հարեալ գոհար շուշանին,
Ցայն հարաւային լեռնէն
Քաղցր օդով ցօղէր շուշանին։

Շուշանն շաղով լցեալ.
Շող շաղով եւ շար մարգարտով.
Ծաղկունքդ ամէն շաղ առին.
Շաղն յամպէն. ամպն յարեգակնէն։

Սատեղքդ ամէն շուրջ առին,
Դէմ լուսնին գունդ գունդ բոլորին.
Գունդ գունդ խաչաձեւ գնդակ,
Յօրինուած երկնից շուրջանակ։

Փառք հօր եւ որդւոյն յաւէտ,
Սուրբ հոգւոյն այժմ եւ յաւիտեանս։

ԱԶԳՆ ԾՈՎ, Ի ԾՈՎ, ԾԻԾԱՂԱԽԻՏ

(ՏԱՂ ԾՆՆԴԵԱՆ)

Էին աջոյ աջայ ձեռին,
Աջոյն իւր աջ ընդ աջմէ հօր,
Հօր ընդ աջմէ լուսոյն փառաց:
Ի ծոց ծնողին ծագումն անուն,
Յարփւոյն ծագումն եկեալ ի սէր
Կուսին ծնեալ ծոցոյն ծաղիկ:
Ծաղիկ ծոցոյ ծոց հայրենի,
Ամպոյ նման իջեալ յերկնից
Զսէր իւր ի մեզ քաղցրիկ ցօղեալ։
Սէր ի յամպոյ ամպ սիրաշարժ,
Օդոյն ցօղեալ ի նոյն զնման.
Վայր իջուցեալ կաթս անձրեւաց։
Ի սիրո՛յ սէ՛ր ծանուցեալ,
Սիրաբողբոջ տարփմամբ լցեալ,
Սիրով ընդ սէր միաբանեալ:
Լուսինն ի լոյս ի լրումն եկեալ,
Ձոխ ճեմելով՝ գիշերավարն
Ըզկնի ճեմէր բարկ աստեղօք։
Առաւօտեան ցօղիկն իջեալ,
Ի նոր Սիոն զծայրսն առեալ.

Քաղցր արեւով արուսեկին:
Գարունաբեր զարնանաշարժ
Գեղգեղելով երփնազարդեալ,
Նոր հարսանեաց միաբանեալ:
Եկա՛յք նոր մեք զուարճացեալ,
Վառ ի վառեալ տիզ ծալ ի ծալ
Թրփոյն տերեւ յօրինեացուք·

* * *

Երգ զարմանալի, երգ շարժվարժենի
Ծեղի եղեր բարեկերտին,
Խորհուրդ խորհո՛ւրդ համերամ
Զարդ երամից զարդ·
Նոճ ի նոճ յեռից
Սափոր եղեգնալէն անկոյն,
Մատն օրինօրէն, նշդարենի ռահ:
Յունիցն որբենից ի մի կից կամար,
Նշենմ թէ նշենմ միջօրէի ժամու·
Այքն ծով ի ծով ծիծաղախիտ
Ծաւալանայր յառաւօտուն,
Երկու փայլակնածեւ արեգական նման·
Շողն ի ժմին իջեալ յառաւօտէ լոյս·
Յայտէն նռնենի սարդխատունկ
Գեղաշխատակ ծայրից ծաղկանց·
Որոյ սիւնն ի սրտին նուսխայօրէն
Կարկաջայր սաթբերունի սէր·
Ջեռացն Եղիշոյ կամարակապ կապէր·
Ատինճաղ պատինճաղ սրտղի խաղի երգով·
Հիւսէր զելեւելան ընդ միմեանս,
Հանդարտիկ խաղայր, թիկնէթեկին ճեմէր·
Բերանն երկթերթի, վարդն ի շրթանց կաթէր·
Լեզուին շարժողին քաղցրերգանայր տաւիղն·
Ի ծամին խեղեփին հազրէ զի նոյն սէր
Հոգիազգեստեալ զեղն ի գինւոյն գոյն·
Վարսիցն երամից զարդ՝ երամից զարդ
Ալոս են առեալ եռաճիւսակն բոլորեալ այտիւք·
Ծոցին լուսափայլ, կարմիր վարդով լցեալ·
Ծղիքն ծիրանի մանուշակի հոյլք·
Խնկեալ ի կընդրկէ բուրվառ հրով Աստուածայնով լցեալ·

Զայն քաղցրանուագ որ ի նմանէ հնչէր:
Գեղեցիկ պատմուճանաւըն զարդարեալ էր,
Ի կապուտոյ, ի ծիրանոյ, ի բեհեզոյ. ի յորդանէ,
Ոսկեշողէ՛ր գոյնն։
Գօտին արծաթափայլ ոսկէտաուն,
Կամարակապ յականց, յականց շափիւղայ,
Մանրամասին յօրինուածով պճնեալ։
Անծինն ի շարժել մարգարտափայլ գեղով.
Ոտիցն ի գնալ շողն ի կաթիլ առնոյր։
Այն Թագաւորի՛ն, այն Նորածի՛ն փրկչին.
Զքեզ պատկողին փառք յաւիտեանս. ամէն։

ՍԱՅԼԻԿԸ

Փառքք Քրիստոսի ամենազօր յարութեան:
Սայլն այն իջանէր ի լեռնէն ի Մասեաց,
Եւ ի վերայ նորա աթոռք են կարգեալ.
Եւ ի վերայ նորա գահոյք ոսկեղէնք,
Եւ ի վերայ նորա բեհեզք ծիրանիք.
Եւ ի վերայ նորա որդի արքայի,
Եւ ի յաջմէ նորա վեցթեւեան սերովբէքն·
Յահեկէ նորա բազմաչեայ քերովբէքն·
Առաջի նորա մանկունք գեղեցիկ,
Ի գիրկս նոցա խաչն տէրունական,
Ի ձեռին նոցա սաղմոսարան եւ քնար·
Որք երգէին եւ ասէին.
Փառքք Քրիստոսի ամենազօր յարութեան։

Ածեալ են ածեալ զսայլիկն,
Ածեալ են կացուցեալ·
Եւ ահա չշարժէր սայլիկն այն՝
Եւ ահա չխաղայր անիւն այն։

Եթէ հարիւր բարդ խոլըրձան, վեց կորընկան,
Մին մանուշակ խրձաղիզեալ·
Ի Մասեաց յաջ կողմանէն
Սայլիկն ածեալ են կացուցեալ
Եւ ահա չշարժէր սայլիկն այն,
Եւ ահա չխաղայր անիւն այն։

Եթէ սամիքն են արծաթի, լուծն էր ոսկի,
Եւ սամոտիքն ապրիշիմի.
Փոկեր շարած շաքանման հոյլ մարգարիտ.
Եւ անա չշարժէր սայլիկն այն,
Եւ անա չխաղայր անիւն այն։

Այն ճորտն ճոճ էր եւ ճապուկ
Ուսամիջակ հաստաբազուկ
Լայնաթիկունք խարտիշագեղ անեղաշունչ
Նա ձայն ածէր եզնամոլին,
Կանչլուն առնէր աթոռակին։

Եթէ եզինքն են սաթ ու սպիտակ
Ծաղկախայտուցք արագաքայլք ընթացականք,
Եղջիւրն ամեն խաչանման,
Եւ մազն ամեն հոյլ մարգարիտ.
Եւ անա շարժէր սայլիկն այն,
Եւ անա խաղայր անիւն այն:
Ի յառեղէն առեալ ժարժումն կուրծն սայլին,
Նա ձայն ածէր եզնամոլին։

Սայլն ի Սինեայ երկրորդ օրէնքն էր Մովսէսի.
Եւ այն հարիւր բարդ խոլորձանն՝
Այն նահապետքն են մարգարէք.
Եւ այն վեց բարդ կորընկանն՝
Վեցօրեայ գործքն Աստուծոյ.
Եւ այն մին մանուշակ՝
Միաւորեալ երրորդութիւն:
Եւ այն մանուկ խարտիշագեղն՝
Այն Յովհաննէսն էր Մկրտիչն.
Եւ այն չորս կուրծն սայլին՝
Աւետարանն էր Քրիստոսին։

Ի գեղ գայր ի գեղ սայլիկն ի գեղ
Ի Մասեաց յաջ կողմանէն՝
Սայլիկն ի գեղ գայր ի գեղ
Եւ ճռընչալով գայր մտանէր յերուսաղէմ.
Եւ որդիք նոր Սիոնի նոր երգէին զայս ասելով,
Փառք Քրիստոսի. այսօր արձակեցաք։

ՏԱՂ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԵՒ Ի ՏԱՃԱՐՆ ՍՈՒՐԲ

Զորք ի վերուստ իջեալ առ Սողոմոն արքայն,
Շինէին զտաճարն. տաշէին զփայտն,
Բերէին զքարն ու ձեռնադրեալ փայտին·
Դղրդեցաւ երկինք, հնչակեցան լերինք,
Պատառեցաւ արձանքն ի ձայնէ ուռնադղորդ ճայթմանցն։

Երկոտասան նիւթից, երեքտասան կողմանց.
Չորեքտասան մասանցն, կապուտակ նիւթիցն,
Ջնոյն քարոզէին, զվարսն հատանէին,
Ի ներքնական սեմոցն՝ զարծաթապատ բեւեռքն,
Ի լըծակէ լըծակ։

Մըտանէր Քիրիմն(*) արքայիւն ի տունն տէրունական.
Տեսանէր Քիրիմն արքայն ըզզարդ զամենայն գունիցն,
Ըզշողն եւ ըզշուշան, ըզյորդանն եւ զըացագոյն սալիտակն·
Անդնդահոս վտակ. հաւ թիթղունս արկեալ·
Զայն մարգարտով կազմէր. շողանման կապէր
Ի կոզակէ կոզակ։

Քանի՞ թիւ կոզեկացն, քանի՞ թիւ խորանացն,
Քանի՞ թիւ կամարացն, քանի՞ թիւ կանթեղացն,
Քանի՞ թիւ վարագուրացն, եւ քանի՞ թիւ զանգակացն·
Հազա՛ր թիւ կոզակացն, հազա՛ր թիւ խորանացն,
Հազա՛ր թիւ կամարացն, հազա՛ր թիւ կանթեղացն,
Հազա՛ր թիւ վարագուրացն, եւ բիւր մի զանգակացն։

Տաճարն այն ո՞ւմ նըման է, անառքն այն ո՞ւմ նըման է.
Մարդակըն այն ո՞ւմ նըման է. գերանքն այն ո՞ւմ նըման է,
Խոյակքն այն ո՞ւմ նըման է,սիւներն այն ո՞ւմ նըման է,
Խարիսքն այն ո՞ւմ նըման է, եւ տաճարն այն ո՞ւմ վայել է։

(*)Քիրիմն = *Hiram*, Սողոմոնի տաճարին ճարտարապետը:

Աճառքն մարտիրոսացն, մարդակքն մարգարէիցն,
Գերանքն քերովբէից. խոյակքն առաքելոցն,
Սիւներն սերովբէիցն, խարիսխն սրբոյ Կուսին,
Տաճարն վայել է Փրկչին։

Բարշէին բզլարն, հընչէին զանգակքն.
Դղրդայր տաճարն, ճոխայր ճախարակքն,
Ցընծայր Սողոմոն արքայն.
Եւ երգս ի բարձունս երգէին նուագելով
Եւ գոչէին ասելով՝ Ալէլուիա՛։

Ի ԳԼԽԱՏՈՒՄՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԿՐՏՉԻ

Զինչ արդիւնատիպ վայելչատիպ կային
Սէր ի սիրայէ քաղցրաշնչեալ օդոյն,
Շիշ նարդխայ լի քաղցրահամբոյր շրթանց,
Շար մարգարտազարդ լուսասպիտակ երամ։
Խոպ-խոպ խոպոպին վայր վայրենի ջոկից,
Երկուց խնձորոց նշտարենի ոստոց.
Հոյլ մանրակոտոր արմաւենեաց ողկոյզն,
Մի առ մի ընթաց երթեւեկեալ գային։
Էր նաւակատիս Հերովդիայ ծնընդեանն,
Շտապ հրաւէր տուեալ համայնազնեան ռամկին։
Մեղմիկ շարժելով յայս կոյս եւ յայն նայէր
Ծովածըփելին իւր մահաբեր աչօքն,
Կայթել կաքաւել թմբկահարիկ աղջիկն,
Պագշոտ պակուցեալ Հերովդիաս արքայ.
«Արդ, խնդրեա՛ յինէն, հրապարակաւ ասեմ.
Զփառս իմոյ կենաց՝ ըզկէսըն տաց ես քեզ»։
Խրատեալ ի մօրէն յառաջագոյն աղջիկն՝
Պարգեւըս խնդրէր տալ զանարատ ըզգլուխն։
Լուեալ տըրտմէր Հերովդէս արքայն.
Խոժոռ հրամայեաց զանապական ըզգանձն,
Զայն մարգարէին մեծին ի ծնունդ կանանց,
Զայն կարապետին յառաջընթաց ճոխին,
Սա էջ ի դըժոխս՝ հըրագաջահ պայծառ,
Լոյս ծագեաց որ անդ ննջեցելոց սրբոց.
Մտեալ ի դըժոխս՝ աւետարանեաց զՏէրն,
«Տէր յաղթեաց մահու իւր նըշանաւ խաչին»։
Արդ, օրհնեալ է Հայրն եւ համագոյ Որդին,
Հոգին ճշմարիտ, այժմ յաւիտեանս, ամէն։

ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ

ՀԱՆԵԼՈՒԿ ՈՏԱՆԱՒՈՐՆԵՐԻՆ

1

Պանդոկ մի կայր վերայ երկրի
Ի յանցաւորի ճանապարհի,
Որ անծանօթքն ի նմա գային,
Ու ծանօթքն գընային։
Մինչ հիւրքն գայր՝ մեծարէին,
Եւ մինչ գնայր՝ կողոպտէին։
Ոչ թէ մասն ինչ իւր առնուին,
Այլ, զբովանդակըն խլէին։

(Աշխարհն է)

2

Տուն մի տեսի սպիտակ փըռած,
Եւ սեւ հաւեր ի նիրս թառած,
Ձուս ածէին ցեղք ի ցեղաց,
Լեզուաւ խօսեն բանականաց։

(Գիրքն է)

3

Զարմանք ասեմ քեզ սիրելի․
Կին մը ծընաւ գըռուզ որդի,
Տըղայն ունի ալիք ծիրի․
Երբ ծերանայ դառնայ սեւի:

(Խաղող)

4

Մեռանի՛մ եւ մահանամ,
Դարձեալ յառնեմ կենդանանամ․
Զաչս ի յերկինըս համբառնամ,
Բազմատեղօք պայծառանամ։

(Ցորեն)

ՏԱՂ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ցընծան այսօր երկինք
Եւ երկնային զօրք անմարմինք·
Ցընծայ լոյսն եղական
Ընդ անեղին լուսոյ ծագման·
Ցընծայ լուսին ըստուերին
Փայլմամբ լուսոյ անըստուերին·
Ցընծա՛ն պարք աստեղաց
Ընդ յարութիւն Յօրինողին·
Ցընծա՛ն երկիր եւ ծով
Ի հնութենէ նորոգելով·
Ցընծա՛ն ծառք անտառին
Ըստ ի սկզբանըն զարդարին·
Ցընծա՛ն բոյսք դալարի
Ի զարնանոյս իմանալի·
Ցընծա՛ն կենդանականք
Ընդ յարութիւն անմահ բանին·
Ցընծա՛ն որդիք մարդկան
Քանզի յԱդին դրախտին դարձան·
Ցընծա՛, եկեղեցի՛,
Տեսեալ զփեսայն յառագաստի.
Ցընծա՛ նորով Զատկիս
Ձենմամբ գառինն անարատի·
Ցընծա՛ն զգայարանքս
Օծեալ արեամբ պատարագին·
Ցընծա՛մք այսօր ի տիպ
Հանդերձելոց մեր յարութեանն·
Ցընծա՛մք եւ անդ փառօք,
Պարեմք ընդ զօրսն անմարմնական·
Ցընծա՛մք փառաւորելով·
Միշտ զՅարուցեալըն գովելով·
Ցընծա՛մք փառըս տալով
Հօր եւ Որդւոյ եւ Սուրբ Հոգւոյն։

ՈՂԲ ԵԴԵՍԻՈՅ

(ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ)

Ողբացէ՛ք, եկեղեցի՛ք,
Հարսունք վերին առագաստի,
Քո՛րք եւ եղբա՛րք իմ սիրելիք.
Որք յընդհանուր կողմ աշխարհի.
Քաղա՛քք եւ գիւղք առհասարակ,
Ազգք եւ ազինք որ էք յերկրի,
Հաւատացեալըք Քրիստոսի.
՚Ի երկրպագուք Նորին խաչի...

. . . . . .

Բայց եւ ըզքեզ յայս հրաւիրեմ,
Արեւելեան քաղաքդ Անի,
Կցորդ լեր դու իմոյս ձայնի,
Եւ ըսփոփիչ տարակուսի,
Քանզի երբեմն եւ դու էիր,
Վայելչական հարսն ի քողի.
Մերձաւորաց յոյժ ցանկալի.
Շինեալ եղեր տուն արքունի,
Ընտրեալ նահանգըդ Շարայի,
Թագաւորաց Բագրատունի,
Որ ի ցեղէն իսրայէլի...
Մանկունըք քոյ զուարճալի,
Նման նորոգ բուրաստանի,
Դստերըք քոյ պաճուճելի,
Երգ 'ւ ի քընար միշտ ի խաղի.
Իսկ թագաւորք քոյ պանծալի,
Նստեալ յաթոռ թագ ի գըլխի.

. . . .

Այդ ժողովեա՛ զդըստերըս քո,
Վասն իմ ի լաց նի՛ստ 'ւ ի սըգի.
Կոչեա՛ ձայնիւ կականելի,
Շարժեա՛ ի յողբ զամէն հոգի:

. . . .

Առ որ զոչեմ ձայնիւ զուժի,
Լալով խօսիմ զայս ասելի.
Թէ ազգ ամեն բանաւորի,
Ժողովեցէ՛ք ի մի վայրի,

Արք եւ կանայք, հա՛րք եւ ո՛րդիք,
Հա՛րս եւ փե՛սայն առագաստի·
Տղա՛յք, մանկունք ու երիտասարդք·
Ծերք եւ ամեն չափ հասակի.
... Զորս ողբակից ինձ հրաւիրեմ,
Որդւոց իմոց կապարածի...

. . . .

Լացէ՛ք, լացէ՛ք բարձր ձայնիւ,
Զիս ողբացէ՛ք կողկողակի։
Եդեսիա՝ ուռհայ քաղաք·
Որդեկորոյս որք եւ այրի·
Կանչեմ առ ձեզ ձայն կանացի,
Կականալիր ՚ւ ողորմելի.
Քօղս ի գլխոյ մերկանալով
Զիմ պատառեմ ծածկոյթ զարդի·
Փետտեմ ըզվարս իմ ցանկալի,
Խըզեմ ըզհերս անխնայելի·
Քարամբ ծեծեմ կուրծըս սըրտի.
Բաղխեմ զերեսս իմ յապտակի։
Նըստիմ ի սուգ ի տան մըթին,
Որպէս օրէն է սըգաւորի·
Եւ փոխանակ որդան զգեստի
Սեւ ըզգենում զոյն տըխրալի·
Հեղում արտօսր անչափելի,
Յորդ եւ առատ՝ նըման գետի·
Քանզի առակ եղէ յերկրի,
Տիեզերաց նախատելի·
Եւ անցաւորք ճանապարհի
Վա՛յ ի վերայ ասեն վայի։

. . . .

Ես մայր էի բազմորդութեան,
Անթիւ ծընայ դուստր եւ որդի,
Զորս մայրաբար դիեցուցի,
Յստեանց իմոց զկաթն արբուցի·
Գեղեցկատիպ յօրինեցի,
Վայելչապէս զարդարեցի։
Քանզի երկիր պարարտ էի,
Աղբիւր կաթին յորդ բըղխէի,
Աւետաբեր նըման վայրի,
՚Ի այլ գերագոյն որպէս թուէի·

Ջուր կենդանի յինէն բղխէր,
Ջուարթ ծաղիկ բոյս յօրինէր.
Գետոց նըման վըտակ հոսէր,
Ըզբուրաստանս արբուցանէր,
Տօնս ի միջի իմ ծածանէր·
Բաղցրիկ օդովըն ծիծաղէր·

. . . .

Ծեծէին զիս հարկանէին,
Անհընարին տագնապէին·
Բայց այսոքիւք ոչ կարացին,
Յաղթել քաջացն, որ յիս կային·
Մինչեւ ի յայլ՝ հընար մըտին,
Այն խորամանկ նենգաւորին·
Որպէս խըլըրդքըն փորէին,
Նիրքոյ հիման ամրականին·
Սիւն եւ նեցուկ հաստատէին·
Աշտարակացն եւ պարըսպին·
Առ ի յայրել պատրաստէին.
Որպէս օրէն է այս նոցին:
Յայնժամ բարբառ արձակէին,
Առ ժողովուրդըս քաղաքին·
— Մի՛ յամառել ընդդէմ նոցին,
Զի մի՛ մահու մեռանիցին-
Այլ տալ յօժար եւ կամովին,
Զի բարութեանց պատահեսցին:
Եւ զայս լուեալ ժողովէին,
Քաջք եւ արիքն ի միասին,
Պընդէին եւ հաստատէին,
Ուխտ եւ դաշինըս դընէին.
Ո՛չ երկուանալ ի հանդիսին,
Ո՛չ լըքանել պատերազմին,
Ոչ հաւանիլ բանից նոցին,
Եւ ոչ բանալ կամաւ նըմին,
Այլ բարիօք վարկանէին,
Զի անդանօր մեռանիցին.
Քան թէ սըտել մեծի ուխտին,
Եւ վայելել յառօրէին.
Մակաբայանց նըմանէին,
Եւ Վարդանանց պատերազմին·
Միշտ առ միմեանըս ձայնէին,

Աղաղակաւ զայս ասէին.
— Մի երկիցուք զանգիտելով,
Եղբարք ի սրոյ մահկանացուին.
Եւ ընդ քաջացն արիութեան.
Մի՛ խառնեսցո՛ւք զերկիւղ վատին։
Անուն բարի ժառանգեսցուք.
Որ ընծանայ յազգ երկրածին...

. . . .

Որ աստանօր սիրտ իմ ճմլի,
’Ի երիկամունքըս գալարին.
Ցաւ հարկանի որովայնիս ·
Միտք եւ հոգիս իմ այլայլին.
Մինչդեռ յիշեմ զօրն ահագին,
Եւ զառաւօտըն մըթագին...
Յայնժամ պարիսպ ամրականին.
Վերուստ ի ծայր կործանէին.
Եւ ի հիմանց տապալէին.
Մուտ թըշնամեացըն գործէին։
Այլ քաջարիքն ո՛չ կասէին,
Ո՛չ ի փախուստ ինչ դառնային.
Բայց առ միմեանըս ձայն տային,
Քաջալերել յորդորէին։
Արիաբար հաստատէին,
Զինուք անկածըն պարսպին.
Դիմեալ ի մարտ խրախուսէին,
Ոչ զանգիտեալ ի սրոյ նոցին...

. . . .

Եւ որպէս փայտ ինչ անտառի,
Յանօրինաց կոտորէին.
Մինչ զի զահի հարկանէին,
Եւ յետս ընդդէմ նահանջէին։
Բայց նրանի զանձնէ իմմէ,
Թէ բանք իմ աստ դադարէին,
Եւ ոչ յառաջ այլ խաղային,
Ճըմլել ըզսիրտըս լըսողին։

. . . .

Բայց դո՞ւք որդիք իմ սիրելիք
Զէք ինձ մեռեալ, այլ կենդանիք,
Քանզի յերկրի հաւատացեալք,
Եւ ի յերկինըս պըսակիք։

Վաղվաղակի բուսանիցիք,
Որոտ ընդոստ վերաբերիք,
Որպէս ծաղիկ բողբոջիցիք.
Ծառըն կենաց մերձեալ հըալիք.
Աշխատեցեալք իբրեւ մի շուկք
Ի տապ տօթոյ աստ քըրտնեցիք.
Յորժամ հընձէք զոր ցանեցիք՝
Յանմահական դրախտին հանգչիք,
Յաղբերէն կենաց արբչիք.
Անճառ լուսով լուսաւորիք,
Եւ թագ ի գլուխ պըսակեսջիք...

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՕՐԲԵԼԵԱՆ

ՄԷԿԸ Ի ԳԻՏԱՑ ՆԱԽՈՐԴՆԵՐԷՆ

(ԳՐՈՒԱԾ 1300 ԹՈՒԻՆ)

Բուն վերնագիրն է.— «Բան բարբառնական ողբալ դիմառնաբար ի դիմաց Վաղարշապատու Ս. կաթուղիկէին. որք աւաղական եւ ձայն ողբերգականք լեալ անհուն հեծեծանօք աւերման աշխարհիս Հայոց եւ քնարին սպառելոց հայրապետութեան եւ թագաւորութեան համազգունդ իշխանութեան շառաւիղ չափաբան բերմամբ հանճարական արուեստի, ի Ստեփաննոսէ Սիւնեաց այցելուէ ի խնդրոյ ընտրեալ վարդապետի Խաչատրոյ Կեչառեցի»։

Ձայն բարձրագուժ եւ ահագին
Նման օդոցն որոտացին
Կանչիւն անեղ եւ սաստկագին
Գայ ի դաշտէդ Արարատեան

«Արփայունին» որ կ՚անձնաւորէ կաթողիկէն, ձայն կը բարձրացնէ եւ կը հրաւիրէ «երթալ ի գուժ աղա-ղակին»։ Ձայնը կը լսուի ամէն կողմ. խուռն բազմութիւն կը հաւաքուի Արարատեան դաշտը. եւ ի՞նչ կը տեսնեն.

Տեսին ի նմա զարքայուհին.
Զմայրն լուսոյ Հայկայ զարմին,
Մերկ խայտառակ ի բալթրանին,
Զանձամբ արկեալ զքուրձ խաւարին,
Հերքն ճողեալ որպէս կնոջին.
Ստինքն ցամաք զերդ ընկընդին(*).
Զկուրծքն բախէր քարամբ ուժգին.
Առուք արեանց իջանէին.

(*) Ամուլ կին։

Մոխիր կուտէր նման բլրին,
Ցանէր ձնամրն ի գագաթին։
Երամք կանանց ճչող ջայլից
Շուրջանակի զնա պարէին.
Դասք երգողաց կանգնեալ կային.
Զղամբանական փողս ածէին.
Աւաղական ողբովք լային
Զգալարափողսն հնչէին,
Կէսքն շիւան մեծ քարշէին,
Կէսքն զվարսիցըն փետէին.
— Այս ո՞վ, այս ո՞վ ի բազմոցին
Նման մեծի արքայութեան.
Այս ի՞նչ, այս ի՞նչ սուգ անհնարին...
Այս ե՛ս, այս ես էջք միասին.
Իսկ այս՝ որ շուրջ զինեւ պարին,
Են իմ դստերքն որ նախ եկին,
Եկեղեցիք Հայաստանին.
Ժողովեցաք ի միասին
Լնուլ ողբովք զաշխարհ բնաւին։
Երբեմն էի որպէս զերկին,
Հիմ հաւասար եմ գռեհին.
Երբեմն արփի արեւածին,
Այժմ խաւար անհնարին։
Երբեմն հարսն առագաստին,
Մածեալ գրկօքն իմ փեսային,
Այժմ եմ սեղեխ օտարոտին,
Անպէտ նման հոսեալ ջրին։
Այժմ անպիտան նման աղբին.
Եդեալ կոխան չորքոտանւոյն։
Սկիւթացի հօրանք թուրքին,
Կամ խայտառակ մանկունք նոցին,
Որք միշտ կռւան... առնէին,
Տեղիք չարեացն, որք գործէին..

«Արքայուհին» կը խօսի անցեալ փառքերու վրայ. անկախութեան անկումը կ'ողբայ.

Ահա՛ սորա այսպէս անցին
Բնաւին ի բաց եղծեալ գնացին.
Որպէս զստուերք այլ չերեւին.
Նման երազոյ կարծեօք թուին։

Որպէս ծաղիկք ամարայնոյն
Արեւակէզ թարշամիցեն.
Որպէս սաղարթի վարսեալ ծառին
Խարշակահար ցամաքիցեն։
Արդ ոչ եւս է, ոչ երեւին,
Անէացեալք նման նանրին։
Միայն այրի զիս աստ թողին,
Որպէս զոչինչ ի բաց լքին։
Արտ մնացեալ յանվայր(*) դաշտին
Ձիրդ զգազան անապատին.
Զաչուերս ածեմ կողկողագին.
Ձայն արձակեմ ողորմագին.
— «Ո՞ւր էք, որդի՛ք իմ սրբածին.
Եկայք առ մայրըս ծեր նախկին,
Որպէս օրէնն է զաւակին.
Տանիլ խնամ ծեր ծնողին»։
Տեսէ՛ք զիմ փառքըն զառաջին,
Տեսէ՛ք զվերջին նախատս անծին.
Թէ ո՛ւր էր. եւ ո՛ւր ընկեցին.
Յերկնից յերկիր զիս իջուցին.
Խորք անդնդոց զիս ծածկեցին...
Ո՞ւր են փեսայքն իմ առաջին.
Հայրապետաց ջոկքն որ անցին։
Ո՞ւր թագաւորքն իմ են նախկին,
Ո՞ւր եւ ազատքն ընդ Սեպուհին.
Ո՞ւր են իշխանք գահագլխին,
Նախարարաց կոյտքն որ կային։
Ո՞ւր զօրութիւնք բիւր բանակին,
Խուռներամ ամբոխքն անթուելին.
Ո՞ւր բարունիքն որ յիս կային...
Նման հողմոյ յիս շնչեցին
Ու անհետ ի բաց անցեալ գնացին։
Փոխան բուրմանցըն Նարդոսի
Աղբք եւ աւիշք ի քեզ կուտին...
Փոխան զենմանց պարարակին
Հօրանք այծից ի քեզ բունին։
Վա՛յ զքո երէցն Արշակունին.
Վա՛յ զքո կրտսեր Բագրատունին.
Վա՛յ զքո Սիւնին եւ զԱրծրունին.

(*) Անշէն

Վա՜յ զՄամիկոնեին եւ զԱղուանին,
Վա՜յ զՇիրական եւ զՎանանդին,
Վա՜յ զՏարօնոյն եւ զԾոփացին...
Հաղբատ, Բջնին եւ Ամատունին.
Որ յԱրագած ես յԱնբերդին.
Բագուան եւ Կարս ընդ Բասենոյն
Կարին քաղաք բարձր հային.
Վասպուրական տունըդ Վանին,
Տարօն, Սասունք եւ Ծոփացին
Եւ այլ աշխարհ հայասեռին՝
Միջագետաց եւ Հոռոմին,
Կիւլիկեայ, կողմն ստորին,
Պատուեալ գլխովդ մեր Նախկին։
Թողո՜ւմք զողբանքըս ցաւագին,
Անե՜մք աւարտ լալեաց բանին.
Յուսահատիլ չէ պարտ բնաւին։

Զարթնուլ ի քնոյ զբաղականին։
Նա՛(*) նորոգումըն մեզ կրկին,
Որ բնաւ չյիշեմք զփառսն առաջին.
Կանգնէ զաթոռ թագաւորին,
Եւ զգաւազան պատրիարքին,
Ամենեցունց ըստ իւր կարգին,
Ուղղէ զգահոյս տիրականին.
Նոր զարդարէ փառօքըն հին,
Եւս առաւել քան զոր էին,
Տայ մեզ զոչել ձայնիւ ուժգին,
«Վերջինս է մեծ քան զառաջին»։

(*) Նա — Ահա

ԱՐՁԱԿԱԳԻՐՆԵՐ

13-րդ դարու վերածնունդը բնորոշող աշխարհաբար քնարերգութեան անցնելէ առաջ՝ անհրաժեշտ կը նկատենք հոս զետեղել արձակագիր հեղինակներէն շարք մը գրուածքներ, որոնք իրենց ինքնայատկութեամբ և լեզուով զարտուղութիւն մըն են դասական գրաբարէն, զարտուղութիւն մը որ աշխարհաբարի ուղին կը բանայ 13-րդ դարու հեղինակներուն առջև։

Այս շարքին մէջ առաջին տեղը կը գրաւէ Շապուհ Բագրատունիի վերագրուած պատմութիւնը, որ 9-րդ դարու գեղջուկ գրաբարով մը յօրինուած է և այդպէս ալ որակուած է ժամանակակից դասական հեղինակներէն։

Շապուհ Բագրատունիէն յետոյ առաջնակարգ տեղ մը կը գրաւէ Մխիթար Հերացին, որ գիտակցօրէն աշխարհաբար լեզուով գրած է իր Ջերմանց Մխիթարութիւն բժշկական գիրքը 1184-ին։ Գրքի յառաջաբանը միայն գրաբար շարադրած է, ուր կ'ըսէ.— «Եւ արարի զսա գեղջուկ եւ արձակ բարբառով, զի դիւրաւ լիցի ամենայն ընթերցողաց»։ Արդ, վստահօրէն կարելի է ըսել թէ Մխիթար Հերացու գործածած լեզուն իր ժամանակի ժողովուրդի խօսած լեզուն էր։

Մխիթար Հերացիէն յետոյ, Սմբատ Պատմիչն է, որ աշխարհաբար գրած է իր Տարեգիրքը։

Վերը յիշուած աշխարհիկ հեղինակներէն զատ, Մխիթար Գոշէն և Վարդան Այգեկցիէն շարք մը առակներ կը զետեղեմ հաւաքածուին մէջ, նախ առակագրութեան սեռին ծանօթանալու և երկրորդ՝ ըմբռնելու այն փոփոխութիւնը, որ աստիճանաբար տեղի կ'ունենար հայ մտքի զարգացման մէջ, կրօնական-դասական գրականութենէն աշխարհիկ գրականութեան անցնելու համար։

ՏԱՊՈՒՀ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

Դէրէն էր այր առատ և զուարթ, որ ոչ նման էր նմա այլ մարդ ի վերայ երկրի, ոչ ի մեծաց և ոչ ի փոքունց, և էր նորա ծառայ մի ի տանէն Գնունեաց և անուն նորա Գորգ Ջափրան։ Եւ նա էր արքունեան ի Վան, և յորժամ լինէր ի ժամ ճաշոյն՝ իջանէր ի մայրան Վանայ և անդ նստէր ի սեղան, և արք որ անցանէին ճանապարհորդաց՝ կոչել տայր և նստուցանէր, ուտէր և ըմպէր, նոյնպէս և զքաղաքացիսն զլաւ և զվատ։ Սովոր էին գալ և նստել ի սեղանն ամենայն ոք և ոչ կայր չափ ուտել և ըմպելոյ։

Եւ ապա սկսաւ չքաւորել, յայնժամ եղբարք նորա ծաղր առնէին զնա, զի պակասեաց ամենայն ստացուածք նորա, զոր իր հարքն էին ամբարեալ, այլ և երամակք և խաշինք նորա։ Եւ ապա սկսաւ զերկիրն զոր ունէր վաճառել եղբարց իւրոց, և առնոյր զգինն բերդերոյն և զգեղերոյն զանձս, ուտէր և ըմպէր, և ոչ եթող զսովորական բնութիւն իւր, մինչև երբեմն հաստատեցաւ ի քաղաքն իւր, որ կոչի Վան։

Եւ ապա եկն Կագիկ եղբայր նորա և ետ զանձս և հանդերձս պայծառս և զձիս և զջորիս և գնեաց քաղաքն Վան, և ոչ եթող զմի ապարանիցն իւր, որ նստէր ի նա, զի որժամ առաւօտ լինէր՝ զային սովորականքն՝ փողահարքն և գնահարքն և տաւղահարքն և խաղարարքն կոչուէին առաջի նորա։ Եւ ոչ կայր նմա ցնորումն և կամ հոգս աղքատութեան որպէս հարցն իւրոց, բայց միայն ուտէր և ըմպէր։

Եւ ապա թողին զնա զունդք ազատաց իւրոց և գնացին ի նմանէ կէսքն ի Կագիկ եղբայրն իւր և կէսքն ի Համազասպն, և ուր լսէին կատակէին զնա։ Եւ ի զօրացն և ազա-

տացն նորա ոչ մնաց առ նա, բայց միայն Զաֆրան ծառայ իւր, որ էր ի տանէն Գնունեաց։

Եւ չքաւորեցաւ Դէրէն և ոչ մնաց նմա ինչ, բայց միայն երկու ձի, մինն իւր և միւսն Զաֆրան ծառային իւրոյ։ Եւ եղեւ աւուր մի կիրակէի և ասէ Դէրէն ընդ Գորգ Զաֆրանն. «այսօր չունիմք ինչ իբր վայելել»։ Ասէ «թէ ի՞նչ առնեմք»։ Եւ նա ասէ. «առ այսօր ձին իմ և զհանդերձս իմ և զրեհն իմ և զապաւարտս իմ և վաճառեա այսօր, և մի՛ պակասեցուցանէր զսովորական սեղան քո. իսկ ի վաղիւն զինչ պատրաստէ Աստուած զայն առնեմք»։ Եւ այն օրն պատրաստեցին զճաշն ըստ սովորութեան իւրեանց և ուրախ եղեն մինչեւ երեկոյնն, և գնաց ամենայն մարդ ի տուն իւր, և մնաց Դէրէն մէն և Զաֆրան ծառայ նորա և նվիրակ մի և մատրակ մի և այլ ոչ որ։

Եւ նստեալ էին Դէրէն և Զաֆրան ծառայ նորա և խորհէին թէ վաղիւն վաճառեմք զձին Դէրէնին և զհանդերձն և պատրաստեմք ճաշ յայգեստանն։ Զինչ նոքա ի այն խորհէին՝ գայ մարդ մի ճամբուն. տեսաւ զլոյս մոմեղինացն եւ եկն նստաւ առ դուռն վրանին։ Կոչեաց զնա Դէրէն եւ ասէ. «Ո՞վ ես եւ զի՞ գաս»։ Եւ նա ոչ գիտէր խօսել, զի էր Տաճիկ ազգէ։

Եւ գնաց Զաֆրանն բանեաց և եբեր առ Դէրէնն ի վրանն։ Եւ խօսեցաւ ընդ նմա տաճիկ լեզուաւ, զի ուսեալ էր Դէրէն զլեզուն տաճկաց, և ասաց. «Ուստի՞ գաս»։ Եւ ասէ, «գամ Ասորեստանեաց եւ ոչ կարեմ խօսել, զի խոցեալ են զիս ի բազում տեղիս, այլ թէ ճար կայ Աստուծոյ՝ դեղ դիք խոցերուս»։ Յայնժամ Դէրէն եբաց զխոցուած զլխոյ նորա եւ ձեռք նորա եւ եդիր դեղ խոցերուն, զի էր հմուտ բժշկական արուեստին, եւ ոչ էհարց աւելի եւ կամ պակաս։

Եդիր առաջի նորա սեղանն եւ բաժակ եւ յոյժ մեծարեաց զնա, մինչեւ զարմացաւ այրն ընդ բարեմտութեան նորա, զի եդիր բաժակն ի ձեռին նորա եւ Դէրէնն էառ զքնարն ի ձեռն եւ ուրախացնէր զնա, եւ անչափ սիրեաց զնա, զի Դէրէնն այր զվարթ էր եւ սիրուն եւ բարեխօսն եւ աղեկատեսակ։

Եւ յորժամ առաւօտ եղեւ յարուցեալ ասէ այրն այլազգի.

«Ով բարի այր դու, այդչափ բարեխօրհ ես դու, զի չեմ տեսեալ զայլ ոք ի մարդկանէ։ Զի ոչ հարցեր ընդ խաբէ ուստի՞ գաս կամ ու՞ր երթաս»։ Յայնժամ ասէ այրն այլազգի. «Ես եմ արքայն Բաբելացոց, եւ ի մեր քաղաք Բաղտատ եկին այլազգիքն յարեւմտից, որ կոչին Արապկեր. եւ ես եկայ դէմ նոցա ի պատերազմ, եւ նենգեցին ինձ զօրքն իմ եւ խանդրեցան եւ ես ի հոս եկի հալածական, զի ոչ եղեւ ճար մտանել ի քաղաքն իմ ի Բաղտատ, եւ ես դէմս արարի երթալ աշխարհն Խորասանի, զի քոյր իմ կին է թագաւորին Խորասանայ Ապուհուբիշայ, որ արքայն է Գնդայ աշխարհին. եւ ի ճանապարհին թողին զիս ծառայքն իմ եւ ես դէմս առ իշխանն արարի որ Դէրէնն է, ասեն եւ նա է տէր քաղաքիս։ Զի յորժամ ես էի քաղաքն իմ Բաղտատ զրուցէին զնա առաջի իմ վասն առատութեան մարդոյն այն, եւ երբ թողին զիս ծառայքն իմ՝ նա ես առ նա դիմեալ եկի, մինչ տացէ ինձ ձի եւ մարդ եւ առաջնորդեսցէ ինձ յարեւելք, զի գնացից առ փեսան իմ եւ առից ի նմանէ զօրք եւ դարձայց բազումս եւ երթամ պատերազմիմ ընդ թշնամիքն իմ եւ թափեմ զքաղաքն իմ զԲաղտատ։ Եւ աղաչեմ զքեզ, ով բարի այր դու, տար զիս առաջի Դէրէնիկին, որ հոգայ զճանապարհն իմ, եւ քեզ բարի լինիցի Աստուծոյն քո զոր պաշտես»։

Հայէր Դէրէնն առ Ջաֆրան եւ ծիծաղէր։ Եւ նա արբամել ասէր. «Մի՛ ծիծաղեր, աղաչեմ զքեզ. տար զիս առ նա»։ Այնժամ ասէ Դէրէնն. «չէ աստ Դէրէնն, այլ ես հոգամ զքեզ ուր եւ կամիս»։ Եւ նա ասէ. «Մի՛ ասեր, ես լսել եմ որ աստ է»։ Եւ նա ասէ. «չէ աստ»։ Յայնժամ կալեալ զձեռանէ նորա համբուրեաց զնա եւ ասէ. «երդվիր թէ չէ աստ Դէրէնն»։ Եւ նա ասէ. «զի՞ երդնուս, ես եմ Դէրէնն զոր դու խնդրես»։

Եւ նա զարմացաւ եւ ասէ. «ապա է՞ր է զի նստիս ըն դրուց քաղաքին, բասա է. այս քաղաքս քո է եւ այդ բարձր աշտարակս, զի՞ է քեզ, ասա ինձ»։ Եւ նա պատմեաց նմա զամենայն զոր արարեալ էր։ Եւ զարմացաւ։ Եւ ասէ Դէրէնն. «Ով մեծ արքայ Բաբելացոց, երեկի օրըն զիմ ծառային ձին վաճառեցաք եւ վայելեցաք եւ այսօր զիմս կամէին ձին վաճառել, եւ արդ արի հեծիր զիմ ձիս եւ զիմ հանդերձաք վաճառել, եւ արդ արի հեծիր զիմ ձիս եւ զիմ հանդերձ

հագիր եւ առ զիմ Թուրս զնեա քո»։ Եւ կոչեաց զմարդն մի, որ գիտէր զճանապարհն առնել ի Պարսիկս եւ ավեալ նմա վարձ զահեկանս եւ յղարկեց զնեա նորա մինչեւ ի Խորասանն։

Եւ իբրեւ գնաց նա՝ ասէ Դէրէնն ընդ Զաֆրանն. «չէ մեզ պարտ կեալ ի այս քաղաքիս, զի կատակեն զմեզ և ծաղր առնեն, արի գնանք աշխարհ Ասորեստանեայ, զի լինիմք անծանօթ տեղի, զի մարթացուք ծառայել զոք և ապրիլ»։

Եւ առաջ եկան եւ գնացին ի քաղաքն ի Մօսլ, եւ երեք մարդ նստել են ընդ դրաց քաղաքին, եւ էին հարբածք եւ այլ ըմպէին, եւ օրն էր ընդ երեկս, եւ Դէրէնն աշխատել էր ի ճանապարհէն։ Եկն ինքն և Զաֆրանն և նստան մօտ առ նոսա։ Էհարց մինն ի նոցանէ և ասէ. «Ուստի՞ գայք դուք»։ Եւ նոքա ասեն. «ի հեռաւոր աշխարհէն Հայոց ի Վանէ»։ Եւ իբրեւ լվան ասեն. «զիա՞րդ կայ բարիանուն իշխանն որոյ Դէրէնն ասեն»։ Եւ նա ասէ. «ողեկ»։ Եւ նոքա ավել նոցա երդումն և ասէ. «սա՛. իրա՞ւ է զինչ ասեն զնմանէ»։ Եւ ասէ Դէրէնն. «զի՞նչ ասեն»։ Եւ ասեն արքն Մօսլցիք, եթէ «զան վաճառականքն մեր և ասեն, թէ Դէրէնն այն սովորութիւն ունի, զվրանն իւր հարել է ի վերայ ճանապարհին, որ պողոտայն է քաղաքին, և անդ ածեալ զսեղանն իւր առաւօտէ օրն և նստուցանէ զամենայն ճանապարհորդս, զլաւ և զվատ, և բնակիչք քաղաքին ամենայն աւուր, և բազում երգեցիկք և գուսանք հնչեցուցանեն զձայնս իւրեանց մինչեւ երեկոյն, չկայ ճարակ մարդոյ երթալ ի տուն իւր, և այսպէս սովորութիւն նորա»։ Ասէ. «ճշմարիտ են բանքն զոր ասեն զանէն զայն»։ Ասեն նոքա. «հանապա՞զ առնէ»։ Եւ նա ասէ. «այո, ճշմարիտ են նոքա զոր ասացեալ են»։ Զարմացան նոքա եւ ասեն. «ո՞րպէս համակար է առնել զայն»։ Ասէ Զաֆրանն. «ա՛յս է Դէրէնն»։

Եւ առեալ տարան զնա այն տունն, որ ճաշն էր նոցա այն օրն, և իրենք էին երեք մարդ պատուականք եւ հարկեւորք քաղաքին, եւ էր սովորութիւն նոցա զի առաջին օրն երեքն ալ առ մինն լինէին ի ճաշ, եւ միւս օրն առ մինն այլ լինէին. ուտէին եւ ըմպէին եւ բաւ կարի իւր տայր նոցա ընչից

իւրոյ որոյ տունն լինէրն։ Եւ այսպէս էր սովորութիւն նոցա
հանապազօր։ Եւ իբրեւ տարան զԴէրէնն ի միոյ տունն՝ նս-
տուցին զնա պատւով որպէս արժանն էր, կերան եւ արբին
եւ եբեր տան տէրն եւ եդիր առաջի Դէրէնին ընծից իւրոց
եւ հանդերձս եւ զանձս ոսկոյ եւ արծաթոյ, եւ նա առեալ
կալեալ եւ եդ մատանի ի վերայ նորա եւ ասէ. «Թող կա՛յ
առ ի քեզ, պահէ՛ մինչեւ գամ ես առ քեզ»։ Եւ ապա մին այլ
ընկերն այնպէս արար։ Եւ նա զամենայն մարդոյ իրք առ-
ինքն եդիր եւ ինքն գնաց գիշօք ի Բաղդատ քաղաքն։

Յորժամ հասին ի քաղաքն Բաղդատ՝ մտին ի նա, գնացին
ի մոյտան քաղաքին։ Իսկ արքայն Բաղդատայ, որ երէկ ի
Վան եւ անտի գնաց ի Խորասան եւ անտի առեալ զօրս բա-
զումս եւ զանձս բազումս եւ եկեալ հարեալ զթշնամիսն իւր եւ
տիրացաւ քաղաքին Բաղդատայ, եւ հեծեալ էր եւ շրջէր ի մէջ-
տան քաղաքին, եւ այլք խաղային առաջի նորա։ Եւ տեսեալ
արքայն զԴէրէնն եւ զՋաֆրանն՝ ճանաչեաց, կոչեաց զմի ի ծա-
ռայից իւրոց եւ ասէ. «տեսանես զայն երկու մարդն, գնա
ա՛ռ զնոսա եւ տար ի բաղանիսն արքունիս»։ Եւ ինքն գնաց
առ ապարանս իւր եւ կազմել ետ զտունս իւր եւ կոչեաց ըզ-
մեծամեծս իւր եւ զարդարեաց զգահոյս իւր բարձրագոյն։ Եւ
յղարկեաց Դէրէնին հանդերձ պատուական ոսկեհուռն եւ սա-
րօջ ձի։ Եւ առաքեաց ի մեծամեծաց իւրոց խնդիր Դէրէնին։
Եւ իբրեւ բերին մտուցին ի արքունիքն՝ յարեաւ ինքն ար-
քայն ընդ առաջ նորա եւ եկեալ գիրկս առեալ եւ համբուր-
եաց զնա։ Եւ ասէ առ ամենայն մեծամեծս իւր. «յերկիր պա-
գէք սմա»։ Եւ էառ զձեռանէ նորա եւ եհան զնա ի գահոյսն
իւր եւ նստոյց, եւ ինքն նստաւ առաջի իւր եւ ոչ ծանոյց
նմա թէ ով եմ ես։ Եւ Դէրէնն ոչ ճանաչէր զնա։ Եւ աւուրս
ութ այսպէս արար եւ տայր ամենայն աւուրս հանդերձս
պատուականս, ձիս եւ ջորիս եւ զանձս բազումս եւ մարգա-
րիտս եւ ակունս պատուականս։

Եւ յորժամ ութն օր եղեւ՝ ժողովեաց ամենայն քաղաքա-
ցիսն եւ կոչեաց առ հասարակ մեծամեծաց մինչեւ ի փո-
քունսն, եւ իբրեւ բազմեցան ի տան արքունի, եւ էին որ ի
տան կային, յարուցեալ արքայն առ զբաժակն ի ձեռն եւ ա-

ասէ. «լսեցէք արք քաղաքիս Բաղտատայ, իշխանք իմ և մեծամեծք իմ, ես գիտեմ որ զարմացեալ էք վասն այս մարդոյս, որ բազմեալ կայ ի գահոյս իմ, ամէն մարդոյ իր մտին խորհէր թէ զի՞նչ արժան է զայդպիսի մեծարանք առնել մարդոյ մի օտարականի, և ինքն այլ ի խիստ զարմացեալ էր, զի Դերէնն չէր ճանաչել թէ ես ով եմ»։ Եւ երբ զայս ասաց եհարց ընդ Դերէնն թէ «ես ո՞վ եմ»։ Ասէ Դերէնն. «Դու ես արքայն Բաբելացոց, այլ զանունդ ոչ գիտեմ»։ Եւ կայր արքայն ի ոտն առաջի նորա և նմա ոչ տայր ի ոտն առնել։ Եւ ասէ արքան Բաբելացոց. «երդմնեցուցանեմ զքեզ ի խաչ որ ի Վարագ է, չե՞ս զիս ճանաչել»։ Եւ ասէ Դերէնն. «գիտէ Աստուած ու իմ սուրբ Նշանն, որ չեմ ճանաչել թէ դու ով ես»։ Ասէ արքայն. «Դու ես Դերէնն, որ ի Վանն էիր և այս է ծառայ քո Զաֆրան»։ Ասէ Դերէնն. «աղաչեմ զքեզ, արքայ, ասա ո՞ւր ես տեսել զիս»։ Ասէ արքայն. «ես այն եմ որ եկի առ քեզ ի վրանն քո և դու այնչափ ընկալար զիս, զոր ի մարդկանց ոչ ոք կարէ առնել։ Եւ զարմացեալ են ամենայն տունս Բաղտատայ և ասեն թէ մեծարանս արարի երեսաց քոց, բայց լսեցէք մեծամեծք իմ և փոքունք. չկարեմ վճարել զերախտիս զորս զոր առ իս արար դա։ Եւ եթէ արիւն իմ հեղում և մեռանիմ վասն դորա՝ չկարեմ վճարել զդա»։ Եւ պատմեաց ամէն ինչ զոր արարեր Դերէնն և ասէր. «թէ չէր լեալ սա՝ չէի ապրել ընկ ժուկն, այլ դա ինձ շնորհաւոր եղեւ և զորա շնորհօք տիրացայ ես տանս Բաղտատայ և Բաբելացոց ամէնի։ Եւ ասեմ քեզ, Դերէն, այս Բաբելացոց աշխարհն է և քաղաքս Բաղտատ՝ քեզ լիցի ի ծառայութիւն, և ամենայն գանձք իմ և ձիան և ջորեանք իմ և ամենայն ուղտերամակք իմ քեզ լիցի ի ծառայութիւն»։

Եւ ապա ասէ արքայն ընդ մեծամեծս իւր և ընդ վաճառականսն. «բերէք ամենեքեան սմա տուրք»։ Եւ սկսան բերել բաս իւրաքանչիւր կարի ամենեքեան գանձս ոսկոյ և արծաթոյ եւ հանդերձս պատուականս։ Եւ տուեալ նմա թագաւորն գանձս բազում եւ ձիս ազնիւս եւ բազում ուղտս։ Եւ մեծարեաց զնա եւ ասէ. «գնա եւ առ զաշխարհն քո, եւ զոր սիրէ սիրտ քո ի գաւառաց իմոց գրէ յիս եւ ես տաց քեզ»։ Եւ յղարկեաց զնա մեծաւ պատւով։ Եւ տուեալ նմա պաշտօնեայք առաջի նորա, զի հանցեն ծախս ի ճանապարհի նորա, մինչեւ եկեալ հասան յաշխարհն Վասպուրականի։

ՄԽԻԹԱՐ ՀԵՐԱՑԻ

(12րդ դար)

ՋԵՐՄԱՆՑ ՄԽԻԹԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՍՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՋԵՐՄԱՆՆ ՈՐ ՊԱՏՃԱՌՆ Ի ՍԻՐՏ ԵՂԱՆԱԿՅՆ ԼԻՆԻ

Իսկ նշանն այն է որ երեսն կարմիր լինի, մէջ ընդ մէջ եւ ժամ ժամ դեղին դառնայ։ Կարմրութեան պատճառն արեանն եռալն է՝ որ շուրջ զսրտիւն կայ. եւ արեանն եռալոյն պատճառն քինախնդիր լինելն է առ արտմեցուցիչն։ Իսկ դեղնութեան պատճառն այն է՝ որ արիւնն ի ներքս հաւաքի ի սիրտն, ոխս եւ սուգ առնէ վասն քինախնդիր լինելոյն. եւ վասն այդր պատճառանաց արիւնն վայր մի եռայ եւ ի դուրս գայ, եւ վայր մի ի ներքս հաւաքի։ Եւ իւր նշանն այս է՝ որ աչքն կարմրի եւ բարձրանայ. եւ մաճառին երակն մեծ լինի և պինդ. մեծութեան պատճառն ուժն է որ աղէկ կայ. և պնդութեան պատճառն որ բնական տաքութիւն ի դուրս ելանէ և պնդի։

Եւ իւր ատածումն այս է, որ ամէն գիմօք անուշացնես եւ խաղաղես զսիրտն, եւ ի գինայ պատրաստել, մանաւանդ ի հին գինւոյ, գի շատ եղանէ ի վեր ի գլուխն. եւ նայնպէս ի յամենայն ցեղ տաք կերակրոց պատրաստ պահել, որ չվառի բնական տաքութիւնն. եւ ի բաղանեաց պատրաստ կալ, որ չբորբոքի յաւելուածքն ի մարմինն, որ է նիւթն. զկերակուրն հով եւ գիճային տուր։ Ապա թէ գինի տաս, սակաւ եւ շատ ջրախառն տուր եւ զբօ զամէն ջանք վասն սրտին արա՝ որ անուշացնես զսիրտ եւ խաղաղեցնես զտրտմութիւն, խօսիւք եւ կատակով եւ այլ ամէն գիմօք զբաղեցս. օգտակար է օգնականութեամբն Աստուծոյ։

Մարճուայն ասէ ի նոյն պատճառքդ, թէ այս ջերմս ըն-
ծայի ի հոգւոյն առաւել շարժելոյն ցներքսի մարմնոյն դէպ
ի դուրս՝ վասն բնութեան զօրութեանն. զի գումարի ի ժամն
տրամութեանն։ Եւ իւր նշանն այս է, որ աչքն ի յիր բնա-
կան գոյնէն փոխի և ի դուրս բարձրանայ. և երեսացն գոյնն
խիստ կարմրի. և լինի որ երեսն այտոյց առնու. և գոյն
կարմիր դառնայ։

Եւ իւր առածումն այն է, որ եղկ ջրով ի յաւազանն մտէ,
և ճուլապ հով ջրով խմէ։ Ապա տ'ռ. սպիտակ սանտալ և քա-
ֆուր և վարդի ջուր. զայս ամէնս յիրար խառնէ, հա՛ր աղէկ,
և ի վերայ գլխոյն դիր։ Խմելու քաղցր և թթու նուռն ջուր
տուր. և կերակուր հով և զէճ տուր, նշի ձիթով և շաքարով.
և ամենեւին գինի մի՛ տար. և զբաղեցո կատակով և ուրա-
խարար խօսիւք. օգտակար է։

Մուհամատ Զաքարիայն ասէ. յորժամ ի յեղկ ջրոյն ելանէ
ի հով ջուր նստի, և ընդ մտելն՝ չուտով ելանէ, եւ զայլ
առածումնդ զոր ասացաք ի բանի պահէ. և հանապազ ի վար-
դի ջուրն և ի քաֆուրն հոտոտալ տուր, և ի յար ընդ քուն
լինելն զբաղի, զի օգտակար է։

Սահակ ասէ, թէ իւր առածումն այն է՝ որ երբ ի տըրա-
մութեանն սրութենէն հանգչի, ի բաղանիս մտօ եւ ի կիսեղկ
ջրով յաւազան մտէ. եթէ ձմեռն լինի. ապա թէ ամառն լինի
եւ օդն տաք, զմարմինն հով ջրով աղէկ լուա՛։ Եւ ի յանու-
շահոտն հոտոտայ, մանաւանդ եթէ հով եւ զէճ լինի, զերդ
զմանուշակն եւ ի նինոֆարն եւ քաֆուրն, եւ այլ ամէն իրք
որ նման է նոցա։ Եւ խմելու ճուլլապ տուր սառամբ հովցու-
ցած. եւ կերակուր հով եւ զիճային տուր, զերդ դդմով մու-
զավարոյն ազախի ջրով եւ նշի ձիթով, եւ նաան մուզաւարայ,
եւ մանտր ձուկն թաժայ՝ նշի ձիթով տապկած, եւ զայդ կե-
րակուրդ յար ի բան պահէ. եւ ի տաք կերակրոց եւ ի չորա-
յին եւ ի գինւոյ պատրաստ կալ, եւ շատ քուն լինելն օգտա-
կար է, եթէ Աստուած կամի։

ՎԱՍՆ ԱՅՆ ՋԵՐՄԱՆՆ ՈՐ ՉԿՆԻ ՓՈՐԱՑԱՒՈՒԹԵԱՆՆ ԼԻՆԻ

Մինոյին որդին մեծ իմաստունն ասէ. թէ այս ջերմանս պատճառն ի հոգւոյն շատ շարժելոյն է ի դառնելոյն լինի՝ ի ձեռն բնութեան զօրութեանն, վասն լուծմանն որ արտաքս հանէ. և ի ձեռն այդր պատճառանացդ այս ջերմս ընծայի։ Իւր նշանն այս է՝ որ երեսաց գոյնն՝ դեղին լինի, և մարմինն թուլանայ, և աչքն խոր անկանի, և մաճասին երակն բարակ և վատուժ լինի։

Իւր ստածումն այս է՝ որ փորացաւութեան դեղերն ի բան պահես, զոր փորացաւութեան դուռն յիշեր եմ. և ջանա՛ ամէն դիմօք՝ որ զփորն կապես. և կերակուր փոթոթ եւ կապող տաս, որպէս ագռաւի մուղավարայ և նռան, և որ սոցին նման են. և ի վերայ ստամոքացն սպեղանի դիր, որ ստամոքացն զօրութիւն տայ։ Երբ լուծումն դադարի և ջերմն յանկանի, ի բաղանիս մտանէ և զմարմինն եղկ ջրով լվանայ. և կերակուրք հով և չորային ուտէ, որ զբնութիւնն կապեն. զի թէ լուծումն դադարի՝ զկնի և ջերմն արձակի։ Ապա թէ մնայ ջերմն, տե՛ս ո՞ր ազգէ է. ի նոպայո՞վ և ի բորբոսային ջերմերուն են, թէ ի յաննոպայ և յանբորբոսային ջերմերոյն. եւ բժշկէ իւր բժշկութեամբն, որպէս ի գիրքս գրեալ եմ մի ըստ միոջէ կարգով զպատճառն, զնշանն եւ զստածումըն, օգնութեամբն Աստուծոյ։

Եւ այլ ամէն ցեղ հիւանդութիւն որ ի հետն ջերմն լինի, յորժամ հիւանդութիւնն բժշկի, և ջերմն արձակի։ Ապա թէ ոչ՝ նոյնպէս տե՛ս զջերմն թէ յորո՞յ ազգէ է և ո՛ր ցեղ եւ ո՛ր տեսակ է, և զի՛նչ ունի պատահումն. ի բորբոսային ջերմերո՞յն է թէ անբորբոս, ի նոպայո՞վն է թէ աննոպայն, ի սո՞ւրըն է թէ յերկարօրեան. և ստածէ զամէն մէկ իւր բժշկութեամբն, որպէս յիշել եմ, և յիշել կամիմ ի գիրքս ուրիշ կամօքն Աստուծոյ։

Ա

Հապ աչարին՝ որ օգտէ գլխոյն եւ աչացն եւ ականջացն, եւ հանէ զաւելուածքն եւ զգիճութիւններն ի գլխոյն եւ ի յամէն մարմնոյն։ Առ հինգ ազգ հալիլէ, սապր, ըռեւանդ, կարմիր վարդ, զարիկոն, թրպուդ կէս կէս դրամ. չահմ խանզալ, սակամոնի, աֆթիմոն, հնդի աղ, քիմրէ, մուխլագրախ, անիսոն միմի տանկ, պալասանի փայտ, և պտուղ, ասարօն, սալիխայ, մաստաքէ, դարիխենի, սումպուլ, զաֆրան, օշինդր, հոյ քար, ջհուտ քար, լաջուարդ քար, սուրինճան, պուզիտան, հապնիլ կէս կէս դանկ. լոսէ չամէնս մանր. և զսակամոնին խաշոր, և շաղէ սամթառճի ջրով, հապ արա։

Բ

Գալիանոսի հապն խիստ աղէկ՝ որ լերկէ զառաջինս գործէ։ Առ սապր, սակամոնի, չահմի խանզալ, հնդի աղ, աֆթիմոն, շարիկոն, սեւ հալիլէ մաստաքէ, քիմրէ, մուխլագրախ, անիսոն ռուպ ռուպ, լոսէ, և շաղէ հնդիպէի ջրով։

Գ

Այլ գլխացաւի, թէ ի հովէ լինի, թէ ի շոգոյ։ Առ սապր երկու դրամ, օշինդր մի դրամ, մաստաքէ և կարմիր վարդ կէս կէս դրամ, լոսէ, և շաղէ բաադիանի ջրով։

Դ

Հապ՝ որ հալէ զմեծ և զպինդ փայծաղն։ Առ սապր և քապրենոյ տակի կեղեւ չորցուցած կէս կէս դրամ սեւ պղպեղ, ասարօն, զըռեւանդ չերկայն, որ է ազնիւան տակն, երիսա՛ որ է մրտին տակն, սումպուլ տանկ տանկ, ու մուխլ տանկ մին, և տուր պզըրկատունի սրքնճպինով։

ՍՄԲԱՏ ՊԱՏՄԻՉ

ԶԱՊԷԼ ԵՒ ՀԵԹՈՒՄ

Ի թուին ՈՀԵ (1226) ժողովեցան առ Կոստանդին կաթողիկոս և եպիսկոպոսք և իշխանքն ի Տարսոն, և դրին թագաւոր յորդեանցն պարոն Կոստանդեայ զպատանին Հեթում, և տուին իւր կին զդուստր թագաւորին Լեւոնի Զապել։ Եւ եղեւ ուրախութիւն Հայոց. և եդին մեծ սէր ընդ Հռոմայ Պապն, և ընդ Ալամանաց Օնբրուռն. և ընդ Ալատին Սուլտանն Հոռոմաց, և յաւուրքս այս շարժեցաւ զիւական բարկութիւն ի թագուհին Զապել. և ուզեց երթալ տեսնել զիւր մայրն յԱսպիթլուն բերդն ի Սելեւկիա, եւ գնաց. եւ խռովեցաւ ընդ թագաւորն եւ ընդ ամէն Հայքս։ Նա պարոն Կոստանդին ժողվեց հեծել, ու գնաց իջաւ առաջի Սելեւկիոյ. Նա ասպիթլըն վանց որ շատ կու ծախուէր զինքն Սելեւկիայ, ու կու վախէին ի յԱլատին Սուլտանէն, նա ուզեց տալ զբերդն թագուհեովն ու սէր ունենալ ընդ Հայք։ Եւ ֆրերեր դրանին այս կերպովս ետ, եւ ասէ՝ թէ աղբերցս Լեւոն թագաւորն ետ մեզ. մեք չկարեմք տալ ընդ իւր զտերն՝ թէ ել ի բերդէս. ապա մեք կու ելնենք, դուք առէ՛ք զբերդն ու զինքս։ Եւ այս ցեղ առին զՍելեւկիայ ու զթագուհին...

ՄԽԻԹԱՐ ԳՈՇ

(12րդ դար)

ԱՌԱԿՆԵՐ

Բեկեալ առիւծու ոտք՝ որանչէր զքնաւ կենդանեաց, եթէ՝
— Հարկաւորք իմ էք, զի իշխան գազանաց եմ, ընդէ՞ր այժմ ոչ պատարագէք, զի դարմանեցայց։
Եւ ասեն.
— Զի ի քէն ինչ ոչ գտաք պահպանութիւն՝ ոչ յորջոյ, եւ ոչ ի գայլոյ, եւ ոչ յայլ ինչ գազանէ։ Նա եւ ոչ դու իսկ ի մեզ խնայեցեր։ Այլ մեզ պատարագել Աստուծոյ արժան է, որ այդպիսի չարեաց զքեզ պատահեցոյց։
Յայտնի է առակիս միտք, զի չարք յառաջնորդաց յաշխարհայնոց եւ յեկեղեցականաց՝ տանջելով զհնազանդեալսն, եւ ոչ յայլոց պահեն ի վտանգէ։ Եւ ըստ արժանոյն անկեալք ի չարիս՝ Աստուծոյ գոհութիւն մատուցաք՝ զի ոչ ի մէնջ եղեւ։

Փախուցեալ երբեմն ի լծոյ հերկանց եզն, եւ ըմբռնեալ ի մշակէն՝ ածաւ ի կալն. յայնմանէ փախուցեալ՝ ածաւ ի սայլն եւ յայնմանէ՝ ի բազում ինչ, մինչեւ անհնար եւս զփախուստն, եւ հաւանեալ մնացաւ։
Ի դէպ է առակիս այնոցիկ լինել խրատ, որ լուծութեամբ զկեանս՝ եւ տանց գործոյ կամին անցուցանել. որոց արժան է խրատել այսպիսի, մինչ զի յանձն առցէ զամենայն ինչ, քանզի ոչ է հնար քաղաքավարել անգործ։

* * *

Ժողովեալ երբեմն աստեղայ՝ ասեն ի նոցանէ ծերագոյնքն.

— Մեք բազումք եմք, զի՞րդ զտիւ և զգիշեր ոչ լուսաւորեմք նման արեգական և լուսնի։

Ասէ մին.

— Զի ո՛չ միաբանութեամբ վարիմք։

Եւ խոնարհեալ միաբանութեամբ՝ նախ հերքել զարեգակն՝ և ի ծագել լուսնի՝ պարտեցան և ասեն.

— Այսպէս ի սմանէ աղօտացաք, զի՞նչ և յարեգական ծագելն լիցուք։

Եւ զղջացեալ՝ զպարտութիւն խոստովանեցան։

Նռնենի և Թզենի առ միմեանս սէր ունել կամեցան, և քաղցրութեամբն հաւասարեցան։ Բայց ընդ թթուութեան նռնենոյն տաղտկացաւ Թզենի, և լուծաւ դաշինքն։

Իմաստս տայ այս առակ, նախ՝ փորձել սիրելեաց զմիմեանց բարս, զի ամենայնիւ նման միմեանց իցեն՝ ապա թէ ոչ՝ դիւրաւ լուծանելի իցէ սէր։

ՎԱՐԴԱՆ ԱՅԳԵԿՑԻ

(13րդ դար)

ԱՌԱԿՆԵՐ

Նոր հարս մի եղեւ խոհարհ եւ համբերող։

Եւ կամեցան փորձել զնայ սկեսուրն եւ սկեսրայր նորա։

Ասէ մին, թէ՝ զդուռն փակէ։ Եւ միւսն ասէ. բաց։

Մին ասէ. եկ փակէ զդուռն, հողմ է։

Եւ երբեւ գնաց եւ փակեաց զդուռն։ Եւ միւս ասէ. եկ բաց զդուռն, զի ծուխ է։

Եւ սկսան ասել՝ փակէ եւ բաց։

Եւ նա սկսաւ փակել եւ բանալ կարգաւ եւ ասէ. Քեզ փակեմ եւ զորայ բանամ։

Եւ յերկարեաց եւ ոչ բարկացաւ։

Ցուցանէ առակս, թէ առաքեալքն եւ մարգարէքն մեծ համբերութեամբ քարոզեցին աշխարհի եւ մեծ սպառնալեօք փակեցին զդժոխքն, զի մի մտցեն ի նայ, և բացին զարքայութիւն ողորմութեամբ Աստուծոյ, եւ չնորհօքն, զի մեղաւորք զղջեն եւ մտցեն ի նայ յուսով ապաշխարհութեամբ։ Այս է փակելն ու բանալն։

ԱՂՈՒԷՍ ԵՒ ԿԱՔԱՒ

Աղուէս էառ կաքաւ մի ի բերանն և կամէր ուտել զնա։ Եւ ասէ կաքաւն.— Օրհնեալ է Աստուած, որ կոչեաց զիս յիւր արքայութիւն, զի զերծանիմ ի յայս չարեացս. եւ ապա դու,

աղուէս, գոհացիր զԱստուծոյ եւ ապա ուտես զիս. քեզ մեծ վարձք է։

Եւ աղուէսն կկզեցաւ եւ հայեցեալ յերկինս եւ բացեալ զբերանն՝ ասէ.— Գոհանամ զքէն, Աստուած բարի, որ պատրաստեցիր ինձ սեղան բարութեան։

Եւ կաքաւն զերծաւ ի բերանոյն եւ թռաւ։

Եւ ասէ աղուէսն.— Ո՛վ անմիտս եւ յիմարս, յառաջն պարտ էր ինձ ուտել եւ ապա գոհանալ զԱստուծոյ։

ԳԱՅԼ ԵՒ ԷՇ

Գայլ եգիտ էշ մի գէր եւ կամեցաւ ուտել զնա։ Եւ ասէ էշն.— Աղաչեմ զքեզ, ով գայլ, հան զայս խոցս ի յիմ ոտքէս եւ ապա ուտես զիս, զի Աստուած ետ զիս ի ձեռս քո կերակուր, քանզի բեւեռ չար հասաւ յոտս իմ եւ տանջէ զիս։

Եւ անցեալ գայլն յետոյ կողմանէ, զի հանցէ զբեւեռն։ Եւ էշն ամենայն զօրութեամբն խըռով կիցս եհար զբերան գայլուն, եւ ջախջախեցան խածերք (1) նորա։ Եւ գայլն լայր դառնապէս եւ ասէր.— Յիրաւի կրեցի զայս ամենայն վիշտս. զի ես ի սկզբանէ մսագործ էի, եւ արդ ո՞յ արար զիս պայտար։

ԱՌԻՒԾ ԵՒ ԱՂՈՒԷՍ

Առիւծ մի կորիւն ծնաւ։ Եւ ժողովեցան կենդանիքն ի տես եւ յուրախութիւն։ Գայ աղուէս ի մէջ բազմամբոխին եւ մեծահանդէսին նախատեաց զառիւծն յատեանն բարձր ձայնիւ եւ անարգեաց թէ ո՞յդ է քո կարողութիւնդ. զի մի մի կորիւն ծնանիս եւ ոչ բազում։—

Պատասխանի ետ առիւծն հանդարտաբար եւ ասէ.— Այո՛, մի կորիւն ծնանիմ, բայց առիւծ ծնանիմ եւ ոչ աղուէս քան զքեզ։

(1) Կզակ

ԻՇԱՏԷՐ ԵՒ ԳԱՅԼ

Ասի առակս, թէ այր մի զէշ իւր կորուսեալ էր և խիստ աղէտալի ի շուրջ գայր և խնդրէր։ Եւ տեսեալ գայլուն ասէ.
— Ա՛յր դու զի՞նչ խնդրես։

Ասէ այրն.— Ով գայլ, զիմ իշուկս կորուսեալ եմ և չեմ գտանել։

Ասէ գայլն.— Ո՛վ այր, զքո էշն ես գտի։

Ասէ այրն.— Բե՛ր զէշն, որ տամ զքո գտանելէն։

Ասէ գայլն.— Ով այր դու, զքո էշն ի չամուան էր անկեր և ես երեք օր ի հետն եմ զատել, և ապա կարացի ի դուրս քաշել, և ի վարձին տեղն զէշն կերի. գիտէի, որ աղքատ մարդ էիր և ինձ վարձ չկարէիր տալ։

ԳԱՅԼ ՅՈՒՍՈՒՄՆ

Ասի յառակս, թէ գայլին ձագն բռնեցին ու դրեցին գիր, թէ կարդա։ Եւ ասեն, թէ ասա այբ։ Եւ նա ասէ՝ այծ։ Եւ ասեն թէ ասա գի՛մ։ Եւ նա ասէ՝ գառն։ Եւ ասեն թէ ասա դա՛։ Եւ ասէ՝ դմակ։ Եւ ասեն ասա ե՛չ։ Նա ասէ.— Ես կու երթամ, ուր անցաւ, այլ չեմ ի հասնիլ։

ՄԱՅՐՆ ԵՒ ԳՈՂ ՈՐԴԻՆ

Այրի կին մի ունէր որդայ մի, և սկսաւ որդայն գողանալ միրգ և բանջար, և մայրն առեալ ճաշակէր, և ո՛չ խրատէր զորդայն ի կամս Աստուծոյ։ Եւ նա ևս աճեցոյց զգողութիւնն. երեր անասունս և անօթս, և այր եղեալ՝ եղեւ աւազակապետ ի լերինս, և բազում չարիս առնէր։ Եւ կալեալ տարան զնա ի կախել. եւ ասէ. բերէք զմայրն իմ զի համբուրեցից զնա։ Եւ յորժամ բերին՝ խածեալ եհատ զքիթ մօրն։ Եւ ասէ թագաւորն. Ո՞ չար, ընդէ՞ր հատեր զքիթ մօր քոյ։ Եւ նա ասէ. Զի ոչ խրատեաց զիս ի տղայութեան ի կամս Աստուծոյ,

որ չէի յայս վիշտս անկեալ. յիրաւի արարի զայս մօրն ի-մոյ։ Եւ Թագաւորն հրամայեաց զնա արձակել եւ զմայրն կախել։

Ցուցանէ [առակս]՝ թէ ամենայն ծնողք որք ոչ խրատեն զորդի իւրեանց ի կամս Աստուծոյ, նա մեղք որդւոյն ի գլուխ ծնողացն է յաւուր դատաստանին։

ԱՅԾ ԵՒ ԳԱՅԼ

Ասի յառակաց, թէ այծ մի ի վերայ բարձր պատին կայր նստած. և գայլ մի եկն նստաւ յատակս պատին հայեցեալ ընդ նա՝ այծն ասէ.

— Սիրտ կ՚ուզէ, որ իջնում ի վայր և եղջերովս զայն գայլին փորն պատառեմ։

Յայնժամ ասէ գայլն.

— Երանի էր իմ աչացս, որ տեսանէի, թէ այծն գայլ՝ եղջերովն զիմ փորն պատառէր։

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ՋՐԱՂԱՑ

Եկեղեցին պարծեցաւ ի սրբութիւն իւր և ասաց, թէ

— Ես եմ տաճար Աստուծոյ, և յիս գան քահանայք և ժողովուրդք յաղօթս մատուցանել Աստուծոյ և պատարագ։ Եւ հաշտի Աստուած ընդ աշխարհիս, և մեղաց թողութիւն լինի։

Յայնժամ գայ ջրաղացն և ասէ ընդ եկեղեցին, թէ

— Զինչ դու ասես, արդար է ու ճշմարիտ է. բայց դու զիմ երախտիքն մի՛ մոռանար, որ գիշեր ու ցերեկ կու աշխատիմ և կու ղատիմ, որ կոյ ուտեն քահանաքն և ժողովուրդքն և ապա գան առ քեզ աղօթել և երկիր պագանել Աստուծոյ։

ԻՇԽԱՆ ԵՒ ԱՅՐԻ

Իշխան մի կար յոյժ չար և անիրաւ։ Եւ այրի կին մի կայր ի նոյն քաղաքի և իշխանն հարկ պահանջելով նեղէր զնա։ Եւ կինն աղօթելով ասէր, թէ՝ «Աստուած զինքն խաղաղութեամբ պահէ»։

Գնացին, ասացին իշխանին, թէ՝

— Քո չարիդ համար աղօթք կու առնէ։

Եկն ձեռնաւորն և ասէ.

— Ես քեզ լաւ չեմ արարել. դու ինձ համար է՞ր կու աղօթես։

Նա ասաց, թէ՝

— Քո հայրն վատ մարդ էր. ես անիծեցի, նա մեռաւ։ Դու նստար ի նորա տեղն այլ խիստ չար։ Կու վախեմ, թէ մեռանիս, նա՝ քո որդին այլ խիստ լինի չար։

ԻՄԱՍՏՈՒՆ ԶՕՐԱԿԱՆ

Մի ոմն իմաստուն զօրական երթայր ի պատերազմ և կաղ էր երկու ոտիւքն։ Եւ ոմն ի զօրացն ասէ ցնա.

— Ո՜վ լալի և ողորմելի, ո՞ւր երթաս, զի շուտով սպանանեն զքեզ, քանզի փախչիլ ոչ կարես.

Եւ նա ասէր.

— Ո՜վ եղբայր, ի պատերազմէ ո՛չ է պարտ փախչիլ, այլ կանգնիլ և կռուիլ և յաղթել։

ԶՊԱՐՏԱՑԵԱԼ ԿԻՆ ՄԵՐԿ ՅԱՂՕԹՍ

Կին մի մեծահասակ և սաստիկ գերմակ և գէր մերկացաւ ի տուն իւր սկսաւ ծունր դնել և աղօթել մեծահառաչանօք և լալով։

Եկեալ որդի նորա տեսեալ զնա մերկ, հիացաւ և ասէ.

— Ո՜վ մայր իմ, յիմարեցա՞ր, խելաթափեցա՞ր. զի՞նչ է այդ խայտառակութիւնդ քո ամօթալի։

Եւ նա ասէ.

— Ո՛վ որդեակ, բնաւ մի՛ խօսիր ընդ իս, զի յայտնեցին ինձ, որ սերոբէքն եւ քերոբէքն մերկ աղօթէին առաջի աստուածութեանն։ Եւ ես ընդ նոսա նախանձեցայ և աղօթեմ առ տէր Աստուած։

Եւ ասէ որդին.

— Այո՛, մայր իմ, նմանեաց զաւակ քո ի սերովբէիցն կամ ի քերովբէիցն։

ԿԱԹ ՄԵՂՈՒ ՊԱՏՃԱՌ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ

Այր մի ունէր խանութ և մեղր կու ծախէր։ Եւ կաթեաց կաթ մի ի մեղրէն ի գետին։ Եւ պիծակ մի նստաւ ի վերայ նորա։ Եւ կատու վազեաց և էառ զպիծակն։ Եւ յետ նորա շունն վազեաց և էառ զկատուն։ Եւ խանութին տէրն եզարկ զշունն և սպանեաց։

Եւ կայր այն գեղին դրացութիւն գեղ մի, որ շունն յայն գեղիցն էր։ Իբրեւ իմացաւ շան տէրն, եթէ խանութպանն զիւր շունն սպանեաց, յայնժամ եկն և սպանէ զխանութպանն։

Յետոյ յարեան երկու կողմանց գեղացիքն և արարին պատերազմ մեծ ընդ միմեանս։ Եւ եղեւ կոտորումն ի մէջ նոցա. զի մնաց երկու կողմանց մարդ մի կենդանի վասն կաթ մի մեղրի համար։

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

(13-րդ—18-րդ դար)

Ներկայ հատորի նախամուտէն ինչպէս տեսանք, Հայոց մտաւոր կեանքի մէջ յառաջացած էր արտայայտութեան աստիճանական փոփոխութիւն մը, որ հեռանալով եկեղեցական դասական մտածողութենէն՝ կ'ընդգրկէր աշխարհիկ կեանքը, աշխարհիկ լեզուով, ժողովուրդին մատչելի դառնալու ձգտումով։

Վերածնութեան այս ինքնայատուկ շրջանի Հայոց Գրականութեան ամենէն փայլուն արտայայտութիւնները կը գտնենք բանաստեղծական ստեղծագործութիւններուն մէջ։ Բանաստեղծութիւնը բոլորովին կը փոխուէր, բովանդակութեամբ և ձեւով կը հարստանար և հայ քնարերգութիւնը, գունեղ և այլազան, կը պատկերացնէր կեանքի բազմազան երեւոյթները,— մարդոց յուզումները, նիւթի և հոգիի յարաբերութիւնները, աշխարհի անիրաւութիւններն ու անարդարութիւնները, սիրոյ ապրումներն ու աշխարհիկ կեանքի խնճոյքները, հայ ժողովուրդի կրած տառապանքներն ու հայրենասիրական ձգտումները և պանդխտութեան սրտամաշ կեանքը, ու այսպիսով բանաստեղծութիւնը նոր դրդումներով կ'իրագործէր գրականութեան գրեթէ բոլոր տեսակներն ու ձեւերը։

Հայոց այս Նոր Գրականութիւնը, 13րդ դարու կէսերէն սկսած, ունեցաւ իր փայլուն ներկայացուցիչները։ Ֆրիկ, Խ. Կեչառեցի, Յովհաննէս Երզնկացի (Յովհաննէս Պլուզ), և Կոստանդին Երզնկացին այն չորս մեծ բանաստեղծներն եղան, որոնք իրենց աշխարհաբար (միջնակ հայերէն) ստեղծագործութիւններով դարաշրջան ստեղծեցին Հայոց Գրականութեան պատմութեան մէջ և քաղաքացիական իրաւունք մը (այսպէս ըսենք) ապահովեցին ժողովուրդի խօսած կենդանի բարբառին։

Գրական այս նշանաւոր շարժումը կը կասի 14րդ դարու կէսերուն, մոնղոլական աւերիչ արշաւանքներու հետեւանքով։ Երբ աչքէ անցնենք 1325էն մինչեւ 1425 երկարող հարիւր տարուան հայ մտաւոր շարժումը, պիտի տեսնենք որ այդ հարիւրամեակը անցած է ամուլ։ Անկէ յետոյ է որ երկու ուշագրաւ բանաստեղծներ, Առաքել Սիւնեցին և Առաքել Բաղիշեցին գրական շարժման վերակենդանութեան նշաններ ցոյց կուտան։

Հակառակ խիստ աննպաստ պայմաններուն 15րդ, 16րդ և 17րդ դարերուն բանաստեղծական գրականութիւն մը կը ծաղկի և փայլուն քնարերգուներ և իմաստասէր երգիչներ հրապարակ կու գան և հայ գրականութեան անդաստանը կը զարդարեն իրենց գրական գոհարներով։ Մկրտիչ Նաղաշ, Բերթէ, Աբրահամ Անկիւրացի, Յովհաննէս Թլկուրանցի, Գրիգոր Աղթամարցի, Սարկաւագ, Զաքարիա Եպսկ. Գնունեանց, Վ. Սռնկեցի, Մինաս դպիր Թոխաթեցի, Ղազար Սեբաստացի, Աստուածատուր, Մարտիրոս Խարասարցի, Յովասափ Սեբաստացի, Ներսէս Մոկացի, Յովասափ Պոլսեցի, Դաւիթ Սալաձորցի կամ Ջ'չեցի, Նաղաշ Յովնաթան, Երեմիա Չէլէպի, Աւետիք Պատրիարք, Պաղտասար դպիր, և դեռ շատ ուրիշ տաղերգուներ իրարայաջորդ բերքուն և մեծարժէք գրականութիւն մը կ'ըստեղծեն, բարախուն և խորունկ ապրումներով, գրականութիւն մը որ հայ ժողովուրդի լայն զանգուածներուն հասկնալի էր։

Հայոց ազգային կեանքին մէջ գրականութեան վերածնունդը կ'սկսէր 13րդ դարէն, ու աշխարհաբար լեզուով մեր Նոր գրականութիւնը հինգ դար անընդհատ կը շարունակուէր։ Այդ շրջանի կարեւոր հեղինակներու գեղեցիկ էջերն են որ տեղ պիտի գտնեն Ա. գրքի այս գլուխին մէջ։

ՖՐԻԿ

ՆՈՐԻՆ ՖՐԻԿԱՆՆ ԱՍԱՑԵԱԼ, ԲԱՆ ՊԻՏԱՆԻ

(ԳԱՆԳԱՏ ՖԱԼԱՔԻ ԴԷՄ)

Ա՛յ չարխ. երբ ծռես մարդոյն
Զօրն ի բուն փորես նորա հոր.
Յորժամ դու քակես ըզմանն
Ու չթողուս, որ դառնայ յոլոր։

Սահուն եւ երերուն պահես,
Ցաստըւորս ի գիլ եւ ի գըլոր.
Կապիճ մի չարի ցուցնես.
Թէ դու լից զայդ հոգս ու ցընոր։

Ա՛յ չարխ, ըզվատի տունըն
Կու ծեփես ոսկով դու բոլոր
Զաղէկն ի յերկիր ի ներս
Վտարեա, որ ժողովէ կըտոր։

Զայն որ խոզարած վայել է,
Կու շինես աճեղ ձիաւոր.
Ու զուղորդ մարդկանց տունըն
Կու քակես առանց բահաւոր։

Ֆալաք, թէ քեզ քուֆր ասեմ,
Նայ ասեն, թէ մարդն մոլոր.
Թէ չէ ի գլխուն մարդիքն
Յերակ չէր նայիս դու խոլոր։

Զանգէտ ու գնաքազ մարդիքն
Աստըւորս առնես ձեռնաւոր.
Ու զգիտնաւորաց հացըն
Կու ծըգես ի սար, կամ ի ձոր։

Բառարան.— Գիլ — քար։ Կապիճ — չափ։ Յերակ — միշտ։
Նաքազ — չար սիրտ, չար մարդ։

Հիմիկ դըժարեց բաներս,
Որ թալթարն եղաւ թագաւոր·
Զըրկեց զամենայն աշխարհս
Ու գողերն եղէր մեծաւոր։

Այս այլ չի մընա հանցեղ
Ոչ փալաքն ոչ ում կարեւոր·
Զարնու ի ծըգէ ի վայր,
Չհամարէ զոչ ոք թագաւոր:

Է՛յ չարխ, ամ քեզ ոնց աւատամ,
Երբ չունիս զոչ ով մօտեւոր·
Ոչ ղաւլ, ոչ երդումն ունիս,
Չի քո սիրտդ է խիստ նենգաւոր։

Զով որ կու սիրես այսօր,
Կու դընես ի յոսկի աթոռ·
Յեգուց կու ծըգես յաչից,
Հաւասարես հողոյն մոխրաւոր։

Ոչ մուլքն, ոչ ապրանքն օգտէ,
Ոչ հարիւր հազար ձիաւոր·
Յորժամ չարխն ի յետ քակուի
Եւ ծըգէ ի յաչքըն խոլոր:

Հանցեղ քարափոխն ածէ,
Զինչ օղիցն եղած միաւոր·
Զարնէ ու ծըգէ ի ներս
Թէ եղբայր է, կամ կարեւոր։

Սահիպ դիւանին ասենք,
Որ մըլքեց զերկիր նա բոլոր·
Հանցեղ սիաաթ ունէր,
Որ չունէր որ թագաւոր:

Զինչ որ խոնարայք կային,
Յափն ունէր. զինչ ըզմի խընծոր.
Ֆալաքն երբ ի սիրտ ելաւ,
Նա արար զինքն երկու կտոր։

Բառարան.— Ղաւլ—խոստում: Սիաաթ—քաղաքականութիւն:

Թէ հետ Փալաքին սազիս,
Ըռմկիս. թէ թաց տա՛, թէ չոր.
Զատքըդ քո չափով փրթես,
Եւ ապա լինիս շահաւոր։

Ապա թէ յաւել անցնիս,
Ու վազես ի սար, կամ ի ծոր.
Այդիւ զթափես դու հաց.
Լուկ շրջիս զօրըն դու մոլոր։

Որ չես առնել դու ուղորդ.
Դատաստանդ է ծուռ, դատաւոր.
Փալաք դու ես ծըռին ընկեր,
Եւ ուղորդին ես խիստ նենգաւոր։

Թէ չէ դու հայեց ի նա,
Որ չունի հունար հոգեւոր.
Անկել է յոսկուն ի մէջըն.
Տրփոթել զինչ ըզթագաւոր։

Է՛յ չարխ, ամ քեզ ի՞նչ ասեմ,
Բան զամէն ես խիստ դու մոլոր.
Զերկինք եւ զերկիր ու բզում
Կու կապես ի յօր մի բոլոր։

Զլիմարքն ընտրեցիր աղւոր,
Իմաստնոց գլուխն է ի կոր.
Ծուռ է զինչ որ դու կ՛առնես.
Ո՞վ լինի հաւա՛ն քեզ այդոր։

Փալաքն ինձի բարկացաւ.
— Մի՛ հաջել, անզէտ ալեւոր,
Բանի ես Փալաք եմ լել,
Չեմ տեսել քան զքեզ մոլոր։

— Բան զիս յառաջ էր այդ,
Քեզ գրած առ հայրն ահաւոր.
Զարխնդ ի վերես ծըգես.
Թէ դակասն է ծուռ դատաւոր։

Բառարան.— Ըռմկիս — խռովիս։ Լուկ — լոկ։ Դակաս — ճակատագիր, տիեզերական ուժ։

Դարձեալ կու ասէ դականն·
— Ընդ աղքատ եւ ընդ թագաւոր
Աստուած է տուող բարեաց,
Որ առնէ զամէն զօրաւոր։

— Հազար թէ փալաք եմ ես,
Չեմ կարող որ տամ քեզ կտոր·
Հրամանքն Աստուծոյ լինի,
Ես առնեմ ըզքեզ թագաւոր։

— Ֆալաք, քեզ մեզ ո՞վ դնէ
Չինչ առնես, զամէն է աղւոր·
Գիտե՛ս զգնալու տեղին
Ջանարժան ու զարժանաւոր։

— Այպա մեզ հանցեղ թուի,
Թէ դու չես իրաւ դատաւոր·
Զամէնն է հաշուով զուգել
Ու զմարդիկք պահել ահաւոր։

Է՜յ չարխ, ամ հերիք արայ
Ու ծգէ զքակտիլդ ի յոլոր·
Կըրէ զչարութիւն յինէն
Եւ դարձո զինչ հեն կայ ի նոր։

Աղքատն իմաստուն լաւ է,
Քանց հազար անգէտ գանձաւոր.
Աստէն նա չունի հոգի,
Անդէնէն է դառն ու մոլոր։

Մօտ Աստուած աղքատ մի լաւ է,
Քանց հազար հարուստ մեծատուն·
Եղբայրք, ով երկիւղ ունի,
Մօտ յԱստուած է խիստ փառաւոր։

ԱՅԼ ԲԱՆՔ ՓՐԿԱՆՆ ԱՍԱՑԵԱԼ

Գեղեցիկ պատկերք ու հեր,
Որ պառկածէն կու նայիս.
Իմաստուն մարդիկք էին,
Խիստ կատարեալ ոսկոր ու միս։

Կերակուր որդանցն եղեն,
Եւ փտեցան ներքն հողիս,
Էգուց ես այլ հանց լինենամ,
Այս մեղաւորս 'ւ զողորմելիս։

Ոչ գիտեմ թ'ուր մեռանիմ,
Ոչ ով չունիմ որ թաղէ զիս·
Ոչ ունիմ տեղ հանգըստեան,
Ոչ խնդացել եմ յիմ որդիս։

Ոչ եղբայր 'ւ ոչ զոք ունիմ.
Որ աւաղէ ափսոսայ զիս·
Ոչ ծըլեմ, ոչ բուսանեմ,
Ջերդ զաղընցած սերմ եմ գերիս։

Թ'է ունէի ճորտ ու ծառայ,
Կամ կարեւոր յաստըւորիս.
Սոքա այլ զիս ուրացան,
Եւ առեցին զաղքատ հոգիս:

Զայս ի յիմ բախտէս ունիմ.
Որ չի նաել քաղցր աչօք յիս·
Ինծ նման այլ չէ ծընել,
Ինչ կու նայիմ ի վերայ բանիս։

Երբ տեսայ որ կու ծախէր,
Զայլոց իրք այլ առի գերիս·
Փորեցի ես խոր այլոց.
Ես թաղեցայ մինչ ի չըլինս։

Խիստ յիմար 'ւ անգէտ էի.
Այլ չէր եկեր ուշքս այս քարիս,
Է՛ Ֆրիկ պատրաստ կացիր,
Ի ծերութիւնդ չի գլորիս։

Շատոնց պատճառ եղէ չարեաց,
Եղուկ ու վա՛յ ինձ այս ծերիս.
Երկու կենօքըս չ՛յաջողեաց,
Այս խոց մնաց ի վերայ սրտիս։

Արդ աղաչեմ զքեզ տէր Աստուած,
Որ դու լսես մեղաւորիս.
Երբ որ մահն ինձ հանդիպի,
Նա օրհնեալ հողըն ծածկէ զիս։

Թէ այս այլ ինձ չի յաջողեաց.
Նա անանց գեհենն վառէ զիս.
Զինչ լեզու կայ մարմնաւորաց,
Մէկ բերանով թող վայէ զիս։

Զմարմնոյ զաչուերըդ կուրացո,
Որ դու քընաւ ոչ սղալիս.
Գնա ի հանց տեղ բընակէ,
Որ առանձին դու մէն լինիս։

Թէ չէ դու չես կարես կենալ.
Ի մէջ մարդկան որ չի խաբիս.
Ծառայելոյ ժամըն գընաց.
Ձերդ զերեկի օրն որ չունիս։

Այս կեանքըս զուր է եւ խաւար,
Եւ ի ձեռինդ լապտեր չունիս.
Դարան այլուն եւ կա թաքել,
Ճարտար փայլէ որ չըմբռնիս։

Մինչ դեռ ամառն է պետ արա,
Որ ի ձմեռն չանկանիս.
Զիւնն ի վերայ լերանց իջաւ,
Յաջողութիւն դու քեզ չունիս:

Ձիւնրն ալիքդ է սպիտակել,
Ձմեռն է այն որ ուժ չունիս.
Տես դու տղայ չես անիմայ,
Աղէկ լաւ թէ խելք ունիս.

Թող զայս խաւար աշխարհս ի բաց,
Լուս աշխարհին թէ ակն ունիս.
Զաստուած անցեալ զոք մի սիրել.
Որ դու ապա մարդ երեւաս:

Թէ դու լըսես այս խրատիս.
Անանց լուսոյն շուտ հասանիս.
Հերիք խրատ է զոր տըլի,
Թէ այս բանիս դու սիրտ ունիս.

Թէ չէ կարտէ զայդ քո լեզուդ,
Որ աւելի շատ չի խօսիս.
Բանի ծրի խօսք զրուցես,
Որ ամենեւին շահ չունես.

Դու ես մտաց զարմանալի,
Աննման յով նըմանիս,
Ես հաւատամ ուղիղ սրտով.
Որ շուտ բանաս զաչըս կուրի.

Չի դու գթած ես 'ւ ողորմած,
Մեղաւորաց մահ ոչ կամիս.
Տէր ողորմեա', տէր ողորմեա',
Այս բազմամեղ քո ծառայիս.

Թաւրաւն.— Ծրլիմ — ՎԻԴ. Կալսէ — ԿԾԿԷ.

ՆՈՐԻՆ ՖՐԻԿԱՆՆ ԱՍԱՑԵԱԼ ԲԱՆ ՏԱՂԵԻՑ

Է՛յ անմիտ եւ անաստուն
Գիտե՞ս զոր տեղիքըն կ'ուզես.
Զարժանաւորց տեղըն դու
Յօրժամ սրտիւ խընդըրես։

Այնոր նման գործք պիտի,
Որ ապա դու զայն գըտընիս,
Հազար կապիճ մեղք ունիս,
Այստով ո՞նց երկինք ելանիս։

Եղբայր, թէ դու շատ ուտես
Ու խըմես, նա շատ հառաչես,
Զասես, թէ դու մարդ ծընար,
Ցիրաւի՛ ի յէշ նմանիս։

Ապա թէ չափով ուտես
Ու խըմես եւ քիչ զըրուցես,
Արթուն եւ պատրաստ կենաս
Դուն ապա ի մարդ նմանիս։

Սիրով է պատկեր ստեղծած,
Դու գիտես, թէ յո՞վ նմանիս.
Աղէկ քընընէ ըզքեզ,
Ա՛յ յիմար, թէ ի՞նչ բանի ես։

Զչարըն քո կամաւ գործես,
Զսատանայ պատճառ դու դընես,
Եղբա՛յր, քեզ երդումըն տամ,
Սատանայ զո՛ւ ե՞րբ տեսել ես։

Ֆրիկ, քեզ խրատ մի տամ,
Է՛ իրաւ, թէ ինձ կու լսես.
Այս կեանքս է խաբող, եղբայր.
Սորա իսկի մտիկ չանիս:

ՆՈՐԻՆ ՓՐԿԱՆԱՆ ԱՍԱՑԵԱԼ ԼԱՒ ՀԱՒԱՏՈՑ

Զանացի թէ լոյսն ելնեմ. ի խաւարըն խիստ մտեցայ.
Այսօր ճարակ ինչ անեմ, երբ մեղօքս ես այլուի կորայ։

Պոռնիկ եմ ու գող եւ սուտ, գիշութեամբ ես աղտեղեցայ.
Միտքըս ցանկութեամբ դատել, յաղօթից ես խիստ ծուլացայ։

Ալիքս է գեղին դարձեր, նա մեղօք այլուր սեւացայ.
Ի բազմագըլուխ գազան վիշապի թիւնիցն այրեցայ։

Սրտով ես ինձ հանց արի, որ մահու չափ ես խոցեցայ.
Ականջս խաբողին դրի, զԱստուծոյ բանըն մոռացայ։

Չլուայ դուռն ի վեր ածի՛ւ ի խաւարէն շաղախեցա՛յ.
Բէլիար ինձ զայս ասաց. թէ քան զքեզ ինձ մէկ այլ չըկայ։

Չիմ կամքս ես դու կատարել, ես քեզ տամ զինչ քեզպիտենայ.
Տանիմ զքեզ իմ դարպասն. որ անես աղէկ թամաշայ։

Զթըմբուկն էր ի ձեռին առել ու ինձի կ՚ասէր թէ խաղա՛.
Որ ես հանգչիմ իմ դառնիլն ու եղբայրն իմ Բեղզեբուղայ։

Հանցեղ դու չընորհք անուս, ով հայր ի քեզ ծիծըղայ.
Մօլար Ֆրիկ ինչ եղար, որ չբերես ըզխելըդ ի վերայ։

Ցէզուց յԱստուծոյ յաղջեւն քեզ հոն ճար ինչպէս լինենայ.
Կամ ինչ պատասխան ունիս, երբ դատողս ի քեզ նայենայ։

Դու զով բարեխօս բերես. երբ լըսող անդ ոք քեզ չըկայ.
Ոչ կամքն զարարիչն արիր, ոչ հրեշտակ ի գալ քո խընդայ.

Դու քեզ ըսպաննող կացեր, մարդ ի քեզ ինչպէս հաւատայ.
Խաբող քարոզ ես եղել. կեղծաւոր ինչ ըզպատանայ։

Ջկացքդ քո փոխէ Ֆրիկ. որ հոգոյդ քո ճար լինենայ.
Եւ թող զայս ամէն ցընորս անօգուտ եւ ելիր գընայ։

Զայն տեղն որ Աստուած կամի, որ սրբոց տեղիք լինենայ.
Այսու թէ կարես ըզքեզ դու թափել որ այլուր գըթայ։

Զի տէրն ողորմած է խիստ. ծառային չար ոչ կամենայ.
Գէմ Պետրոսն եհարց ի տէրն, թէ եղբայր իմ մեղանչանայ։

Քանի հետ թողուլ եղբօրն, երբ մեզօք առ մեզ դիմի նա.
Աստուած մարդասէրն ասաց. թ՚Ադամայ համար խաչեցայ։

Թէ մարդ ի զղջումըն գայ, հինգ հարիւր կու թողում նորա.
Ֆրիկ, ա՛մ, լըսէ բանիս զայս բաներս քեզ ով կամենայ։

Ի սրտի ականջըդ կալ զայս լուսոյ խրատս ու գընայ.
Մինչ օր փրկութեանէ դեռ, հառաչէ լալով թէ մեղայ։

Բարեա զիս զմեղաւորս, քո գընեալ արեամբն եմ ծառայ.
Զանցած մեղքըն մի յիշել, այլ քաւեա՛ զկամայ զակամայ։

Թ՚այլ սուտ խոստութիւն անեմ, զինչ որ վատն է զայն ինձ արա.
Ապա այլ չկայ պատճառ, որ անդէն հուրն ինձ պահեալ կայ։

Որ ես շահեցայ զայն ինձ. ի գործոյս որ ես գատեցայ.
Շինեցի շատ մալ ու գանձ եւ հոգոյս բաժին չօգտեցայ։

Զամէն դատեցայ մեզօք. իմ հոգոյս դժողք շահեցայ,
Հանցեղ վաստակ ոչ արի՝ Աստուծոյ բաժին լինենայ։

Կատարեալ սուրբ եւ ընտիր, պատարագ որ հաճի ի նա.
Երնեկ թէ լինէր այս ինձ, որ Յիսուս տէրն է յիս գըթայ։

Եւ քաղցրաչօք յիս նայի, ՚ւ ինձ ասէ թէ բարի ծառայ.
Որ ես ազատիմ յահեղ տանջանացն որ ինձ կու մընայ։

Հանց գութ ու աղէտ ունիս, դու Աստուած, որ այլ չլինենայ.
Գիտեմ չի թողուս զմեզ ի խարողն, որ այլուր խնդայ։

Խաչիւ սպաննած է զէմ Բէլիար ու Բեղզեբուղայ.
Զարիւնդ ի վերայ խաչին դու հեղեր տէր վասն Ադամայ։

Դըրոշմ ի վերայ եդիր, որ չիշխեն նայիլ ծուռ ի նա.
Գոհ ենք զԱստուծոյ եղբայրք, որ զծառայն անչափ սիրէ նա։

Որ ի յերկնից ի յերկիր խոնարհի նա վասն Ադամայ.
Եւ զիշխանութիւն մահու նա ելոյծ, որ ան մի չըկայ։

Յարեաւ որ ծագեաց մեզ լոյս, որ երկինք եւ երկիր ցընծայ.
Փառք աստուածութեանըն տամք, որ անչափ քանիր գիտենայ։

Բառարան.— Բէլիար — դժոխքի պահապան սատանայ, սատանայապետ։ Թամաշայ — դիտել։ Հանցեղ — այն տեսակ, այնպէս։ Ցէգուց — վաղը, էգուց։ Այլուի — նորէն։ Դէմ — իրօ՛ք, արդարե՛ւ։ Ամ — բացականչութիւն, արա՛, թէ՛, զի՛նչ։

ՆՈՐԻՆ ՅՐԻԱ՛Ն ԱՍԱՑԵԱԼ
ՎԱՍՆ ԱՐՂՈՒՆ ՂԱՆԻՆ ԵՒ ԲՈՒՂԱՅԻՆ

Փառք Աստծոյ միշտ կենդանոյն.
Արդար 'ւ իրաւ դատաւորին
Տեսէք, թէ ի՞նչ զարմանք եղեւ.
Հետ Բուղային եւ Արուխին։

Բուղա՛, դու ո՞նց կամիր ննջել,
Աստուածադիր թագաւորին.
Զոր քրիստոնեայքն ամեն հաւսար,
Ի յԱստուծոյ կու խնդրէին։

ԶԱրղուն Ղանն Աստուած եդիր.
Ո՞վ է յաղթող Արղուն Ղանին.
Արղունըն ի՞նչ վընաս գործեց.
Գիտե՛մ. որդին էր Աբաղին։

Այն. որ ըզքեզ ի վեր քարշեց,
Եւ քեզ երետ ամէն բարին.
Այն որ փոխրէն զի՞նչ խորհեցար
Կամ ո՞վ լաէր հանցեղ բանին.

Ով անմեղաց հոր կու փորէ,
Ինքն անկանի ի մէջ գըբին.
Սուլթան.Աղան թող իմացաւ,
Ապա քու գործին զքեզ սպանիցեն։

Արղուն Ղան. — Աբաղա Ղանի որդին որ կը նստէր Խօրասան և իր տիրապետութեան տակն էր Հայաստանը։ Քրիստոնեաներուն և մանաւանդ հայերուն բարեկամ թագաւոր մը եղած է։

Բուղա. — Արղուն Ղանին դէմ 1289ին ապստամբող զօրապետներէն մէկն էր, որ ձերբակալուեցաւ և սպաննուեցաւ իր համախոհներուն հետ։

Նոցա չկայր իւրի գունակ,
Զինչ քո Թերաց կոտորեցին.
Դու քանց զՄրղունըն չիր պակաս,
Ի քո յանէգ խիստ կու վախին։

Բուղա էիր, չինքան եղար,
Բէկլար բէկի ի՛ր հեծելին.
Զգիտեմ, թէ զի՞նչ կամիր լինել,
Դու չի՛ր որդի Զանկրդ Ղանին։

Զինչ ի վերուստ չէր տուած,
Դու ե՞րր կարիր հասնել բանին,
Զօհայըն խիստ ի վեր քարշէ,
Ցետեւ զարնէ խիստ ի գետին։

Մըտիկ դրէ աշխարհ ամէն
Ըսքանչելացն երկնաւորին,
Տեսէ՛ք, թէ ի՛նչ արար Աստուած
Ըզհատուցումըն հըզօրին:

Բակեց ըզբարձրըն յաթոռոց,
Զախեց զգըլուխըն վիշապին.
Ով կուրն տայ թագաւորաց,
Իւրըն բերէ կործանութիւն:

Գէմ սատանայ զայն խորհեցաւ,
Հետ Աստուծոյ իւր ստեղծօղին.
Որ ի փառաց անկաւ ի վայր,
Խորտակեցաւ անդընդային։

Յորժամ ծըգէ Աստուած յաչից,
Զգործակից սատանային.
Հա՛նց խայտառակ հրապարակէ,
Զինչ որ արար հետ Բուղային:

Տէրն էզարկ յերկնից ի վայր,
Չընքան-Բուղին եւ Արուխին.
Եւ ամենայն գլխաւորացն,
Զինչ ի մէկ տեղ խորհուրդ արին:

Դո՛ւ ես տէր, խնդրող վրէժից,
Ի խոր նայիս անդրնդային.
Լսես ձայն ի հառաչանաց,
Եւ հեծութեանցըն տրնանկին:

Դու զըրկելոց ես ողորմած,
Որբերըն քո են եւ այրին.
Տէր դու տեսար յերկնից ի վայր,
Զի՛նչ քո ծառայքըն քաշեցին։

Գեղ չի մնաց աղբիւր ու գետ,
Որ լացուցած քո չխմեցին.
Գեղ չի մնաց լեռներ ու դաշտք,
Որ մասասչիքըն չկոխեցին։

Զըմեռն յարան երթին լալով
Ու ամառըն ի քօչըն քաշէին,
Բըսան տարի դա՛ր քարշեցաք,
Որ հալեցաւ ոսկր ու մօրթին։

Լոկ շնչաւոր ենք մընացել,
Խելք զգայարանք մեզ չերեւին.
Ջալալադինն էր մընացել,
Նա՛ կու զարնէր աքցի բանին:

Տէրըն սաստեց խոլոր աչօք,
Որ ցրուեցաւ տունն ու բարին.
Հանց փոխարէն արար Աստուած,
Այն Գրիգորին եւ իւր ազգին։

Որ ամենայն մարդ վկայեաց,
Թէ օրթախնին անիծեցին.
Սուրբ Յովհաննէսն իւրէն խըռով
Այն անօրէն Թուման-Ճուխին:

Իսկի չածէր զԱստուած ի միտ,
Չունէր երկիւղ ի իւր սրտին։
Հա՛նց խորտակէ Աստուած ըզնա,
Որ իւր ազգովն ամէն ջընջին:

Տիրասպան աստուածուրաց
Լիրբ 'ւ անամօթ այն շուն Սօֆին.
Հա՛նչար վազէ դոնէ ի դուռն.
Մինչ որ անկնի ի մէջ գըբին։

Դեմ չարարին հանչար վընաս,
Որ հաւանէր Աստուած բանին.
Կու հրամայէ մեծըն Դաւիթ
Ժողովրդական Բաբելոնին.

Թէ երանի՛, որ հարկանէ
Զորդիքն ի քարըն չարկամին.
Մենք վա՛շ անենք անձանց մերոյ.
Թէ ո՞նց տեսաք ըզթշնամին.

Գիտե՛մ, կային հանցեղ մարդիկք,
Որ ի մեր չարըն խնդային.
Երբ նստէաք ի հրապարակ.
Ամէն ըզմեզ ծիծաղէին.

Հա՛նց քարետես աչուի ունինք,
Որ նոքա այլ գլխիվայրին.
Թող չյուսանայ մարդ ի դրամ
Եւ ոչ ի զուր մարդ ծիծաղին։

Ցալաքըն տայ ժուկ մի դեկան.
Ցեռեւ հանէ խիստ մի քամըն.
Ով յանմեղուց մարդ կու ճօշա.
Դուք նայեցէք հետ իւր բանին։

Ապա զայս այլ կամիմ ասել.
Զինչ մասաչիքըն գործեցին.
Խիստ յուսացան ի յանցաւորս
Եւ պարծեցան յիւրեանց մըտին.

Թէ մենք չինենք շատ մի թուման,
Երթանք կախենք զորքն եւ զայրին.
Հետ ընկերաց ծուռ են կացել
Եւ շատ մարդկանց տուն քակեցին.

Խիստ ապիրատ բան խօսեցան,
Մեզօք զաստուած բարկացուցին.
Զինչ որ տուել էր տէր նոցա,
Զայն գոհութեամբ հերիք չարին։

Բարձի թողի արար զամէն,
Երթալ ըզհետ իւրեանց սրտին.
Հա՛նց խարազանաւ տէրըն ծեծեց,
Որ իմացան զինչ գործեցին։

Յորժամ գիտաց թէ խրատեցաւ,
Եւ զըղջացան յիւրեանց մըտին.
Տէրըն դարձեալ ողորմեցաւ.
Փոխրէնք արար հակառակին։

Հա՛նց սատակեաց Աստուած զնոսա
Զինչ մասասչեց չար կամէին.
Իսրայէլի գերիքն էաք.
Ձեռն ենք ընկել ի Բուղային։

Ումէկ հատել էր ի սրտէ,
Թէ ի՞նչ լինի ճար մեր բանին.
Դառն եւ ողորմ ենք մնացել,
Թէ ե՞րբ հասնինք մեր մուրատին։

Յերկու դիմաց ենք պարտական,
Մէկ աստէնիս . մէկ անդէնիս.
Ցիւրեանց բարեացն զրկեցան,
Դէմ Աստուծոյ շատ մի լացին։

Դանգատ ասցին ի խոր սրտէ,
Հառաչանօք զայս ասացին.
Տէ՛ր, մի՛ հաներ զմեզ ի կենացս,
Մինչ որ մեր պարտքըս վըճարին։

Զինչ մասասչի կայ. հաւասար
Ամենեքեան թող ժողովին.
Որ աղաչենք ըզտէր աստուած,
Ո՛ր ցաւցածն է Արղուն-Ղանին։

Թէ չէ՛ աղէկ այն արտասուքն,
Որ թափեցին որթախրնին·
Կու հրամայէ հազցող անուն
Թաչար Ղազան Սաղաղօլին։

Թէ շո՛ւտ հոգցէ՛ք գիւքեանց բանիրդ,
Թէ չէ ի հետ ձեզ պարապին·
Անէծքըն չէ ոչում բարի.
Շուտ կու բռնէ զաղամորդլին։

Աստուած յերկնից ականջ դրել՝
Խիստ կու լսէ մեղաւորիս.
Թէպէտ որ քիչ մի կու դատէ.
Բայց կու փորձէ զիւր սիրելին։

Տէ՛ր, որ զՅունան տուիր կէտին,
Հանիր արձակ հող 'ւ ի գետին
Զայս մեղաւոր ծառայքս յետին
Մի՛ տար տանել մեղաց գետին։

Ցրրիկն երեսք ի վայր դրել
Եւ արտասուօք թանայր զգետին·
Տէ՛ր. մի անէր ի մեր գործոյս
Մեզ հատուցումն չար բանին։

Դո՛ւ ես անմեղ եւ անդալատ.
Հոգն ո՞վ լինի, որ չմեղանչին·
Բաներս աղէկ ու գործքս վատ
Չիս մի՛ դատել յիմ արժանին։

Բժիշկըն չէ ողջաց ի բան,
Գէմ դու եկիր վասն հիւանդին·
Երկնից ի վայր խոնարհեցար
Վասն միոյ մեղաւորին։

Ողորմութեամբդ կու մընամք,
Որ վերջք անես դու մեր չարին·
Աւուրքս անցաւ հետ մասասխ,
Եզըր չըկայ հուն չէրեւին։

Ցաւս յերկարեց՚ւ ի յոսկր անցաւ,
Այլ չի մնաց համբերութիւն
Տէ՛ր, վասն քո աստուածութեանդ.
Յօգըն հասիր մեզ յատենին,

Փրկեա՛ ըզմեզ ի տանջանաց,
Երանեցոյ զերեսս քոյին։

Բառարան.— Հանգեղ — *այնտեսակ, այնպէս։* Գրբին — *գուբ, հոր։* Խսկի — *բնաւ։* Գունահ — *մեղք, յանցանք, սխալ։* Թէրաց — *կոյմէն։* Քանց — *քան։* Զինիսան — *անուն։* Ջօհալ — *Երեւակ մոլորակը, ճակատագրի խորհրդանշանը։* Կուռն — *Թիկունքը.* Գէմ — *հօ՛, խոռ, արդարեւ։* Մասաչիֆ — *նեղակաւոր։* Բօշն — *գաղթող, տեղափոխուող։* Դա՛ր — 1. *տանջանք, հալածանք, համաժողովրդական տառապանք, սարսափ, տագնապալից ժամանակ.* 2. *չար ժամանակ։* Աֆցի — *աքացի, քացի։* Վաւ — *ա՛խ, վա՛խ, եղուկ։* Զիր — *չէ՞ր։* Ֆալաք — *բախտ, ճակատագիր։* Ժամ — *ժամանակ, պահ մը։* Դեկան — *ոսկեդրամ։* Ճօսալ — *բամբասել, զրպարտել։* Թումամ — 1. *պարսկական դրամ.* 2. *գանձ դիզել։* Ապիրաւ — *անիրաւ, չար, վատ։* Ումեկ — *յոյս, վստահութիւն, ապաւինում։* Թանայր — *Թըջիլ, ողողել։* Անդալաւ — *անթերի, անբիծ։* Կարիր — *կրնայիր։*

ՆՈՐԻՆ ՖՐԿԱՆՆ ԱՍԱՑԵԱԼ

Գընաց մանկութեան հասրաթն
Ու եբեկ ինձ հոգս անիհուն.
Զըրկած եմ երկու կէնօք,
Վասն այն որ չեմ ելնել ի հուն։

Գազան 'ւ անասուն ու հաւ
Գէմ ունին իւրեանց տուն ու բուն.
Ոչ տուն ու ոչ տեղ ունիմ.
Կու խոցիմ զօրն ի յայն հարկուն։

Յաւել թէ գինի խըմեմ,
Նա՛ ծըփամ զինչ նաւն ի յալուն.
Գընա՛ թող ի բաց զամէն
Ու եղիր սիրող վանքերուն։

Յիշխան մի յուսալ եղբայր,
Ճար չըկայ ի յադամորդուն.
Գընա՛ ծառայէ նորա,
Որ տէր է անձին ու հոգուն։

Գէմ զայն խասիաթս գիտեմ,
Կեանքըն չի մընալ մարըդոյն.
Ճարակ անդէնին արա,
Որ չի լինիս ի հոն դու լալուն։

Բառարան.— Հասրաթ — *կարօտ, իղձ, բաղձանք։* Անիհուն — *անհուն, շատ։* Խասիաթ — *բնաւորութիւն։* Լալուն — *լալական։* Յալուն — *ալիքի մէջ։*

ՎԱՍՆ ԹԱԼԵՀԻ ԵՒ ԲՐՋԻ Ի ՖՐԻԿ ԵՐԳՑԷ

Մարդուն երբ թալեհն ու բուրջն է ծըռած ու չէ ըղորդած,
Թէ շատ թէ քըչիկ ջանայ, թ՚ղորդի նա խիստ է ծըռած։

Բանին ծուռն ու ղորդն ու գէշն ու աղէկն ի չարխն է կապած.
’Ի ի յօր ծընընդեան մարդույն ի մօրէն ինքն ոնց բաժանած։

Ջզօլուաթն երբ կուտայ աստուած ամէնն է խիստ յաջողած.
Բայց զայն իմանալ պիտի. թէ թալեհն յո՞ր բուրջն է ընկած։

Թէ բուրջն ու թալեհն աղէկ յաստուծոյ է քեզ հրամայած.
Ջինչ յաշխարհս մարդ որ կայ զերդ մըշակ են քեզ կանգնած։

Այն մարդն որ չունի թալեհ ի յամէն տեղիք է նա ծեծած.
Ջանա թէ նա մէկիկ խօսի, քան զոսկի աղէկ է գըրած։

Կանչեն. թէ քանի՞ ասես քո ամէն բաներդ է հոտած.
Զօրըն դու ի հաչ կենաս, յաստուծոյ հարած ՚ւ անիծած։

Այն մարդն որ թալեհ ունի, յոչումէ իսկի չէ զըրկած.
Զօրըն նա պարապ նըստի, ու բարիքն ի մօտն է կուտած։

Ջինչ որ կու խօսի աղուոր, զերդ ըզմարգարիտ է շարած.
Թագուոր ՚ւ ի դատաւորի մօտ եւ յամէն տեղիք մեծարած։

Թէ ճարտարութեամբ ուտէ մարդ ըզհաց զինչ իւրն է տուած,
Տըխմարքն յաշխարհիս վերայ չի պիտէր մէկ օր ապըրած։

Ի սերմանելոյ ժամըն կու լինի այսցեղ հանդիպած.
Մէկըն թագաւոր լինի, մէկն աղքատ մուխրին պառկած:

Ջայս ո՞նց գիտենալ կարենք. թէ այս է՞ր է ի հանց բաժանած.
Մէկին ծերութիւն հասնի ու ամէն բարիք վայելած։

Մէկին գերութիւն հասնի, կամ տըղայ օրօք նա մեռած.
Կամ ինքն ի մօրէ ցուած կամ անդամալոյծ է ծընած։

Շատ մարդ հասրաթով դէմ կան ի ներքեւ հողին պառկած·
Զայս ո՞նց գիտենալ կարենք, ես մտօքս ի հոգս եմ անկած։

Ասեմ, թէ այս է՞ր լինի, որ զամէն հաւասար չէ զուգած·
Ամէն փալաքին արարք, մէկին հաշտ. մէկին խռոված։

Ի մէկըն սիրով հայի, մէկալին դէմըն խոլորած·
Շատ հասրաթ յիմ սիրտս ունիմ ու այսով եմ ես շիւարած։

Աւաղ թէ մեռնիմ պարտօք եւ չըլինի պարտքս վըճարած·
Զինչ նաւն ի վերայ ծովուն զօրն ի քուն ես կամ տատանած։

Վախեմ թէ ի վայր երթամ, ի մեղաց մէջս եմ կորուսած·
Պատեալ մութն ու խաւարն, ճար չունիմ որ երթամ ի բաց։

Լալով աղաչեմ զաստուած. որ պահէ ի չարչարանաց·
Անտես չառնէ զիւր ծառայս, զի ես իւր արեամբն եմ գընած։

Դարձեալ աղաչեմ ըզքեզ. որ չառնես զինչ ինձ կայ պահած·
Մինչեւ որ վճարի պարտքերս. որ ի յիմ շալակս է կուտած։

Այնչափ աղաչեմ զաստուած. որ տեսնում ես զիս խըլըրած·
Յետեւ թող ելնէ հոգիս. մեզ համար մահըն հրամայած·

Բառարան.— Թալեհ — բաղդ։ Բուրջ — պալատ, դղեակ, իշխանական տուն։ Հաչ կենալ — հաչել։ Հարած — ծեծել, ծեծած։ Հանց — այնպէս։ Հայի — նայիր։

ՏԱՂ ՃՐԱԳԱՆ ԱՍԱՑԵԱԼ
Ի ՎԵՐԱՅ ԵՂԲԱՅՐԱՍՊԱՆԻՆ

Օրհնեալ անուն արարողին.
Թագաւորին, որ զմեզ արար.
Ցըրկին երիտ իմաստութիւն,
Քանի մի բան ասէր ի շար։

Դարպաս մի կայր Մըսրայ երկիրն.
Որ իւր նըման իսկի չի կայր:
Երկու եղբայր ի հոն կային,
Ի մէկ հօրէ մօրէ եղբայր:

Ի հոն հանցիղ բաղնիք մի կայր
Որ իւր նըման իսկի չի կայր։
Որմերն ամէն ոսկով ծեփած,
Ոսկի լուլայքն ի շարէ շար։

Յորժամ զլուլայքն որ բանային,
Նա վարդեջուրն ի վայր կուգայր։
Եղբայրն եղբօրն նախանձեցաւ
Այս անգաւոր մըլքիս համար։

Այն փոքր եղբայրն էր հըրեղէն,
Որ մեծ եղբայրն աղէկ տխպար:
Տես սատանի բանն այլ ինչ է.
Զխրուն եղբայրքն արար օտար:

Առնոյր եւ երթար դարպասն ի ներս
Զդուռըն փակեց, նըստաւ ի վար։
Զզանակն եզեր ի վերայ պըկին
Թէ կու կըտրեմ, չի կայ ճար։

Թող արիւնդ երթայ անդունդք ի վար.
Սիրտ է փորիս անու ղարար·
Այս մայ ու մուլքս ինծի լաւ է,
Քան զքեզ հարիւր հազար եղբայր:

Նա ի ներքեւ գանկին կանչեց.
— Եղբայր. տըղայ եմ զենէհար·
Գետ չեմ վայլեր զայս աստուրս.
Մորուքըս դեռ ի հետ կուգար:

Օրհնեալ անուն արարողին,
Թագաւորին տես թէ զի՞նչ արար·
Կըղմինդր աղիւս մ'այլ ի յորմէն.
Նա խօսեցաւ ու ասաց հարտար·

— Աղէկ մանուկ մեծ հօր որդի.
Ու զարկպ տօստ ու խիստ խիկար·
Ի՞ր կու մորթես զայդ քո եղբայր
Այս անցաւոր մըլքիս համար·

Ծօ՛, ես հանցեղ պարոն էի.
Որ ինծ նըման պարոն չի կար·
Ես մէկ հազար քերդ ունէի.
Ու անհաշիւ ձի ու ջորի·

Յորժամ լինէր ժամ մաճըրսի.
Նայ իմ աղխիրն էր մէկ հազար:
Ըզմեծամեծքըն հանչընայի.
Ու հեծելին հաշիւ չի կար·

Յանկարծ երեկ, մահու մատնեց.
Գըրօղն արար զհոգիս վըրար:
Յանժամ բերին ինծ փատէ ձի,
Որ իւր իսկի ոտքն չի կար·

Հանքին ի չորս մայրդ թեւի,
Որ այս գիրկս չէր յօժար.
Առին, տարան յեզր ի հողին,
Ջրողն ի վերաս տուին ճարտար:

Ես հինգ հարիւր տարի թամամ,
Մէջ այն հողին առի ղարար.
Յանկարծ ելաւ օր մի հեղեղ
Զիս դէպ ի ծովն արար վըտար.

Քառսուն տարի ծովըն կացի,
Ի ալին ետուր ի տարէտար:
Օր մի ալին ի դուրս ձըգեց,
Վարպետ մ'եկաւ ու զիս եառ:

Տարաւ սիրուն կարաս շինեց,
Խիստ խընդալից ջըրի համար.
Քառսուն տարի ջըրով կացի,
Փառչըն կու տար զերես ի վար.

Օր մ'ես յանկարծ կոտրեցայ,
Նա զիս փուլթով ի դուրս արար.
Գնացի անկայ աղբըտնոցին,
Հալըն ետուր ի տարէտար.

Վարպետ մ'երեկ զէմ խիստ ճարտար
Ջաղըըն կըրեց արտի համար.
Քառսուն տարի արտըն կացի,
Ու խուփն ետուր ի տարէտար.

Զիս օր մի խուփն ի դուրս ձըգեց,
Վարպետ մ'երեկ ու զիս եառ.
Տարաւ կըղմինտըր աղիւս շինեց
Խիստ խընդալի ծախու համար.

Զիս հինգ գըրամ եբեր ծախեց,
Քո պապուդ դարպըսին համար.
Այս հինգ հարիւր տարի թամամ
Հետ դարպըսին եմ ես ի շար:

Ես չեմ ի տար հանց պատասխան,
Դու հանց անսիրտ յի՞նչ ելար.
Դու ի քո միտ վար գընայ,
Տես, թէ զայդ ո՞ր եղբայր արար:

Ծօ՛ թող ի բաց եւ արա կամկար.
Ի սատանի ձին դու հեծար:
Վաղըն երկու եղբայր նայիս.
Սիրտդ ի փորից առնու զալար:

Նա մեծ եղբայրն ի վեր ելաւ.
Ի փոքրըն անկաւ ի զենէհար.
Եղբայր, արա՛յ ինձ թողութիւն.
Որ Աստուած այն է մեզի վըճար:

Գեղի՛ Յըրի՛կ ողորմելի.
Խօշ ես ասեր զբաներս ի շար:
Զի առողաց մեղքն է թողած
Եւ ըլլողացըն հաւատար.

Բառարան.— Եբե — տար: Ծար — շարել, հիւսել: Դարպաս — ապարանք, պալատ: Հանցեղ — այնպէս, այն ձեւով: Գըկին — կոկորդին: Ղարար — հանգիստ, դադար: Սօւփ — բարեկամ: Խիկար — իմաստուն մարդ: Մանկլուխ — խնձոյք, հանդէս: Վըտար — բըշխ-տանել, սրբել: Տարէտար — այս ու այն կողմ: Եառ — տառ: Զինէհար — վիրաւոր:

ՆԱՀԵՆ ՏՐՏՈՒՆՆ ԱՍԱՑՈՂ ԼԱՐ

Այս է համասփիւռ ծաղիկն
Որ թափէ ըզմարդն ի հողոյ.
Գիտեմ թէ զայս ուր ուզեմ,
Սա՛ կենա՛ ի լեառն ի սիրոյ։

Զայս դեղս ով ուզել կամի,
Թող անէ զիւր սիրտն առիծու.
Շատ լերդ ու լեղի ուտէ,
Եւ ապա նա՛ զայս գտընու։

Թողնու զաշխարհիս պատրանս
Ու ելնէ ի լեառըն սիրու.
Գիտես թէ զայս ով առնէ՝
Վասն այն որ գանձ գըտնու։

Այն զանձն է ի խոր թաղած,
Այն ամէն միտք ե՞րբ զըտնու,
Ով զինքն ամենէ մաքրէ՝
Նա հոգու աչօք գըտնու:

Թրիկ մի լինիր ի քուն.
Ոչ մեղաց կենալ դու զապուն.
Զակրդ յարարօղն տուր.
Յաչքերուդ վըտակ բեր արիւն։

Տես որ չի խաբէ ըզքեզ,
Ասարւորս ի դուրս կամ ի տուն.
Ցէգցէն հոգսն այսօր արա,
Որ չայրիս ի հուրն անխնուն։

Բառարան.— Լերդ — լեարդ, լեղի։ Զապուն — նիհար, թուլակազմ։ Ցէգցէն — էգուցէն, վաղուհէ։ Անխուն — անսահման, անհուն, շատ։

ՆՈՐԻՆ ՅՐԳԱՆԻ ԱՍԱՑԵԱԼ ԲԱՆ ՕԳՏԱԿԱՐ ԵՒ ԼԱՒ

Եղբայրք լսեցէք խրրատի, թէ հետ ինձ ինչ բան կու լինի
Անկայ ի յակոյ ցընոր ու զհօգոց տունըն շինեցի։

Ասի թէ շինեմ ես բերդ ու քաղաք եւ դարպասընի․
Խելօք մի յառաջ եկեկ ինձ ասաց թէ յայսկից յարի։

Շատ մի դատեցայ եղբարք Հարգայ ես շատ մի տարի․
Ասի թ՚իմ ջանօքս առնեմ մեծութիւն առանց հրամանի։

Եկին ինձ երազն ասին, թէ այդ խիալդ որ քեզ կու տըւի
Զինչ Աստուած է պատրաստել, որ զաւուր ի քեզ հասանի։

Առանց Աստուծոյ եղբարք․ ով ուզէ թէ հացի հասանէ․
Նա զօրըն բոբիկ կենա եւ մերկիկ ի յատըւորի։

Ապա յԱստուծոյ ուզէ աղօթիւք ի դէմ կանգընի․
Կարող է տալոյ Աստուած զինչ ուզէ ամէն կատարի։

Յերեկն ու զիշերն ի բուն զինչ խորհիր ամէն խափանի․
Շատ աղուորութիւն առնենք, մեր մտօքս ի յաանւորի։

Այն է զինչ Աստուած առնէ եւ իրեն կամքըն կատարի․
Իւր բանն ու խորհուրդն ամէն կատարի որ ոչ խափանի։

Որդեակ թէ լսես դու ինձ ու ականջ դնես խըրատի․
Տես որ չի խեղաս զօչով, ոչ ասես թ՚այս էր կու լինի։

Ասեստրանին լսէ, իմացիր թէ ինչ կու խօսի․
Դառնայ առաջինն յետին եւ յետին լինի առաջի։

Ուր են թագաւորք երկրի, կամ իւրեանց գանձն ի պահեստի․
Դու լեր կամաւոր աղքատ, խոնարհիր դու փոքր ու մեծի։

Բաշխէ զինչ ունիս այսօր, որ չլինիս ողորմ ու լալի․
Ցէր ես համառել ի մեղքդ, կու խաբես Ադամայ որդի։

Զաշխարհս ես ի սէր առել քեզ անուշ ինքըս կու թըւի
Այս կեանքս է ժանգոտ պըղինձ, որ ներքեւ հողին կու փըտի․

Դու զինքըդ աղէկ քննէ, թէ ունիս դու միտք ու հոգի․
Թէ զայս չիմանաս եղբայր, ոչ մեռած ես ոչ կենդանի։

Այս չար բընութիւնս է յիս․ բընակելու զիս կու տանի․
Հանցեղ կու ջանայ հետ ինձ, որ գերի տայ զիս սատանի։

Ասի թէ ծըգեմ ըզվստոն, որ չլինեմ բաժին կըրակի.
Իմ մեղքն ի վերայ ուսիս, կու հակէ ի վայր կու տանի.

Ֆրիկ շահ ու զէն արա, յիմացիր թ՚որն կու պիտի.
Թէ զարքաիթիւն ուզես. յաշխարհէս դուն շուտ մի յարի։

Ապա թէ զխաւարն ուղես ու զտանջանքն ողորմ ու գերի.
Ջորըն կերուխում արա ու գործէ զինչ որ քեզ պիտի։

Ասի թէ դառնամ յիմ շատ չար գործոցն որ ես արարի.
Զմոխիրն ես ինչ զհաց կերայ, զարտասուաց ջուրըն խըմեցի։

Մարմինըս սիրեց զաշխարս. ի նորոյ ես մեղք գործեցի.
Պիտէր ինձ հանցեղ իմաստ, որ զայս որ ճարակն իմանի։

Ինձի պատասխան երեկ. այ եղբայր որ ես լսեցի։
Էր ես դու այդոր համար մընացել զինչ էշն ի ցըխի։

Զականջդ խըլի արայ ու զերկու աչքըդ քո կուրի.
Մարմինդ երբ հերիք առէ, նա հոգիդ յիւրմէն խըլըսի։

Շատ մի հայերէն բաներ խորհրդով դըրախտ տընկեցի
Զաչիցս արքերացըն ջուր քաշեցի զինչ որ անուցի։

Զիմ լերդս զ՚ինչ ըզհաց կերայ. այ եղբայրք ինչ որ բուսուցի:
Երկու լուսն իմին դարձաւ, զիշերին մինչ որ հասուցի:

Անկայ ի հոգոց ծովըն, երբ որ զայս բաներս յիշեցի.
Զիմ միտըս լողնորդ արի, ՚ւ ի ծովու յատակն իջուցի:

Զիմ աչերը չափ արի ու ծովու ջուրըն չափեցի.
Վասն այն մարգարտին համար, որ ծովու հատակըն լինի։

Այնչափ աղաչեմ զԱստուած, որ հոգոյ աչքըս բացուի.
Եւ իմ ըզգաեարանքս յաշխարհի ժանգէս մաքրի:

Տանր ինչ ուզեցիր Ֆրիկ. դու գիտես թ՚այդ երբ կատարի
Քո աչքդ ու ականջդ ու միտքդ եւ ընութիւնըդ սուրբ կու պիտի։

Բառարան. — Անկայ — *ընկայ։* Յոսկոյ — *ոսկին։* Յարի — *եկուր։* Խեալդ — *երազ, անուրջ, ցնորք։* Խեւել — *տանել, սխալել։* Զոյմ — *ոչ ոք։* Լէր — *եղիր։* Հանցեղ — *այնպէս։* Յիս — *իմ մէջ։* Յէր — *ինչպէս։* Արտել (*պատր*) — *պատռել ճեղքել։* Հարակն — *արածելու խոտ՝ ուտելու բան եւ գեղ, կերակուր, կեր, նիւթ։* Երեկ — *ցերեկ, երեկուն, երեկուան դէմ, արեւմուտք։* Զոփար — *զօրաւոր, ահաւոր։*

ՈՏԱՆԱՒՈՐՔ ԱՍԱՑԵԱԼ ՃՐԻԱՆՆ
ՅԱՂԱԳՍ ԿԵՆԴԱՆԻ ՍԻՐՈՅ ԱՌ ԱՍՏՈՒԱԾ

Թէ չի կայր սէր յաշխարհս եւ կամ սէր չէր եղեալ
Արարիչն առ մարդիկ սէր երբ ցուցանէր։

Գիմ Աբէլ էր արդար զաւակն Ադամայ,
Որ սիրովն Աստուծոյ զընծայսն նուիրէր։

Նոյ սիրովն ապրեցաւ ի ջրհեղեղէն.
Տապանին զօրինակն աստուած ցուցանէր։

Կոյս կանայքն որ թողեն ըզտուն հայրենի,
Գիմ սիրով արտասուս ջահըն կու վառէր։

Սուրբ Սարգիս զօրավար այն քաջ նահատակն
Վանց սիրոյ, իւր որդովն ի պարս վկայէր։

Զոր յառաջ կամ յետեւ սուրբքըն հաւասար,
Որք թողին զմեծութիւն ու զաշխարհի սէր։

Կըշռեցին ու տեսին 'ւ արին շահ ու զէն,
Նա չըկայր այլ աղէկ եւ մեծ, քան ըզսէր։

Սէրն մեծ է ու փառք. պատիւ թէ գիտես,
Ով չարին համբերէր, նա շատ սէր ունէր։

Զի՞նչ եղեն սուրբ վկայքն, ի սէր կատարել.
Աշխարհի ատեցողք եւ աստուածասէրք։

Զէր կարիք Աստուծոյ՝ առ ի ձեզ երեկ,
Բայց քարոզ փրկութեան եւ սէր ցուցանէր։

Երբ Աստուած խոնարհի եւ աղքատանայ,
Դու խնդրես մեծութիւն եւ աշխարհի սէր։

Հընազանդ է՞ր չլինիս զրոց օրինաց.
Բաշենք զքեզ մէկ ի մէկ, որ է ըստոյգ սէր։

Նա տեսնու մարդ յերազն զինքըն թագաւոր,
Երբ զարթեաւ ի քնոյն, նա փող մի չունէր։

Երազն է օրինակ այս կեանքս անցաւոր,
Երբ ելաւ յաշխարհէս նա լոկ թափուր էր։

Լուռ թափէ զզինիդ ու քեզ ճար արայ
Եւ հասիր կենդանեացն, զոր գիրքըն ճառէ։

Է՛ Ֆըրիկ, թող ի բաց զայս սուտս ի ձեռաց
Թէ դու չես մարդախոր եւ կամ ցաւի տէր։

Զըւանի զերկու, ծայրն ամուր մի՛ պատեր,
Անցաւոր աէրն յանանցն ինչպէ՞ս նմանէր։

Հանց կըրակ մի՛ վառել որ յինքն դու այրիս,
Չէ մեղաց կերպարանքըն կենդանի աէր։

Ցայն հըրոյն բորբոքեալ ի յանձըն հոգոյդ,
Որ այրի փուշ մեղաց ու տընկի քեզ աէր։

Մի՛ լինիր կեղծաւոր ու անձնահաճու
Թէ դու ես քրիստոնեայ եւ աստուածասէր։

Ով ատենս ջանք դընէ, զԱստուած գտանէ.
Զայն առնէ ու գործէ, զոր տէրըն կամէ։

Գոհանամ զԱստուծոյ միշտ ի հանապազ,
Որ զսիրոյն շառաւիղն ի մեզ կու ծագէ։

Թէ չըկայ աէր հոգոյն ի սրտէ բըղխեալ,
Զայս ամէն գեղեցիկ բաներն ո՞վ աաէր։

Ով յիշէ զանարժանս ի աէր հոգեւոր,
Սուրբ հոգին Աստուած զեւր մեղքըն քաւէ։

Բառարան. — Ծագել — զարնել: Երեկ — եկաւ: Վանց — ինչպէս: Պատել — շրջապատել, կապել: Ատեն — այս աշխարհի մէջ: Հանապազ — միշտ:

ԳԱՆԳԱՏ ԲԱՆ Ի ՏԻՐԻՆ ԳԻՏՈՒՆ

Աստուած արդար եւ յիրաւի,
Եւ ողորմած յամենայնի.
Հանդէս ունիմ բան մի վճռի,
Թէ դու լսես քո ծառայի։

Այս է զարմանք հիանալի,
Որ կու լինի վերայ երկրի.
Եւ հիացումն ազգի, ազգի,
Զոր տեսանեմք ի յաշխարհի։

Դեռ մէկ Ադամ էր Դրախտին,
Եւ մէկն Եւայ իւր նմանին,
Եւ մէկ բարբառ համազգային,
Մինչեւ կերեալ պտղոյ ծառին։

Ա՛րդ այս բանս է հիանալի
Եւ առաւել զարմանալի.
Թէ մէկ Ադամ եւ յԵւայէ
Որքան ազգեր ծնան յերկրի։

Ուրիշ լեզու ամէն մէկի,
Որ մէկ մէկի ո՛չ հաւանի.
Որ մէկն է հայ, մէկն վրացի,
Մէկն է տաճիկ, մէկն ասորի:

Մէկն է ճհուդ, եբրայեցի.
Եւ մէկն է արար հագարացի։
Մէկն է Ալան Արեւորդի.
Մէկն է Թովիկ եւ Ափխազի։

Մէկն է Քուրդ Քանանացի,
Մէկն է Թաթար Թորգոմացի.
Մէկն է Մուղալ Խըթայեցի.
Մէկն Զալաթա Սըմըրղընդի։

Մինն Ֆրանգ Լատինացի.
Մէկն էլ Վենետ եւ Ջենեցի·
Մէկն Հռովմ է Յունացի,
Եւ միւսն Ուռուս եւ Հոնացի։

Մինն է Դազմադ Սպանեացի,
Ծննունդ սրբոյ աւազանի·
Հաւատացեալ հայր եւ յորդի
Ի երկպագու քո սուրբ խաչի:

Եւ դաւանող սրբոյ կուսին,
Մարիամու Աստուածածնին·
Խոստովանող երրեակ եւ մի
Հայր եւ որդի եւ սուրբ հոգի։

Այլ կամք ի ձեռս անօրինի,
Որք կու վարեն անգին գերի·
Որքան քակեն եկեղեցի,
Քանի՞ շինեն պիղծ մըզկիթնի։

Քանի՞ կանայս առնեն այրի
Եւ որքա՞ն որբ քրիստոնէի·
Որքա՞ն արիւնն հեղան երկրի,
Քանի՞ առնեն բան խոտելի։

Որքա՞ն տանջեն զմեզ յաշխարհի
Եւ կեղերեն զկեանս մեր յայտնի.
Եւ դու ներես յամենայնի,
'Ի անտես առնես զմեզ ի վըշտի։

Տէ՛ր, ո՛չ խնդրես վրէժ յայտնի,
Ո՛չ ցուցանես ակն ամենի·
Գիտե՞ս, մարմին ենք մահղի,
Գեմ արձան չենք լինչ պղինձի:

Եղէգն չեմք, կամ խոտ վայրի,
Որ Դանձ արկեալ նա կըրակի.
Բան զանդաստան փըշաբերի,
Կամ մացառանց լինչ պըրակի։

Որ բարկացա՛ր Հայոց ազգի
Որպէս Հրէից Իսրայէլի·
Ձինչ բարկութիւն ի քէն Թափի.
Ի վերայ մեր Նա գայ կուտի։

Արդ եթէ չենք ինչ պիտանի
Եւ կամ չունինք գործ ինչ բարի.
Կամ քո սրտիդ ենք ատելի.
Որ չարչարաք ըստ հրամանի։

Նա դու ջընջէ զմեզ մէկ հետի,
Որ քո բարի սիրտդ հանգչի·
Թէ այս կամօքդ քո լինի
Ամենակալ Աստուած բարի·

Նա մեք տանեմք, որչափ պիտի
Եւ համբերենք ամենայնի·
Այլ որ փառուժն է թող կորի
Եւ զոր կամիս թող այն լինի·

Այս ամենայն թող գայ անցնի,
Զոր ասացի վասն իմ ազգի·
Եւ ա՞յս էր բան քո հրամանի,
Արդար, իրաւ դատաւորի·

Որ մէկն ապրի տասն տարի,
Մէկն հարիւր այլ աւելի,
Մէկն ոչ ի տասն հասանի,
Երկու-երեք ամսոց մեռնի։

Մէկինն մէկ որդի լինի.
Այնօր այն ժամ նա մեռանի·
Մէկն այլ ունի շատ մի որդի,
Անտի ոչ մազ մի չպակասի։

Այն որ ծառայն է շատ ապրի.
Հարիւր տարւոյ ծերն չերկարի·
Երեսնամեայ մանուկն անկնի,
Ի հողի մէջն Թաւալի·

Այն որ աշխըն է մեռանի,
Ատամնաթափ պառաւն ապրի·
Ով կեանք ուզէ կեանքն կարճի,
Ով շատ ապրի իսկի չթուլի։

Ապա այս է՞ր որ կու լինի
Եւ թէ յումէ՞ կայ եւ յայտնի,
Որ մէկն ունի բազում որդի.
Մէկն չունի բնաւ որդի։

Մէկն ի պապանց պարոնորդի,
Մէկն ի հարանց մուրող լինի·
Մէկին հազար ձի եւ ջորի.
Մէկին ո՛չ ուլ մի, ո՛չ մաքի։

Մէկին հազար դեկան ոսկի.
Մէկին ո՛չ փող մի պղնձի·
Մէկին հազար հատ մարգարիտ,
Մէկին ո՛չ ուլնիկ մի ապիկի։

Մէկին հազար գառնով մաքի,
Մէկին ո՛չ մէկ չորքոտանի·
Մէկին քեհեզ եւ ծիրանի
Մէկին քրդէ շալ մի չանկնի·

Մէկին ատլաս եւ դըրմզի,
Մէկին շապիկ մի չի հասնի·
Մէկին հարամըն յաջողի,
Մէկին հալալն կորուսի։

Մէկն ի զըրկանացն հարըստի,
Մէկն յիւրայնոցն աղքատացի·
Մէկն է ուժով զարմանալի,
Մէկն է վախկոտ սարսափելի։

Մէկին բախտ եւ գըրեհի.
Ձոխով նստի ի պէտաւ ձի.
Մէկն բոպիկ եւ անվարտի,
Հետեւակին առաջ փախչի։

Նա բարկութեամբ ի հետ հասնի
Զվիզն կտրէ եւ չողորմի.
Զկին եւ ըզտղայքն առնու գերի,
Եւ հանց տանի, որ այլ չթափի:

Իշխան դըրեր ես մէկ մէկի·
Բան զքանաաար գայլ ոչխարի.
Կամ զերդ վազան նապաստակի,
Կամ քաջ առիւծ ամէն հօտի:

Զայս հարցանէք տէրն ամէնի.
Որ մեծ ու փոքր ճանաչի·
Եւ բախտաւորն յայտնի լինի,
Եւ անբախտ սիրտն պատռի:

Զդօլուածն, աաա՛, թէ ո՞ւր լինի,
Եւ բախտաւորն ո՞ւր գտանի,
Որ ի շուրջ գամ տան տարի,
Եթէ կաթիլ մ՚ինձ հանդիպի·

Զի թէ թագաւոր է ի թախթի,
Կամ քահանայ է ի բեմբի
Եւ կամ իշխան է արքունի,
Կամ որդի մեծ թագաւորի·

Եւ նա դօլուած եւ բախտ չունի.
Եւ ոչ շնորհ խօսից կարգի·
Նա թո՛ղ հեղեղն զնա տանի.
Բարէ կարկուտն այլ աւելի:

Անբախտն գայ ամօթալի.
Հեզ եւ հանդարտ. առաքինի.
Գայ եւ կանգնի յետին տեղի,
Անշուք, անշնորհք եւ անյարգի·

Բախտաւորն գայ ճօճկտալի,
Գայ եւ նստի յաւագ բարձի.
Լուծն ի փորին թէ շուրջ անցնի,
Ո՛չ աւելու մի չի դիպնի·

Բայց վասն մէկ աւուր տօնի,
Որ թէ զատիկ այլ տօն լինի,
Նա խաչ համբոյրն իւր շատ անկնի,
Մորթ եւ էրի եւ գաղանի·

Անբախտն ճորտ է աւագի
Եւ անյաջող զերդ զգերի
Քան զմոմն յառջեւն ի վառ լինի,
Եւ ծառայէ քան զՔրիստոսի·

Ծառայելոցն զեմ չհաւանի
Եւ ոչ անուշ առ նա խօսի·
Միշտ ի յերես զանբախտն ունի
Յոյժ անհանգիստ եւ անհարկի։

Եւ բախտաւորն մեծարի,
Բազում հարկիք նա ընդունի·
Ու՛ր թէ կոյր է, միականի,
Կամ խեղ եւ ծուռ, մի ոտանի։

Եւ զինչ այլպ առ նա լինի,
Ամենեւին այն չերեւի·
Այլ յամենից նա մեծարի
Եւ իւր հարկիքըն շատ լինի·

Ամէն ի բախտն գայ, կուտի,
Թէ Աստուծոյ տուեալ լինի·
Մէկն իր կերպիւն է գովելի,
Աղուոր տեսակ ճանաչելի·

Լեզուն բարի, քաղցրիկ խօսի,
Երբ մարդ լըսէ. նա հովանի·
Նա է պատուած յամէն տեղի,
Ցամէն մարդոյ է գովելի·

Մէկն է ծնօք անմանի,
Հասեալ ուսման եւ արհեստի·
Հիմն արկանէ յատակ ծովի,
Կամուրջ կապէ վերայ գետի։

Մէկն կերպին է տնազելի,
Է ախտերէս եւ աղտեղի·
Մէկի ծնունդն է զերդ գողի.
Որ ո՛չ կարէ կուրդնել ջուրի։

Մէկն է խիստ սեւ որպէս Հընդի
Պսկոշ, զազիր եւ գարշելի·
Մէկն է ղազար, կապոյտ աչուի,
Կարճահասակ եւ փանաքի։

Մէկն է ճնշող եւ անճոռնի,
Կոպիտ, փալիր, երկայն աքուի.
Մէկն նըման է հրեշտակի,
Եւ շատ ունի նա զարդ բարի։

Մէկն նման է Ցուղայի,
Սպանող, դաւմազ, զործող չարի,
Տեղի եղեալ սատանայի,
Եւ բնակարան դիւաց դասի։

Ես քեզ մեղայ երկնաւորի.
Տիրոն Աստուծոյ անեղ մեծի,
Քո դատաստանն է յիրաւի,
Նեաթով կուտաս ամէն մէկի։

Տէր, քո կամացն է աշխարհս լի
Այսպէս լինել զոր տեսցի·
Քեզ օրհնութիւն ի մէջ տացի,
Ամենազօր տեառնդ Յիսուսի։

Բառարան.— Հաւանց — հորմէ։ Մուրող — մուրացող։ Դենկան — գրամական չափ։ Դըրմզի — կարմիր կերպաս։ Ասլաս — մետաքսէ կտոր։ Հարամըն — անարդար։ Հալալ — արդար։ Բռախտ — զինասարք։ Զրեհի — զրահ։ Պեսաւ — սիգապանծ, նմոյգ ձի։ Ձմանսար — գիշատիչ։ Այիպ — ամօթ, ամօթալի։ Գողի — վատ, ծոյլ, անշնորհք։ Հանդէս — ցուցադրութիւն։ Գէմ — խոզ։ Մուղալ — մոնղոլ, թաթար։ Խոտելի — զզուելի։ Ջհուտ — հրեայ։ Իրաւի — սուտ չի խօսող, անխարդախ։ Ի քէն — քեզմէ։ Կուրդնել — փոխանք վըրան գնել։ Տնազելի — ծաղրելի։

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԿԵՉԱՌԵՑԻ

(13-րդ դար)

Աշխարհս էր ի ծով նըման՝
Ձիս ի վայր տարաւ յանդըխման.
Կենցաղս էր յալեաց նըման՝
Ձիս ի մէջ էառ քան զընտան։

Մէրն էր անդընդոյ նըման՝
Ձիս ի վայր քաշեց փոշիման.
Աւուրքս էր ծաղկի նըման՝
Որ անցաւ երազի նըման։

Մարմինս մեռանիլ կայ քեզ
Եւ մտնալ ի նեղ գերեզման.
Աչերըդ խըփուի գերի
'Ի երեսիդ գոյնըն հողանան։

Գոհար բան եւ բառ լեզուիդ՝
Այդ ամէնն ի քէն վերանան.
Անոտի սիրելիքըդ քո
Ձքեզ թողուն 'ւ ի քէն հեռանան։

Ի չորս տարերաց երկրի
Հողեղէն մարդ հաստատեցայ.
Կենօքս իմ խաւար կացի.
Շատ լացի, շատ յորդորեցայ։

Շատոց ես կրակ դըրի
Եւ շատոց հրով վառեցայ.
Հանց անզերծ ցաւի դիպայ,
Որ բնաւ զճարըն չիմացայ։

Հոգի հրեղէն էի,
Յանփարատ խաւար գընացի·
Բազմաց ցանկալի էի.
Իմ խելօքս նշա եղկելի:

Անուշ քաղցր աղբիւր էի.
Զիս ի ցեխ մեղաց խառնեցի.
Պայծառ ի վառ աստղ էի.
Յանփարատ խաւար գընացի։

Խաչատո՛ւր, զարթի՛ր ի քընոյ,
Չի քեզ ժամ է աշխատելի·
Այս կեանքս նըման ծիւնի,
Որ ի գալ գարնան կու հալի։

Աստուած է վկայ բանիս,
Զատ պատրանք այլ լիք չըտանիս·
Շատ խոց եւ կսկիծ առնուս,
Բան ըզվայն այլ իրք չըշահիս։

Ծաղկեալ ես՝ տերեւ ունիս.
Յայլից այլ շուտով տի թափիս.
Կանաչ ես վայել՚չ կենօք,
Փոխի գոյնդ եւ շուտ թառամիս:

Գայ ձմեռն եւ ծիւն բերէ,
Անհանդերձ ցրտով նեղիս.
Յորժամ որ գարուն լինի,
Մեծ ամօթ կրես 'ւ ամաչիս:

Ի՞նչ առնեմ ես այս գերիս,
Որ խաբած եմ յառօրէիս·
Ինձ շատ մեղանք մի՛ դնէք,
Չի դիպայ անզերծ վըտանգիս:

Հիւանդ եմ, ի տես եկէք,
Մինչ դեղ առնէք խոցերիս։
Ա.Ճ ու դող պատեց զհոգիս.
Պատճառ ի՞նչ դնեմ տանջողիս։

ՈՂԲ ՎԱՍՆ ԱՒԵՐՄԱՆ ՏԱՆՍ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ

Զայս անագին աւուրքս որ հասաք,
Ժամանակիս որ պատահեցաք,
Զքաղցր Արարիչն դառնացուցաք,
Զերկիր՝ արեամբ մեղօք ներկեցաք։

Զմայր Աստուծոյ մեզ տրտմեցուցաք,
Զմեր բարերարըն բարկացուցաք·
Զեկեղեցեաց դրունըս փակեցաք,
Զկանոնական գիրըն մոռացաք։

Մեք մեր ձեռօք մեզ դահիճ եղաք·
Հայհոյութեամբ զբերանըս մեր լցաք,
Ցանգեղջ կարիքըս՝ շաղախեցաք,
Զաւազանին խորհուրդն ուրացաք·

Ըզկիրակին՝ սուրբ ոչ պահեցաք
Այլ չար գործով մեր պատառեցաք.
Զժամն եւ զաղօթս բնաւին մոռացաք,
Ի պատարագն անգամ չնայեցաք։

Հովիւս հօտիս մեր բամբասեցաք,
Վարդապետաց հակառակ կացաք·
Զհայր եւ ըզմայր վիրաւորեցաք,
Զազգ եւ զազինս ի մէնջ վարեցաք,

Զողորմութեան դուռըն փակեցաք,
Զորբն եւ զայրին անյագ դատեցաք.
Զխաչն եւ զհաղորդըն զայրացուցաք,
Զեկեղեցին սուրբ քամահեցաք։

Ծաղր ու Նախատ բազմաց մեք եղաք.
Ճերկած ու ի նեղ վընդան մեք մըտաք
Ցաղքատութիւն որ ժամանեցաք˙
Այս մեծ եարխս ամենքս որ դիպաք:

Ի ձեռըն չար ազգի մեք գրաւեցաք.
Բըժիշկ չունիմք ցաւոյս որ հասաք.
Զմեր քարերարն անյայտ կորուսաք.
Եւ այլ չունինք խակի մեզ ճարակ.

Խնստ արժանի էաք զինչ եղաք
Վասըն չարեաց որ մեք գործեցաք.
Մեռան իշխանք մեր ցանկալի
Ուրեանց որդիքն ի տղայ հասակի.

Սուգըն տիրեաց մեզ Խարայէլի,
Լաց ու աղաղակըն մեծ Հաօքելի.
Սատոն ահրած մեծ Աղաղա դանի
Գոված ընտիր ամէն հանդիսի,

Զաչերըդ բաց զինչ Դամասկոսի,
Տես ըզզաւառս ի չերերմանի,
Զեկեղեցիքս ի մեծ վըտանգի,
Ըզքահանայքս ի տարատարոսի.

Զխութլու-բուղէն չարեան հալածի
Զիւր անըրման պատկերն ի հողի.
Զարքայն չիշխեմ ասել ըզվըրացի
Զատլաս երեան ըզՒնմեղէնի,

Որ դեռ քրտունքն ի վայր թափի.
Արիւըն քաշած ու դեռ կենդանի.
Զպարոն Պօոշն զարդ հեծելի˙
Որ զերկաթի դուռն առնէր փոշի.

Աջոյ բազուկըն Նոր Սիոնի,
Հիմըն հաստատ Հայոց հաւատի.
Կամ զիւր որդիքըն զարմանալի
ԶՄրկդեմ, Վասակ՝ կորիւնք առիւծի.

Զայն զօրաւորն ի պատերազմի.
ԶԱմիր Հասանն բազուկըն քաջի.
Ըզտարսային զարմըն վեհազգի՝
Զեղբայր մեծին որ Սմբատ կոչի,

Որ պատուեցաւ՝ ի դրան արքունի.
Այնմ որ անուն էր Մանկու ղանի.
ԶՀասանն յիշեմ ըզխաչենեցի՝
Որ մանկանութեամբ էր Որդի Դոփի.

Հանց յուժընդակ էր ինքն յատենի՝
Բան զՔրիստոսի նշանն ի բեմի:
Աւա՜ղ, թէ զորն ասեմ ի լայլի
Զայն հին ի նոր գերեզմանի.

Վա՛յ ըզմնացորդքըս սուտ կենդանի.
Մակա՞ր չէաք ծընել յաշխարհի.
Ահա գերեցաք, ու ամենքս հիք գերի.
Մեր գերեդարձքըն չեն ի մէջի.

«ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ»

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻ ԵՒ ԴԱՐԵՀԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ

Ձա՛յն արար, ձա՛յն արար,
Փող քընարին ձայն արար...

Հաներ զթուրըդ քո ծոհար.
Ի երիվարըդ քո հեծար,
Զամբուխդ ի հանդէս տարար.
Զօրօք զօրավիգ եղար.
Ի Դարեհի հանդէպ հասար.
Ճակատըն բոլոր անցար.
Փոթորիկն ալէս խառնեցար
Արծըւաբար դու բարձրացար...

Ճակատ առ ճակատ եղեն,
Խառնեցան յանդուգն ու անհագին.
Դիակօք զվայրըն լցին
Խուարաւ արեւն ի յերկին:
Խառնամբոխ մեծ հանդիսին
Աղեքսանդրու եւ Դարեհիս,
Սուսերամերկ կարաւանիս
Անապարեալք ոտի գընդիս.
Դիաթաւալ արեան ծովիս,
Ճախր եւ ճակատ ի մէջ դաշտիս.
Կէսք վա՛յ տաեն յասպարիսիս,
Կէսք վա՛յ տաեն յաջողակիս.

Դարե՛հ, դարձաւ ալամդ ի շար.
Բաղդըդ նենգեց քեզ չարաչար.
Դարձիր ի ետ՝ւ արա քեզ ճար
Հան արտասուս անձրեւաշար.
Բանդ ի վերուստ է անճրնար,
Խափանեցաւ խորհուրդդ անկար.

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻ ՄՕՐ ՈՂԲԸ

Մարք մանկազունից, լացէ՛ք,
Վայ տուք ինձ թշուառականիս.
Որ փառաց թափուր եղէ.
Խաւարի աչեր ծնողիս.
Արեւն իմ շուտով մըտաւ,
Բաշեցաւ շունչս իմ ու հոգիս։
Ծառըս ծաղկաթափ եղէ,
Անպտուղ կամ ի յաշխարհիս.
Ա՛յ իմ միամոր որդի,
Աղեքսանդր հզօր մեծ արքայ.
Ձիցէ արժանի տեսոյդ,
Վայ մօրըս քո Ողոմպիայ.
Ոչ քան մի բերնէդ լուայ.
Թէ սրտիս մէջըն կայ եարայ,
Քո ցաւուդ ես դեղ առնէի,
Կամ հէքիմ բերէի բէչարայ։

Հիւանդին Աստուած է դեղ,
Որ մահու եւ տէրն է կենաց.
Ջհաքիմըն սաքաք ասեն.
Խելօքնուն է բանս ասուցած,
Զոր եւ իմաստուն խօսիք
Գալինոս բազմաց վկայեաց
Հրամանն ի վերուստ պիտի,
Որ օգնէ բըժիշկըն գոված։

Յորժամ չարիս ի յիս բակէ,
Ու ձըգէ ի յուչքըն խոլոր.
Ոչ զօրք եւ ոչ մալն օգնէ.
Ոչ հարիւր հազար ձիաւոր։

ԿԱՖԱՆԵՐ

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Աժէ՞ զէմ այս կեանքս, ամի՛րք, կու վերնայ շատ մարդոյ ի վաղ,
Է՞ր կամիս սիրել զայն իրն որ կենաց հետ քեզ զէտ վաղ.
Ժողովէ՛ զանանց բարին եւ արա՛ զինքըն քեզ ի սազ.
Որ յօրն ի մահուն հոգիդ ու մարմինդ չառնու մազիմազ:

Աղօթից ծուլ մի՛ կենար, դիր բղորդ հետ Աստուծոյ սէր.
Յիշէ՛ զիւր անեղ անունն, որ ի հըրոյն ըզքեզ փրկեր.
Յիւր ձեռքն է երկինք 'ւ երկիր, է ամէն ըստեղծուածոց տէր,
Զանա՛ ու խնդրէ՛ յիւրմէն զԱստուծոյ փառքըն զոր ունէր:

Երկիր պա՛գ անմահ Բանին, Թաւալէ զերեսդ ի հողին,
Զի յայն մոխրէն է ըզքեզ ըստեղծեր ի յիւր նըմանին.
Զայս կեանքըս քանի՛ սիրես, պիտ' երթաս դու ներքեւ հողին.
Մի՛ անշահ կենօք կենար, մի՛ փոխեր զուկիդ պըղընձին:

Զանամ թէ զհոգիս սիրեմ, նա մարմինս ինձի կուտայ խափ,
Զինչ որ խոյանայ բազան ի կաքաւն ու առնու ի չափ.
Կուտեցաւ առ իս շատ մեղք յայն նըման որ երբ զայ շառափ.
Խոցեր եմ մահու փախուն եւ եղեր սիրտըս շաղափ:

Յիշեա՛ զարարիչն Աստուած, տուր հոգոյդ առնուլ պատարագ.
Ընդէ՞ր կամիս դու զրնալ երբ աշէնս ունիս քեզ ճարակ.
Զմարմինըդ քանի՛ սիրես եւ հետ իւր երթաս դու հրագ,
Ընկերքդ գնացին Ձեան, դու նոցա հասնես մենենակ:

Մարդիկ, մի անհոգ կենաք, զձեր մեղաց աղտըն լուացէք.
Ողորմեցէք աղքատաց, այնով զձեր մեղքըն քաւեցէք.
Դարձէք ի մեղաց ճամբու եւ անդէն ծեզ տուն շինեցէք,
Զմարմինդ ի կամաց հանէք մի՛ թողուք ի կից նեղիցէք:

Աղքատութիւն ու պահքն 'ւ աղօթքն ընկեր են իրերաց.
Սիրէ՛ զայդ երեք բարիք որ փրկիս ի մեծ տանջանաց.
Մի՛ զմարմինդ ի ծեռքդ առնուլ, կու գրնայ օրերդ ի ծեռաց
Այս օրերս որ մենք ունիմք կու անցնի ու այլ չը մընաց։

Թէ շատ եւ թէ քիչ զըրկես եւ վայլես զերկիրս խնդալով,
Քեզ ճարն է աստից գընալ եւ մարմինըդ ծածկել հողով.
Դարձիր եւ բարի գործէ, գիտ բըժիշկ եւ դեղ շուտով,
Որ յաւեղ ու մեծ ատեանն չը լինիս անով ամօթով։

Աշխարհիս սահմանքն է հանց, հետ լըցւի ու հետ թերենայ,
Կու թէթեւցընէ զիւր բեռն, որ ով գայ շալկել կարենայ.
Մըտիկ տուր հիւսանն արէք որ դադաղ 'ւ որոցք շինենայ,
Մինըն գայ եւ մին գընայ՝ իւրեն գործ դատարկ չի մընայ.

Թէ՛ շատ թէ՛ քիչ զըրկէ մարդ՝ հետ իւր ինչ տանիլ չը կարէ,
Մարդըն պիտի հանց ջանալ որ ի յայն կեանքըն չամաչէ.
Որ հոս տայ՝ նա հոն առնու, որ զըկէ՝ նա հոն վըճարէ։

Է՛ մարդ, մի զհոգիդ դատիր եւ զմարմինդ առնել սիրելի.
Դարձիր ի մեղաց ճամբէն որ չլինիս ողորմ ու լալի.
Ջանա՛յ եւ բարի գործէ՛, զի կարաւանըն քեզ կու հայի.
Եւ այս հողըս հանց գընա որ հոգիդ հրոյն չը լինի։

Մարդի՛կ, մի՛ ծեծէք դուք զիս, չեմ ցանկար փառաց 'ւ աթոռոյ.
Զիմըս քակեցի 'ւ ելայ, այլ չունիմ փափաք շինելոյ.
Իմ կեանքս է յաչիցս ելեր, չէ մնացեր ինծ տեղ խնդալոյ.
Զմարմինս ես ի մահ դըրի, զի չունիմ հոգի տանջելու։

Է՛ մարդ որ փառաց համար, տէր երկրի եղեր 'ւ աթոռոյ,
Դու հանց շըփացար ի քեզ որ չըդնես մուհալ դու մարդոյ,
Ահ ի մահուանէ չունիս, չը ճարես պաշար գընալու,
Պահ մ'ալ թողուս զամէնն եւ լինիս տէր ափ մը հողոյ։

Բառարան. — Շառափ — *տեղատարափ անձրեւ։* Վ.ազ — *արագ, շուտ։* Սազ — *յարմար։* Ցափ — *յափշտակել, բռնել։* Եռազ — *արագ։* Գիս — *գտիր։*

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԵՐԶՆԿԱՑԻ

(13-րդ դար)

ԵՐԳ ԳԼԽՈՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՍԱՑԵԱԼ

1

Երկուս ի մէկտեղ բերած զերդ ընկեր կ՚ասեն թէ պանէ՛.
Ու չորս բնութիւնըս օտար հետ իրաց կ՚ասեն թէ սազէ՛.
Հինգ դուռն է ի բաց թողած, զայդ ամուր կ՚ասեն թէ փակէ՛.
Զիս հոգս ի յայսոց միջին զերդ կըրակ ըզմոմ կու հալէ։

2

Զերկուս ընկեր ո՞նց պահեմ, մէկըս հող՝ մէկըս հոգի է.
Հոգի թէ ի վեր քաշէ, հողըս ծանր ի վայր կու հակէ.
Վախեմ թէ հողոյս լըսեմ, նա հոգւոյս լոյսըն պակասէ.
Ու հետ հոգույն ո՞վ թըռչի՝ երբ նորա տունըն հեռի է։

3

Զայս չորս յըրար ո՞նց սազեմ, ամէն մէկ յինքըն կու քարշէ.
Զոր հողըս խուշկեկ առնէ, ջուրըս զէջ կու ցրտացնէ.
Քամին զիս յերերք ունի, կըրակին բոցըն կու վառէ.
Հընցգուն սիրելի չարկամ մէկտեղ ո՞վ խելի տեսել է։

4

Հինգ դուռն է ի բաց թողած, թէ՝ փակէ՛ որ գող չի մըտնէ.
Այս բերդս է զանձով ի լի ու հազար չարկամ կու մըտնէ.
Զչարկամս ես ի չիս ունիմ որ զըրաուխ յերակ կու քակէ,
Թագւորս որ ի ներս նըստել, նա զաս էլ գողըն կու խաբէ։

5

Խելօքին հարցուկ եղած թէ զպատճառն ո՞վ խելի գիտէ,
Աստուած է՞ր հոգին ստեղծել՝ ու ի հողէ մարմին կապել է։
— Կարծեմ վասն այնոր արար՝ թէ ի վեր քարշել զնա կարէ.
Կամ զհոգին ի մէջ մարմնոյն քան զխալաս ոսկի նա զուգէ։

6

Աւա՜ղ զայն որ շատ դատել, մարդ չըկա՛յ որ զելըն ճանչէ·
Հաշուե՛ց թէ մարգրիտ ունի ու յառջեւ խոզին կու թափէ·
Խոզըն ճուհար ե՞րբ ճանչէ. զօրն ի քուն զաղբըն կու փորէ·
Կոխէ նա զքո ճոհարն եւ դընչոմէն նա ըզքեզ խոցէ։

7

Ճանպհորդ քեզ յայնժամ ասեմ որ զճամպհի ղատըրն գիտենաս·
Ծընել ես 'ւ աշխարհս եկել, տո՛ւր խապար թէ ո՞ւստի կուգաս·
Եկեր ես յոտար երկիր, մէկ ցուցո՛ւր թ՞ինչո՞ւ կու կենաս,
Մեռնիս դու ի հող մըտնուս, մէկ ասա թէ ո՞ւր կու գընաս։

8

Դու ըզքեզ ճանպհորդ գիտես 'ւ ի ճամպէդ ի դուրս կու գընաս·
Սիրես մանկութեան անուն ու նըսեփ մանկան չունենաս.
Ճանպահս է բարակ ու նեղ. դու խըփել ես զաչուիդ ու գնաս·
Քաղցր է մանկութեան անուն. դու լեղի 'ւ անհամ կու կենաս։

9

Եղբայր սիրելի որդի, որ ի յայս հողըս կու կենաս,
Յաշխարհս ես ի քան եկել, զաչքըդ քա՛ց թէ յո՞ւր կու գընաս·
Խըրատ մի քեզ տալ կամիմ. զուգեմ օղ քան զոսկի խալաս·
Սիրես 'ւ ի յականջդ ածես՝ թէ դու զկեանքըդ կամենաս։

10

Դաւիթ արքայի որդին Սողոմոն զայս մեզ կու ասէ·
Ըզխրատն իմաստնոյն դու տո՛ւր, առաւել նա ըզքեզ սիրէ։
Թէ անգէտ 'ւ անմիտ մարդոյն խըրատ տաս նա ըզքեզ ատէ,
Ու թուք ու դանակ առնու, թէ կարէ նայ զքեզ սպանանէ։

11

Գանգատ եմ ու խոց, եղբա՛րք. սիրտս ի վեր արիւն կու բերէ·
Ի մանկութենէ ի վեր զիս ուսման հոգսըն կու մաշէ·
Եկեր եմ զերի անկել, ճար չըկայ որ մէկ մի գընէ·
Դասիմ քան զամէն մըշակ. նա մարդ կայ որ դեռ կու խոցէ։

12

Զօրս բան ա՛ռ խըրատ չինչն, որ զամէն աշխարհս քեզ արժէ.
Զայլոց մեղք դու մի՛ քըններ. զքոյդ ջերակ մըտօքդ անդիճէ։
ԶԱստուած մօտ ի քեզ դու տես ու զմահու օրըն դու յիշէ՛.
Զխրատըս ի սրտիդ տընկէ՛. զքեզ յամէն չարէ սա պահէ։

13

Զքո մեղքն խալի մի՛ մոռնար, որ խոնարհ զանձնըդ կու պահէ.
Զայլոց մեղք դու մի՛ քըններ, որ Աստուած ըզքեզ չըխաբէ.
Ով որ զօր մահուն յիշէ. զայս աշխարհս քընաւ չըսիրէ։

14

Դաւիթ մարգարէն 'ւ արքայն սիրելեացն ըզսէրն է գովել,
Ընգզուն վայելուչ 'ւ աղւոր են նըրբարբս ի մէկտեղ եկել,
Բան զԱհարոնի զըլուխն որ ծաղկանց խղոմն էր օծել,
Կամ ցօղն Ահերմոնի լերինն 'ւ Թաբօր քաղցրիկ նա ցօղել։

15

Ձեր գալդ է բարի, եղբա՛րք. որ ի յայս տեղիքս էք եկել,
Յաշխարհս ենք տըտում ամենքս ու խոցով մեր սիրտն է լըցել.
Ձեր խօսքըդ մեզ դեղ եղաւ. ձեր տեսո՛վդ ենք խընդացել.
Հազա՛ր երնէկ այս աւուրս, որ մէկտեղ ենք մենք ժողովել։

16

Թագւոր ու սուլթան 'ւ իշխանք, որ ի բարձր աթոռ էք նըստել.
Շատ ճորտ ու ծառայք եւ զօրք կան ի ձեր առջեւըդ կանգնել.
Անեղ ու սաստիկ հրաման ու հանդէս էք դուք յօրինել.
Ուղորդ դատաստան արէք, զի ձեզ ա՛յլ ատեան կայ պահել։

17

Հըզօր Թագաւորք 'ւ իշխանք որ զարդար էք դուք յօրինել.
Զայուշ ու պահնորդ դըրել, զձեզ փրկող ի մարդոյ պահել,
Գանգատ ու զըրկած մարդիկ անճարակ են շատ շիւարել.
Փըրկէք միտ ու դատ արէք. զերդ Աստուած են առ ձեզ եկել։

18

Շաղուած եմ ի չորս լիւաց, այդ ցեղ շէնքն ամուր չըլլենի․
Օդըն հողուն ի՞նչ նըման, հուրն ու ջուրն են խիստ ատելի․
Ի հակառակաց ստեղծած ու եղած եմ մարդ կենդանի․
Վերնայ օդն ու հուրն ու ջուրն եւ մարմինըդ դառնայ փոշի։

19

Երնէկ ես նորա ասեմ որ յաշխարհս ի սուգ կու կենայ,
Զիւր մեղքն ի յիշումն ածէ, զօրն ի բուն նա նըստի ու լայ,
Արտասուքն սապոն լինի, սեւութիւնն բալխտականայ,
Թէ չէ օր հարսնեցըն գայ, նա հանդերձ հարսին չունենայ։

20

Զաղըն գէմ բարի ասեն, Տէր Յիսուս որ զայս հրամայէ․
Զանհամն ինքն ի համ բերէ ու զնեխածն անուշացընէ․
Էնց մարդ որ շնորհք ունի, կա՛մ ուսմամբ կա՛մ ի բնութենէ,
Համեմ է հոգոց մարդկանց ու զհիւանդ հոգիս բըժըշկէ։

21

Զաղըն անհամ ո՞վ տեսել՝ թէ լինի նա պիտանացու․
Ո՛չ աղբ է պարտէզն ածեն, ո՛չ է քար՝ պատըն շարելու․
Նըման է բանի տընտեսն եւ խայթոց ունի զէտ մեղու,
Պաշտօն յամենոց ուզէ, չասէ զանձն իւր մահկանացու։

22

Լա՛ւ մարդ ես նորա ասեմ ո՛ր բանայ զբերանըս համով,
Էնցեղ լեզուն գին չունի, թէ լընուն տուն մի ջաւհարով,
Աստուած երբ զաշխարհս արար. զհողըն ու ջուրն ու զօդն հըրով.
Մըթխալ մ՚աւելի չարար, ա՛յլ կըշռեց զամէնըն չափով։

23

Լեզուն է զօրծիք բանի, արդարոյն՝ զերդ խալաս ոսկի,
Մարդոյն է մէկ փերթ արել եւ օծին է երկու ճըղի․
Այն մարդն որ երկու խօսի, ձմէկըն քաղցր եւ զմէկըն լեղի,
Օծին է եղբայր եղեր եւ զնորա անէծքն ընդունի։

24

Ծառին ճիւղն երբ չոր լինի, ո՞վ մընայ թէ խակի ծաղկի.
Սպիտակ մազն որ սեւ ներկեն, որ ասէ թէ ըսպիտակի.
Բայց մարդ մեղաւոր ու սեւ ես գիտեմ որ կու սպիտակի.
Աստուած մէկ քանիկ կ'ուզէ որ ասէ «մեղա՜յ» ու քաւի։

25

Կաֆայ [1]) մի կամիմ առնել որ արժէ ջոհար մի բոլոր.
Մարմինդ է ի նաւ նըման, խելքըդ ծով թէ չունի ժըխոր.
Զմիտքըդ նաւավար դու տես որ բարձեալ է զանձ շահաւոր.
Թէ յեզր ի ծովուդ հանես՝ նայ առնէ ըզքեզ փառաւոր։

26

Կանթեղին մըտիկ արա՛, ջուրն ու ձէթն ու հուրն ի լըման.
Կանթեղըն մըտաց նըման, ջուրն՝ ուսման, ձէթըն՝ գիտութեան.
Բանի զմիտքըդ սուրբ ունիս ու ջանիս եւ սիրող ուսման,
Հոգիդ է պայծառ գունով, որ լոյս տայ քեզ ի մըթութեան։

27

Հաւատն է անառիկ բերդ՝ ով առնէ ըզնա հայրենիք,
Թէպէտ թըշնամիք ունի որ բերեն շատ մըճեր ու նիգ.
Թուման մի հեծել կանգնի ու լինի յինքըն նետաձիգ.
Նայ զայն մասխարայ դընէ եւ թքնու զինչ ի խամաճիք։

29

Թէ դու ի սըրտանց քըննես, նա կենցաղս յերակ խաբող է,
Աւուրք մի խնդալ կուտայ, բայց յերակ ի լաց կու պահէ.
Այն մարդն որ ստտայ սըմա կամ տանէն իւր տուն կու չինէ.
Զաւտամ թէ նա խելք ունի, ստատա՛ որ խիստ յիմար է։

30

Թէ ուխտ՝ հանգչիս, եղբա՛յր, անդէնին դարպաս դու չինէ.
Զհիմըն հաւատոյ դու դիր ու յերակ անշարժ կու պահէ.
Զինչ որ քեզ բաժին հասնի, անդէնին դու զայն յղարկէ՝
Յորժամ ի քո տունն երթաս, նայ բարեօք քան զնուռն ի լին է։

---

1) Կաֆայ — առանաւոր, քանակ:

31

Զով որ կու սիրէ Աստուած, նայ սակաւ մի աստ կու տանջէ
Փորձէ թէ նա սէր ունի՞ առ Աստուած, չարին համբերէ՞.
Թէ զսէրն ի սրտանց ունի առ Աստուած. նա խիստ յօժար է.
Տանջանքըն թըւի նըմա թէ խըղով զանձըն կ'օծանէ։

32

Ով իմ խրատիս լըսէ. նայ զանանց բարին ժառանգէ,
Անդէն պարզերես լինի 'ւ ումեքէ խակի չամաչէ.
Յորժամ յարութիւն լինի, փողն երկու ձայնիւ տի գոչէ.
Ով աստէն ճարտար կացեր, նա զնկա'յք ձայնըն տի լըսէ։

33

Աշխարհս է ի ծով նըման, ով որ գայ՝ անթաց չի մընայ.
Ցայս ծովս ես ի նաւ նըստայ. գընաց նաւս եւ ես չիմացայ,
Ցեզեր մօտեցեր է նաւս, կու վախեմ՝ քարի դիպենայ,
Քակուի իմ աղուոր շինուածս ու տախտա՛կըս մէկմէկանայ։

36

Անեղն Աստուած մարդ եղեալ, նըմայ պարտ էր զայս ներգործել.
Արեամբն Աստուծոյ ըզմեզ ի մեղաց սըրբել 'ւ ազատել,
Զմարդիկ ի մահու գրաւել. ի յերկինս ի կեանս հրաւիրել
Հրեշտակաց ընկեր առնել. զնա օրհնել եւ փառաւորել։

37

Զարեւն ի յերկինս իմա'յ եւ լուսոյն նաղար դու արա'յ.
Որպէս որ ճարակ չըկայ ի նիւթոյն՝ լոյսն որ հեռանայ.
Յորժամ որ արեւն երթայ. լոյսն անճառ աղբիւր ցօլանայ,
Հուրն եւ ճառագայթն եւ նիւթն միացեալ որ երկու չէ հոյ,
Այսպէս ի Քրիստոս սա'յ, դաւանումս է սիրտ. հաւատա'յ.
Եւ մի' լինիցիս թերի. դու տըղա'յ տըխմար 'ւ անիմայ։

38

Ստեղծող է Քրիստոս եւ լոյս 'ւ աշխարհիս տէր անտարակոյս
Հոգի ու մարմին ու միտք, որ եղեւ փրկիչ գերելոյս
Թէ չէր միացեալ հողոյս ընդ բանին Աստուած մեռելոյս
Ապա զկապանն ո՞վ լուծէր երբ չըկար մեզ ելնելու յոյս։

Շատ թագաւորաց մեծաց յիմաստնոց արանց լըսեցի,
Թ՚այնչափ չի կըշտանայ մարդն՝ աստուօրովս մինչ որ մեռանի,
Տանի՛ն գերեզման դընեն եւ հողով իր աչքըն լըցուի.
Ապա փոշիմնայ 'ւ ասէ թէ՝ ներիք է 'ւ այլ չի պիտի.

40

Տեսայ իմ հոգոյս հոգին որ մեռաւ ի հող թաղեցաւ,
Դարձեալ իմ սիրուս համար նա յարեաւ ու շատ դատեցաւ
Ի սուր 'ւ ի կըտուր երեկ ու քարով նա քարկոծեցաւ,
Ի հուր 'ւ ի գեհեն մըտաւ, իմ հոգոյս հոգի ջանեցաւ։

41

Երկու ընդ իրար կըռուին, մէկ ի մէկ խեկի չինմանին.
Մէկ էլ ի նոցա միջին էր մեռած 'ւ անկած ի տեղին,
Այնոք որ ըզկռուին արին՝ շատ արիւն ի վայր թափեցին.
'Ի ի յայն արիւնէ ցօղին շունչ տըւաւ անկած մեռելին,
Ծեր մ'այլ բարեխօս բերին. որ եպագ զերես մեռելին.
Եւ յայն համբուրէ ծերին լոյս ծագեաց մըթաց գիշերին։

42

Աւա՜ղ, մեզ հայիլ պիտի յայն արիւն որ լոյս կու ծագէ.
Շատ կա՛յ ի յարեւ նըման, ի պընչէն օծըն կու վազէ.
Գիտուն մարդն յարեւ նըման, խօսքըն լուս պայծառ
'Ի անգէտ մարդն օձու նըման, հանապազ ըզմարդ կու խոցէ։

Բառարան.— Խուշկին — *չորացած*։ Հընգգուն — *այնպէս*։ Չիպատ — *զուտ*։ Անզինէ — *մոտենալ, խօսել*։ Ցեղ — *տեսակ*։ Թումասն — *հազար, բիւր, պարսկական դրամ*։ Նաղար — *նազար, նայիլ, դիտել*։ Երեկ — *եկաւ*։ Նըսեմ — *հոգի, շունչ*։

ԻՄԱՍՏԱԿԱՆ ԱՍԿԵՐ

Աշխարհս է կանաչ մարգեր,
Մենք մէջն ենք կաքաւ ծաղեր.
Գթրողն է եղել բազա,
Կու կըրէ մէկ մէկ դար ի վեր։

Աշխարհս ի տոլապ նըման,
Որ ի վեր 'ւ ի վայր թաւալի.
Վերինն ի վայր դառնայ,
Եւ վարինն ի վեր ոլորի։

Մըտիկ դու հիւսանն արա՛,
Որ թապութ 'ւ օրոցք շինէ նայ.
Մէկըն գայ եւ մէկն երթայ,
Նայ իւր բան պակաս չի մընայ։

Աշխարհս է ի ծով նման,
Ով որ գայ՝ անթաց չի մընայ.
Ցայս ծովս ես ի նաւ մըտայ,
Գընաց նաւս, եւ ես չիմացայ։

Եզեր մօտեցեր է նաւս,
Վախեմ թէ քարի դիպենայ,
Քակտի իմ աղուոր շինուածս,
Ու տախտակըս մէկ-մէկանայ։

Նրթամ աղաչեմ զԱստուած,
Որ հանէ զիմաց մի քամի,
Այս մըթանցս լոյս մի տայ,
Զմեզ բարի երկիր մի հանի։

Շատ թագաւորաց մեծաց
Ցիմաստնոց արանց լըսեցի,
Թ'այնչափ չըկըշտանայ մարդն
Աստուորովս ինչ որ մեռանի.

Տանին գերեզման ընձեն
Եւ հողով լեր աչքըն լըցուի.
Ապա փոշիմնայ 'ւ աւէ.
Թէ հերիք է 'ւ այլ չի պետի։

Աշխարհս է ոչինչ նման.
Շատ դատին, դառնան փոշիման.
Հալալ ու հարամ այնեն,
Հոս թողուն 'ւ ի հոն կու գընան։

Ջան արա՛, գործէ բարի՛,
Որ յետոյ չլինիս փոշիման.
Թէ չէ Ադամայ դրախտէն
Քեզ կանանչ տերեւ մի չի տան։

Մանկտի՛ք, երբ ի հաց նըստիք,
Զէնիցէք աղքատք ձեզ ընկեր.
Մեռնիք 'ւ յանդէն երթայք,
Կու նըստէք մէկ մ'այլ ի վեր։

Մէկ մարդ մի ճուհար ունէր
'Ի ի խելաց շահել չը կարաց.
Զինչ խելքն ի վերայ եկաւ,
Նա՛յ գընաց ճուհարն ի ձեռաց։

Գընաց նա ի վայր նըստաւ՝
Աղորմիկ ու շա՛տ մի լաց.
Նորա լացն այլ ի՞նչ շահէ,
Երբ գընաց ճուհարն ի ձեռաց։

Ելայ ժողվեցի զիմ մեղքն
Ու գըրի առջեւս ու լացի.
Յանդէնըն քարւան կ'երթար,
Շալկեցի 'ւ ի հետ գընացի.
Հրեշտակն այլ ի դէմս ելաւ,
Թ'ո՞ւր կ'երթաս ողորմ ու չալի-
Այդ շալակդ որ դու ունիս,
Անդէնին քեզ տեղ չի ընկնի։

Հոգին հողվըրտոմէս անցաւ
Ու զմարմինն ի հողն անիծեց,
Թէ՝ «զմեղքն ես ու դո՛ւ արաք.
Ցանղէնն ի՛մ երեսն ամաչեց»։

Մարմինն ի հողուն ի դուրս
Այս խօսօք զհոգին վճարեց,
Թ՝ «ես հող էի ՚ւ ի հող դարձայ.
Քո ամալն է՝ ըզքեզ բըռնեց»։

Է՛ գերվար մարդ ու տխմար,
Ցէ՞ր չես երթար ի միտք ի վայր.
Կորուսեր զազատ հոգիդ.
՚Ի ատ հողեղէն մարմնոյդ համար,

Եւ կեր ՚ւ խում ես հետ մեղած.
՚Ի յուս կուգաս զօրն անդադար։
Առնուս ու տաս մարմնոյդ ի կեր,
Գերացընես որդոց համար։

Մարդ կայ որ հազար արժէ.
Հա՛զար կայ որ մէկ մի չարժէ.
Ան մարդն որ հազար արժէ,
Անգէտին մօտ փող մի չարժէ։

Բազան ի անտառ մորին,
Թէպէտ թո՛ւ, թէպէտ բազա է։
Ճոհարն ի ծովուն միջին,
Թէպէտ քա՛ր, թէպէտ ճոհար է։

Խեյօքն ի յանգէտն ի մօտ,
Միտք արա, թէ ի՛նչ նըման է.
Ծըրագն ի յառջեւ կուրին՝
Կու վառի, ՚ւ ինքըն չի գիտէ։

Խեյօքն է ի ծով նըման,
Որ բանի չափեն՝ կու տանի.
Անգէտն է ի տիկ նըման,
Փաչ էւէլ լընուս՝ նա՛ պատռի։

ՑԱՆԿԱԳԻՆ ԵՐԿՆԱՅԻՆ ԾԱԾԿՄԱՆ

Ո՛վ սքանչելի ձեղուն յարկի այս մեծի տան,
Ի բարձրելոյն քանէ ձգեալ որպէս խորան...
Դու յարկ մեծին ձեւամբ շինեալ արքայական,
Ջահք ի բարձանց ի քեզ կախեալք անշիջական.
Դու անթառամ ծաղկանց լուսոյ մեծ բուրաստան,
Որք յանդաստան քո գեղեցիկ ծաղկագրեցան.
Ոչ թէ միայն քո պարանոց զարդարեցան
Այլ բովանդակ մարմին եւ անձն շքեղացան·
Յոյժ մեծութիւն քո հրաշագեղ անչափական.
Հանդերձս նուրբ եւ պատմուճան քեզ կարգեցան,
Ոչ թէ միայն կրկին ակունք որք ճոխացան,
Այլ յոգնակի ակունք լուսոյ շարադրեցան.
Եւ մարգարիտս լուսափայլ որք յեռեցան
Ընդ գիշերոյ ալիտակափայլ ջահ ճախրական.
Իսկ ի տուէ բազմափայլին բոց կայծական,
Յոր գիշերոյն աղօտ փայլունքն ծածկեցան:

Այլ եւ զպայծառ լուսոյն աղբիւր միշտ հոսական.
Ըզգեղեցիկ ակն աշխարհի լոյս ցուցական,
Զնա ի կամարդ քո բերես ջահ փայլական,
Որ զկերակուրըն հրոյ բաշխէ բնաւից պիտան·
Սա մեզ խրատ օրըստօրէ քարոզական.
Ըզման եւ զկեանք օրինակէ դէմ յանդիման.
Առաւօտուն ծագմամբ զծնունդըն մայրական,
Երեկոյին թաղմամբ ըզմուտն ի գերեզման:
Սա զօրինակ բերէ լուսոյն անեղական.
Որ ի ծոցոյ հօրէ ծընունդ որդի եւ բան·
Յարուեալց զեղով ծագէ փեսայական.
Արագապէս ընթացս առեալ հըսկայական.
Զարեգական արդարութեան պատմէ ըզքան.
Զանիւթ լուսոյն մեզ քարոզէ լոյս եղական:

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ԵՐԶՆԿԱՑԻ

(13-րդ դար)

ԲԱՆՔ ԵՐԳՆՈՒ ԴԷՄՍ ՄԵԱՑ ՑԵՍՈՒԹԻՒՆՔ Ի ՀՈԳԻ ԵՒ Ի ՄԱՐՄԻՆ, ԶՈՐ ԱՌԱԿՕՔ ԽՕՍԻ ԱՅՍՊԷՍ.

Զարթիք ի յերազուստ,
Բացէք զաչերդ ով կայք ի քուն.
Տեսէք մէջ գիշերիս
Շատք՝ որ պահ մի չեն լել ի քուն.
Անդադար ի շուրջ գալով
Կան հրամանաւ մի Աստուծուն,
Որ բանիւ զերկինք ի վեր
Կամար կապել՝ երեստ քամուն։

Զարթայ ես ի քընոյս
Ելայ կացի պահ մի արթուն.
Երբ էանց գիշերն յերկար՝
Նըշան եղեւ առաւօտուն.
Տեսի լուսին պայծառ,
Բազում աստեղք ի յիր սպասուն.
Զերկինքն են զարդարել
'Ի են արարածքը իմաստնոյն:

Մի աստղ ելաւ պայծառ
Առջեւ Արուսեկին լուսոյն,
Ունէր լոյս գեղեցիկ
Քան զաստեղացն այլ գերազոյն.
Ետես ըզնա լուսին
Եւ հըրաման տայ աստեղնոյն.
Հաւսար ի մայր մըտան
Նուազեցան յիրենց լուսոյն։

Ջերմօս Երկնից եկաց,
Ճրբոր ծագեց լոյսն արեւուն.
Տըղայ երեւեցաւ.
Քաղցըր կոչի իրենն անուն.
Հոգւ հաւասար երետ շատոց
Պայծառ լոյս աչերուն.
Ով սիրով մընաց լուսոյն
Արուսեկին առաւօտուն:

Քաղցր է ծընունդ լուսոյն,
Երանի տամ ես այն մարդոյն՝
Որ բաժին ինքն ունենայ
Ի յայն լուսոյն առաւօտուն.
Թէ դուռըն կայ երկնից
Պարգեւատու մի Աստուծուն՝
Ի ծագել արեգականն
Ի մեզ բացվի դուռըն բարոյն։

Թէ Տէրն ի յարարածըս
Հայի քաղցր ի յիր սիրուն,
Յայն պահուն է որ լինի
Նըշան լուսոյն առաւօտուն.
Թէ լըսէ աղաչանաց
Եւ աղօթից շատ կարդալուն՝
Ով խընդրէ թէզ գըտանել
Զպարգեւքն՝ առնու առաւօտուն։

Թէ անուշ հոտ կայ բուրել
Ի կեանք փոխէ զդուռըն մահուն,
Են շատոց հոգի հարբած
Յանուշ հոտոյն յառաւօտուն.
Թէ անմահական սէր կայ՝
Որ հոգի տայ հոգեսանուն,
Իմ բաժին սէրն ու հոգին
Խառնել ի սէրն առաւօտուն։

Թէ ինձ կեանք կամ խընդութիւն
Բաժին կայ ի դուռն ի սիրուն,
Մէկ պահու սէրն ի սըրտէ՝
Թող լինի ինձ յառաւօտուն·
Թէ հոգի տալ կու պիտի,
Կամ թէ հոգի հանել մարդուն,
Նայ յօժար եմ ես հոգով
Զհոգիս փոխան տալ իմ սիրուն:

Ով կամի սիրով լինիլ
Ինքն յարութեան որդի լուսոյն՝
Թող խընդրէ ի յայն Սիրոյն
Որ ինք յարեաւ առաւօտուն·
Ի սիրուն սէր յաւելու
Սիրով գընալ տունն ի Սիրուն·
՚Ի ով Սիրոյն ինք հետեւի՝
Հասնի սիրոյն առաւօտուն,

Տէր, գըթա՛յ յիս ի ծառայս,
Եւ տուր բաժին ինձ յայն հոգոյն·
Որ շատոք են ցանկացել
Բայց քիչք հասան առաւօտուն։
Ես յետին եւ անպիտան
Որ Կոստանդին կոչի անուն
Խընդրեմ ի քէն. տուր ինձ
Սէր ի սիրուն առաւօտուն։

Բառարան.— Չեն լել — *չեն եղել*։ Եւս — *առաւել*։ Թէպ — *շուտ*։ Հոգեսնուն — *հոգիներուն*։

ԲԱՆՔ. ՅԱՂԱԳՍ ԱՐԵԳԱԿԱՆՆ ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ. ՈՐ Է ԾԱԳԵԱՑ Ի ՀՕՐԷ ՄԻԱԾԻՆ ՈՐԴԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍ, ԶՈՐ ԱՌԱԿՕՔ ԽՕՍԻ:

Անա գիշերս կանց,
Նըշան եղեւ առաւօտուն·
Աստղըն պայծառ ծագեց,
Աւետաւոր երեկ լուսոյն·
Խաւարըն հերքեցաւ.
Ու ցընծացաւ աշխարհքս ամէն,
Երնեկ ետուն միմեանց՝
Որ արժանի եղեն լուսոյն:

Զինչ որ ի բանդ կային
Եւ ի խաւար ի խոր զընդան՝
Նայ լոյս ծագեց նոցայ
Յարեգականն ի մեծ լուսոյս·
Երկիրս էր սառն ու պաղ
Ու ցուրտ ձըմեռն ու հողմայրն,
Անայ եղեւ գարուն
Յարեգականն ի մեծ լուսոյն.

Երկիր կենդանացաւ
Ու լեռն ու դաշտ կանաչ բուսան,
Ծաղիկ բերին ծառերն
Յարեգականն ի մեծ լուսոյն.
Ծաղկունքըն զարդարին
Ազգի ազգի գոյնըզգոյնով,
Փռեն վարդըն կարմիր
Յարեգական ի մեծ լուսոյն:

Ակունքըդ յորդորին
Ու ցընծալով յառաջ խաղան,
Գետերդ ոլոր կապին
Ցարեգական ի մեծ լուսոյն։
Զինչ որ կայ արարած,
Ու անհոգի մեռած կային,
Ահա կենդանացան
Ցարեգական ի մեծ լուսոյն։

Է՞ք չէք ի զարմանալ,
Ու կամ հարցուկ լինիլ բանիս,
Վասն այս արեգականս
Ու իր պայծառ լցեալ լուսոյն.
Այս նո՞ր ծագեց մեզ լոյս
Քան զարեգակն ու ա՛յլ պայծառ,
Զինչ լուսաւորք կային՝
Ծառայ կոչին այն մեծ լուսոյն։

Ի լուսոյն ի սկըզբանէ
Լի լուսով շառաւիղ ծագեց,
Լոյսն ի լուսոյ ծընաւ
Ցարեգական ի մեծ լուսոյն.
Այս լոյսս ի յայն լուսոյն
Որ ինքն է տէր ամէն լուսոյն,
Ու թագաւոր կոչի
՚Ի ամենուն լոյսն ի յիր լուսոյն։

Երկնից կամարն եղեւ
Ի զարմանալ արեգականն,
Զի չէր տեսել հանց լոյս
Կամ արեգակն ի յայն լուսոյն.
Երկիրըս ցընծացաւ,
Մեծ աւետօք ուրախացաւ.
Թէ անմուտ ծագեց մեծ լոյս
Ու արեգակն ի յայն լուսոյն։

Նմանք են անհոգի
Աչերով կոյր եւ անյիմայ.
Որ չեն ի հաւատալ
Արեգական ու իր լուսոյն.
Խաւար կենօք կենան
Ու զմբաղին յերազ քընոյ.
Զունին մասն լուսոյ
Յարեգականն ի մեծ լուսոյն.

Ես չեմ ի հաւատալ
Այն սուտ հոգոյն թէ ինքըն լոյս՝
Որ չունի ի շառաւիղ
Յարեգական ի մեծ լուսոյն:
Ես Կոստանդին որ գըրեցի
Կու փափագիմ ի յայն լուսոյն՝
Որ ես լուսաւորիմ
Յարեգական ի մեծ լուսոյն:

Բառարան.— Զմբաղին — *գինովնալ.*

ՈՄԱՆՔ ԶԱՐԱԽՕՍԵՆ ԶԻՆԷՆ ՎԱՍՆ ՆԱ-ԽԱՆՁՈՒ, ԹԷ ՈՐՊԷՍ ԽՕՍԻ ՍԱ ԱՅՍՊԻՍԻ ԲԱՆ, ԶԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՉԷ ԱՇԱԿԵՐՏԵԼ, ԶԻ Ա՛ՅԼ Է ԱՇ-ԽԱՏԻԼՆ ԵՒ Ա՛ՅԼ Է ՇՆՈՐՀՔՆ Ի ՀՈԳՒՈՅՆ. ԶՈՐ ԵՍ ՊԱՏՄԵՄ ՁԵԶ, ՅԱՂԱԳՍ ՏԵՍԼԵԱՆ ԻՄՈՅ, ԶՈՐ ՏԵՍԻ ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ ՏԵՍԻԼ, ՄԻՆՉ Ի ՎԱՆՔ ԿԱՅԻ ՀՆԳԵՏԱՍԱՆ ԱՄԱՑ. ԶՈՐ ՏԵՍԻ ԱՅՐ ՄԻ ԱՐԵԳԱԿՆԱԶԳԵՍՏ ԵՒ ԼԻ ԼՈՒՍՈՎ:

Ոմանք չար են հետ ինձ.
Ու նախանձով են յիմ վերայ,
Վասն իմ գըրեալ բանին
Որ առ մարդիկ երեւենայ.
Ասեն. թէ ո՞նց գըրէ
Բան քաղցրահամ ու մեզ կարդայ,
Որ ի մեր միջիս ընկեր
Կամ համեմատ իւր չըկայ։

Կոյր են հոգւով աչօք,
Մըտօք յիմար են անյիմայ,
Թէ տէրո՛վ է խելաց՝
Կամ այս շնորհիս որ առ իս կայ.
Ես եմ աման հողէ,
'Ի ի՜ յիս լըցած կայ խազինայ,
Զոր ես խօսիմ հոգւով՝
Այն մեծ Տիրոջն է մանանայ։

Ով զօղ է այս գանձիս,
Ու կամ նենգով ինձ լինայ.
Աստուծոյ է հակառակ
'Ի ինք դատաստան առնէ նորայ.
Ով որ ինձ միտ դընէ
Ու զինչ խօսիմ ինք հասկանայ,
Նայ ես իր տամ նըշան՝
Թէ այս շնորհիս որպէս հասայ։

Ես երբ հընգետասան
Ամաց էի մանուկ տըղայ,
Ի վանք յուսումն էի,
Եւ գիշեր մի տեսիլ տեսայ.
Մանուկ ի լուսեղէն
Յաթոռ նըստել որպէս արքայ,
Նըման արեգական
Է գեղեցիկ որ լոյս կու տայ.

Այնպէս ես յիր փառացն
Եւ ի լուսոյն զարհուրեցայ,
Որ չըկարցի հարցանել,
Թէ. Տէր. ո՞վ ես. զանունդ ասա՛.
Երկիր պագի իրենն
Ի յայն պահու հանց ինք տեսայ,
Ու երեք խնդրուածով
Հողոյն հուսար խոնարհեցայ։

Ասցի. ես զունահքար
Դու թագաւոր, քեզիկ մեղայ.
Ասցի թագաւոր. հիւանդ
եմ, զքեզ բժիշկ ինձիկ գըտայ.
Ասցի. ես եմ աղքատ,
'Ի յիրաց բանի կարօտ կեցայ.
Շնորհէ դու այս գերոյս
Մասն ու բաժին ինձ եւ դիլայ։

Նայ իր սիրան ողորմած·
Անարժանիս շոյտ քաքցրանայ.
Ելնէ ի յաթոռոյն
Եւ դընէ զոտն ի յիմ վերայ,
Կոխէ գլխս եւ քայլէ,
'Ի այլվայր ի յիր տեղըն դընայ.
Երբ զիմ խնդիրքն եղաւ.
Ես մուրատով ի յոտն ելայ։

Ասցի․ Թող քո տեսդ ինձ
Արքայութիւն հերիք լինայ,
Թէ գթաս յանպէտ ծառայ
'Ի յերակ քո տեսդ ինձ երեւնայ,
Նայ ես զայս կեանքս ունայն
Ուրանամ երբ որ զքեզ տեսայ,
Երբ զիս ընդունեցար
Եւ կոչեցիր քեզիկ ծառայ։

Նայ ինձ պատասխանեց՝
Բաղցր ձայնով ասաց, գընա՛:
Նա իր բարբառն ահեղ
Ջարհուրեցոյց զիս որ զարթայ։
Ելնեմ կապեմ գօտի
Ու մէն յաղօթք ես կանգնեցայ,
Խընդրի յայն սուրբ տեսոյն՝
Որ հետ մի այլ առ իս նա գայ։

Անցաւ աւուրք բազում
'Ի ես աղօթօք ի լաց կեցայ,
Ձի իր պայծառ տեսոյն
Ես հետ մի այլ փափաքեցայ․
Զունի ցորեկ հանգիստ
Ու ոչ գիշեր ի քուն մըտայ,
Եղայ զերդ ըզյիմար․
'Ի խելի մարդու ի խոստ չիկայ։

Ես ոչ ի միտք բերի՝
Թէ այս տեսիլս ինչ իրք լինայ.
Եւ ոչ զնայ քըննեցի՝
Ձի հասակովս ի ես տըղայ,
Երբ այլ բազում աւուրք
Ես ի յուսումըն վարժեցայ,
Ապա զմըտաւ ածի
Ու զայն խորհուրդըն հասկացայ։

Ընգեր յանկարծակի
Ինծ քան խազին՝ ով ուզենայ.
Այնպէս որ ես ի յիմ
Խօսից շարելըն զարմացայ.
Սիրով ու մեծ յուսով
Ես այս բանիս ի փործ մտայ.
Զհոգիս փոխան տըւի,
'Ի ապա ես այն հոգոյն հասայ:

Իմ բանս ի յայն լուսոյն
Ընկել առ իս ինծ մանանայ,
Որ իմ աչօքս ես զինք
Բարձր ի յաթոռ նըստած տեսայ.
Երբ որ զայս մեծ պարգեւքս
Ի յայն լուսոյն իս ընկալայ,
Նա զիմ մարմինս հոգովս
Իր սուրբ տեսոյն զըրեմ ծառայ:

Այսօր հոգովս ուրախ
Եմ, եւ ի մեծ մուրատ հասայ,
Որ ես առանց շըրթունք՝
Կու խմեմ յայն գինուն շիշայ.
Սարխօշ եմ յայն սիրուն,
'Ի է միտքս ի հոն՝ յուր ինք լինայ.
Չունիմ շատոց կարիք,
Ով է չարկամ ու զիս որսայ:

Ես իմ մէջ աշխարհիս
Զերթ ըզլիմար ի յանդիշայ.
Ոմանց թըլիմ խելօք,
Ոմանց խիստ խեւ ու անյիմայ.
Ոմանք չար լին հետ ինծ.
Կրճեն ատամն ի յիմ վերայ.
Ի ոմանց պատեհ թըլի՝
Զարխուն հեղուլ իր կամ լինայ...

Բառարան.— Ընգեր — ընկեր: Անյիմայ — անխելք: Խազինայ — գանձ, հարստություն: Մանանայ — տերեւների կամ ժայռի վրայ իջնող քաղցր նյութ: Փունճնճար — մեղուաքոր: Ղիլայ — պատուոյ զգեստ: Մէն — խոկոյն: Խոստ — խոստանալ: Ի — էր: Սարխօշ — գինով:

ՔԱՆԶՍ ՎԱՐԴԻ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ԶՔՐԻՍՏՈՍ ՊԱՏՄԻ

Այսօր եղեւ պայծառ գարուն.
Ցնծան ծաղկունք եւ յորդորին.
Հագնին ցեղք ի ցեղաց՝
Մանղըրուն հաւերն ի հաւն խօսին.
Ի վերա՛յ լերանց բարձանց
Գոյնըզգոյնով ծաղկունք փըռին,
Ծածկեն զերեսս երկրի,
Ըզլեռն ըզդաշտ ու զքաղջանին։

Են գեղեցիկ փետուր հագել՝
Փոքրիկ հաւերն ի ծաղկոցնին.
Ու հազար դասըս դասով՝
Քաղցրաձայնեն զանլըռելին.
Հարբել են յանուշ հոտոյն,
Ու նստել են ի վրայ ծաղկին,
Ի սիրու են ըստեղծած՝
Սէր կայ. յիրենք որ կու խօսին։

Բուրաստանք է զարդարած,
Ու ցեղ ու ցեղ հաւեր խօսին,
Ու ամէն հաւ սէր ունի,
Ու շատ հասրաթ ի յիր սըրտին,
Ցանդաղար քաղցըր ձայնէն՝
Քունն է հատել ի գիշերին.
Որ ամէն հաւ յիր ղիմաց
Վասն իր սիրուն քաղցըր խօսին։

Մանիշակըն ժողովէ
Ջհաւսար զամէն ծաղկընին.
Թէ եկէ՛ք դուք միաբան՝
Նրթանք կըտրենք ըզվարդենին.
Որ ոչ գայ վարդըն կարմիր.
Ու գեղեցիկ տերեւ փըռին.
՚Ի ի նորայ պայծառ տեսուեն՝
Որդիք մարդկան ի մեզ չհային։

Անհայ գընան խընդիր
Հօրօտ մօրօտ ու ձունծաղկին
Ու զըրկեն թէզ եւ ձէնեն
Ջշուշանն որ է ի մէջ դաշտին,
Ելնէ լըսէ եւ գայ
Այն նինոֆարն ի մէջ ծովին,
Ու ձէնեն զսօսամբ ծաղիկն
Ու հետ իրենն ըզնարկիզին։

Նա խընդալով ցընծայ,
՚Ի ուրախանայ այն մասրինին,
Ու մըտէ ի բուրաստանք
Ու ժողովէ զայլ ծաղկընին.
Ժողովեցան զինչ որ ծաղիկ
Կայ ի յերկրի գարնանային.
Եւ խորհուրդըս չարութեան
Եւ նենգութեան վարդին կամին։

Ցանկարծակի ելնէ կանչէ.
Բըլբուլ բարձր ի ծաղկընին,
Թէ Զարթաւ վարդն ի քընոյն.
Ի մէջ կանանչ իր վըրանին.
Նայ լըսէ զձայն բըլբուլին՝ վարդն
Ու բանայ զդուռըն վըրանին.
Հանէ զկանանչ կապան՝
Ու հագնի զիր խըրմըզին.

Նայ ծաղկունքըն թառամեցան.
Կէսքն ըզտերեւըն թափեցին,
Ու կէսքըն փախուստ առին,
Բարձր ու դըժար լեռունքդ ելին.
Ու կէսքն ի յամօթուն՝
Հագան կապուտ 'ւի սուգ մըտին,
Ու կէսքն ի յերկեղէն
'Ի յահէն դողան 'ւ եղեն դեղին։

Նայ վարդըն զարդարեց
Ըզբուրաստանքն ու զբաղչանին,
Ու շարեց տերեւ հազար՝
Կարմիր նըման նուռան հատին.
Նայ բըլբուլն երեկ նըստաւ՝
Ու հարբեցաւ յանուշ հոտին,
Ու ասէր զօրն ու գիշերն
Ինքն անդադար ընդդէմ վարդին,

Թէ՝ սէր է ծառն ու սէր ծաղիկն,
Ու սէր հաւուն ձայնն ի ծառին.
Սէր է վարդն ու սէր բըլբուլն,
Սիրով նստել ի վրայ վարդին.
Սիրով են գոյն ու գոյն
Ու գեղեցիկ այն ծաղկընին.
Վասըն սիրոյ փոքրիկ հաւերն
Ի ծաղկընուն վերայ նըստին։

Նայ բըլբուլն ուրախանայ
Ու բազմի ի վերայ վարդին.
Թէ հազար բարի գալուն
Վարդին՝ ծաղկանց թագաւորին.
Նայ դառնայ վարդն ի բըլբուլն
Ու պինդ փըռէ զիր տերեւնին,
Թէ ես այլ եմ սիրու տէր,
Ուսկայ սըրտիս մէջն է դեղին։

Թէ չըկար սէր յիմ սըրտըս
Ու ես ունի անհոգութիւնն,
Նայ ես է՞ր ի կախ լինի
Զօրն ու գիշերն ի մէջ փշերին.
Ես սիրով կա՛մ կենդանի
'Ի եմ զարդարել զիմ տերեւներն.
Ու թէ սէրն յիմէ զատի
Նայ զիս տանի հողմ ու քամին։

Բըլբուլ, մի՛ դու զարմանալ
Զպայծառ վարդիս գեղ պատկերին,
Զի ով որ սէր չունենայ,
Ու ինք չըկայ գեղեցկութիւնն.
Զուրըն սիրով յիս վերանայ՝
Որ յարմատոյս առ իս քամին.
'Ի ի լուսոյ արեգականն՝
Ես ժողովեմ գեղեցկութիւնն։

Ի յիմ անուշ հոտոյս՝
Կենդանացան ով զհոտն առին.
'Ի ի յիմ պայծառ տեսուս՝
Ուրախացան 'ւ ի խաղ մըտին.
Զինչ որ յաշխարհի կայ
Հոգս ու ցընոր ու տրտմութիւն՝
Ի յիմ շնորհոր տեսուս՝
Փարատեցան երբ զիս տեսին։

Յով որ սէր կայ յիր սըրտին՝
Նայ զիս նորայ կամակ տանին.
Որ քանի՛ նայ յիս հայի՝
Նայ հանդարտի սէրն ի սըրտին։
Անուն զիս եւ տանին՝
Սիրով փըռեն ի մըճլիսնին,
Որ ի յիմ պայծառ տեսուս
Ուրախանան 'ւ ըմբեն զգինին։

Ահայ կա՛մ ես զարդարած,
՚Ի իմ տերեւնիս զերդ հուր վառին·
Ու բացել եմ զիմ սըրտիս մէջն
Ի դիմացըդ որ է դեղին·
Ար՚ եկ զիս համբուրէ
Ու կըշտացիր սիրովըդ հին·
Ահա զան եւ զիս քաղեն
՚Ի այլ ոչ գտնուս ի բաղչանին։

Առնուն զիս եւ տանին՝
Խասնեն շաքրով այն հաքիմին,
Ու զուգեն գուլբայշաքար
Ու դեղ պահեն սըրտի ցաւին·
Եփեն զիս կըրակով.
Շարբաթ զուգեն ի շուկանին,
Նայ գընեն զիս եւ տանին
Ամէն ցաւու դեղ հիւընդին։

Բամեն զիմ ջուր սըրտիս
Ու զիս լընուն ի շիշանին,
Ու ծախեն զիս վարդէջուր
Որ հոտ ունիմ անմահութիւն։
Վասն այնոր ես յետ բանամ
Զիմ սըրտիս մէջն որ է դեղին,
Ով տեսնու զիմ սիրտս ի բաց·
Նայ թող լըսէ զիմ գանկըտնին։

Բառարան.— Հասրաթ — *կարօտ*: Հօրօս մօրօս — *խորամա-մարամ, գեղեցիկ*: Յերկիւղ — *երկիւղ*: Ուսկյայ — *ոսկէ, որու-հետեւանքով*: Ունի — *ունէր*: Շնօհօր — *շնորհալի, շնորհաւորելի*: Ար՚եկ — *արի՛, եկո՛ւր*: Գուլբայշաքար — *վարդէ շաքար*:

ԲԱՆՔ ՅԱՂԱԳՍ ԱՆՑԱՒՈՐ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ, ԶԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԺԱՌԱՆԳ ԵՆ ԵՐԿՐԱՒՈՐՔՍ, ԵՒ ՈՒՆԱՅՆ Է ՎԱՅԵԼՉՈՒԹԻՒՆ ԱՇԽԱՐՀԻՍ։

ԱՅՐ ՄԻՆ... ԵՒ ԿԱՅՐ ՈՒ ՇԱՀՆԱՄԱԿԱՑ ԱՍԷՐ ԶԱՅՆՈՎ, ՆԱԵ ԵՂԲԱՅՐՔ ԽՆԴՐԵՑԻՆ ԹԷ Ի ՇԱՀՆԱՄԱԿԱՑԻ ԶԱՅՆ ՄԵԶ ՈՏԱՆԱՒՈՐ ԱՍԱՑ· ԵՍ ՇԻՆԵՑԻ ԶԲԱՆՔՍ ԶԱՅՍ· Ի ՇԱՀՆԱՄԱԿԱՑԻ ԶԱՅՆ ԿԱՐԴԱՑԷՔ։

Յանուն անեղին Աստուծոյ եւ մեծին·
Յանուն Հօր, եւ Որդւոյն որ է Միածին
Յանուն ճշմարիտ Սուրբ Հոգւոյն յաւիտեան,
Որ մի տէրութիւն է հզօր ի յաւտեան·

Սկսայ բան խօսիլ հասարակ սիրելեաց,
Բանալ քեզ դըրունք ի մտաց սքանչելեաց·
Շարել մարգարիտ ու ակունք լուսատու,
Ցուցանել գեղեցիկ քեզ բաներ խըրատու։

Լըսել պարտ է մեզ բանք յիմաստասիրաց,
Կամաւ հեռանալ մեզ ի չար յանգիտաց,
Զլինել կարճամիտ եւ ի սըրտէ թերի,
Զլինել մարմընոյս մեր ծառայ եւ գերի։

Այս կեանքս է ունայն եւ ժառանկ ենք մահու,
Զունի մեզ դըրունք բարութեան եւ շահու·
Երազ է խաբող եւ խայալ անցաւոր,
Է սուտ սիրելի եւ ընկեր նենգաւոր·

Ցուցնէ մեզ սիրու դուռն ու տայ շատ նիշան,
Բայց է ի ծածուկ գազանի աչքս ու շան·
Նստեալ է սաղխայ ի մեծ ջամչլաթ,
Հանել զիր ոչինչ սուտ բաներն ի ղիմաթ։

Զգինին որ բաժնէ՛ կայ ի ներս մահու դեղ·
Ոմանք որ խմեն՝ արբենան ցեղուցեղ·
Հոգւով են մեռած ու թըւին կենդանի·
Ով որ ենք խմել յայն գինուն չիշանի·

Սարխօշ են դարձել սրտերունս ի մուրատ,
Ընկել են բեռաւ մ'ծանդր՝ ի մեծ գէշ մորատ
Զունին աչք մըտաց, ոչ հայլին աստ եւ անդ,
Զգիտեն թէ կապել կան ի յերկաթ 'ւ ի բանդ։

Հասած են ի դուռն ի մահուն բէխապար.
Զգիտեմ թէ խորել եմ ի ծով զերդ կապար·
Անուշ պարարին զերդ զանասուն յիմար,
'Ի ի ներքեւ ցաւով կամ ի լի 'ւ եմ բիմար։

Այսօր կամ յորդոր եւ զյեզուց չանդիհեն,
Որ լամ արտասուօք եւ ահեղ հառաչեմ·
Ահա մահըն գայ եւ գըտնու շարք ի քուն,
Զըմնայ յինք ի մօտ իրք ծածուկ կամ թագուն։

Ի հուքմ ինք ունի շատ թահով փատիշահ·
Ու փոքր ու... զըռնդան 'ւ ի շահ
Տանի զամէն մարդ, յիր մուրատէն գերի.
Հանց որ ի շատոյ սիրտ անշէջ հուր կ'երի։

Զթողու ինք սուլտան ոչ փատիշահ ի թախթ,
Անուն շատ դովլաթ՝ թէ հզօր է անյաղթ·
Զվախէ ի զօրաց՝ թէ են քաջ փահլուան,
Շուտով թէգ հողոյն առնէ զիրենք հաւան։

Թէ լինի հզօր փատիշահ չերդ Ղազան
Զմնայ՝ բանի է ինք սրտով զերդ գազան։
Ջայն ոք որ սուրաթով լինին զեղեցիկ՝
Քաղէ զերեսին գոյնն՝ որ է զերդ ծաղիկ։

Ոչ միայն այն որ է ինք անձամբ վայելուչ,
Ոչ այն որ է տրտում կամ սրտովըն հուչ։
Այն անձն որ վայլել լինի շատ բարութիւն՝
Մըտէ ինք ի նեղ բանդ 'ւ ի շատ գերութիւն։

Այն որ հազանէր ինք համդերձ ոսկէկար,
Շարած յիր վերայ էր մարգարտով շըքար.
Հիմի հաւանել է մի տակ քաֆան,
Լռել է իր շատ քիպր ու ջավր ու ջաֆան։

Այն որ տուն ունէր զարդարած եւ սաճար,
Շինած ամէնն ոսկով ու նախշ ի նիգար,
Ունէր թաճ ակամբք, ու իր կար թախթ ի զառ,
Հիմի է ի խոր մինացել բէխապար։

Այնոք որ բոլոր աշխարհիս տէր եղան,
Սուլտան ու թագաւոր փատիշահ ու ղան՝
Ունին զանձ անթիւ ու հեծել բէշըմար.
Շուտով յայն փառացն եղեն զէր ու զապար.

Շատոց վերանայ հուքմ ու թուղթ ու ղալամ,
Շատոց խափանի յարտ ու տապլ ու յալամ,
Այնոք որ էին քաջք ու յաղթող ի մարտ,
Էին աննըմանք ի հեծելոց ի յարտ·

Խաղին թուր 'ւ ըռումբ ու գուզով զհետ իրաց·
Հիմի այլ չկայ տիփ ոչ տես պատկերաց·
Ոչ հեծնուն ի ձի, ոչ զահին մուրատով,
Ոչ այլ գեղեցիկ երեւին սուրաթով։

Բակին շատ ազվոր անձն որ էր յարմարած,
Ու շատ ջոհարէ ակունք որ են շարած։
Այնոք որ էին ի յերկրի խիստ նազով,
Էին պատկերաց տէր ու դեղձան մազով,

Էին սուրաթով զերդ լուսին ցանկալի.
Սրտով խիստ ուրախ ու խօսօք գանգալի,
Երեկ տրտմութիւն հանց նոցա եւ տարան,
Որ ոչ աչք ունին ոչ լեզու կամ բերան·

Դարձել են փոշի եւ ոսկերք են ցամաք.
Այն անձն որ պայծառ էր քան զձիւն սպիտակ։
Եղբա՛յրք, լսեցէք զայս ի սրտէ սիրով
Որ ես շինեցի զբանքս ի մրտաց գըրով։

Ոչինչ է այս կեանքս ու չունի դիւրութիւն·
Դու այլ մի՛ խաբիր, թէզ զարթիր, Կոստանդին,
Ցանուն անեղին Աստուծոյ եւ մեծին.
Ցանուն Հօր եւ Որդւոյն որ է Միածին։

Բառարան.— Դունի — *գանձեր*: Խայալ — *մտածում, երազանք*։ Սաղիսալ — *առողջ*, *նաև* Սազի — *մատանակ*։ Զամյիար — *բազմութիւն, հաւաքոյթ*։ Մոռաս — *ցեխ*։ Բէ-խաւար — *լուր չունեցող, միամիտ*։ Յարդար — *ատատ, յորդ*։ Բիմար — *հիւանդ*։ Անգինել — *մտածել, մտմտալ*։ Մուրաս — *փափաք*։ Տովլաթ — *հարստութիւն*։ Հուչ — *հերք*։ Քամալ — *պատանք*։ Քիպր — *մեծութիւն, հպարտութիւն*։ Զաճալ — *նեղութիւն, վիշտ*։ Բէջրմար — *անթիւ, անհամար*։ Տապլ — *թմբուկ*։ Ըռումբ — *ռմբ, նիզակ*։ Գուզով — *գուրզ, երկաթէ մեծ լախտ*։ Փանջալ — *կատակ*։ Ղիմաթ — *գին, յարգ*։ Զառ — *ոսկի*։ Զէր ու զաբալ — *դրկուիլ, մերկանալ*։ Շամաճրուս — *Շաքարախոտ*։

ԲԱՆՔ ԽՕՍԻԼ Ի ԺԱՄ ՏՐՏՄՈՒԹԵԱՆ, ԶՈՐ ԳՐԵՑԻ ԱՌ ՊԱՀՆ, ՎԱՍՆ ՍՈՒՏ ԵՂԲԱՐՑ, ԶՈՐ ՎԻՐԱՒՈՐԵՑԱՒ։

Ես քանի՜ հառաչ բերեմ
Կամ ի սրտէ կենամ ազար,
Եւ յերակ զօրն ի դուսայ
Հոգօք մաշիմ զիս անդադար․
Ես չունիմ հանգըստութիւն
՚Ի ուրախութեան ինձ չըկայ ճար,
Որ մի պահ հանգիստ առնում՝
Կամ դուրանայ կեանքըս դըժար։

Ձերդ ի ծով կամ տատանել
Յերակ ծըփիմ յալիս խաւար,
Եւ չըկայ եզր ի ծովիս՝
Կամ թէ ճամբուս թէզ կայ վըճար․
Ոչ ունիմ ես օգնական
Յոյս ՚ւ ապաւէն ինձ կամ եար՝
Որ ի յայս շատ ցընորքս
Լինէր խօսօք ինձ մխիթար։

Ոչ ունիմ մարդ սիրելի
Ի յընտանեաց ինձ կամ օտար․
Որ գըթայ սըրտովս ի չիս՝
Կամ աղետայ զիս իր եղբայր․
Ով սըրտով էր սիրելի՝
Եղաւ հեռի յինէ ՚ւ օտար․
Նա օտրին ինչ մեղ դընեմ
Երբոր լինիմ յիմէն ազար։

Զայս ի յո՞վ հարցուկ լինիմ՝
Որ ինձ խըրատ տար կամ կար,
Թէ զիս է՞ր աշխարհս ամէն
Հանց կու առեն թըշնամաբար։
Զով սիրով ես ընդունիմ՝
Թէ ի սըրտէ ինձ տայ խապար,
Նայ յերեւ ինք յերեսաց
Ցուցնէ զիր սէրն ու անկատար։

Է՞ զիրի սիրտ՝ լի արեամբ
Քանի՞ կենաս հըրովդ՝ ի վառ.
Կամ փանց այս սուտ կենցաղոյս
Քանի՞ կենաս դուն թըւաքար:
Թէ՛զ զարթիր դու ի քընոյդ.
Հանց ի յերազդ է՞ր յուսացար.
Եւ թափէ՛ զարբեցութիւնդ
Եւ տար զհոգւոյդ կամքն ի կատար:

Է՞ր ղաֆիլ կաս յաշխարհիս
'Ի անհոգ ի ժուռ գաս կամկար
Ի յուտել շատ 'ւ ի խըմել
Սիրով խընդալ սըրտով յօժար.
Ոչ յիշես զմահն ի մօտիկ
Որ զերդ ըզգող ըզմարդն որսար.
Եւ ղաֆիլ հանց հասանէ
Վերայ մարդուն՝ որ չըկայ ճար:

Գայ զըտնու հարբած ի քուն՝
Եւ զքեզ զերէ ինք զերեվար,
Եւ ոչ տայ մի պահ քեզ թոյլ
Կամ ընդունի ոսկի կաշառ.
Ոչ եղբայր սիրուն մրուէ,
Ոչ սիրելի եւ կամ օտար.
Կամ թէ այն քեզ գայ ի դէմ
Որ դու սըրտովդ յինք հաճեցար:

Կոստանդի՛ն, իմ խըրատիս
Հաւան կացիր դու հիզաքար,
Մի ի զուր հոգոք մաշիլ
Վասն անցաւոր կենաց համար.
Չի շատ ոք հաւանեցան
Այս կենցաղոյս 'ւ առին դադար,
Բայց շուտով յատակ ծովու՝
Ի խորս անկան որպէս կապար:

Բառարան.— Ազար — վշտացած: Դուսայ — միշտ, նեղութիւն, հոգ: Խապար — լուր, ազդ: Թումար — մտախոհ, ծփեալ միտք: Թէզ — արագ, շուտ: Ղաֆիլ — անզգոյշ, անփոյթ, անհոգ: Մրուէ — մէկու մը խօսքը մտիկ ընել: Անկան — ինկան:

ԲԱՆ ԿՈՍՏԱՆԴՆԵԱՑ ԱՌ ՄԵՐ ՀՈԳԵՒՈՐ ԵՂ-ԲԱՅՐՆ ԱՄԻՐ, ՀՈԳՈՎ Ի ՀՈԳԻ ԵՒ ՍՐՏԷ Ի ՍԻՐՏ.

Պարոն Ամիր մեր պարծանաց
Եղբայր եւ սիրելի.
Զայս սակաւ բանքս ի կարգի
Որ վասըն ձեր շարագրեցի.
Աղէկ մըտիկ դիր ու ճանչէ.
Ուժով է բանքս եւ պիտանի,
Բայց յանգէտ մարդիկըն է մօտ
Է անպիտան դառն եւ լեղի։

Թ՚է յանգէտ մարդիկըն ի մօտ
Դու բան խօսիս զերդ զոսկի,
Նայ չկարէ զինք գիտենալ.
Տըկար է միտքն որ ոչ տանի
Թ՚է լընուս դու մարգարիտ
Յառջեւ իշու կամ խոզի
Նայ համարի զամէնն ոչինչ
Թ՚է քե՛ր ինծ յերդ ու գարի։

Թ՚է հիւընդին տաս կերակուր
Քաղցր ու անուշ նըման շաքրի,
Նայ մաղձով սիրտն է ի լի,
Նորա թուի դանր ու լեղի.
Թ՚է վատնս ջահըս հազար
Ու մոմեղէնս առջեւ կուրի՝
Նորայ թուի ամէնն ոչինչ
Զքեզ այլ զերդ զինք կոյր համարի։

Ահայ շատ կըսկիծ ու վէր է
Ջօհար ունի մէջ ծովուն,
Որ մըտէ յատակ ծովուն
Եւ գըտանէ իրք պիտանի.
Եւ թաղում աշխատանօք
Ի դուրս բերէ ի ցամաքի,
Նայ անգէտն առնու ի ձեռն
Եւ համարի զինքն ապիկի:

Թէ լինի մարդըն խելօք
Որ անգիտաց համեմ լինի,
Ու շատոց անհամութեան
Է համեմող եւ պիտանի,
Թող սանձէ զարագ լեզուն,
Մէջ անգիտաց շատ չըխօսի.
Թէ չէ՝ այն անհամեցի
՚Ի այլ համեմող իր չըգտանի:

Մենքէն կանք տըրտմիլ
Ի յաշխարհիս որ վատ խօսի.
Ով սուր ունի զլեզուն,
Կամ է շուն ու անհարկի,
Ցուցանէ զլոյսըն խաւար,
Նա լուսոյն երբ խաւար կոչէ
Կամ Մաղրիպի ոսկին
Որ մահաքովըն ղալպ լինի:

Ով է խալաս ոսկի՝
Նա ի հըրոյն յի՞նչ երկընչի,
Կամ մահաքին համար
Ի յերկու գոյն ինքըն բացուի.
Ի վուր սիրտ որ լոյս ծագել
Նա ի մօտ խաւար չօթի.
Ով կոյր է ի յաչաց
Նա ի լուսոյն խապար չունի:

Դու է՞ր կաս յանդիշայ
Խիստ թըւայքար ողորմելի,
Կամ ի ծովուս մէջին
Դու նաւ ուզես անշարժելի·
Դու կաց իմաստութեամբ՝
Որ քեզ գըտնուս հանգիստ բարի·
Ու թող մարդիկ ասեն՝
Թէ խեվ է նայ ու խելք չունի։

Գէմ բարձր է արեգակն
Ու լուսատու է աշխարհի·
Ի՞նչ մեզ կայ իր լուսոյն
Որ երբ ամքով ինքըն ծածկի·
Լուսինն որ է բոլոր
Ու խառնելով ինքն երեւի՝
Զասեմ լուսոյ թերի
Երբ լրութիւն յիրմէն լինի։

Եղի՛ր դու հուր վառել
Ի սուրբ սըրտէ հոգով բանի·
Ով որ ինք չար կամօք
Ի քեզ դիմէ՝ սայ ինք էրի·
Ով սէր ունի սըրտով
Ու զերդ ըզհող խոնարհ լինի՝
Դու զհուրըն ջուր զուգէ
Ի յիր դիմաց՝ ու հով քամի։

Զայս բանքս ի Կոստանդեայ
Ղապուլ արա որ քեզ տըւի·
Հալէ զինքըդ մըտօք
Ու հասկացիր հոգովդ ի ՚ի·
Ցերակ յարթուն կացիր
Ի յաշխարհիս, բէտար կացիր,
Չի շատք է սուտ խաքել
Ցետոյ ձըգել յատակ ծովի։

Այսօր խօսի բլբուլն համով
Որ գ՛նա առ ինք բուրես քամով.
Քեզի ծառայ է լել կամով,
Զերայ քնում ինք ի կենդան։

Քաղցր է բլբուլ ձայնդ ու անուշ
Եւ մեզ նըստել շաքարֆըրուշ,
Զինչ սիրտ նեղած կայ եւ թուրուշ,
Առ քեզ ունիս յուրախութեան:

Այսօր առ քեզ են հաւասար
Զինչ որ մեզ խելք կայ եւ քասար.
Երբ դու վարդին սիրուն հասար՝
Ցերակ խօսէ դու քաղցրաձայն։

Քանի ի դէմ վարդին լացեր
Զաչերդ արեամբ ջրով թացեր.
Մեզ ալ սիրուդ աչվի բացեր
Որ քեզ համար ենք միաբան։

Այդ քո փետուրդ աղվոր գեղով.
Որ զարդարել հազար ցեղով.
Զօրն հետ մըշին պահես նեղով,
՚Ի խակի չհանգչիս յայլոց վըրան։

Այսօր մեզ տուր անուշ գինի,
Զի ես ուրախ սիրով սաղի.
Մեզ խընդութեան օր եւ խաղի
Այսօր էհաս ու օր խընդման։

Որ մենք լինինք սիրով հարբած
Ինչ միաբան կանք մօտ լիբաց,
Վարդըն զեղում է զարդարած
Եւ մեզ տըւել է ինք հրաման։

ԲԱՆ ԳԱՐՆԱՆ

ԲԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՎ ԵՒ Ի ՅԱՅՏ ԴԷՄՍ ՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ԶՈՐ ԱՌԱԿՕՔ ՑՈՒՑԱՆԷ ԱՅՍՊԷՍ։

Այսօր եղայ հողմըն գարնան
Սիրով հընչեմ ի բուրաստան.
Զինչ սառն ու պաղ ցուրտ ծըմերան՝
Ի մեր տեսուս հալածեցան։

Այսօր իմ բանս է յորդորել
Զերդ ի քարէ ակն որ բղխել.
Բան գեղեցիկ կամիմ շինել,
Զերայ հաւսար սիրտս ի հաւան։

Հրաման կու տամ ես ծաղկընուն
Փթթին տերեւ խիստ գուն ու գուն.
Զի է հասարակաց գարուն
Այլ բանդ չրկայ եւ ոչ զընդան։

Զեզ աւետիք հասաւ բարու,
Ելել կու գայ վարդն ի նորու,
Եւ մեզ բանայ դըռւի սիրու՝
Երբոր փըռի ի մեր դիւան։

Բըլբուլըն գայ՝ քաղցըր ձայնէ,
Սիրով հարբած հետ վարդին է.
Ցաչիցն արեան արցունք հանէ
Վասն այն եղել շաքարբերան։

Վարդըն նըստաւ յաթոռ փառաց
Բարձր ի թախթի կայ զարդարած,
Եւ մուրատով սիրտն է ի բաց
Զինչ զթագաւոր կամ ըզսուլթան։

Այսօր խօսի բլբուլն համով
Որ գնտ առ ինք բուրեա քամով·
Փեզի ծառայ է լել կամով,
Ձերայ քենով ինք ի կենդան։

Քաղցր է բլբուլ ծայնդ ու անուշ
Եւ մեզ նըստել շաքարփըրուշ,
Ձինչ սիրտ նեղած կայ եւ թուրուշ,
Առ քեզ ունիս յուրախութեան։

Այսօր առ քեզ են հաւասար
Ձինչ որ մեզ խելք կայ եւ քասար·
Երբ դու վարդին սիրուն հասար՝
Ցերակ խօսէ դու քաղցրաձայն։

Բանի ի դէմ վարդին լացեր
Զաչերդ արեամբ ջըրով թացեր·
Մեզ ալ սիրուդ աչվի բացեր
Որ քեզ համար ենք միաբան։

Այդ քո փետուրդ աղվոր գեղով·
Որ զարդարել հազար ցեղով·
Զօրն հետ միշին պահես նեղով,
՚Ի խկլի չհանգչիս յայլոց վըրան։

Այսօր մեզ տուր անուշ գինի,
Ձի ես ուրախ սիրով սաղի·
Մեզ խընդութեան օր եւ խաղի
Այսօր էհաս ու օր խընդման։

Որ մենք լինինք սիրով հարբած
Ինչ միաբան կանք մօտ յիրաց,
Վարդըն գեղով է զարդարած
Եւ մեզ տըւել է ինք հրաման։

Այսօր խօսէ՛ զինչ քեզ պիտի
Զի է խընդման օր եւ շատի․
Թէ չէ՛ երբ վարդն երթայ զատի
Քո սիրտդ այլուր երթայ հաւան:

Ո՜ վարդ աղվոր գոյնով ի լի
Ծաղկանց պարծանք եւ գովելի,
Մեծ գովութեան ես արժանի՝
Զի ես տեսով խիստ սիրական:

Բլբո՛ւլ, հոգովդ ես դու մաքուր,
Սրտովդ ի լի ես բոց ու հուր․
Այդ քո լեզուդ հրեղէն ու սուր
Որ քաղցրախօս բանք աննըման:

Երկրըպագէ դու Կոստանդին
Մեծ գոհութեամբ Տեառն Արարչին,
Որ արժանի եղեր վարդին՝
Եւ լըսեցիր բլբուլի ձայն:

Բառարան.— Բասար — *մտաք*: Սաղի — *մատռուակ*: Շա-դի — *ուրախ*:

Այսօր խօսէ՛ զինչ քեզ պիտի
Չի է խընդման օր եւ շատի.
Թէ չէ՛ երբ վարդն երթայ զատի
Քո սիրտդ այլուր երթայ հաւան։

Ո՛ վարդ աղվոր գոյնով ի լի
Ծաղկանց պարծանք եւ գովելի,
Մեծ գովութեան ես արժանի՝
Չի ես տեսով խիստ սիրական։

Բլբո՛ւլ, հոգովդ ես դու մաքուր,
Սրտովդ ի լի ես բոց ու հուր.
Այդ քո լեզուդ հրեղէն ու սուր
Որ բարբառիս բանք աննըման։

Երկըրպագէ դու Կոստանդին
Մեծ գոհութեամբ Տեառն Արարչին,
Որ արժանի եղեր վարդին՝
Եւ լըսեցիր բլբուլի ձայն։

Բառարան.— Բասար — *միտք*։ Սաղի — *մատռուակ*։ Շատի — *ուրախ*։

Բուրաստանք ծաղկով ի լի տես թէ վառես·
Որ ի յիս անմահութեան հոտ կու բուրես.
Դու ծաղկանց ես թագաւոր վարդի գունով.
Զիս ի քո դիմացդ ի փուշն յէ՞ր կու ղատես:

Դու հուքմով փատիշահ ես քու եասիրով,
Եասիր կամ քո ծառայ զինքն ազատես·
Ես ազատ եղեալ եմ այսօր յերկրի վրայ·
Թէ ծառայ սըրտի կամով զիս տեսանես։

Այլ չրկայ քեզ Կոստանդի՛ն, կեանք մուրատով,
Երբ ի յիւր քաղցըր տեսուն հանց կարօտ ես·
Է՛ սուրաթ պայծառ ու պատկեր լուսատես,
Զիմ աչերս ի քո սիրուդ յէ՞ր կու զատես:

Բառարան.— Յէ՞ր — ինչո՞ւ։ Պասրի — բոլորականին, վիալունին: Պէհրասպ — անթիւ։ Եղուկ — խեղճ, թշուառ։ Հաղեղէք — հագիգաթ — ճշմարտութիւն, իրապէս։ Յանայ— արդիօք — միթէ — զարմանքի եւ հիացումի արտայայտութիւն։ Լաթիֆ — քաղցրաբարոյ, ազնիւ, նաեւ՝ վայելուչ։ Հուքմ — իշխանութիւն, հրաման։ Եասիր — էսիր — գերի, հպատակ։

Բուրաստանք ծաղկով ի լի տես թէ վառես·
Որ ի յիս անմահութեան հոտ կու բուրես.
Դու ծաղկանց ես թագաւոր վարդի գունով,
Զիս ի քո դիմացդ ի փուշն յէ՞ր կու զատես:

Դու հուքմով փատիշահ ես քու եասիրով,
Եասիր կամ քո ծառայ զինքն ազատես·
Ես ազատ եղեալ եմ այսօր յերկրի վրայ·
Թէ ծառայ սըրտի կամով զիս տեսանես։

Այլ չրկայ քեզ Կոստանդի՛ն, կեանք մուրատով,
Երբ ի յիւր քաղցըր տեսուն հանց կարօտ ես·
Է՛ սուրաթ պայծառ ու պատկեր լուսատես,
Զիմ աչերս ի քո սիրուդ յէ՞ր կու զատես:

Բառարան.— Յէ՞ր — *ինչո՞ւ։* Պասրի — *բոլորալուսին, միալուսին:* Պէհրսապ — *անթիւ։* Եղուկ — *խեղճ, թշուառ։* Հաղեղէք — *հագիգաթ — ճշմարտութիւն, իրապէս։* Յանապ—*արդեօք — միթէ — զարմանքի եւ հիացումի արտայայտութիւն։* Լասիճ — *քաղցրաբարոյ, ազնիւ, նաեւ՝ վայելուչ։* Հուքմ — *իշխանութիւն, հրաման։* Եասիր — *էսիր — գերի, հպատակ։*

Ես եմ կարօտ ի յիւր սիրուն՝
Զինչ ծարաւած յերկիր ցօղոյն.
Կամ զինչ գարնան անուշ քամուն,
Թէ ե՛րբ հընչէ հողմըն հարաւ:

Քանի որ հիմ տեսնուս զատեր
Կենաց ճարակն է ինձ հատեր·
Լացն ու հառաչն է զիս պատեր,
Հոգու քաղիլ ու սրրտացաւ:

Զնայ երբ ի խաղ տեսնում նազով՝
Լուսին սուրաթ սիահ մազով,
Ես ի յիւր դէմ եյնեմ սազով
Եւ թէ ծառայ լինիմ կամով:

Ցայնժամ լինի այն մեզ նըշան
Երբոր խրմեն չլընի շիշան·
Նըրան զինւով զգինին ռաւշան
Որ քու տեսուղ նըմանեցաւ:

Քանի խօսիս բանք ի ժողով,
Է՞ կոստանդին բարձըր քողով.
Կամ անցաւոր բանք սըղալով
Ընդ որ ի քէն հանց գովեցաւ:

Եղբարք մի կան հետ մեզ սիրով,
Աշխարհի բան ուզեն գրրով·
Նայ ես վասն այն յայտնի ձայնով՝
Սիրու բաներս ասցի յոլով:

Դարձիր յունայն սուտ բաներուդ,
Զի է անշահ եւ անօգուտ.
Խելօք իմաստութիւնըդ մուտ,
Զի քեզ բաժին իրք մ'այլ անկաւ:

Բառարան.— Սոռն — գարար սառ: Թանամ — Թրջիմ: Զիրայ — որովհետեւ: Հիմ — հիմա: Ճարակ — միջոց, հնար, դարման: Թաւշան — տեսակ մը խաղող: Յոլով — շատ, ընթացք: Սիան — սեւ:

ՏԱՂ, ԳԱՐՆԱՆ ԵՒ ԾԻՐԱՒԱԾԻԹԵԱՆ

Անա հոտըն զար զարնան՝
Իւր տեսն երեւի խընդման,
Զինչ որ կայ պաղչայ. պօստան՝
Ծաղկունք ամենայն բացուան.

Զինչ շատ հեծելով սուլտան.
Զարնին ցեղք ի ցեղք սայման.
Կէաքըն սարերովըն գան՝
Ժողով ի բուրաստան գան:

Ով չելնէ սիրու զընտան.
Ու չէ կեցեր զինք հայման՝
Թող տեսնու զամենուսման
Հազար ցեղ զունով լուս տան.

Այսօր եմ պըլպուլն հայրան,
Խօսիմ եւ հազար տաստան.
Որ տեղ սիրու տէր որ կան՝
Ամէնն մեզի մօտ թող գան:

Այսօր եմ հոքմով իշխան,
Հաւասար սիրելեացդ որ կան.
Հրաման ունիմ եւ ֆարման,
Վարդին երեւան թող գան:

Վարդըն իւր թախթին վըրման՝
Հանց բարձըր նըստեր զինչ խան,
Հաւսար ծաղկունքըն զան՝
Բոլոր վարդերուն նըստան:

Զունիմ շատ սիրու դարման,
Վարգին՝ որ տեսնէ վըրման,
Ջերդ ակունքէն ի շարման
Մընչեւ զուգեմ ի սանրան.

Պըլպո՛ւլ իմաստուն սախի,
Սախի լուսնըկէն մեզ կան,
Կանգնի՛ն ու գինի մեզ տան՝
Որ ես խմեմ տօստ օքան.

Սախի լուսնըկէն մեզ կան,
Իմ սիրտն է գինու սայլան
Որ ես խմեմ զայն պատեան
Որ մէջն է գինով յորդեան։

Մըտրուպ դու սազէ զշաշտան
Որ մորճըն խաղայ մոյտան.
Ա՛յ մորճ ու բարակ 'ւ երկան,
Քո տեսն ի լուսին նըման։

Աչերդ ի լուսին նըման,
Ունքերդ աղեղան լարման·
Կանգնէր սուրաթիդ փասպան,
Վախեմ թէ խոցէ մահեւան։

Շըրթունքըդ բերէ զփարդան,
Իւր լեզուն խօսի լարման·
Քաղցր է ու շիրին ձայնն այն՝
Որ մեզ շաքրի համ տան·

Այսօր է մեզ տօն խընտման
Հաւասար սիրելեացդ որ կան.
Զինչ մեզի չարկամ որ կան
Ամէն ի յանդունդքն անցան։

Սախի է մեզի զօրհան
Վարդն է մեզ հարիֆ սուլթան,
Մըտրուպ դու լարէ զշաշտան
Խօսի մեզի սիրու բան։

Բառարան.— Հայրան — հիանալ: Տաստան — երգ: Սախի-Սագի — մատռուակ: Տօնս օխանի — գինարբուքէն յետոյ վերջին լիցուն բաժակը: Մըտրուպ — գուսան: Շաշտան — Նուագարան վեց աղիով: Փասպան — գիշերապահ:

ԱՌԱՔԵԼ ՍԻՒՆԵՑԻ

(14-15-րդ դար)

ՎԱՍՆ ԳԵՂԱԶԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՍԱՑՆ ԵՒ ԴՐԱԽՏԻՆ.

(ԱԴԱՄԱԳԻՐՔԻՆ ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ)

Էր փառք դրախտին անպատմելի,
Զքնաղատես եւ ախորալի,
Ծաղկունքըն տայր փայլըս փայլ՝
Արեգական նման եւ լուսնի։

Դէմքն Ադամայ փառօք ծաղկեալ
Եւ որպէս լոյս ճառագայթեալ.
Ցոլմունք լուսոյ անտի հոսեալ
Եւ որպէս հուր փայլատակեալ։

Դէմքն իւր ծաղկեալ էր զանազան,
Որպէս ըզլոյս արեգական.
Բուրէր եւ հոտ անմահութեան,
Բերկրեալ խայտար ինքն ընդ ինքեան։

Ադամ ծաղիկ էր նորածին.
Լուսաբողբոջ գարնանային.
Փըթթեալ փառօք ի մէջ դրախտին
Ծափըս ծափի տայր ի սըրտին։

Զինչ հայելի պայծառ փայլէր.
Աստուած ի նմա միշտ երեւէր.
Եւ ճառագայթ լուսոյն հոսէր,
Զանձամբ իւրով փայլատակէր։

Մարմնով զերդ զակն էր լուսընկալ,
Եւ թափանցիկ լուսով ծաղկեալ,
Միտքն եւ հոգին պայծառացեալ.
Եւ ինքն ընդ փառս իւր հիացեալ։

Որպէս բզկայծ մարմնով փայլէր.
Չի լոյս հոգւոյն յինքըն վառէր՝
Եւ երկոքին լոյսըն խառնէր՝
Պէս պէս նըշոյլք ցոլեալ հոսէր։

Աչօքն յԱստուած հայեալ հըրճուէր.
Ձայն ականջօք առեալ զմայլէր.
Ցանմահութեան հոտն որ բուրէր.
Սիրտըն բերկրեալ անձամբ թըմրէր։

Ոտօքըն ճեմս առեալ պարէր,
Ի մէջ ծաղկանցն որ վառ վառէր.
Ձեռօքըն ծափըս հարկանէր.
Չի խընդութեանցն ոչ հանդարտէր։

Ծառքն եւ ծաղկունքն որ ի դրախտին՝
Ձերդ զարեգակըն փայլէին.
Ցանուշահոտ բուրմանց նոցին՝
Որպէս թըմբրեալ լինէր Նախնին։

Մարմինն անմահ էր 'ւ անթառամ.
Փառօք ծաղկեալ էր զանազան.
Սըրտիւ ցնծայր խրախճանական,
Բերկրեալ ի փառս արքունական։

Անդ լոյս սիրոյն ճառագայթէր,
Եւ խնդութեամբ փառքըն փայլէր,
Ուրախութիւն յորդահոսէր
Եւ հրրճուանաց ձայնըն հընչէր։

Անդ կերպ լուսոյն էր զանազան,
Ցեղ մ'անեղին ցեղ մ'եղական.
Ա՛յլ ազգ դրախտին, ա՛յլ ազգ մարդկան,
Ծառք եւ ծաղկանցն այլ զանազան։

Անդ հող դրախտին փայլըս փայլէր,
'Ի ի ջրոյն ցոլմունք լուսոյ հոսէր,
Օդք զանմահից հոտըն բուրէր,
Հուրըն վառեալ ճառագայթէր։

Անդ աչքն ի զոյն ծաղկանցն հրճուէր
Ականջն ի ձայն զուարթնոցն զմայլէր,
Ռընկունքն յանոյշ հոտոյն թըմբրէր,
Բերանըն միշտ քաղցր ճաշակէր։

Աստուած փառօք Նախնոյն յայտնէր,
Լուսահոսան ճառագայթէր.
Դասք զըւարթնոցըն ծաւալէր,
Ծափըս ծափեալ Ադամ հըրճուէր։

ԶԱստուած առ ինքըն տեսանէր.
Եւ ինքն յԱստուած կերպարանէր,
Տիպն ի պատկերն վառ վառէր
'Ի անեղական լուսով ծաղկէր։

Աստուած ընդ փառք մարդոյն հանգչէր,
Եւ իւր պատկերն ուրանանէր,
Զոր մարգարէն յայտնեալ ասէր
«Ուրախութեան ստեղծեր զիս Տէր»։

Այնքան սիրեաց Աստուած զԱդամ՝
Զի ետ զկենացըն պատուիրան.
Եւ յետ չարին խաբէութեան՝
Ետ զՄիածինն փըրկիչ մարդկան։

ՎԱՍՆ ԲԱՆԱՍԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՕՁԻՆ ԵՒ ԽԱՐՄԱՆՆ.

Զայս ամենայն տեսեալ չարին՝
Հեղձամաղձուկ լինէր յանձին.
Եւ մորմոքէր կըսկըծագին՝
Պիղծ Սադայէլ չարն առաջին։

Որպէս ըզհուր վառեալ հնոցին՝
Նա բորբոքէր զչարն ի հոգին,
Եւ տեղանայր ծուխ նախանձին
Կայր խաւարեալ բոլորովին։

Ժողովեցան ի միասին
Զարատեալ դասք խաւարին
Առ Սադայէլ չարն առաջին,
Տեսանել թէ զի՞նչ է կամք նորին։

Անդ յըղացաւ միտք բանսարկուին,
Զարիս ծնանէր անհընարին.
—«Ուրախ լերուք, ասէր ցնոսին,
Ես իմացայ զկորուստ մարդին։

Մեք Աստուծոյ հնազանդ չկացաք,
Վասն այն յերկնից արտաքսեցաք.
Այս բանս լիցի ձեզ օրինակ
Առնել զԱդամ քան զմեզ առակ։

Նըմա տուեալ լիցի պատուէր
Թէ չհնազանդի՝ նա արտաքսէր.
Ես Ադամայ յաղթեմ, ասէր,
Բայց դուք կացէք այլոցըն տէր։

Բայց թէ յաղթեմք հողեղէնին,
Այն որ հընարք է մեր չարին,
Այլ հնարեսցուք զանհընարին՝
Մինչեւ ի մահ գալ Անմահին»։

ՍԱՏԱՆԱՅԷԼ ՕՁԻ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԿԸ ԽԱԲԷ ԵՒԱՅԻՆ ԵՒ ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ ՊՏՈՒՂԸ Կ'ՈՒՏԷ։

Բացեալ դըռանըն դըժնային՝
Ծամեաց ըզթիւնքն օձի լեզուին.
Զմաղձըն մահու որ ի պըտղին՝
Նա կըլանէր բոլորովին։

Յանկարծ լինէր ի հիացման,
Ետես զոր ոչ կարծէր յինքեան,
Խլեցին զլուսոյն ըզպատմուճան,
Լինէր խաւար գիշերանման։

Կայր մորմոքմամբ ի կըսկըծման,
'Ի աղաղակէր հառաչածայն,
Սաստիկ գոչէր որպէս գազան.
Եւ ճիչ բառնայր մոլեգնական։

ԵՒԱՆ ԽԱԲՈՒԱԾ ԿՈՒԳԱՅ ԱԴԱՄԻՆ ՄՕՏ։

Եկն առ Ադամ որպէս օտար,
Մերկ. խայտառակ անասնաբար,
Ադամ տեսեալ զնա զարմանայր,
Թէ զի՞նչ եղեւ այտըմ պատճառ։

Ասաց, թէ «Զի՞ կու լաս դու, կին.
Զի՞ հառաչես ողորմագին.
Այդ ի՞նչ չարիք որ քեզ եկին.
Ո՞ւր է քոյ լոյս պատմուճանին։

Ասէ, թէ՝ Զիս չարըն խաբեաց
Պըտղով ծառոյն՝ զոր Տէրն յայտնեաց.
Առի ձեռօք իմ չորացած,
Եւ մերկացայ յանճառ փառաց։

Բայց թէ դու սէր ունիս ընդ իս՝
Փութով լըսէ քո կողակիցիս.
Ա՛ռ կեր եւ դու զպըտուղս ընդ իս,
Զի մնամ ընդ քեզ ես ի դըրախտիս։

Թէ կայր քո սէր ընդհս նախկին՝
Այն սէրն այսօր երևեցին․
Վասըն սիրոյ քո Արարչին՝
Ցիշեա՛ և զմեր սէրն առաջին։

Բայց թէ չըրսես ամենևին
Յորժամ եհաս ցաւս իմ անձին,
Սուտ է քո սէրն այն առաջին,
Ձի ոչ հոգաս վասն իմ դարձին։

Թէ անասնոց լինէր այս չար՝
Դեռ մեզ պիտէր զնոսին հոգալ․
Ես քո մարմին՝ այսպէս խոցեալ,
Դու այսպէս կաս անհոգացեալ։

Թէ փուշ մըտնու յոտըն մարդին՝
Աչք արտասուէ վասըն նորին,
Ես կըսկըծեալ փըշով ի լին՝
Դու ո՞չ գտնես զըսպեղանին։

Թէ մէկ մեռեալ լինէր օտար՝
Դեռ մեզ պիտէր ըզնոսա լալ,
Ես որ եղէ ցաւոք մեռեալ՝
Արժան չառնե՞ս դու զիս ողբալ։

Ես որ դիպայ այս փորձութեան՝
Մեռեալ ի հող դառնամ անձամբ,
Հոգիս տանջի անանց մահուամբ,
Թող դու մընաս յայդ խնդութեան»։

Պատասխանեալ Ադամ նըմին
Խանդաղատեալ ի սէր նորին,
Տարակուսեալ մորմոքէին
Ոչ գերելով ըզտեղ ցաւին։

— «Մի՛ մեղադրեր դու ինձ, ով կին,
Ես նոյն սիրովն եմ առաջին․
Բայց թէ ուտեմ զպըտուղ ծառին,
Ես քեզ նըման պատուհասիմ։

Թէ որ անկցի ի ծով խորին
Ո՞վ հաստամուտ լինի նորին.
Թէ որ ծրթայ ըղձեա նորին՝
Ի միասին սատակեցին։

Զի՞նչ արտասուք ցաւոց քոյին՝
Մոլորելոյդ ընդ բանսարկուին.
Քեզ բըժըշկել չէ հընարին,
Զի նենգեցար դու անհասին»։

Ուրախացաւ կինն ի հոգին
Զի ետ սիրով զպատասխանին.
Հընար գըտաւ թըշուառ հոգին՝
Սիրով խաբել զմարդն առաջին։

— «Պատիժ չարեաց պատուհասին
Զոր խոստացաւ Տէրն յանցողին,
Ես նախ ատեցի պատուիրանին,
Պատուհասն այն էր զինչ եկին։

Ես նենգեցի Տէրըն բանին,
Յիս դիպաւ նետ պատուհասին.
Զոր ինչ պատիժ կայր յանցողին
Գալոյ՝ չարն այս էր զինչ եկին։

Զես հակառակ դու Արարչին
Որպէս եւ ես մեղայ նախկին.
Թէ դու սիրով ուտես վասն իմ՝
Իմ նենգութեան մեղքըն ջընջին։

Զիս վասըն քո յօրինեաց տէր
Զի 'նդ քեզ ունի մեծ 'ւ անճառ սէր.
Թէ դու ուտես՝ զմեղս քո չյիշէ,
Եւ վասըն քո զիս չարտաքսէ։

Ինձ ուտելով փառք խոստացան,
Միայն ուտելն իմ չօգտեցան.
Ա՛ռ, կե՛ր եւ դու նովին բաղձմամբ
Զի լինեցիմք աստուածանմանք»։

Խարթալեցաւ միտքն Ադամայ
Յորժամ ի տես խաբեալ զԵւա·
Կամէր լսել բանից նորա,
Զի ունէր սէր մեծ ընդ նմա։

Տարակուսեալ լինէր յանձին՝
Կընոջ լսել թէ Արարչին,
Խելքն ընդ աչայըն գընացին·
Եթող զԱստուած եւ ոչ ըզկին։

ԱՌԱՔԵԼ ԲԱՂԻՇԵՑԻ

(14-15-րդ դար)

ՏԱՂ ԲԼԲՈՒԼԻ ԵՒ ՎԱՐԴԻ

Ականջ դրէք բանիս, որ պատուական է,
Հոգւոյ եւ մարմնոյ ուրախութիւն է,
Գովեմք զգոյն վարդին, որ աննման է,
Բլբուլն զհետ նորա, որ քաղցրաձայն է։

Բլբուլն ի վարդն ասաց.— Ի սէր քո եկի,
Զի սէր քեզ ունեմ սիրոյն դու տեղի.
Եւ սէրըն սրբութեան ի քեզ իջանի,
Սիրով քո զարդարին ծաղկունքն ի յերկրի։

Վարդ բլբուլին ասաց.— Թռչո՛ւն գովելի,
Որպէս սիրտ իմ բանից քոց հաւանի.
Դու ես բարձրագնայ ու ես բոյս յերկրի,
Զիա՞րդ իմ սէրս եւ քոյդ միաբանեսցի։

Բլբուլն ի վարդն ասաց.— Բանիս իմ լսէ,
Որ քո սիրտդ իմ սիրոյս ապա վկայէ.
Ես ցօղ բերեմ յամպոյն՝ որ զքեզ զարդարէ,
Յայնժամ իմ սէր եւ քոյդ միաբանեսցէ։

Վարդն ի բլբուլն զայս պատասխան անէ.
— Վախեմ, թէ յամպոյն կայծակ իջանէ.
Եւ զիմ պայծառ տերեւս հրով այրեսցէ,
Ծաղկանց ամէնի նախատինքն անէ։

Բլբուլն ի վարդն ասաց.— Բանից իմ դու լուր,
Որ ես քեզ ցուցանեմ սիրոյ մեծ աղբիւր.
Ըզքեզ երակ պահեմ կանաչ եւ մաքուր,
Եւ յամենայն ծաղկանց արբուցանեմ ջուր։

Վարդն յայնժամ բլբուլին գայս ջուղապ ետուր.
— Եթէ բանից քոյին ո՛չ հաւանեմ սուր.
Վախեմ, թէ յորդ խաղայ այն աղբիւրէն ջուր.
Զտերեւս իմ ողողէ եւ առնէ զիս թափուր:

Բլբուլն ի վարդն ասաց.— Քեզ ամալ լինեմ ես,
Որ ի յարեգական գալոյն պահեմ զքեզ.
Վերայ քո հովանի սիրով լինիմ ես,
Եւ քաղցրագոյն ցօղովս սնուցանեմ զքեզ:

Վարդ բլբուլին ասաց. Ի քէն վախեմ ես,
Զի մի որոտալով՝ ահ ինձ հարկանես,
Ի գեղեցիկ գունոյս թառամեցիմ ես,
Եւ ամենայն ծաղկանց զրոյց լինիմ ես:

Բլբուլն ի վարդն ասաց.— Ես արեգակն եմ,
Որ զլոյս առաւօտուն վերայ քո ծագեմ.
Ազգի ազգի գունով զքեզ զարդարեմ,
Ծաղկանցն ամէնի պարծանք ցուցանեմ:

Վարդ ի բլբուլն ասաց.— Ես դիմակաց չեմ,
Ի ծագմանէ լուսոյն դողալով սարսեմ.
Վախեմ, թէ զարեգակն առ իս տեսանեմ.
Եւ գեղեցիկ տերեւս յինէ թօթափեմ.

Բլբուլն ի վարդն ասաց.— Թէ զովելի ես,
Զի յամենայն ծաղկանցն ցանկալի ես,
Սիրով քո հարբեցայ որպէս գինով ես,
Արարիչն աստուած կանաչ պահէ զքեզ.

Վարդն բլբուլին ասաց.— Գեղեցկաձայն ես,
Որ զամենայն մարդիկ դու ուրախ առնես.
Ազգի ազգի գունով դու եղանակես,
Թռչնոցն ամէնի տեղ պարծանաց ես:

Բլբուլն ի վարդն ասաց.— Դու դեղ ցաւոց ես,
Որ զամենայն հիւանդս սիրով բժշկես.
Ով որ ցաւոտ լինի եւ ոչ գայ առ քեզ,
Ցետոյ փոշմանէ, թէ ոչ գայ առ քեզ.

Վարդն բլբուլին ասաց.— Թռչուն դոչ աղուոր.
Ուստի՞ ունես զայդ ձայնդ քաջ եւ զօրաւոր,
Որ զիս զարմացուցիր խօսօքդ աճաւոր,
Կարծեմ, թէ այլ չկայ քեզ նըմանաւոր։

Բլբուլն ի վարդն ասաց.— Մեզ թագաւոր կայ,
Որ ամենայն ծաղկանց պարգեւք նա կու տայ,
Եթէ դու ցանկաս տեսութեան նորա,
Ցամենայն աշխարհք քեզ մեծութիւն տա։

Վարդն ի բլբուլն ասաց.— Քեզ երանեմ ես,
Որ այն թագաւորին դու սպասաւոր ես,
Ու ի նմանէ հանցեղ հալաւթ առել ես,
Որ քու տեսութիանդ զիս մոռացել ես։

Բլբուլն ի վարդն ասաց, պատասխան տալով.
— Թէ դու լսող լինիս բանիս իմ սիրով.
Նա ամենայն երկիր հոգւով եւ մարմնով,
Ծառայ քեզ լինիցին՝ քեզ երանի տալով։

Վարդ ի բլբուլն ասաց.— Խօսի՛ր, զինչ կամիս,
Քանզի խօսիցդ քո փափաքէ հոգիս.
Ցինէն մի՛ թագուցաներ, զինչ բան որ ունիս,
Եթէ կամիս սիրով հաւան առնել զիս։

Բլբուլն ի վարդն ասաց.— Տամ քեզ աւետիս,
Զի մեծ թագաւորին դու սպասաւորիս.
Եւ ի ձայնէ իմէ հանապազ գովիս,
Եւ յամենայն թռչնոց միշտ փառաւորիս։

Վարդն ի բլբուլն ասաց.— Հոգիս իմ ցանկայ,
Որ այն թագաւորին լինիմ ես ծառայ.
Այլ երկնչիմ ի յահէ փառաց նորա,
Զոր դու ինձ ասացիր՝ նորա ո՞վ տիրանայ։

Բլբուլն ի վարդն ասաց.— Դու մի՛ վախենար,
Քանզի նա կամենայ քեզ իւրեան դադար,
Այլ դու ուրախացի՛ր սիրով անդադար,
Զի նորա կը լինիս տեղի եւ տաճար։

Վարդն ի բլբուլն ասաց.— Քեզ հաւան եղէ՛,
Այլ գործ Թագաւորին քո ինձիկ պատմէ.
Թէ ի՞նչ արուեստ ունի կամ ո՞ր ձեւով է,
Ջէտ քեզ քաղցրաձա՞յն. Թ՚այլ անուշ է։

Բլբուլն զայս պատասխան ետուր վարդին.
Թէ.— Չկայ այլ նմանակ իմ Թագաւորին,
Ոչ ոք կարէ գիտել զգործս նորին,
Ոչ ի յերկնաւորաց եւ ոչ յերկնային։

Վարդն ի բլբուլն ասաց.— Դու զայս ինձ ասա,
Երբ զայ այն Թագաւորն՝ ինձ իմա՛ց արա,
Որ զիս պատրաստեմ արժանի նորա,
Որ սիրով սրտիս մէջն հանգչի նա։

Բլբուլն ի վարդն ասաց.— Քեզ ասեմ լաէ,
Քան զքո ծաղկիլն յառաջ նա զքեզ ընտրէ,
Եւ իւր բնակութեան տեղըն պատրաստ է,
Որ այժմ ի քեզ իջեալ՝ մեծ գործ կատարէ,

---

* *
*

Անձն իմ արի աղօթէ դէմ արարողին,
ո՛վ անձն իմ,
Արտասուօք պաղատէ ի մէջ գիշերին,
վա՛յ անձն իմ.

Բարբարեալ բողոքէ սուրբ Աստուածածնին,
ո՛վ անձն իմ.
Բարեխօս առնելով առ իւր միածնին,
վա՛յ անձն իմ.

Գովելով գովէ զայն որ եկն ի խաչին,
ո՛վ անձն իմ,
Գունտք ամէն հրեշտակաց զնա գովէին,
վա՛յ անձն իմ։

Դատաստանին դու յիշեա՛ եւ զօրն ահագին,
ո՛վ անձն իմ,
Դողալով սարսափէ ահեղ ատենին,
վա՛յ անձն իմ.

Եկ պատմեա զինչ գործեալ ես դու քահանային,
ո՛վ անձն իմ.
Եղկելի որ չայրիս ՚ւ ի հուր գեհենին,
վա՛յ անձն իմ.

Զղջացիր ի մեղաց եւ առ թողութիւն,
ո՛վ անձն իմ,
Զինչ մարմնով տես լինի քեզ ողորմութիւն,
վա՛յ անձն իմ։

Եթէ մեղք է տիրել քեզ աստընվորըն,
ո՛վ անձն իմ,
Էլ հոս քեզ ճարակ թէ խոստովանիս,
վա՛յ անձն իմ.

Ընդ աշխարհս ամ քանի մեղօք զբաղիս,
ո՛վ անձն իմ.
Ընդ հոգւոյդ միացիր ինչ որ մեռանիս,
վա՛յ անձն իմ.

Թագաւոր եմ մարմնով ի յայս յաշխարհիս ,
ո՛վ անձն իմ ,
Թշնամոյն որ չլինի թէ յաղթահարիս,
վա՛յ անձն իմ ։

Ժողովէ զխելքդ ու զմիտքդ յորժամ պաղատիս ,
ո՛վ անձն իմ,
Ժամանակ մի թէ լաս նա շատ ծիծաղիս.
վա՛յ անձն իմ ։

Ի յերկրի նաւ շինեա ի յայս ծովակիս ,
ո՛վ անձն իմ,
Ի յերկինս ուղարկէ զինչ գանձ որ ունիս.
վա՛յ անձն իմ ։

Լաւ ի հոս աշխատիս 'ւ ի հոն եւ հանգչիս ,
ո՛վ անձն իմ,
Լաւ ի հոս մեռանիս դու յայն կեանքն ապրիս,
վա՛յ անձն իմ ։

Խաւարեալ աչք մըտաց ի վեր չի նայիս,
ո՛վ անձն իմ ։
Խափանեալ աչք հոգոյս չի արտասուելիս .
վա՛յ անձն իմ ։

Ծով մեղաց զիս պատեր 'ւ ես իմ գումարեր,
ո՛վ անձն իմ։
Ծուլութեամբ ես չեմ կեանս աշխարհս անցուցեր.
վա՛յ անձն իմ ,

Կամաւոր եմ գործեր զինչ մեղք կա կուտեր,
ո՛վ անձն իմ,
Կըրակին եմ բազում խըրախ ժողովեր,
վա՛յ անձն իմ ։

Հայրենիք ես ի հոս իսկի չեմ շիներ,
ո՛վ անձն իմ ։
Հոգոյս եղ կայ ես ուր կամիմ դողարեր .
վա՛յ անձն իմ ։

Ձիւն եկել իմ սըրտիս ու խիստ սառուցեր,
ո՛վ անձն իմ,
Ձայն մահու եմ լըսեր խիստ անճարակեր,
վա՛յ անձն իմ:

Դեւտական օրենացն խելլ չեմ լսեր,
ո՛վ անձն իմ,
Դէքէս Առաքեալն եկեր քարոզեր,
վա՛յ անձն իմ:

Ճար չունեմ ես ի հոս երկար կենալու,
ո՛վ անձն իմ,
Ճանապարհ չեմ հորդեր անդէն գընալու,
վա՛յ անձն իմ:

Մարդ մէր ես պարապ գաչերդ ի լալու.
Միթէ չես առդենէս անդէն գընալու,
ո՛վ անձն իմ:

Յարարչէն ակն ունիս դեսպան քեզ գալու.
Յահագին առեներն ըզքեզ տանելու.
ո՛վ անձն իմ:

Նեղ է դուռն անդենին որ ենք մըտնելու,
Նշանաւ սուրբ խաչին ես անցանելու,
ո՛վ անձն իմ:

Շատ շալակ այս կենացս ունիս տանելու,
Շալակիդ ճար արա ի հոս մընալու,
ո՛վ անձն իմ:

Որ ըզքեզ յօրինեաց ի չորեք նիւթոյ,
Ողորմի՛ւ ի սըրտէն բըխէ քեզ յառու,
ո՛վ անձն իմ:

Զունիս գանձ աշխարհիս որ տաս քո հոգոյդ,
Չես ելներ աղօթեր ի մէջ գիշերուդ,
ո՛վ անձն իմ:

Պաղատէ արտասուօք ի յոլլս հոգւոյդ,
Պահապան խնդրէ քեզ ի հրեշտակնուդ.
ո՛վ անձն իմ։

Ջերմեռանդ արտասուս դու բեր քո հոգոյդ.
Ջանք արա որ չայրիս ի հուր գեհենոյդ,
ո՛վ անձն իմ։

Ռահ լուսոյ ջահ վառեա ի յեւս ի հոգւոյդ,
Ռամիկ են աշխարհիս եւ ամենըն սուտ.
ո՛վ անձն իմ։

Սաղմոսիւք օրհնութեամբ երգէ քո լեզուդ,
Սատանին չար հնարն ի քեզ չանէ մուտ,
ո՛վ անձն իմ։

Վերնական օրինացն լինիս դու հմուտ,
Վաղ են օրն առնելին զըտնուս քեզ ի մուտ,
ո՛վ անձն իմ։

Տունկ եղեր յարարչէն հանց որ կանաչիս,
Տերեւով զարդարիս եւ պըտղաբերիս,
ո՛վ անձն իմ։

Րաբունւոյն հրամանաւ յաշխարհս զըտած ես,
Րնական զլոյսն առնուս թէ զինք ճանաչես,
ո՛վ անձն իմ։

Ցօղելով արտասուօք լալոտեր յօքինես,
Ցնծութեամբ ըզփեսայն մըտեալ տեսանես.
ո՛վ անձն իմ։

Իւրաւէրն Աբրահամ էր եւ զԱստուած ետես,
'Իւանդաց 'ւ օտարաց տեղ չի խնայես,
ո՛վ անձն իմ։

Փառք առնուս արարչէն թէ զայս կատարես.
Փոխանակ այդ բարւոյդ զկեանս ժառանգես,
ո՛վ անձն իմ։

Քեզ երգեմք զօրհնութիւն զի դու միայն ես,
վա՛յ անձն իմ.
Քերովբէք Սերովբէք իմ Տէր փառըք քեզ,
ո՛վ անձն իմ։

*
* *

Այսօր եհաս հրաման յարարչէն
Մահու հրաւէր մարմնոյս հողեղէն,
Այսօր թողի զսիրելիքն ամէն,
Ողորմելի ելայ յիմ տանէն։
Այսօր սիրոյն սիրելիքդ ամէն,
Եկեղեցւոյ մանկունք համօրէն,
Յօրինեցէք ծայն հառաչօրէն,
Ինձ որ դատարկ ելայ յիմ տանէն:
Դուստր եւ որդիքս բաժանին յինէն,
Զըրկիմ այսօր ի տեսութենէն.
Որ զիս թաղէք ի հող տապանի,
Ինձ ասացէք Աստուած ողորմի։

*
* *

Ոահին չարիօք ես մոլորեցայ,
Եւ յաշխարհէս մեղօք խաբեցայ,
Զայս սոսկալի օրըս չիմացայ,
Վասն այն ի գործ մեղաց հեշտացայ:
Ի յօր մահուս փոշիմանեցայ,
Նրազ 'ւ ունայն զաշխարհս գիտացայ,
Յամէն ընչից ես դատարկ ելայ,
Ոսկի 'ւ արծաթ հետ ինձ ոչ տարայ,
Այլ գործելոց բարեաց ճար չըկայ,
Բանզի մարմնովս ես ի հող դարձայ,
Հոգիս յերկնից ճանապարհն երթայ,
Այլ յօդային այսոցըն դողայ,
Որ զիս թաղէք ի հող տապանի,
Ինձ ասացէք Աստուած ողորմի։

* * *

Առ քեզ գոչեմ ես պաղատելով,
Ով սիրելիք զձեզ աղաչելով,
Լացէք լացէք զիս արտասուելով,
Ինձ թողութիւն մեղաց խնդրելով,
Զիս ի յաղօթըս ձեր յիշելով,
ԶԱստուած որդին միշտ աղաչելով,
Այլ ոչ ունիմ բարիս գործելով,
Այլ աղօթիցըն ձեր մընալով.
Որ զիս ի հող մահու թաղելով.
Փութանակի զմարմինս ծածկելով,
Սուրբ աղօթիւք եւ պատարագով,
Ողորմութիւն վասն իմ բաշխելով,
Որ զիս թաղէք ի հող տապանի,
Ինձ ասացէք Աստուած ողորմի։

* * *

Քահանայից դասք աստուածարեալ,
Եւ ժողովուրդք որ միաբանեալ,
Աղաչեցէք զԱստուածըն բարձրեալ,
Վասն իմ որ եմ մեղօք տառապեալ,
Եւ անճարակ եմ այսօր եղեալ,
Եւ ո՛չ կարեմ ի յետըս դառնալ,
Իմ սիրելիքս յինէն հեռացեալ·
Աչացըս լոյսն այսօր խաւարեալ.
Լեզուս կապեալ՝ ձեռս իմ կարկամեալ.
Որ զիս թաղէք ի հող տապանի,
Ինձ ասացէք Աստուած ողորմի։

* * *

Եկեա՛լ եհաս ինձ օրըս մահուան.
Ըստ հրամանի բանին տիրական,
Ես մըտանեմ ի հող գերեզման.
Խիստ անճարակ եւ անօգնական,
Իմ սիրելիքս որ այսօր կուլան.
Վաղըն չուտով զիս տի մոռանան,
Զի մեռելին ո՛չ կայ բարեկամ.
Այլ թէ բարիս գործեաց այնք մընան,
Մինչ հոգւոյն ողորմութիւն տան.
Պատարագօք լինին օգնական,
Որ զիս թաղէք ի հող տապանի,
Ինձ տացէք Աստուած ողորմի.

* * *

Լուսոյն ծընող մայր բանին կենաց,
Աստուածածին տեղի պարծանաց,
Վասն այս եղբօրս որ այսօր ննջեաց,
Դու բարեխօս լեր առ Տէր Աստուած.
Արժան առնել ըզսա թողութեանց.
Զընջել ըզգիր մեղաց յանցանաց:
Բոտեալ ընդ քո սուրբ աղերսանաց,
Մեռն Յովհաննէս Տեառն առաջընթաց,
Դըրան բացող երկնից կամարաց.
Նախավըկայն ի նահատակաց.
Այլ եւ Գրիգոր պետն ի Պարթեւաց.
Լուսաւորիչ մեր հայոց մեծաց,
Պարկցելով ըզսա՛ հրեշտակաց.
Ընդ իմաստուն սրբոց կուսանաց,
Եւ արժանի լինել օրհնութեանց,
Խառնել ի դասըն աջակողմեանց,
Տեսանելով ըզՏէրըն տէրանց,
Եւ յագենալ յերեւիլ փառաց,
Ի հարսնարանըն հըրճուարանաց.
Ուրախանալ ընդ հողեղինաց.
Որ զիս թաղէք ի հող տապանի.
Ինձ տացէք Աստուած ողորմի,

Տ Ա Ղ.

ԽՐԱՏՔ ՕԳՏԱԿԱՐՔ ԵՒ ՊԻՏԱՆԻ

Արբեցութիւն է զազրալի,
Պիղծ. անմաքուր եւ անբարի,
Ավաւ բազում չարիք գործի,
Եւ սպանութիւն անահ լինի։

Այս է կորուստ Հայոց ազգի,
Եւ է բեկումըն հաւատի,
Դընեն սեղան ամենալի,
Զինչ որ սահմանն է աշխարհի։

Եւ փառս ոչ տան բարեաց տըւողին,
Անյագաբար ըմպեն ըզգինին,
Միտքն եւ խորհուրդքըն յիմարին,
Եւ ի խելացըն թափեսցին։

Աչքն այլ ընդ այլ դիհ հայեսցին,
Լեզուն խօսի զբան աղտեղին,
Ձեռքըն ծըգէ ուր հանդիպին,
Ոտքն ի քայլելըն փաթաթին։

Լինի նըման դիւահարի,
՚Ի այլ առաւել խիստ գարշելի,
Զի յակամայ նայ տանջեսցի,
Սայ կամաւ զանձն անէ գերի։

Մեծաւ չարեօքն իւր տագնապի,
Զը լաէ խրատու նայ պտըղի,
Զի ժառանգորդ նա ոչ լինի,
Արքայութեանն անվախճանի։

Սակաւ բանիցըս դու լըսէ,
Ջհոգւդ մաքուր եւ սուրբ պահէ.
Յաղտոյ մեղաց զանձըդ սրբէ,
Մինչ ժամանակն ի ձեռինդ է։

Ըզբարութիւնըս դու գործէ,
Ձի գիշեր մութըն գալոց է.
Ոչ որ անդէն գործել կարէ.
Յաստէնս աղվոր թըտալիր արէ։

Եղբայր զեղբայր փըրկել չըկարէ,
Ոչ որդի հօրն իւր օգնեսցէ.
Բայց բարութիւնն որ աստ գործէ,
Անճառ բարեաց արժան առնէ։

Դու մինչ կարող ես զքեզ փըրկէ.
Որ ըստ օրէ զքեզ պատրաստէ.
Յորժամ յետին օրն ժամանէ,
Պատրաստ արթուն զքեզ չըտանէ։

Ամբս այս կենաց փըրկութեան է,
Որ ժամանակ բարի կոչէ.
Ով զայս ծանեաւ խիստ ուրախ է,
Զփառաց պըսակն աստ կը հիւսէ։

Եղբայր բարեաց դու հետեւէ,
Պահք եւ յաղօթքըն յօժարէ.
Զբարեաց խըրատըն կատարէ.
Որ ըզհոգիս կեցուցանէ։

Զձեռքդ հանապազ ի տուրք պահէ,
Եւ աղքատին դու ողորմէ,
Ամենայն որ քաղցըր հայէ,
Եւ զամենայն մարդ յորդորէ։

Զհրաման Փրկչին դու կատարէ,
Որ չը գանձել զմեզ խըրատէ,
Զի ցից ուտին ապականէ,
Այլ ի յերկինս գանձել ասէ։

Զի անապական անդ մընացէ,
Ոչ միայն գանձ ոսկոյ ասէ,
Զպահքն եւ զաղօթքն ի մեզանէ,
Հաւատ ըզյոյս սէր ամրացնէ։

Զխոնարհութիւն սպասաւորէ,
Հեզ եւ հանդարտ լինել ասէ,
Ըզսըրբութեան գործ հաստատէ,
Գանձ անապական զսոսա ասէ։

Բառարան(*).— Հայաք — խալաթ — Նուէր: Թըտպիր — պատրաստութիւն։

*) ԾԱՆՕԹ.— Իւրաքանչիւր հեղինակի գրուածքներէն յետոյ պիտի զետեղուին բառերն ու բացատրութիւնները։

ՄԿՐՏԻՉ ՆԱՂԱՇ

(15-րդ դար)

ՏԱՂ

ԾԱՂԻԿՆ ԱՆՈՒՇ ՀՈՏ ՈՒՆԷՐ

Զինչ որ գեղեցիկ ծաղկունք
Կային, ամենք գնացին.
Ծաղիկ մին այլ հանց գնաց,
Որ ամէն ծաղկունք զնա լացին։

Ծաղիկն անուշ հոտ ունէր
Որ ամէն աշխարհս լսեցին,
Ու ամէն աշխարհաց ծաղկունք
Յայն ծաղկի սէրն դիմեցին։

Ոմանք յայն ծաղկի սիրուն
Չորցան ու դարձան դեղին,
Բազումք յայնք ծաղիկ սիրուն
Ծաղկեցան քան զնշղարենին։

Զայն ծաղիկն Աստուած երետ։
Նա ոմանք զղատրն չիմացին.
Ծաղիկն ով երետ էառ զիւրն,
Շատ ոք ի վայր մնացին։

Ծաղիկն յանց սեզ գնաց,
Որ ամէն ծաղկունք խնդացին՝
Հազար գոյնզգոյն ծաղկունք
Ցայն ծաղկի սէրն ժողովին։

Ծաղկունքն յայն ծաղկի սիրուն
Շաղ առին ու շողշողացին.
Ամէն ծաղիկն էր զունովն
Այն ծաղիկն գլուխ նէին։

ՎԱՍՆ ՂԱՐԻԲԻ

Ղարիպին կեանքն է լալի ողբերգական.
Դառն ու լեղի, լի տրտմութեամբ ի նեղ զնտան.
Յորժամ լինի օտար երկիր թափառական,
Ղարիպն օտար ո՛չ ճանաչեն, ՚ւ ոչ գիտենան։

Անդ ոչ եղբայր, ոչ սիրելի ՚ւ ոչ ազգական.
Ո՛չ գտանէ զոք կարեւոր ասպնջական.
Որ թէ լինի պարոնորդի եւ աննման,
Հանած, վարած ասեն նմա մոլորական։

Ղարիպի հացն է լեղի, որ ճաշակէ,
Դառն ու լեղի, խառն արտասուօք ջուրն որ ըմպէ,
Թէ զօրն տան նուշ ու շէքէր, որ ճաշակէ,
Երբ հառաչէ, նա ի սրտէն արիւն կաթէ։

Ղարիպին սիրտն է ի սուգ անմխիթար.
Երբ հառաչէ, նա սիրտն ի փորն առնու զալար.
Յորժամ յիշէ զիւր սիրելիքն հաւասար,
Նա յաչերուն արիւն կաթէ երեսն ի վայր։

Ղարիպին խելքն է կորել, միտքն է մոլար,
Եւ թէ լինի քան զՍողոմոն մտօք ճարտար,
Որ թէ խօսէ բան մի քանի անգին ճոհար,
Ասեն նմա, թէ լուռ կացի՛ր, անգէ՛տ յիմար։

Ղարիպին ցերեկն եղո՜ւկ, գիշերն է վա՜յ.
Աչերուն քունն է հատեր, որ ճար չկայ.
Մտօք տանջի գիշերն ի բուն, ոչ դուրանայ.
Վաղիւն ես ի՞նչ լինիմ, գերիս, երբ լուսանայ։

Ղարիպին վայն է եկեր, երբ քաղցենայր.
Երես ի քաշ փողոցներն կու մուրար.
Շատ որ փակէր զգուռն ի դիմաց, նստէր ու լայր.
Թէ կաթ մի ջուր ուզէր գերին, մէկ մի չտայր։

Ղարիպն ի ժամ հոգեւարին երէց ձայնէր,
Մէկ մի չկայր, որ զպաղատանքն կատարէր.
Ոչ սիրելի 'ւ ոչ բարեկամ առ նա լինէր,
Նա ի խոցոյն ցաւն արտասուէր եւ հառաչէր։

Ղարիպին տէրն է Աստուած. նմա լսէր,
Ողորմութիւն քահանային սիրտն ծագէր,
Եւ նա եկեալ վասն Աստուծոյ զնա հաղորդէր.
Զղարիպ հոգին հաղորդութեան արժան առնէր։

Ղարիպին եկեալ է հաս օրն մահուան.
Դառն հեծէր եւ արտասուօք զհոգին եհան,
Եւ կայր անկեալ մէջ փողոցին անտիրական,
Մէկ մի չեկաւ տես ղարիպին եւ ոչ լալկան։

Տէ՛ր, թէ զի՞նչ դառն է մահ ու կեանքն ղարիպին,
Մէկ մի չկայր զձեռն խաչէր ի վերայ սրտին,
Ծիծաղելով առին տարան յեզեր հողին.
Մէկ մի չեկաւ անդ ի թաղումն ղարիպին։

Նաղաշն ասաց. թէ՛ ղարիպին կեանքն է հարամ,
Զղարիպին հալն գիտեմ. որ վա՛յ կու տամ.
Թէպէտ տեսայ զամեն մարդոց լութֆ ու քարամ.
Զղարիպութիւնն յորժամ յիշեմ, քան զուռ դողամ։

Նաղաշն ասաց. թէ ղարիպին սիրտն է քնքուշ,
Քաղցրն լեղի թուի նմա, զինչ վարդն փուշ,
Ձենէհա՛ր, հետ ղարիպին զրուցէ՛ անուշ,
Ողորմութիւն տո՛ւր ու քաւէ՛ զմեղաց փուշ։

ԳԱԲՐԻԷԼ ԵՒ ՄԱՐԻԱՄ

(ՎԱՐԴԻ ԵՒ ԲԼԲՈՒԼԻ ՄԱՍԻՆ)

Պլպուլն ի վարդ ասաց. Խիստ անողորմ ես,
Որ զիմ արիւն քեզ հալալ կու դնես,
Որ հանց պէկուման դու Գաբրիէլն ես,
Նա արե՛կ ա՛ռ զհոգիս, քանի՞ տի տանջես:

Վարդն պլպուլին ասաց. Զիս յէ՞ր կու խոցես,
Դու զիմ հոգին առեր, հետ քեզ կու գրես,
Հասրաթ կայ յիմ սրտիս, անշէջ կու վառի,
Որ զքեզ աժան գտայ ու թէզ կորսուի:

Պլպուլն ի վարդ ասաց.— Հոգիս կը քաղուի,
Ու բաժանել ի քէն ինձ մահ կու թուի.
Քո շատ կարօտուդ սիրտս կու լալի,
Որ թէ շաքար տան, ինձ զահ ու լեղի:

Վարդն ի պլպուլն ասաց. Այս ի՞նչ կունահ է,
Զինչ դու ինձ արիր, կատարեալ մահ է.
Հանցեղ հուքմ ու հրաման քեզ ո՞վ տուել է,
Որ վարդն ի քո ձեռացդ զարի ու զար է:

Պլպուլն ի վարդն ասաց. Դու արիր ինչ չար.
Զար ու ֆըղան կանչեմ յալամս հաւասար.
Իմ սիրտս հասրաթով հետ քեզ կու դողար.
Դու ոչ մրվաթ ունիս եւ ոչ զինահատ:

Վարդն պլպուլին ասաց. Հազար զինէհար,
Դու մի՛ լինիր յինէ շուտով պէզար
Եհա՛ ես քեզ ֆըտէ իմ թանն ու զար,
Բարամ արա՛ քարամ է անհշէն աղար.

Պլպուլն ի վարդն ասաց՝ թէ աննման ես,
Չկարէ մարդ հողեղէն լեզուով գովել զքեզ.
Քան զտապարզի շաքար քաղցր ու շիրին ես,
Որպէս մուշկ ու ամբար անուշահոտ ես,

Վարդ պլպուլին ասաց թէ արեւն դուն ես,
Որ ի բոլոր ալամս լուսով կու ծագես,
Ցով որ քաղցրիկ նայիս եւ նազար առնես,
Այլ հասրաթ չի մնար, ով տեսնէ զքեզ։

Պլպուլն ի վարդն ասաց. Ե՛ պարի լուսին,
Չկայ քեզ օրինակ ջուհար մեծագին,
Քո մէկ հայելդ արժէ զքաղաքն Մաչին,
Չէ Չին ու Մաչին մէկ հայելուդ գին։

Վարդն ի պլպուլն ասաց. Հասրաթով սրտին
Ինձ ալմաս բոլոր չէ քո տեսուդ գին.
Ցայնժամ հասանէ վարդն իւր մուրատին,
Երբ տեսնէ զպլպուլն ի մէջ տերեւին։

Պլպուլն ի վարդն ասաց. Հոգիս քեզ ֆըտէ.
Սիրով մէկ ծիծաղիր, որ արեւ ծագէ.
Լաթիֆ շրթանցդ շարժին հանցեղ շիրին է.
Որ թէ զհոգիս ուզես, սիրտս յօժար է։

Վարդն ի պլպուլն ասաց. Ի՞նչ սհաաթ է.
Որ ալամս բոլոր քո դէմ հասրաթ է,
Երկիրս ամէն ի քո կրակն լինկեր է.
Շատոց սիրտն ես լափեր, որ ասելոյ չէ։

Պլպուլն ի վարդն ասաց. Դուն չես հողածին.
Դու ես բահրի նիտար, լատիֆ. ու նարին,
Է՛ շահ ապվի աւան նազուք ու շիրին,
Թող դու անփորձ մնաս քան զնշղարենին։

Վարդն ի պլպուլն ասաց. Ի՞նչ ատաթ կայ քեզ
Որ յանկարծակի սիրտս կու խոցես,
Հազար հետ ամանաթ ու երդում տամ քեզ,
Զօր ինձ հետ ինչ արիր, այլ մարդու չանես։

Պլպուլն ի վարդն ասաց. Ես խիստ ուրախ եմ,
Դու մանշուր յալամիս, ես քեզ խնայեմ.
Յորժամ հեռանաս, նա զօրն ի մահ եմ,
Որ թէ զիս մոռանաս, յանկից կու վախեմ։

Վարդն ի պլպուլն ասաց. Է՜ լութֆի ու քարամ
Որ առանց քո տեսուդ իմ կեանքս է հարամ,
Ջաղուոր զձայնդ երբ լսեմ եւ ուրախանամ,
Դառնայ եղած հոգիս եւ կենդանանամ։

Նաղաշն ասաց թէ վարդն խիստ աղէկ է.
Օրս կորստական եւ անցաւոր է.
Թէ հանց մ'որ միտք ունիս եւ խելքդ ի բացէ.
Դու զայն վարդն սիրէ, որ դեղ կենաց է.

Քանզի սէր աշխարհիս աւուրք մի քաղցր է.
Ետ բաժակ մահու եւ դժոխաց է.
Ջի մահ կայ եւ մեռանիլ, յետինն լացէ,
Եւ սարսափ դժոխոցն զիս կու մաշէ.

ՈՒՆԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ԱՇԽԱՐՀԻՍ

Երազէ սուտ եղբայրք, աշխարհիս բաներն ի լման.
Ուր են թագաւորք, իշխանք, պարոնայք եւ սուլթան ու խան.
Շինեցին բերդ ու քաղաք, տարպասնի ու շատացան,
Յետոյ դէմ անտէր թողին, ու մտան ի հող ՚ւ ի գնդան։

Նաղա՛շ, մի՛ խաբիր մեղօք. մի՛ դառնիր անասնոյ նման.
Մի՛ գիրկ աշխարհիս ածեր, մի՛ կարծեր թէ քեզ տի մնան.
Շուտով քեզ խնդիր կու գան, ու խոցեն զհոգիդ մահուան.
Հոգիդ բաժանի ի քէ՛ն. ու մնայ մարմինդ ի գնտան։

Աշխարհիս դէմ պաֆա չունի. ու չար է մարդ ու բարի,
Օրիկ մի խնդալ կու տայ. բայց յետոյ է դառն ու լեղի.
Աշխարհիս մի՛ հաւատար, զօրն ի բուն դէմ սուտ կը խօսի,
Զինչ որ խոստանայ մարդուն, չի պահել զիւր խօսքն ի տեղի։

Շատոց խոստանայ հանգիստ. ու պահէ զօրն յերեմանի,
Շատոց մեծութիւն տայ, ու պահէ աղքատ ՚ւ անօթի.
Խաբէ թէ ուրախ պահեմ ու առնում զօրերդ ի բարի,
Ի վերջոյ ծովուն տանի ու պահէ ի տարտարոսի։

Աւուրք մի վերայ անցնի, լուկ մահուան օրն հասանի,
Յարեւուն դատարկ հանէ եւ առնէ ողորմ ու լալի,
Աւա՛ղ զայն աղուոր մանկտիքն որ դարձան ի հող ՚ւ ի փոշի
Իւրեանց ժամանակն անցաւ զերդ զերազ մութն գիշերի։

Երբ զայդ գիտէիր, գերի՛, որ քո աչերդ ի սուգ տի փոխի,
Զաշխարհս դու մի՛ սիրեր առաւել քան զկարն աւելի,
Մալի հասրաթ մի՛ լինիր. մեծութիւն քեզ չի պիտի.
Ունիս կերակուր, հանդերձ, աւելին քեզ ցաւ կու լինի։

Է՛յ ողորմելի Նաղա՛շ, դու ջանա՛ ու գործէ՛ բարի.
Զքո զխրատն դու լսէ՛, որ այլոց ի գործ անցնի.
Գիտի թէ լողորդ էի, նա մեղաց գետն կու տանի,
Ի հոգս աշխարհիս դատի, շահ չունի քան զենն աւելի։

ՎԱՍՆ ՂԱՐԻՊԻ

Հոգի՛, մի՛ ասեր ղարիպ, թէ չէ՝ իմ սիրտս կ'արունի,
Ղարիպն ի երկիր գէմ խիստ դիժար կու լինի.
Զինչ հաւքն երամէն ի զատ մոլորած ի տեղ չի հանգչի,
Այնչափ երերուն կենայ մինչ որ իւր երամն հասնի։

Ղարի՛պ, սիրտդ մի՛ նեղեր. այս դիժար օրերս անցնի.
Շատ ղարիպ ի տուն դարձա՛ւ, մի՛ վախիր թէ քեզ չի լինի.
ԶԱստուած ողորմած կ'ասեն, ողորմի ամէն ղարիպի.
Քեզ այլ օգնական լինի. որ հասնիս սրտիդ մուրատի։

Հոգի՛, ամ դու լաւ կ'ասես, սիրտս է սեւ քան զդործելի
Ի ղարիպութեան տարտէն երեսս գոյնն կու քաղի.
Յուժամ ես ի միտ ածեմ զիմ եղբայրք եւ զիմ սիրելիքն,
Հոգիս բերանիս կ'առնու, կու քակտի, ճարակ մի չունեմ։

Ղարի՛պ. ղուսայ մի՛ աներ. ղուսայէն մարդ ի՞նչ կու շահի,
Շատ մանուկ ղուսայ կ'անէ, ի շահին տեղն կու զենի.
Ղուսան շատոնց շատ ցաւ բերէ, ի ցաւէն մարդն մեռանի,
Զինչ սիրուն ի հասրէթ ունի, ամէն մահրում կու լինի։

Աւա՜ղ զղարիպն ասեմ, որ յօտար երկիր հանդիպի.
Աչերն արտասուք ի լի, յերեսէն ի վայր կու թափի,
Յորժամ ի մէջլիս նստի, յանկսկած սրտիկն արունի,
Զաչերն ի բոլորն ածէ, կարեւոր եւ զոք նա չունի։

Ամէնքս եմք ղարիպ, եղբայրք, հայրենի մարդ իսկի չունի,
Հաւասար գնալու եմք, զի այն կեանքն է մեզ հայրենի.
Աստենս քեզ ճարակ արա՛, որ յանդէնն հոգիդ չտանջի.
ԶՍուրբքն ի քեզ եղբայր շինէ, ու զհրեշտակք արա՛ Սիրելի։

ՎԱՍՆ ԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ

Սողոմոն մայր իմաստութեան առ մեզ խօսի բան խրատական
Թ՛որ յաւելու ի մեծութեան, նա ցաւք անձինն բազմանան.
Լաւ է մի բուռն հանգստեան, քան երկու բուռն աշխատութեան,
Զոր առաքեալն վկայէ, թէ կարեւորն է բաւական։
Աշխարհս տուն է լի գանձով, փարթամութեամբ եւ մեծութեամբ.
Այլ եւ սեղան է բարելի. որ ամենայն ոք ցանկանան.
Որք իմաստուն են, հաւատով զչափաւորն առնուն, գնան,
Որ վայելեն ի հանգստեան եւ հասանեն ի յօթեւան.
Եւ որ անմիտն է չարափառ, ագահութեամբն կուրանան,
Ի գիրկն ածեն անցաւորին եւ ի յալեաց մէջն ծփան։

* * *

Ագահն չէ աստուածապաշտ՝ ըստ Պաւղոսի վկայութեան,
Ագահն զնոյն աստուած պաշտէ, որոյ ծառայ է յարաժամ.
Ագահն գայլ է պատառող եւ ծարաւի արեան մարդկան,
Ուտէ, զրկէ, յափշտակէ, ոչ յագենայ արեամբ մարդկան
Թէպէտ հարուստ է եւ փարթամ եւ տէր ընչից եւ մեծութեան։
Բնութեամբն ագահ է եւ անյագ. ջանայ զրկել զամենեսեան.
Զի ոչ գիտէ, ում ժողովէ, զերդ անասուն կայ ի դարման.
Զի մոռացեալ է զօր մահուն եւ ոչ յիշէ նա զդատաստան
Եւ որք կռուին եւ վշտանան, որք նախանձին եւ գողանան.
Եւ որք խորհին չարիս մարդկան.— ամէնն վասն ագահութեան։
Որք հարկանեն եւ գողանան, սուտ երդնուն եւ ուրանան,
Բազումք ի հաւատոյն ելան, — ամէնն վասն ագահութեան։
Տեսայ զոմանս ի նեղ գնտան, եւ այլ բազումս ի կախաղան.
Զոմանս, որ գլխովին կորեան,— ամէնն վասն ագահութեան։

* * *

Զինչ թագաւոր եւ մեծ իշխան որ հեծելով յիրար կռուան,
Զինչ որ արիւն յերկեր հեղան, ամէն վասն ագահութեան.
Զինչ որ քաղաք տապալեցան եւ ժողովուրդք որ գերեցան,
Զինչ որ աւերք առեւ թախտան, ամէն վասն ագահութեան։

Հարք ի յորդւոց բաժանեցան, բուն սիրելիքն քակտեցան,
Բազումք եղեն եղբայրասպան, ամէնն վասն ագահութեան՝
Կաթողիկոսքն շատացան անօրինացն բնութեան.
Եպիսկոպոս օրհնեն անքան, ամէն վասն ագահութեան։

Վարդապետքս որ նոր ելան. բանիւ եղեն վաճառական.
Եւ քարոզեն զհաճոյս մարդկան, ամէն վասն ագահութեան։
Հաքեղանիւն զվանքն ուրացան, եւ ի գիւղօրայքն ի շուրջ կու գան.
Սաղմոս ասելն մոռացան, ամէն վասն ագահութեան։

Երիցանիքն յիրար կռուան, բէր վերուցին եւ գաւազան,
Փետեն մօրուս, կոտրեն բերան, ամէն վասն ագահութեան.
Գերի Նաղաշ ողորմելի, ի քեզ նայեաց դու յարաժամ.
Զինչ որ այլոց քարոզեցիր, ամէն ի քեզ կայ ի լըման։

Մի համարիր զազգս մարդկան քան զքեզ ելեալ անբարտաւան,
Զինչ որ աշխարհս կայ մեծութիւն, զամէնն ի քեզ կամիս միայն.
Վարդապետ կերպարանիս, եպիսկոպոս գերաստիճան,
Ունիս շնորհս զանազան, նա դեռ դու չես այդոր հաւան.
Աղուոր զմիտքդ ժողովէ որ այդկից այլ չելնես ունայն,
Զնաւդ ի բեռանց թեթեւացոյ, որ հասնիս ի յօթեւան։

Բառարան.— Գուրանայ — *հանգստանալ, հանգարտիլ։* Լուրճ — *աղիւս։* Բարամ — *շնորհ։* Արէ՛կ — *եկուր։* Կունած — *մեղք։* Ջարի — *ենթակայ, խոնդարկու։* Ցրդան — *ոգի։* Յալամ — *աշխարհին, ամենուն։* Պէզար — *ձանձրացած։* Ֆիտէ — *զոհել։* Զար — *ոսկի։* Պաճա — *օգուտ, բան։* Շաշացան — *գոհացան։* Յերեւմանի — *երեւուն։* Զեն — *վնաս, զոհ։* Գործելի — *ածուխ։* Գուսայ — *հոգ։*

ՔԵՐՈԲԷ

(15-րդ դար)

ՏԱՂ ՔԵՐՈԲԷԻ

Երէկ հողվերօքն անցի, հոտ առի զքիմըս կափուցի,
Քայլ մ՚երկուք յառաջ գնացի՝ նեղ ու խոր զընտան մի տեսի․
Վա՜յ անձն իմ, եղո՜ւկ, հազա՜ր վայ։

Մանուկ մի պառկած տեսի գեղեցիկ ու խիստ նազելի,
Հարցուկ ես նորա եղայ թ՚ի՞նչ կ՚անես, այդ քեզ չէ տեղի․
Վա՜յ անձն իմ, եղո՜ւկ, հազա՜ր վայ։

Դարձաւ ու ճուղապ խօսք թէ՝ կանգնե՛ց կտրին գովելի,
Ես այլ քան ըզքեզ չէի գեղեցիկ ու այլ ցանկալի,
Վա՜յ անձն իմ, եղո՜ւկ, հազա՜ր վայ։

Ուտէի ՚ւ անուշ խըմէի ու մահու կարծիք չունէի,
Ցանկարծ ցաւըն զիս չառ, ես ի յիս աճապ մընացի․
Վա՜յ անձն իմ, եղո՜ւկ, հազա՜ր վայ։

Ցանկարծ ի մահիճս անկայ, թուլացաւ բնութիւնս որ ունի,
Ոչ խօսք մի խօսել կարի, ոչ ճուղապ ուզեն նա տայի․
Վա՜յ անձն իմ, եղո՜ւկ, հազա՜ր վայ։

Այս իմ լուսատու աչերս, որ ցանկար ամէն մարդ ինծի,
Հանց է կուրացեր հիմի, որ բընաւ իսկի չի նայի․
Վա՜յ անձն իմ, եղո՜ւկ, հազա՜ր վայ։

Այս իմ զօրաւոր բազուկս՝ հանց ուժով ես խիստ գիտէի,
Հանց է թուլացեր հիմի, որ բընաւ իսկի չի շարժի․
Վա՜յ անձն իմ, եղո՜ւկ, հազա՜ր վայ։

Իմ ճարտարախօս լեզուս՝ որ ամէն մարդ զարմացնէր,
Հանց է կապեր կարկամեր, որ բընաւ իսկի չի խօսի·
Վա՛յ անձն իմ, եղո՛ւկ, հազա՛ր վայ:

Զինչ որ բարեկամ կայր ինձ, քոյր, եղբայր եւ այլ սիրելի,
Ժողվան 'ւ ի բոլորս եկին· Ա՛յ եղբայր, ի՞նչ տեղ կու ցաւի·
Վա՛յ անձն իմ, եղո՛ւկ, հազա՛ր վայ:

Կապեր էր ճարտար լեզուս, որ բընաւ ճուղապ չի տըվի,
Ողորմ ինձ օգնել ուզի, չօգնեցին բընաւ մէկ ինձի·
Վա՛յ անձն իմ, եղո՛ւկ, հազա՛ր վայ:

Հոգիս ի մարմնոյս ելաւ, ու մընաց մարմինս գարշելի,
Այն իմ սիրելիքն ամէն ողբալով լային դէմ ինձի·
Վա՛յ անձն իմ. եղո՛ւկ, հազա՛ր վայ:

Այն իմ քոյր 'ւ եղբայր եւ մայր՝ որ իւրեանցն էի ցանկալի,
Շուտով ինձ պատանք բերին, «Թէ՛զ հանէք որ խիստ չի հոտի»·
Վա՛յ անձն իմ, եղո՛ւկ, հազա՛ր վայ·

Ըզգինըն ականջէս առին, մատանին որ խիստ սիրէի,
Ջուպպան ի յանձնէս հանին, թալնեցին զէտ մէկ մի գերի·
Վա՛յ անձն իմ, եղո՛ւկ, հազա՛ր վայ:

Զորս մարդ զիս ի յուսն առին ու տարան մըղոն մի հեռի
Այն իմ սիրելիքն ամէն ողբալով եկին հետ ինձի:
Վա՛յ անձն իմ, եղո՛ւկ, հազա՛ր վայ:

Դըրին զիս ի յայս զընտան խոր ու գէճ՝ որդունքն աւելի,
Ըզհողն ի վըրաս տըւին 'ւ ասացին՝ «Անշարժ եղիցի»·
Վա՛յ անձն իմ, եղո՛ւկ, հազա՛ր վայ·

Խըրատ մի քեզ տալ կամիմ, թէ լըսես, եղբա՛յր, դու ինձի.
Թէ ապրիս հազար տարի. երբոր է՝ տի գաս մօտ ինձի.
Վա՛յ անձն իմ, եղո՛ւկ, հազա՛ր վայ·

Դընիա՛ դու գործէ՛ բարի, եւ արա՛ թապտիր դու քեզի.
Խիստ ողորմելի է մարդ որ մեղօքն ի հողն իջանի:
Վա՛յ անձն իմ, եղո՛ւկ, հազա՛ր վայ·

Երթայ նա անլոյս խաւար. տարտարոս 'ւ ի հուր գեհենի,
Ոչ սուրբ բարեխօս լինի, ոչ եղբայր եղբօրն օգնելի։
Վա՜յ անձն իմ, եղո՜ւկ, հազա՜ր վայ։

Հազա՜ր զինահար, եղբա՜յր, սատանայ ըզքեզ չի խաբէ՜,
Զմահուն օրն ի յետ ձըգէ, հանց բըռնէ որ մարդ շըւարէ։
Վա՜յ անձն իմ, եղո՜ւկ, հազա՜ր վայ։

Ցոյս յԱստուածածինն ունիմք, բարեխօս է նա մեզ բարի,
Եւ իւր միածին Որդին աղաչէ որ մեզ ողորմի։
Վա՜յ անձն իմ, եղո՜ւկ, հազա՜ր վայ։

Մըսքին Ֆերովբէ անխել, բաւքդ է պաղ ու խօսքդ է քամի.
Թէ խիստ իմաստուն ես դու, նայ արա՛ ճարակ դու քեզի։
Վա՜յ անձն իմ, եղո՜ւկ, հազա՜ր վայ։

Քանի յաշխարհիս կացեր՝ չես գործեր դու գործ մի բարի.
Ըզփառս աշխարհիս սիրես, որ կորուստ է քեզ 'ւ ամենի,
Վա՜յ անձն իմ, եղո՜ւկ, հազա՜ր վայ։

ԱՄԻՐՏՈՎԼԱԹ ԱՄԱՍԻԱՑԻ

(15-րդ դար)

ԱՆԳԻՏԱՑ ԱՆՊԷՏ(*)

(ՆԱԽԱԲԱՆԷՆ ՀԱՏՈՒԱԾ ՄԸ)

Թարգմանեցաւ այս գիրքս՝ մէկ մէկ դեղերուն զօրութիւնն՝ ի բազում գրենոց այլազգաց, ձեռամբ՝ մեղաւոր, անպիտան և անիմաստ բժշկին Ամիրտովլաթին Ամասիացւոյ, առ ի յիշատակ իւր և ամենայն քրիստոնէից. և որ կարդան և կամ օրինակեն՝ յիշեն հայր մեղայիւ մի. և Քրիստոս յիշէ զինքեանս, յիւր միւս անգամ գալուստն. ամէն։

Եւ զայս գիրքս շինեցաք և ստուգեցաք շատ բաներով և պատմութիւններով. զի որք կարդան՝ հեշտութեամբ յիմանան և անգէտն ո՛չ օգտի ի սմանէ. և անուանեցաք զայս գրոցս անուն՝ Անգիտաց Անպէտ. և պարտական եմ գիտնականայն, և ծառայ՝ ամենայն փիլիսոփայիցն։

Եղիր հետևող իմաստութեան հետ,
Եթէ չուսանիս՝ բժիշկ ես անգէտ.
Լինիս դու գիտուն. արա՛ բանիս պէտ.
Գրոցս անունն է՝ Անգէտի անպէտ։

Ասէ իմաստունն Սողոմոն, թէ գիտութիւնն լոյս է, և անգիտութիւնն խաւար է. Աստուած լոյս է, և սատանայ խաւար է. և ո՛վ որ զուսումն ունի, զլոյսն ունի. և այս բժըշ-

(*) Անգիտաց Անպէտ *երկը Ամիրտովլաթ Ամասիացի նշանաւոր բժշկապետը սկսած է գրել 1478ին և լրացուցած է 1482ին։*

կութեան արհեստս ի գիտնականութենէն և յուսմանէն մասմըն է. և հանապազ զմարդոյն կենդանութիւնն առողջ կ՚ուզէ. Եւ որ չէ առողջ մարմնով, ո՛չ կարէ ծառայել Աստուծոյ հոգւով. և ի յայս բանիցս առին առաջին բժշկապետքն մեր՝ մեծն Մխիթար բժիշկն, և Ահարոն բժիշկն, և որդին նորա՝ Ստեփաննոս բժիշկն, և թոռն նոցա՝ Ճոշլին բժիշկն, և Սարգիս բժիշկն, և Յակոբ բժիշկն, և Դեղին բժիշկն, և Սիմէոն բժիշկն, և Վահրամ բժիշկն, որ շատ գրեանք շիներ էին վասըն դեղերուն զօրութեանն և օգտութեան, կարճառօտ էին արել, և թէ զբնութիւն կու գիտէաք նա, դեղութիւնն չի գիտէաք, և թէ զօրութիւնն կու գիտնայաք, զբնութիւնն չէաք գիտնալ. և կար որ զանուանքն գիտէաք և զինքն չի գիտէաք. և կար որ զանունն գիտէաք, և ո՛չ զինքն, և ո՛չ զիւր փոխանն. և ի վերայ այսօր՝ հանապազ մեզ ի պակասութիւն կար վասն դեղերուն. և այս պատճառաւ՝ այլ ազգաց կարօտ էաք:

Եւ յետոյ գնացաք ի շուրջ եկաք բազում քաղաքանի և զծովս անցաք. և շուրջ եկի զաշխարհն Մակեդոնացոց. և եկայ բնակեցայ ի մայրաքաղաքն Կոստանդինուպոլիս. և հաւաքեցաք շատ գրեանք ի յայլ ազգեաց. և աշխատեցաք և ուսաք զբառերն և զանուանքն ազգի ազգի, և զփոխանն, և զառնելուն չաքն, հինգ լեզուաւ, կամօքն Աստուծոյ:

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԶՄՈՒԹԻՒՆ ԳՐՈՑՍ

Եւ այլ ասենք թէ է՞ր եղաւ այս գիրքս աշխարհաբար*)։ Եւ այս՝ երեք պատճառի։ Ա. այն է՝ որ ամենայն մարդ չկարէ քերական կարդալ, և կամ արտաքին գրեանք, որ զայս խրթին բաներն յիմանայ. այնոր համար եղաւ աշխարհաբար։ Եւ Բ. պատճառ այն է աշխարհաբար լինելուն, որ այլ բառեր խառնեցաք, որ մեք ի տաճկաց բառն գտաք, և գլխաւոր էր այս բառերս մեզի, վասն տաճկանց ստածումն առնելուն համար։ Եւ Գ. պատճառ այն է, որ կայ այս գիրքս յ.էն, պ.էն, հռ.էն, թ.էն, անոր համար որ այս գիրքս ի ա՛յլ լեզուէ փոխել է, անոր համար շատ բառեր կայ ի այս գիրքս, և է աշխարհաբար։ Եւ թէ Աստուած աջողէ, գրոյս ի վերջքն յիշեմ մէկ բառգիրք մըն, որ զի՛նչ որ դժար բառ կայ հայ լեզուաւ՝ պատմէ. զի որ կարդացողն դիւրութեամբ հասկնայ, և ուսնողն դիւրութեամբ ուսանի, և խո՛չ ծածուկ իրք չմնայ, և յայտնի։

---

*) Միջին դարու գրագէտներուն մէջ Ամիրտովլաթն է որ առաջին անգամ աշխարհաբար բառը կը գործածէ, փոխանակ գեղջուկ կամ ստորին հայերէն բառին։

ԴԵՂԵՐՈՒ ՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

Եւ այլ կայ դեղեր որ մարգարէքն գիշերն ի յերազն տեսան զշանն և զգեն. և կայ այլ դեղեր որ ի ձագերուն տեսան և ուսան, և ի անասնոց տեսան և ուսան, և արարիչն Աստուած նոցա յիմացուց, և յետև փորձեցին և տեսան որ բատուց էր. և գրեցին ի գրեանքն, որպէս գհուկնան Բոզաբատ ի ձագէ մի ուսաւ, որ ձուկն չատ էր կերեր և ի յի էր եղել փորն. և չէր կարել թռչիլ. և գնաց զծովուն ջուրն խառ կտուցոյն. և ի նստատեղն եդիր, և լուծումն արար. և զինչ որ կերել էր, ամէնն ի փորուն ի դուս ելաւ, և թեթևացաւ, և թռաւ. և հուկնան ի յայն ժամանակէն ի վեր եղաւ. և գրեցին։

Եւ յորժամ ձմեռն որ կու լինի, և օձերն ի գետնին ներքեւն կու մտնուն և աչուին կոյր կու լինի, վասն ցրտուն խաւարութեան. յորժամ ամառն կու լինի, հովտայով զաղխանան կու գտնուն և քիչ մի կուտեն, եւ քիչ մի յաչուին կու քսեն և յաչիցն վերայ կու գնեն, աչուրնին կը բացուի։ Եւ բժշկապետքն յորժամ զայս տեսան, գիտացան որ բաղխանան աչէից լուսն կու յաւելցնէ. և գրեցին պահեցին զայս փորձած խրատանքն։

Յորժամ ծիծռնկին որ աչուին կու ցաւի նա, կու երթայ խոտն կու բերէ, եւ զաչուին ի յայն խոտն կու քսէ, եւ աչուին կու աղէկնայ։ Եւ բժշկապետքն յորժամ զայս տեսան և փորձեցին, որ այս խոտս աչից դեղերուն է, եւ քան զայս յաւ իրք չկայ աչից, ի գրեանքն գրեցին եւ այն ժամանակէն ի վեր այս դեղս ի բան կու մտնէ. եւ այս դեղիս յ. տավայ ըլ խատատուիֆ ասէ, որ թարգմանի ծիծռնկի խոտ։

Բայց ի յայս ժամանակս այլ կու լինի, որ մարդ դե՛ղ մըն ուշիգիտէ՝ փորձէ, որ առաջի բժշկապետքն չի գիտէին. բայց ի փորձելն շատ վնաս կայ, եւ մարդուն զէն կու հասնի. եւ լաւն այն է, որ դնա յիրունն յառաջի իմաստասէրքն փորձիլ էին եւ սաուգել, այն հերիք է, եւ օգուտ։

Բայց զայս դեղերուն գիտնալն՝ հինգ ցեղ իրօք կու գիտենան։ Յառաջն այն էր որ շուտ տրորի. եւ իր ներհակն այն էր որ յուշ տրորի։ Եւ երկրորդն այն է որ շուտ չորնայ, եւ կամ իր ներհակն, որ յուշ չորնայ։ Եւ երրորդն՝ համըն է. եւ չորրորդն՝ հոտն է. եւ հինգերորդն՝ գունն է։ Բայց ան դեղն որ շուտ տրորի, եւ կամ իր ներհակն ալ յուշ տրորի, հանց է որ երկու դեղի նրբութիւնն եւ ի թանձրութիւնն հաւասար լինի. եւ ի սերտութիւնն եւ ի ցանցառութիւնն հաւասար լինի, եւ սրուն որ կրակն շուտ մուտ այնէ նա, դուշակ է որ նորա տաքութեան մասն յաւելի է, և ինքն բնական տաքութեան ընկերող է մարդուն։

Բայց շուտ պաղելն, եւ կամ չորնալն, եւ իր ներհակն հանց է որ՝ երկու իրք որ ի թանձրութիւն, եւ ի նրբութիւն եւ ի լերկութիւն մէկ լինին եւ այն որ շուտ պաղի, կամ շուտ չորնայ, նորա հովութիւնն եւ թանձրութիւնն յաւելի է. եւ այն իրքն որ յուշ պաղի, եւ կամ յուշ չորնայ, նորա տաքութիւնն յաւելի է։

ԾԱՆՕԹ. — Ամիրտովլաթի բառարանին մէջ յ. կամ յա. կը նշանակէ յարապ = արաբերէն։

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

(ԱՆԳԻՏԱՑ ԱՆԳԼՏԻ ՎԵՐՋԱԲԱՆԸ)

Փառք քեզ Տէր եւ Արարիչ, մեզ ողորմեայ.
Որ տուող ես մարդկային միտք եւ ազայ,
Քու ստեղծուածն են ի յաշխարհս զինչ որ կայ.
Ամենայն շունչ կենդանու քեզ փառք կուտայ,
Գոհանամ ի բէն Քրիստոս, անմահ արքայ.
Որ տուիր ինձ ժամանակ մինչեւ ի սմայ.
Դ տարի զտիւ եւ գիշեր աշխատեցայ.
Ի բազում օրինակից յաւարտի սայ.
Գրեցի, կատարեցի զի՛նչ բան որ կայ.
Ի բանից բժշկութեան զի՛նչ որ գտայ.
Աւարտեմ զսայ Ե լեզուաւ, զի՛նչ որ ուսայ.
Ի հայոց. եւ ի յունաց. եւ յարապկայ.
Ի պարսից. եւ ի Թուրքաց, բիչ լատինայ.
Ի հայոցն եմ արարել ընկեզըն դորա,
Ի վերայ այբուբենից զի՛նչ դեղ որ կայ.
Եւ զՓէն այլ կու յիշեմ ի վերջըն դորա.
Ես՝ բժիշկ Ամիրտովլաթ, հայրս՝ Եղիայ.
Որ ծնել եմ ի քաղաքն Ամասիայ.
Ես հիմայ եմ բնակել ի Բիւզանդիայ.
Որ ինկլ դորա նման քաղաք չկայ.
Որ աթոռն է Թուրք ազգին հիմակ որ կայ.
Որ ասեն տաճիկ լեզուաւ՝ Կոստանդինայ:
Գծողին եւ շինողին՝ ո՛վ որ կարդայ,
Ողորմի Քրիստոս որ ասէ. թէ Հայր մեղայ,
Որ ի բանս ա՛յլ պակաս իրք չի մնայ,
Փառք քեզ. Տէր. Հայոց թուականըն՝ ԼՄՆԱՑ (*)

(*) ԼՄՆԱՑ բառը կարմիր թանաքով գրուած է ձեռագրին մէջ, որ թուականը կը նշանակէ.— Լ = 30 + Մ = 200 + Ն = 400 + Ա = 1 + Ց = 300 + 551 = 1482,

Բառարան.— Պիտուան — *պէտքական:*

ԱԲՐԱՀԱՄ ԱՆԿԻՒՐԱՑԻ

(15-րդ դար)

ԵՐԳ ԾՆՆԴԵԱՆ ԱՍԱՑԵԱԼ ԱԲՐԱՀԱՄԷ

(ԱՒԵՏԻՍ)

Ցնծացէ՛ք ուրախացէք, աւետիս,
Այսօր ծնունդ է Քրիստոսի, աւետիս,
Ցնծայ յերկինք ցնծայ յերկիր,
Այսօր Աստուած աշխարհ եկաւ:

Ցնծան այսօր աստղ եւ լուսին,
Այսօր ծագեաց լոյս երկնային,
Ցնծան այսօր ծառք եւ ծաղկունք,
Այսօր բուսաւ վարդն կուսէն:

Ցնծան թռչունք եւ թեւաւորք,
Այսօր ծնաւ նոր թագաւոր,
Ցնծան հրեշտակք ցնծան մարդիք,
Այսօր բերկրին տըրտմեալ հոգիք:

Ցնծան ձըկունք ի մէջ ծովուն,
Այսօր օրհնեն ջուրք գետերուն,
Ցնծայ այրին ցնծայ մօրին,
Այսօր կուսանք ի դուրս դաշտին.

Ցնծայ Թափօր, ցնծայ Հերմոն,
Ջքանն յղացաւ ի Սբ. Կուսէն,
Ցնծան կուսանք, ցնծայ աշխարհ,
Ցնծան կանայք հանդերձ որդովք:

Աղաղակէր մեծն Եսայի,
Վասն Ցիսուսի վըկայելոյն,
Ցնծայ մեր տէրն ի խորանին,
Սարկաւագունք առաջ բեմին.

Ցնծայն այսօր սուրբ առաքեալք,
Եւ աշակերտքն ի միասին.
Ցնծայն այսօր սուրբ մարգարէքն,
Որ նոցա բանքն կատարեցաւ։

Ցնծայն այսօր սուրբ վարդապետքն,
Ամենայն սուրբ ի միասին,
Ցնծայն այսօր Գաբրիէլեանք,
Կոյսն յղացաւ զԱստուածորդին։

Ցնծայ մեզ Աստուած խոստովանիմք.
Բան եւ ծընունդ հօր ծոցածին,
Հրեշտակք յերկնից իջանէին,
Երկրպագել սրբոյ կուսին։

Ցնծայն այսօր սուրբ նահապետք,
Եւ քահանայքն ղեւտական,
Ցնծայ Մովսէս եւ յեղիայ,
Եւ Յովհաննէս ի միասին։

Ցնծայն այսօր սուրբ ճգնաւորքն,
Եւ Մարտիրոսքն ամենեքեան,
Ցնծայն այսօր երկինք եւ երկիր.
Օրհնութիւն տան ի մի բերան։

Ցնծայ Պետրոս ցնծայ Պօղոս,
Այսօր յառաջ վըկայեցին.
Օրհնեն զանեղ եւ զարարիչն,
Զայս նորածին ըզթագաւորն։

Զծընեալն Աստուած դաւանեցին,
Զհօգին ընդ հօր հաւատացին,
Տայ աշխարհի զխաղաղութիւն,
Փըրկէ ըզմեզ զամենեսեան։

Ամէն բարեաց առատութիւն,
Եւ վայելել խաղաղութեամբ,
Տայ ձեր մեղացըն թողութիւն,
Եւ ձեր ծնողացն արքայութիւն։

ՑԱՂ ՎԱՍՆ ԱՌՄԱՆՆ ԸՍՏԱՄՊՕԼՈՅ,
ԱՍԱՑԵԱԼ ՈՂՈՐՄ ԵՒ ԳԵՂԵՑԻԿ

(ՀԱՏՈՒԱԾ)

Ցինըն հարիւր 'ւ երկու թուին,
Դառն եւ ի վատ ժամանակին.
Տէր բարկացաւ յոյժ վերըստին
Ազգին Հռոմոց յունականին։

Ցարեաւ Սուլտան մի անագին,
Որ Մահամատ անուանէին.
Ազգաւ նայ՝ թոռն էր Օթմանին.
Որդի նայ՝ Մուրատ Խոնթքարին։

Նախ փոքրագոյն բան խորհեցաւ,
Որ կատարածն էր ծանրագին,
Բերդ մը սկսաւ ի ծովափին,
Որ էր պօղազ Աղեկսանդրին։

Զոր ձեռնարկեալ շուտ կատարեաց.
Ի. Ա. ամառն երեք ամսին,
Եւ մղոնաւ էր նայ հեռի,
Ղալաթիոյ ֆռանկ քաղքին։

Դարձեալ գընաց ի յիւր տեղին.
Ի յԱդրանայ իւրեն թախթին,
Եւ զմեծգոյն խորհուրդ արար,
Բիւզանդիու մեծ քաղաքին։

Զմեռն ի բուն խոկումն արար,
Հոգաց զպէտս պատերազմին.
Հրաման եհան յաշխարհ ամէն,
Եկայք ամէնքդ Ղազայութիւն։

Աղու հացիցն երկրորդ շաբթուն,
Ելեալ երեկ վըրայ քաղքին,
Անթիւ հեծեալըս ժողովեաց,
Եւթըն հարիւր հազար հին,

Նըստեալ բոլոր խորհարկեցին,
Ծովով ցամքով նեղացուցին.
Զօրքըն Թուրքաց բազմանային,
Քրիստոնէից նըւազ էին.

Իսկ Թագաւորն Ըստամպօլայ,
Անզօր մընաց ամենեւին,
Ակն ի Փըռանկ ազգըն ձըգեաց,
Թէ յօգնութիւն հասանէին.

Իսկ ազգն անգութ լատինական,
Բանս անյարմար ի մէջ բերին,
Աւանդութեամբ ի մեզ դարձիր,
Զքաղաքդ արա ի մեզ անձին։

Իսկ Թագաւորն Կոստանդին,
Հաւան եղեալ բանից նոցին,
Քաղաքն յերկուց բաժանեցաւ,
Կէսքն ի Հռոմ կէսքն ի Լատին։

Եւ յանաջողն է առ զնոսին,
Զազգըն յունաց եւ Փըռանկին,
Հիւսիսային հողմն յոյժ հընչեաց,
Խափանեցաւ լոտոս քամին:

Զինչ պատրըղայ եւ նաւ որ կայր,
Որ կուգային ի յօգնութիւն,
Անաջողակ էր երալով.
Ուր որ կային անդ մընային։

Իսկ որ Սուլտանըն Մահամատ,
Թօփ սահմանեաց մեծ 'ւ ահագին,
Զոր տեսողացըն հիացեալ,
Լըսօղըն ամէն զարմանային.

Փըլուց ըզհիմն պուրճ քաղաքին,
Հաւասարեաց գետնի երեսին,
Վերայ ծովուն ճամփահ արար.
Իբր ընդ ցամաք ընթանային։

Քարոզ կարդաց մեծ բանակին,
Քաջալերեաց զամենեսին,
Թէ լըսեցէք ազգ Մըսըլմանք,
Մեծ աւետեաց բան ձեզ պատմին։

Թէ Ըսթամպօլ քաղաքըս մեծ.
Թաթխան լինի ձեզ եւ բաժին.
Մարդ՚ւ անասուն ամէն ըոզակ,
Ով որ առնու նըմայ լիցին։

Իսկ ի յամսեանն Մայիսին,
Ի. եւ Ը. օր էր նըմին,
Եւ ի յաւուր Բ.շաբթին,
Որ Հռիփսիմեանց տօն կատարին։

Ցերեք օրեայն յառաջ եկին,
Հասին ի յեզըր խանտակին,
Ըզսայլատուներն քարշեցին,
Ըզսանդըղտնին պատրաստեցին։

Ի մարտ մըտեալ կռիւ տային,
Մինչ լուսանալ առաւօտին,
Նայ եւ կիտոցն ի նաւ մըտեալ.
Ըզծովակողմըն պատեցին։

Եւ ի ծագել արեգականն,
Երեքշաբաթ օր պատկերին.
Հայոց Մեհեկ ամսոյ երեքն,
Ի սուրբ Գայիանեանց տօնին։

Տէր բարկութեամբ իսկ զարթուցեալ.
Վերայ Կոստանդինուպոլսին.
Մատնեաց ըզնայ ձեռըս Թուրքաց.
Որ թշնամիք զինք տիրեցին.

Իսկ թագաւորն եւ զօրք նորին,
Բազում ջանիւ ի մարտ մըտին,
Ոչ կարացին ընդդիմանալ,
Զի տէր դարձոյց զիւր օգնութիւն:

Քանզի յերկուս բաժանեցան,
Միաբանիլ չըկարացին,
Ոմանք ի հետ Թագաւորին,
Կէսքն ասէին կու տամք Թուրքին։

Իբրեւ գյործանքս հեղեղաց,
Տանկունք դիմեալ ի ներս մըտին,
Շատոք պարիսպն ի վեր ելին
Կէսք չըւանօք վեր քարշէին:

Յորժամ ետես այն Թագաւորն,
Անզօր մընացեալ զինքն ի մարտին,
Հընարեցաւ փախուստ առնուլ,
Զի բարկութիւն եհաս նըմին։

Ոմն ի ազգացըն Փըռանկին,
Որ ղափուտան անուանէին,
Առեալ զԹագւորն եւ զմեծամեծան,
Նաւով փախեաւ վերայ ծովին։

Եւ մըսըլման ազգն որ մըտին,
Արձակեցան ի քաղաքին,
Նախ ըզպալատն եկեալ առին,
Որ դարպասն էր Թագաւորին։

Անդ ի չըւեալ յառաջ գնացին,
Դիմեալ յաւագ եկեղեցին,
Սուրբ Սոփիա անուանէին,
Եւ էր աթոռ Պատրիարքին:

Բազում արանց քրիստոնէից,
Անդ զումարեալ ի մարտ մտին,
Յոյժ նախանձու բորբոքեցան,
Իբրեւ զորդեակս վերայ ծնօղին։

Զանձինս իւրեանց ի մահ տըւին,
Որպէս զոչխար խաղանս մըտին,
Անթիւք սըրով անկանէին,
Որպէս զառու արիւնք հոսին։

Իսկ Սուլտանըն Մահամատ,
Մըտեալ ի մեծ եկեղեցին,
Յոյժ զոհութեամբ ուրախ լինէր,
Որ եւ հասաւ իւր ըղձալին:

. . . .

. . . .

Փոխեաց զանունն ըՍտամպօլին.
Որ ի քաղաքըն Թարգմանին,
Ասաց Իսլամպօլ կոչեսցին,
Որ բազմութիւն տանկաց ասլին։

Զմեծահաասակըն Սոփիայ,
Որ թարգմանի իմաստութիւն,
Աւագ մըզկիթ արար ըզնայ,
Եւ Սօֆիայ անուանեցին:

. . . .

. . . .

Ես Աբրահամ մեղօք լըցեալ,
Բազում ցաւօք զողբս յօրինեալ,
Քանզի զԿոստանդինուպօլիսն,
Ի բարութեան ժամն իմ տեսեալ։

Երեք ամիս անդէն կացեալ,
Եւ զսրբութիւնսն ուխտ արարեալ,
Ըզպատմութեանըն Քրիստոսի,
Բազում անգամ աչօք տեսեալ։

Ձեզ աղաչեմ յոյժ աղերսեալ,
Որք հանդիպիք զողբս ընթերցեալ,
Թէ զըտանէք ի սմայ սխալ,
Ներումն առնել ոչ մեղադրեալ։

Բառարան. — Խսարել — *շրջապատել։* Թալքան — *կողոպուտ։* Ղափուտան — *Քափիթէն — Նաւապետ։*

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹԼԿՈՒՐԱՆՑԻ

(15-րդ դար)

Գ·ԷՆԱՑ ԲԱՀԱՐ

Գ·էնայ բահար, այլ՛ւի բահար.
Այլ՛ւի կուտան սիրոյ խաբար.
Ծով ծով աչւեր ու լուս քնար.
Ունքն կեռ էր քան զկամար.
Ճակատդ է լուս եւ լուսընար,
Բոլոր լուսին, շամս ու ղամար.
Վարսերդ ոսկի թելէ քաշած.
Վերայ մարմնոյդ եկեալ հաւսար։
Երեսդ ի վառ է ծիրանի,
Վարդ, ռէհան ու նունուֆար.
Ծոցդ է բաղչայ վարդով ի լի.
Մարգրիտ ատմունքդ ի շարէ շար.
Քո ծայնդ անուշ քաղցր եղանակ
Բերնէդ ի վայր թափուի ջուհար.
Այդ քո պատկերդ է լուսեղէն,
Այլ արեգակն լոյս չի տար.
Մարմինդ քո ճոխ բուսեր չինար.
Ու ճօշ կուտայ քան զուռ դալար.
Այդ անյատակ ծովուդ նման
Գերիս ի մէջն ղարղ արար.
Հանցեղ նետով զիս խոցեցիր,
Որ այլ չունիմ բժշկարար.
Է գեղեցիկ կերպիւ սուրաթ.
Որ է ստեղծուած նաշխ ու նիգար.
Նշտարենի ծառ ես ծաղկեալ.
Պտուղ կուտաս մուշկ ու ամպար.
Բենեզ հազեր ես ծիրանի,
Ծալքերդ ամէն մարգարտաշար.
Քաղաք խաթայ Չինու-մաչին
Ու Բուրճայու բերած պաշար.

Այդ ճանապարհդ, որ կու քայլես,
Բուսեր շուշան ու նունուֆար։
Կարմունջ կապեալ ես ապլկի
Եւ գետ գինի ուրախարար·
Ով որ խմէ ի քեզանէ,
Ուրախանայ սրտովն յօժար։
Արի՛ ե՛կ իջնունք ի բաղչեննին
Ու բլբուլին անենք նազար·
Որ ի քաֆուր վարդի սիրոյն
Ի շուռ կուգայ քան զխելագար։
Գարնանային ամիսն երբ գայ,
Հաւսար ծաղկի չոր ու դալար·
Գետերդ յորդոր գնացք առնուն
Ի լեռներուն թափին ի վայր։
Մարդ որ սիրոյ կու հանդիպի
Նա քան զկրակ կու լինի վառ·
Այլ ոչ աղօթք ի միտ կու գայ,
Ոչ յայսմաւուր կարդայ ու ճառ։
Շրթունքդ շող է լուսեղէն,
Պռնկնէդ ի վայր թափի ճուհար·
Ով որ մեղաց ճաշակն առնու,
Այլ Աստուծոյ չի տար խաբար·
Սէրն զԱդամ դրախտէն հանեց·
Ցերկիր ձգեց, արար շիւար.
Եւ զնա մատնեաց սատանայի
Որ չարչարեաց ամ վեց հազար.
Սէթայ որդիքն խառնակեցան,
Որ եգնաւորքն էին յօժար·
Զփող եւ ծնծղեակն լսեցին,
Ամէնքն եկին լեռնէն ի վայր։
Կինն զՅովհաննէսն գլխատեց
Հերովդիայ պղծոյն համար,
Որ վառեալ էր ցանկութեամբ,
Փութով տարաւ զկամքն ի կատար։
Սէրն հանէ մարդն ի խելաց,
Որ այլ ըսկի չկայ խաբար·
Իմաստութիւնն խափանի
Եւ հանց դառնայ քան զդիւահար։
Կինն քաղցրիկ զրուց անի
Խայթաւ ի հետ առնէ գալար·

Ցանկարծ զԹիւնքն ի մարդ Թափէ,
Որպէս զակնատ բռնէ անճար։
Ցունքն քաղէ, զաչքն դեղէ,
Խենէշանայ քան զԲելիար,
Միշտ զպոռնիկն ծամռէ,
Զմարդիկ կու ձգէ ի քարն ի վայր.
Դու ստեղծեր զկինն ի կողէն
Վասն Ադամայ սիրոյն համար
Թէ աճեցէք եւ բազմացէ՛ք
Եւ շրջեցէք լերին ՚ւ ի քարք·
Նեռ այն սիրոյն բորբոքին
Այս հողածին մարդիքս չար,
Որ հանապազ կու պոռնկին,
Երթան ի կեր որդւանցն յօժար։
Թուլկարանցին զքեզ կ՚աղաչէ,
Թէ կնոջ սիրոյն մի՛ տիրանար
Որ չզրկիք յանճառ լուսոյն,
Այլ յԱստուծոյ չլինի քեզ ճար։

* * *

Լոյս երեսացդ է խիստ փափուկ
Քաղաք Խութան ու Չինմաչին.
Թէ տեսնու զվարսդ ի Հնդստան,
Ընդ որ երթաս յետդ կոչեն.
Հանգոյն այլոյդ տեսիլ զմրուխտ
Տպազիոն ակն ու ջուհար
Ինձ անկասկած ի դէմ ելաւ,
Շունչս քաշեցաւ,
Զթողիր յիս համբերութիւն,
Քանի՛ տեսնեմ կու սարսափիմ,
Սիրտս ի փորիկս կ՚անցնու կրծիցս,
Ինձ մեղադիր յէ՞ր կու լինիք։
Հարիւր տարւայ հաքեղանին
Որ ճերմակն է դարձեր դեղին,
Կտրէ զկորտիկ պատարագին
Ու զքեզ ուզէ առջեւ խաչին։
Դու դեղ ես ուրախութեան,
Ու զքեզ տանին ի պաղչանին.
Զծամդ ու զվարսերդ ի վայր թողուս,
Ծոցդ բանաս ի մէջ պաղչին։
Ով զքեզ սիրէ, ո՞նց մեռանի.
Կամ երեսուին դառնայ դեղին.
Պարծանք ու փա՛շ քո ծնողին,
Փա՛ռք ու պատիւ քո Արարչին։
Ո՞նց կարէ զքեզ գովել
Խեւ Յովհաննէս Թուլկուրանցին.
Քեզ վայել է ծառայ Խպտի.
Բուլղար, Չարքազ, Հոռոմ, Լատին։

ՏԱՂ, ՍԻՐՈՅ

Աա՜ սէրն՝ զիս, ծով աչեր.
Նա ասաց՝ պահեմ զաչս ի վերան.
Նի՛ստ, որ հայիմ յերեսդ ի վայր,
Հերիք կացի՛ր, ինձ յերեւան։

Թէ շատ թէ քիչ ի յետ ձգեմ.
Մի՞թէ անցնի հուրս ի խափան.
Նա սէր ի սիրտս ի ներս կ՚երթայ,
Եւ կու մնամ մեղաց միայն։

Բերեմ մեղաց զահն ի մտիս,
Ու զղձուկոց հուրն անվախճան·
Մի՞թէ ազատ եմ այս կրակէս,
Որ անվախճան ինձ վառեցան։

Խեւ Յովհաննէ՛ս Թուլկուրանցի,
Սրտի մտօք զականջդ բա՛ց.
Ու աստէն արա՛ քեզ ճար շուտով,
Որով անդէն առնուս պակ։

ՍԻՐՈՎ ՄԻ՛ ՍՊԱՆԱՆԵՐ

Դու գարնանային վա՛րդ ու բուրաստա՛ն,
Աչերդ է ծովեր խումար ու մէստան.
Քո ծոցդ է ծաղկոց, մրգոց անդաստան.
Դու ինծ լե՛ր դատաւոր, արա՛ դատաստան.
Սիրով մի՛ սպանաներ
Ճէլլէ՛տ էֆէնտի.

Սխաւաթ ունիս, քան զօրաւոր քաջ.
Հրեղէ՞ն ես, հողեղէ՞ն թէ մարմնաւոր քաջ.
Հիւանդ եմ ես. ողջանամ, երբ նստիս ինծ յաջ.
Է վիզ շողկտակ եւ այտեր կանանչ,
Թող դու մնաս քան զնշտար կանանչ,
Սիրով մի՛ սպանաներ
Ճէլլէ՛տ էֆէնտի.

Սիրուն չդիմացաւ նախահայրն Ադամ.
Վանց սիրու եղաւ, Եդեմ դրախտէն հան.
ԶԴաւթայ գործքն յիշեմ ու ի զուր կամ ղողամ
ԶՍողոմոնի սուգն ես ալ է հետ լամ,
ԶՎարհատ Շիրինին խապարն ես ո՞նց տամ.
Սիրո՛վ մի՛ սպանաներ
Ճէլլէտ էֆէնտի.

Սէրն կու տանի զամօթն երեսէն
Ի հաքեղայէն եւ ի վարդապետէն.
Երէց սարկաւագ կու ծգէ ի կարգէն
Տանի զխելքն ի գլխուն, զամօթ երեսէն.
Ընէ մալամաթ, հանէ արեւէն.
Սիրով մի՛ սպանաներ
Ճէլլէ՛տ էֆէնտի.

Է՛ մեղր ու կարագ եւ կեղեւած նուշ,
Քեզ ծուռ նայողին յաչքն հազար փուշ.
Է՛ սէլվի չինար եւ սպիտակ թուշ
Ունիս կամար ունքեր զերթ աղեղան կուշ.
Սիրով մի՛ սպանաներ
Ճէլլէ՛տ էֆէնտի։

Երեսդ է արեւ ճակատդ է զոհրա.
Կլափդ է խնձոր. ծծերդ է շամամ,
Զինչ դրախտն է եղեմ ամէն ծոցդ քո կան,
Երբ շաքարն է մօտս ի Մըսըր ինծ ի՞նչ կայ.
Սիրով մի՛ սպանաներ
Ճէլլէ՛տ էֆէնտի։

Պագ մի յերեսէդ կ՚արժէ զխորասան.
Զհապաշ ու զեմէն տիլու Հնդուստան.
Երկու վարսդ է գին Զինի եւ Խութան
Պուլղար. Ստամպօլ է Շէհրին եաղղան·
Սիրով մի՛ սպանաներ
Ճէլլէ՛տ էֆէնտի։

ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԻՆ

Աղէկ պատկեր բոլոր եւ գեղեցիկ ես․
Բերանդ շաքարով ի լի, թութակլեզու ես․
Գոյնդ է կարմիր վարդին, հոտովդ անուշ ես.
Դըրախտ ես եւ բաղչայ, ծաղկի նման ես.
Երկինք երկիր վըկայ որ կու սիրեմ քեզ․
Զարթիր զականջըդ բաց, գանգատ ունիմ քեզ․
Էկեալ եմ քեզի հիւր. ասպնջական ես․
Ընդէ՞ր յիս չես հայիր, գէմ անհաւատ չես․
Թողում զքեզ ի բաց, հանց որ ինձ նենգես․
Ժըմով զիս ժողովէ, ծառայ եմ ես քեզ․
Իմ սիրտս ու խելքս եւ միտքս սիրով է առ քեզ․
Լաւ որ դու զիս սիրես, սիրեմ ես զքեզ․
Խըստ եմ ես քեզ հաւան, հանց որ ընծի ես․
Ծառայեմ քեզ անձամբս որ զիս չի խոցես․
Կամե՛ս դու ինձ, հո՛գիս, ես կու կամիմ քեզ․
«Հո՛գի ասա դու ինձ, 'ւ ես կու ասեմ քեզ․
Ձայնդ է կաքւոյ նըման՝ թէ ինձ կու ձայնես․
Ղա՛վլ ու հաւա՛տ 'ւ երդո՛ւմ որ կու սիրեմ զքեզ․
Ճապուկ ճոխ ու ճերմակ՝ երբոր դու քայլես,
Մանրիկ մանրիկ ծիծղաս ու շունչըս քաղես․
Յորդոր կացիր ուրախ թէ ղավլի տէր ես․
Նայիմ սիրով ի քեզ՝ Աստուա՛ծ վկայ մեզ․
Շուտով հանիս սիրոյս թէ դու անսուտ ես․
Որպէս սիրես դու զիս՝ սիրեմ ես ըզքեզ․
Չարխի տեղած նետով սիրտըս խոցեր ես․
Պագով սիրտըս լափէ՛ թանց որ հաւանես․
Ջուր տուր ծարուած լերտիս՝ փափաքեմ ես քեզ․
Ռատ աղբի՛ւր ի ջուր, ես կը նայիմ քեզ,
Սիրով սիրտըս լըցուաւ՝ ինձ մեղ չի դընես․
Վարդ ես անուշահոտ, շուշան ծաղիկ ես․
Տուր դու ինձի խըրատ՝ դու խիստ խիկար ես․
Րամեալ ազգըս մարդկան ծառայեն ըզքեզ.
Ցօղ ես գարնանային՝ 'ւ անուշ կու ցօղիս․
Իւթովդ կարմիր խընձոր՝ անթառամ վարդ ես․
Փետրովդ սիրամարգի հաւու նըման ես․
Քաջանց տանէն բերած դու ինձ խելայ ես։

ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ

Ցանկարծակի մէկ մի տեսայ որ կու ցողայր գունն երեսէն.
Թ՚ալցյ անկայ ի տեսլեանէն, շողայր կայծեր լոյսն ի վզէն։
Աչքերն է ծով. ունքն է թուխ ամպ, մազն է դեղձան ոսկի թելէն.
Ձինքըն ճոճար՝ զէտ զուռի ճեղ, հրրով այրէր զերկիր ամէն.
Ծոխագընաց մանրաքայլող. հոգիքըն ի մարմնէ քակող,
Լուծիքն է ծածկեր զամէն աշխարհս, շաքար կայծեր իւր քարամէն։

Երբ իմ աչերս ի քեզ դիպաւ, նա վառեցայ զէտ մոմեղէն.
Խելագընաց ի վայր ինկայ, զարհուրեցայ ի տեսլենէն:
Ես՝ Յովհաննէս Թուլկուրանցի, խիստ մի՛ հաներ զոտքդ ի թըրէն,
Աղէկ սուրաթըն երբ մեռանի, ցամքի գընայ գոյն երեսէն։

ՏԱՂ ՍԻՐՈՑ

Այս ինչ կրակ էր զիս այրեց
Կամ ինչ խաւար, որ զիս պատեց
Ես վէմ անխախտ էի, խախտեց.
Պողպատ ամուր, զէտ ջուր հալեց։

Եկաւ անցաւ ու ճոխք քայլեց.
Ծռնաց ու զմէջքն կոտրեց
Դարձաւ ի յետ, խոլոր նայեց,
Զանձս տեսաւ ու զահընդեց։

Օրն շաբաթ լոյս կիրակի՝
Վերի վանացն ի վեր կուգի.
Բուրվառ ի ձեռս ու խունկն ի լի.
Սաղմոսարանս անդս ունէի։

Հետ կուգայի, հետ կարդայի,
Երթամ հասնիմ ճաշու ժամի.
Եկի առի հանց կրակի,
Ոչ գրէի, ոչ կարդայի։

Մէկ մէ հեծեր պօզ պետաւի.
Եկաւ անցաւ քաջ մուղալի.
Աչեր ունէր՝ Թաւրէզ տալի.
Ընքուին զխելքս կու տանի։

Խնձոր ձգեց մտիկ չարի.
Մէկ մ՚այլ ձգեց, ցածցայ ու առի.

Սէն մուսուրման մօլլայ ղըզի,
Պէն Յովհաննէս՝ քէշիշ օղլի,
Խնձորդ ի յիս ի՞նչ բան ունի։

Եօրո՛ւ, եօրո՛ւ գեաւուր օղլո՛ւ.
Գէօլթուր պլրղէն մուհալ սօզու,
Սէն Յովհաննէս քէշիշ օղլու,
Պէն միւսրման մօլլայ ղըզի
Զիրայ սիրենք խօշ կու լինի։

Յովհաննէսին մայրն է, տղա՛,
Հագեր վալա վրան ճուպայ,
Վերի վաներացն ի շուրջ կուգայ
Ու խունկ ո՛ւ մոմ կու խոստանայ։

Հարեղանե՛ր, ասէք մեղա՛յ.
Սարկաւագնե՛ր, տէր ողորմիա՛.
Մինչ իւր խելքն ի վերան գայ,
Թ՚իմ Յովհաննէսն ի տուն դառնայ։

Մէկ մի չասաց թէ՝ Տէր մեղա՛յ,
Ամէնն Ալլահ ու շէյտուլայ.
Յետոյ զայս ճուղապն ասացին.
Այլ Յովհաննէսին ճար չկայ։

Ծօ՛ Յովհաննէս, ծօ՛ իմ տղայ,
Դարձի՛ր ի տունն, ասա՛ մեղա՛յ.
Հոն կայ տէրտէրդ կու ճորայ,
Թէ Աշան ընկեր է ի հետ նորա:

Հա՛յ իմ մայրի՛կ, ես քեզ ծառայ,
Թէ իմ տէրտէրն գիս ճորայ,
Նա ես զԱշան ցցնեմ նորա,
Քան զիս ու ա՛յլ խեւ կու շինայ։

Ծօ՛ Յովհաննէս, ծօ՛ իմ տղայ
Դարձի՛ր ի տուն, ասա՛ մեղա՛յ,
Դու մէկիկ ես, այլ ճար չկայ,
Այլ լենալու ճարակ չկայ:

Հա՛յ իմ մայրի՛կ, ես քեզ ծառայ,
Զկամթդ որ կերայ, հալալ արա՛.
Զխելքս առին ու խեւ եղայ,
Յ իմէ ի քեզ այլ ճար չկայ։

Ծօ՛ Ցուլհաննէ՛ս, ծօ՛ իմ տղայ,
Դարձի՛ր ի տունն, ասա՛ մեղա՛յ·
Քեզի բերեմ հայու ղըստրիկ,
Ձքեզ օրհնել տամ քահանայ։

Հա՛յ եմ մարիկ, մի տխմարնար·
Չկայ նման զէմ Աշային·
Լեզուն պլըլպլըլ, ձայնն զումրի,
Մէջքն բարակ՝ զէտ ֆռանկլի։

Աշան նստեր էր փէնճիրէն·
Ափն երեսին էր, խիստ կուլար,
Թ՚այսօր ձեձեց իմ հայր ղատին,
Թ՚է՞ր կու սիրես հայուն որդին·
Տե՛ս թէ կ՚ելնէ՞, մէկ մի կուգա՛յ
Ականջն խո՛ւլ Ցուլհաննէսին։

Խեւ Ցուլհաննէսն, երբ զայն լսեց·
Բռնեց զճամբան ի Երզընկին,
Գլխիբաց զտակն ափին,
Գնաց կանգնեցաւ յառաջն խանին։

Բարեւ երետ թագաւորին·
Նոքա շուտով զբարեւն առին·
Բռնեց զպօզ ձիուն ագին,
Կագայ ասաց ամէն քարին։

Աշան կանգներ ի վերայ բերդին,
Մտիկ կ՚անէր Ցուլհաննէսին
Քոմս է կանգներ դեղին հագնողն,
Ինքն զկանանչն ու զծիրանին։

Ծօ՛ Ցուլհաննէս, մտիկ արա՛
Թ՚ի վերայ բերդին թ՚ինչ կու խաղայ·
Դեղձնուորին ես եմ ծառայ,
Կանաչւորին զանունն ասա՛
Թէ չէ լինեմ շահեն բազայ,
Թռնեմ նստեմ թեւին վերայ,
Պարուս անունն ասեմ մօլլայ,
Աղբօրս ասեն քաղքի շահնայ,
Եւ զիմ անունն ասեն Աշայ,
Մէկալ քրոջս Ղուզումթա,
Իմ մօրս անունն ասեն Ֆաթմայ,
Ու հօրս ասեն ղատի մօլլայ։

Ես Յովհաննէսն ի քո ծառայ,
Շուտով դէրդիս դէրման արա
Թէ չէ՝ խեւցայ, լեռներն ընկայ,
Ջէտ մոմ ի տեղս հալեցայ։

Ծօ՛ Յովհաննէս, մզկիթ մտնող պետիս,
Մատնիկդ ի վեր կալնուլ պիտիս,
Հետ մօլլանուն շուրջ գալ պիտիս.
Ապա ծոցուս տէր կու լինիս։

Աշա՛յ, սէրդ ինձ հարամ լինայ
Թէ այդ բաներդ հանց կու լինայ,
Աշա՛յ. գտնուս յորդ ի մահուն,
Զինչ ջանացիր հետ եմ հաւատուն։

Ութը կանոն Սաղմոս ուսայ.
Ջան ալ ի քո սիրուդ մոռցայ.
Օր մը չասի՝ թէ տէր մեղա՛յ.
Ամէնն Ալլահ ու չէյտուլահ

Ծօ Յովհաննէս, փոքրից պօյաց,
Փոքրիկ պօյաց ծանր խելաց,
Չես ուրանար զքո Աստուած.
Ու չես լսեր դու մէկ խօսած։

Գնայ չինէ եկեղեցի,
Որ գամ, մտնեմ զուտ կոշկնովս,
Պաշ դնեն ու մեզ օրհնեն,
Թող քո սրտի կամքըն լինայ։

ՏԱՂ ՅՈՎԱՆՆԷՍԻ ՎԱՍՆ ՍԻՐՈՅ

Ես քո սիրուն չեմ դիմանար, հալալ արա, հանար մեռայ,
Առ ի հետ այլ զոսկի փէտատ, 'ւ եկո՛ փորէ ինձի թուրպայ։

Թող զիս երեն տառայալուլով. որ իմ սըրտիս բոցըն գոռայ,
Շատ մարդ ի յայս կըրակն ընկնի, չորն երի ղալարն ի վըրայ։

Թող լըվանան ըզիս գինով, մտրուպ բերեն ինձ քահանայ,
Կանանչ տերեւըն թող պատնեն՝ տանին թողեն ի նոր պաղչայ։

Հա՛յ հարամի ու մարդըսպան, ճալատն ի բովդ աշկերտ կու գայ.
Շատ դըրեր ես սիրու զընտան, դուռդ ու դըրունքդ է ղանարայ։

Ջահրտա երեցիր ու սղկեցիր ու քաշեցիր յաչքըդ սուրմայ,
Դարձար զարիւնըս վաթեցիր 'ւ ի ոտվընիդ դըրիր հինայ։

Զարկոծեցէք զիս խնձորով. քաղցըր լեզւով խոցոտեցայ.
Անուշ գինով զիս խեւ արիր՝ որ ի ծոցըդ զնտանեցայ։

Ես գիշեր ի յերազիս կըտըրտեցին տիքայ տիքայ,
Գազանք արիւնըս կըշտացան ու թռչունք ի լաշիս վըրայ։

Վըրաս բերան է առիւծու, արիւնըս զէտ ջուր կը բըխայ,
Ով արիւնէս է ծարաւեր՝ թող գայ խըմէ որ լիանայ։

Կըտըրճվորացն յոտի՛ցն ի հող. մէկ հոգեկ մի ունիմ ֆետայ.
Իմ ճիկարըս քապապ հերիք, արունըս թող գինի լինայ։

Գըլուխս ամպերն ի վեր իջեր ի սըրտիս լեռներուն վըրայ.
Մաղձըն սըրտիս մըշուշ կապեր, արեան արցունքըս կու ցօղայ։

Կերակրեցաք ի մի սեղան, ու խըմեցաք ի մի կըթխայ,
Մէկտեղ եղաք մէկտեղ նըստաք, ան ժամանակն ո՞ւր է հիմայ։

Ո՞ւր է ղավլըդ. ո՞ւր է երդումն, որ բռնեցաք զԱստուած վըկայ,
Ի զատ ընկաք. օտարացաք. չարկամն եղեւ մեզ մահանայ։

Աստուած մեր չարկըմին չար տայ. որ իւր չարովըն լիանայ,
Բարեկամացըն տայ բարի, մեր բանն ավայ բարի լինայ։

Աստուած ճամբայ տայ իմ սրտիս. ծառըն ծաղկի ու կանչանայ,
Կամ իմ սրտիս ծառըն բուսնի. ծագըն խօսի ու հըվըլտայ։

Համբերելով գործք կատարի. խե՛ւ Յովանէս. դու համբերէ,
Ատեն լինի գայ իւր կամաւ զինչ հեռաւոր զինք համբուրէ։

ԿԵԱՆ ՄԵԿՏ ՍԻՐԵԼԵԱՑ

Իմ սի՛րտ, լա՛ց ու ականջ արա՛,
Որ սիրելի իսկի չկայ,
Ոչ դրացին եւ ոչ եղբայր,
Ոչ միակեց, ոչ քահանայ։

Այս ժամանակս հանց եքծր·
Ով որ չգիտէ, թո՛ղ գիտենայ,
Զով որ գիտես խիստ սիրելի,
Հուրն ի բերնէն ի դուրս կուգայ։

Թէպէտ չինես շատ սիրելի,
Մի՛ հաւատար սրտովդ ի նա·
Ամէն դեհաց փորձէ՛ եւ տե՛ս,
Ապա զխորհուրդ տա՛ր նորա:

Շատ մարդ յերեսդ է քաղցրախօս·
Ի սիրտն հուր կու բորբոքայ·
Երդնի լինի սուտ սիրելի,
Ի փորձութեանց ժամն ուրանայ։

Քանի ողջ ես, զքեզ պահէ՛,
Գլուխ 'ւ անձդ պէտ արայ·
Եթէ հաքիմ կարի լինիս,
Կեանքդ քան զհով անցնի 'ւ երեքայ։

Ի հետ անզէտ սուտ սիրելուն
Ով երկու խօսք առնու եւ տայ,
Նա ականջովն հանց քան լսէ,
Որ միտ դնէ եւ զարմանայ։

Ցիշխանաց քաջ եւ զինուորն,
Ցերակ որ տեղն տրտում կենայ.
Գայ մօտ ի քեզ նստի հրեշտակ,
Ելնէ զնայ քան զսատանայ։

Դու պահէ՛ զսէրն կանգուն,
Սիրտդ սիրով թո՛ղ լինենայ.
Անելութեան տեղիք մի՛ տար։
Որ բարութիւն երթայ մնայ։

Խեւ Յովհաննէս Թուլկուրանցի,
Աղուոր պահէ՛ զմիտք ի վերայ.
Մարդասէրն է Աստուածասէր.
Եղբայրատեացն է սատանայ։

Ի ՎԵՐԱՅ ՄԱՀՈՒԱՆ

Քանի՜ դատիս ի հետ մեղաց,
Է՜ անզգամ մարդ կատաղած.
Զայնչափ չարիք, որ գործեցիր,
Հերիք արա՛, դարձի՛ր մեղաց։

Ի յԱդամայ մինչեւ այսօր
Շունչ կենդանի զոք չէ թողած.
Գիտեմ չլսես խրատու գրոց.
Մեղաւորաց թ'ինչ կայ պահած։

Ով որ ունի բերդ ու քաղաք.
Դարպաս ունի ոսկեով ծեփած,
Յետոյ եթող զամէնն անտէր,
Ներքեւ հողուն է նա պառկած։

Ով որ խմէր զանուշ գինին,
Զինքն բուէր քան զխոզ ուռած,
Տեսայ զնա, խիստ ատելի
Զանուշահոտ գէշ մի դարձած։

Ով որ հեծնուր ձի բարձրավիզ.
Ու թուր քաշէր ամէն դեհաց,
Տեսայ զնա խիստ փոշիման,
Երկու փայտի մէջ էր պառկած։

Վատ աղջկունք, կին գեղեցիկ,
Որ ծամն ու վարսն են յօրինած,
Նոքա ունին պայծառ հանդերձ.
Զետ արեգակն են բոլորած:

Ծօճեն 'ւ ոլոր առնեն կամաց,
Լինին ամէն մարդոյ սիրած,
Ի մահու օրն են ատելի,
Դէշ ու զազիր են տեսողաց։

Քրիստոս նստի յաթոռ փառաց,
Հատուցանէ վարձ սիրողաց,
Արդարոցն տայ պսակ,
'Ի ապաշխարող մեղաւորաց։

Է՛ Յովհաննէս Թուլկարանցի,
Սրտի մտօք զականջդ քա՛ց,
Աստէն արա՛ քեզ ճար շուտով.
Անդէն առնուս պսակ փառաց։

* * *

Թէ մահն չէր ու կամ մեռնիլ,
Ես ունէի շատ բան հոգալու·
Զիշխեմ 'նդ է՞ր զիս պիղծ գործոյ
Վախեմ չդադրի աչս ի լալու։

Ես զքեզ տեսայ նման լուսոյ,
Զէտ արեգակն որ նոր կ'ելնու,
Սիրտս այրեցաւ բարկ կրակով,
Ես մնացի խեւ կապելու։

Ես իմ սրտիս դանակ ածեմ,
Զաչքս ճաղի տամ հանելու·
Սատէնս կ'էնէ խիստ ամօթով,
Անդէն բաժին կեր գեհենու։

Բայց չէ շահեր մարդն ի սիրոյ,
Ոչ փառք առեր ի յԱստուծոյ,
Սատէնս կ'էնէ զմարդն ամօթով,
Անդէն բաժին կեր գեհենոյ։

Խեւ Յովհաննէս Թուլկուրանցի,
Մի՛ դներ զքեզ պիղծ բաներու...
Ամէն ոչինչ դատարկ բանի
Անդէն համար ունիս տալու։

* * *

Հա՛յր մեղա՛յ․ ասեմ, յերկինս,
Թէպէտ եւ ես եմ անարժան․
Սուրբ արա՛ զիս ի մեղաց,
Անուանդ սուրբ է յարաժամ:
Զարքայութիւնդ երեւեցո՛,
Որ երկնչիմ զօրն ու դողամ․
Միացո՛ զիս ի քո սէրդ,
Որ թէ տկար եմ. զօրանամ։
Հաց հանապազ օրըստօրէ
Զիս կերակրէ, որ յագենամ,
Մի՛ տար զիս ի փորձութիւն,
Ես Ցօբն չեմ, որ դիմանամ
Այլ փրկեա՛ զիս ի չարէ,
Զարի ես ոչ կարեմ ժուժալ,
Զի քոյ է արքայութիւն
Արքայ հզօր քեզ փառս տամ։
Խեւ Յովհաննէս Թուլկուրանցի
Արքայութեանդ կու ցանկամ,
Զիս ի մասինդ արա՛ արժան,
Ի զալստեան քո միւս անգամ։

ՏԱՂ Ի ԼԻՊԱՐԻՏՆ ՔԱՋ

ՅԱստուծոյ անունն օրհնեալ
Որ անըսկիզբն եւ անվախճան.
Որ ետուր ուժ Լիպարտին
Եւ զօրացոյց զիւր սուրբ ծառային։

Զերթ Սուրբ Սարգիս քաջն ի նըման,
Ի սուրբ Թորոս, ի սուրբ Վարդան.
Քան ըզՄուշեղն յաղթող եղեալ,
Քան ըզՏրդատ Հայոց արքային։

Յորժամ հեծնուր զիւր ձին վազան,
Ի ձեռն առնոյր ըզռում ճօճան
Սասանէր ազգն եգիպտական
Դողայր ամեն տաճկստան։

Պատերազմին չըկայր խափան,
Ամէն տարի տասն եւ քըսան,
Մինն՝ ըզԹուրմանըն հալածէր,
Արիւն հանէր զէտ գետ Ջիհան։

Ապա այլազգն այն անհաւան…
Օձ եւ կարիճ ի յիժ նըման
Զերթ բացխուլ տիկ չարիօք լըցան
Ժողովք առին ու ի Միս եկան.
Մանչակ անուն չարեաց աման
Մօտ ի քաղաքն եկան հասան։

Վաթսուն հազար մարդ միաբան
Զրեհն հագան ու ի ձին հեծան.
Ջեռուլին առին լըզռում ճօճան
Թուր եւ ասպար, ու կանգնեցան։

Վաթսուն հազար զօրաց նշան.
Զայն ծըգեցին ու կատղեցան·
Հարին ըզփող պատերազմին,
Ըզպուկն ու զնաֆիրն զգաւհարկան։

Այն անօրէն չար կենդանիքն
Որ են նորա այլանըման,
Ու ի յահէն քաջ Լիպարտին
Զինչ զուռ դողան ու առաջ չիգան։

Ցայնժամ ասէ սուրբ Թագաւորը.
«Քաջ Լիպարիտ, մեծ զօրական,
«Հեծելըս քեզ համար եկան
«Մինչ յայս տեղիս ուր կանգնեցան·
«Վաթսուն հազար մարդ կոտրեցիր
«Որ զՄանչակին գոված տղան առիր,
«Զթախտըն սուլթանայ բերիր.
«Զիանուն շատ թախտան արիր»։

Քաղցրիկ ետուր պատասխանեց
Թէ, «Ես քաղքիս չարին փոխան.
«Բայց չէ պատեհ զըրուց անել,
«Թէպէտ հասաւ ինձ օր մահուան»։

Էջ եւ թամբեաց զիւր ձին վազան,
Հագաւ զըրեհ 'ւ ի վրայ նօշայ·
Ի գլուխ եդիր յաղթող Վահան։
Ի ձեռն էառ ըզռում նօճան։

Երկըրպագեաց սուրբ աթոռոյն·
Եւ ծունր եդիր ամէն խորան·
Փառաւորեաց զերրորդութիւն,
Գովեաց զիշխանսըն միաքան։

Հառչեաց, զօրդեակըն համբուրեաց,
Հանց որ զհեծելն ի լաց եհան·
Ասաց· որդեակ իմ Յովհաննէս,
Վասիլ եղբայր իմ սիրական,

Փառօք տիկին դու Մանանայ,
Իշխանուհի արևնման,
Հայեաց պատկերս ի մանկութեան
Որ տի մտնում ի հող տապան։

Թաչ Լիպարիտ ասաց ցարքայն.
«Հայոց թագուոր ազնուական,
«Հաստատ 'ւ ամուր պահէ զկամուրջն
«Որ ես մտնում ի մէջն ու գամ»։

Յիշեաց զՔրիստոս անեղածայն.
Կտրեց 'ւ անցաւ առիւծանման,
Զհեծելն արար փախըստական
'Ւ ի հետն երթայր ընծանըման,
Լաշկարաւ դիզան դիզան
Հանց որ արիւն գետեր ելան։
Նա թագաւորըն չարացաւ,
Զհեծելն առին ու ի յետ դարձան։

Թուրքաց հեծելն յառաջ եկին,
Զկամուրջն առին ու կանգնեցան։
Երբ Լիպարիտն ի յետ դարձաւ՝
Նա չար հեծելն ի դէմ ելան.
Ըռումբ դրին ամեն դիմաց,
Շատ խոցեցին զյաղթող վրկայն.
Հայեր ողորմ յաչ եւ ի ձախ.
Ոչ ոք գըտաւ իւր օգնական։

Գազանաղէմ անօրինին
Մըրրոյն արեան ծարաւէին.
Զիւր սուրբ մարմինն ի հոն թողին,
Զգլուխն առին ի հետ տարին։

Երբոր հեծելքն ի յետ գնացին,
'Ւ ապա Սըացիքն ի դուրս ելան,
Կրկին առին ի Սիս եկան,
Թաղքին կըրակ զարկին 'ւ ելան։

Շատ դարպասնին աւեր ածին,
Եկեղեցեացըն զանազան
Երէց կանանց զերլի սարան,
Սարկաւագունքըս միաբան:

Հոգւովըդ սուրբ ես եւ անբիծ.
Զքեզ էր ընտրեալ Տէրըն ի յերկնից·
Պարծանք եղիր Քրիստոնէից,
Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարիտ·

Անձամբըդ քաջ Սամփսոն էիր,
Յորժամ ճօշանըդ հագնէիր.
Թուրքն յահէդ դառնայր մոխիր.— Ո՛վ մեծ.

Արեգական նըման պայծառ
Երեսըդ լոյս էր կամար.
Բարքըդ բարի, խրատըդ շաքար.— Ո՛վ մեծ.

Բնութեամբ բարի դէմ աղքատաց,
Լըսող էիր վարդապետաց.
Քո բանդ յամէն երկիր զօված.— Ո՛վ մեծ.

Ջանըդ տըւիր վասն օրինաց
Մէն կանգնելով հազրի դիմաց,
Քու սուրըդ շատ սրտեր եքաց.— Ո՛վ մեծ.

Դու հազարաց դէմ պահապան
Մարդ չէ տեսեր քեզիկ նըման
Այս հողածինքս որ յերկրի կան.— Ո՛վ մեծ.

Սըսայ երկրիս սատղ լուսատու,
Կանգնող էիր յամէն ժամու.
Թուրքն ի յահէդ սարսէր մահու.— Ո՛վ մեծ.

Այն չար պահիկն որ քեզ հասաւ՝
Գողի օգնող չըկայր բընաւ․
Անձնըդ կարմիր գոյն ներկեցաւ։ — Ո՛վ մեծ։

Լոյս ճառագայթեց լոյսն ի վերան
Եւ սուրբ մարմնոյն ի հանգըստեան։
Քաջ Լիպարիտ, Ուսիր Յոհան,
Քրիստոնէից համար մեռան։

Յոր տեղ նըստին հաց ու սեղան՝
Ժողովք բազում եւ շատ Իշխան,
Յիշեն ըզնա սուրբ քահանայք,
Տան ողորմի ասեն նըմա։

Եւ Յովհաննէս Թուլկարանցին,
Կարճ եւ ողորմ ասաց զայս բան․
Դուք յիշեցէք զինքն հանապազ,
Յառաջ ասէք ի մի բերան։

Զայն չարաչար մահն որ տեսար,
Կըսկիծ է մօրն որ դուն ծընար․
Աւաղ ըզքեզ բերան հազար։ — Ո՛վ մեծ։

Արսայ երկրին պաղչա ու ծառ
Գոյնք ի գունաց ծաղկունք որ կայր՝
Հառաչանօք առին զիրար․ — Ո՛վ մեծ։

Կաթողիկոս եւ վարդապետ,
Սուրբ քահանայք ամենն ի հետ,
Շատ արտասուօք սըրտերն երեր։ — Ո՛վ մեծ։

Հիւսիսային հողմըն հիմիկ
Սարգիս յիշող եղաւ քեզիկ․
Դուն սիւն էիր Հայոց մեզիկ։ — Ո՛վ մեծ։

Է Աստուծոյ անունն օրհնած
Որ անըսկիզբն եւ անվախճան
Որ ուժ երետ քաջ Լիպարտին
Եւ զօրացոյց զիւր սուրբ ծառայն:

Ի Սուրբ Սարգիս քաջին նման
Ի Սուրբ Թորոս, ի Սուրբ Վարդան,
Քան ըզՄուշեղն այլ խիստ յաղթող,
Քան ըզՏրդատ Հայոց արքայն:

Պատերազմել եկեր հափայն
Ամէն տարի տասն ու քըսան,
Ինքն ըզԹումանըն հալածէր
Արիւն հանէր գետեր Ջիհան.

Բառարան.— Դարդ — *ընկղմել*: Թալցայ — *թուլացայ, ուշաթափ ըլլալ*: Մէսան — *բնակարան, տեղ*: Մալամաթ — *տակն ու վրայ ըլլալ*: Եադսան — *խղամման*: Դավ — *խօսք, խոստում*: Ռաս — *առատ*: Խելայ — *հուէր*: Խրարել — *շրջապատել*: Շահնայ — *տասանորդ հաւաքող*: Շէյսուլլահ — *Աստուած վկայ*: Երեն — *այրեն*: Պուկ — *փող*: Ճօղան — *կուրծքի փայլուն զրահ*:

ԳՐԻԳՈՐ ԱՂԹԱՄԱՐՑԻ

(16-րդ դար)

ՎԱՍՆ ՎԱՐԴԻ ԵՒ ՊԻԼՊԻԼԻ

Յետ գնալոյ վարդին եկ պիլպիլ յայգին,
Ետես թափուր զվրանն, քաղեցաւ հոգին.
Շրջէր եւ հարցանէր ըզիւր սիրելին.
Կանչէր զար եւ ֆիղան ի մէջ գիշերին.
Այգի՛, ընդ քեզ ասեմ, տո՛ւր ինձ պատասխան.
Ընդէ՞ր ոչ պահեցեր զվարդն իմ պատուական,
Որ էր ամէն ծաղկանց սալվար ու սուլթան,
Գունովն գեղեցիկ, հոտ անմահութեան,
Քակուի՛ քո ամուր պատն, դառնա՛ս աւերակ,
Չորնա՜ ճիւղն եւ տերեւն ծառերուդ չիտակ,
Ամեն ոտն խաղա՛յ ի քեզ համարձակ,
Վերնա՛յ բոյսն եւ բանջարն 'ւ ամեն կանաչ տակ,
Ակո՛ւնք յորդախաղաց, մի՛ գնայք յառաջ.
Ծառե՛ր, թօթափեցէ՛ք զտերեւ ձեր կանաչ.
Խօսիմ պարզ եւ խստակ 'ւ ասեմ անամաչ,
Չի տարան ի յինէն զսիրելին իմ քաջ։
Զիմ վարդն յինէն տարան 'ւ արին զիս չիւար,
Առին զլոյս աչացս. տիրեց ինձ խաւար.
Զտիւ զգիշեր ողբամ անդադար,
Դարձեր եմ մաղասկալթ եւ չունիմ դրար։

Լինի՛ թէ այգեգործն արար զայս ընդ իս.
Տարաւ զվարդն յինէն, ցաւեցոյց զհոգիս.
Այլ զնա ոչ տեսանեմ. զի՞նչ լինիմ գերիս։
Փոխան ուրախութեան ողբամ ասեմ վարդիս։

Վախեմ հողմն սաստիկ ելաւ ահագին,
Վասն այն թառամեցաւ տերեւն վարդին.
Եւ կամ խորշակահար տապն արեւին
Եհար թարշամեցոյց զգեղն վարդին։
Կարծեմ, եթէ ծաղկունքն արին հետ ինձ քէն,
Տարեալ հեռացուցին զվարդն յինէն.
Եւ կամ կարկուտ եկաւ սաստիկ ի յամպէն,
Եհար զնա անողորմ, կտրեաց ի թփէն։

Ծաղկունքն ամեն ասեն նորա միաբան.
Եթէ բնաւ չունիմք ի վարդէն կուման.
Մեզմէ քեզ թէսէլի, ա՛յ հազարդաստան,
Ազ մա նազահ բրաֆթ սրոր փինհան,[1])

Գնաց պիւլպիւլն առ թռչունսն եւ եհարց զվարդն ի նոցանէ։

Պիւլպիւլն վերացաւ ի յօդքն թեւով.
Ասաց թէ հարցանեմ թռչնոցն սիրով.
Եթէ գիտեն նոքա, յայտնեն ինձ փութով,
Թէ՛ չէ հանեմ յաչացս արտասուք քան զծով։

Թռչո՛ւնք, այսօր գիտէ՞ք, թէ ինչ գործեցաւ.
Զի վարդն վայելուչ յայգւոյն վերացաւ.
Զգիտէ՞ք, թէ ո՞ւր գնաց կամ ո՞վ գողացաւ,
Միթէ՞ տեսեր էք դուք, լսե՞ր էք զհամբաւն։

Ասեն թէ Արարիչ Տէրն գիտակ է,
Ամեն ծածուկ սրտի նա տեսանող է.
Գնա՛, շրջի՛ր, այլ տեղ զնա որոնէ՛,
Զքո վարդն չենք տեսեր, Աստուած վկայ է։

Պլպուլը դառնացաւ, ասաց՝ զի՞նչ լինիմ.
Գիշերն մինչի լուս ես մտօք տանջիմ.
Վախեմ թ'առանց վարդին յանկարծ մեռանիմ,
Կարօտով բաժանեալ ի հող իջանիմ։

1) Մեզմէ յանկարծ հեռացաւ։

Թ·է զարարածս ամեն վարդին փոխան տան.
Նա ինձ անարգ թուի 'ւ ոչինչ անպիտան
Կամ դասք երգեցողաց երաժշտական
Քաղցրիկ եղանակեն, ինձ զուժ է եւ գան:
Ո՞ւր տարան զքեզ յինէն կամ ո՞ւր թագուցին.
Զիա՞րդ մոռանամ ես զսէրն քոյին.
Խոցեցաւ սիրտս ու լերդս կսկծագին.
Ծաղկունքն հաւասար այսօր թառամին:
Իմ կեանքս երագ 'ւ ես յերարմանի,
Եւ լոյս արեգակն ինձ խաւար թուի.
Ցաւօք եւ դառնութեամբ աւուրքս անցուցի։
Որ եւ ի թիւ կենաց իմ ոչ համարի:
Վարդէն բաժանեցայ ողորմ ու լալի.
Եւ բան մարգարէին առ իս կատարի.
Բան զհաւալասան իմ յանապատի.
Եղէ ես որպէս բուն ի յաւերակի.

Գնաց այգեգործն, խօսեցաւ ընդ պլպուլն եւ ասաց.

Եկեալ այգեգործին. մխիթարեաց զնա.
Ասաց. Մի՛ լար. պլպուլ, քո վարդն կուգայ.
Եկել է մանուշակն վարդին փիադայ
Թ·ուրա խապար ամատ՝ սէլամ ու տուայ:1)

Իսկոյն ուրախացեալ, եւ օրհնեաց զնա.
Խաղաղութեամբ կենա՛ս յաշխարհիս վերայ,
Պարիսպն նորոգի՛, 'ւ ի մէջն բրգայ.
Ամէն արմատք եւ ճիւղքն դալարանա՛ն,
Առնուն շաղն ի յամպէն եւ պայծառանա՛ն,
Շարժին քաղցրիկ հողմով, վայելուչ ճօճան
Եւ զհոտն տարածե՛ն ի քիմս մարդկան։

1) Քեզ լոյս եկաւ՝ ողջոյն և օրհնութիւն։

Ապա գրեաց բուլբուլն առ վարդն, եւ վար-
դըն ժողովեաց ծաղկունքն եւ ետ ընթեռնուլ զնա առա-
ջին ամենեցուն, որ ունէր օրինակ զայս.

Առեալ տարան զնամակն ի դուռն վարդին.
Զհազրէվարդն տեսեալ կարդացող.
Կանգնեաւ վերայ ոտիցն եւ թուղթն ի յափին,
Ընթերցաւ բարձրաձայն ի լուր ամենին:
Ես քեզ ողջոյն գրեմ, սրտով սիրելի՛,
Եւ հարցանեմ զանձնէդ. ով երանելի.
Ցուսամ ապենիազ Աստուածն ամենի,
Որ անարատ մարմնով ես դու կենդանի.
Զօրն բազկատարած կամ ի յաղօթի.
Խնդրեմ ի յԱստուծոյ՝ քո կեանքն յերկարի.
Ծաղկանցն հաւասար գլուխն դու ես,
Որպէս զարքայն եւ տէր ամենուն տիրես,
Գունովդ վայելուչ. հոտովդ անուշ ես,
Ամէն առաւօտ քան զարեւ փայլես:
Երանի՜ այն պահուն, որ տեսանեմ զքեզ,
Զի դու ես բնութեամբ անարատ եւ հեզ,
Խոնարհաբար հեռուստ երկրպագեմ քեզ,
Զդարձն քո խնդրեմք. քաղցրացի՛ր ընդ մեզ:
Թէ զիմ նուաստութիւնս հարցանես դուն,
Չունիմ խելք ու փասար եւ ոչ իմաստութիւն,
Զառնում տուր եւ դադար եւ ոչ լինիմ քուն,
Նա՛ դարամ թաղալթ. նա էք մախալ խուն.[1]
Զի առանց քո տեսուդ իմ ես երբուն,
Գիշերն քուն չը գայ. այլ կենամ արթուն.
Նեղեալ եւ փղձկիմ, ե՞րբ լինի գարուն,
Հալեր եմ եւ մաշեր ի քո կարօտուն,
Սաստկապատոյց ձմեռն էանց, անցուցի.
Շատ ցաւ եւ շատ ցնոր դէմ քեզ քաշեցի,
Զիս նախատէին 'ւ աւէին՝ զերի՛.
Եթէ վարդն բնաւ հետ քեզ սէր չունի։

1) Կարողութիւն չունիմ, ոչ ալ մախալ մը արիւն:

Լսեց վարդն զպատգամ պլպուլին,
Դարձոյց առ նա զպատասխանին·

Վարդն պատասխանի նորա թղթոյն տայ·
Ասաց· բազում ծաղկունք առաքեմ առ նա·
Ծածկեն զլերունքդ ու զդաշտ, ու զամեն սարայ,
Ի հոն ուրախութեամբ պլպուլն կենա՛յ։
Ինձ գալու ատեն այժմ անպատեհ է·
Պլպուլն սակաւիկ մի թող համբերէ·
Թէ կատարեալ իւր սէրն ի հետ ինձ է·
Ասացէ՛ք, թէ ի դրախտն զնա որոնէ։

Գնացին եւ տարան զնամակն առ զպլպուլն եւ նա
բացեալ զբերանն ուրախութեամբ եւ ասէ·

Ուրախացաւ պլպուլն ընդ ասել բանին,
Ասաց թէ աւետիք ինձ այսօր բերին·
Զի վարդն վայելուչ գայ այլուէ յայգին,
Զի արարած ամեն կարմիր վարդին գին·
Երբոր արեւն ի լոյն ելեալ ժամանեաց,
Ամպն ի վերուստ ցօղով յանկարծ որոտաց·
Բուսան ծաղկունք յերկրի հազարք հազարաց·
Վարդն չէր ի միջի, պլպուլն որոնեաց։
Յետոյ տեսաւ կանաչ զտերեւն վարդին,
Այլ պատուական պայծառ որպէս զառաջին,
Վարդն էր վարագուրով ի մէջ գահոյին,
Ծաղկունքն հաւասար երկրպագեցին,
Պլպուլն զայն տեսաւ. ասաց գոհութիւն.
Յամենայն բերանոյ օրհնաբանութիւն,
Թագաւորին երկնից փառաբանութիւն,
Տեսայ աչօք զվարդն ի մէջ թփերուն։
Յիմար Աղթամարցի՛, զքեզ ժողովէ՛,
Զի սէր այս աշխարհիս հաւասար փուշ է·
Սակաւ խնդալ կուտայ, յետ դառն եւ գուժէ·
Ի՞նչ է քո խնդալդ, երբ վերջն սուգ է։

ԱՐԻ ԵՒ ԱՅԳԻՈՅՍ

Ցամեն առաւօտ եւ լոյս,
Պլւլպլւլն էր նստել յայգւոյս·
Քաղցրիկ ձայնէր վրայ վարդոյս·
Կ'ասեն. Թ'արե՛կ ե՛լ այգւոյս։

Մարդի՛կք Աղամայ զարմոյս,
Ականջ դրէ՛ք իմ խրատոյս,
Դէմքն է ծաղկեր իմ այգւոյս,
Այս իմ նորատունկ այգւոյս:

Քար եմ բերեր գետերոյս,
Փուշ եմ բերեր սարերոյս,
Ցանկ եմ շիներ այս այգւոյս,
Կ'ասեն, Թ'արե՛կ ե՛լ այգւոյս:

Ջեմ ելներ ես այս այգւոյս,
Այս իմ նորատունկ այգւոյս·
Ցայս ուրախարար տեղւոյս
Եւ այս նորաշէն տներոյս:

Պրքայ եմ շիներ յայգւոյս,
Ցերկնից ցօղն է մէջ պրքոյս,
Քաղցր եւ բարեհամ ջրոյս,
Բոլորն է ծաղկունք եւ քոյս:

Դեռ չեմ տեսեր կեանք եւ լոյս,
Կ'ասեն, Թ'արե՛կ ե՛լ այգւոյս.
Ի՞նչպէս ելնեմ ես այգւոյս՝
Այս իմ նորաշէն տներոյս:

Տունկ եմ տնկեր այս այգուս,
Սպիտակ ու կարմիր վարդուս,
Կանաչ բաբունակ որթուս,
Ողորմ եմ նստեր յայգուս:

Դեռ չեմ կերեր այս պտղուս,
Կ՚ասեն, թ՚արե՛կ ե՛լ այգուս·
Ինչպէս ելնեմ ես այգուս,
Այս իմ նորաշէն տներուս:

Մէջն է ծաղկեր այս այգուս
Կարմիր ու սպիտակ վարդուս·
Դեռ հոտ չեմ առեր վարդուս,
Կ՚ասեն, թ՚արե՛կ ե՛լ այգուս:

Չեմ ելներ ես այս այգուս·
Այս իմ նորատունկ այգուս·
Այս ուրախարար տեղուս
Եւ այս նորաշէն տներուս:

Հնձան եմ շիներ այգուս,
Կարաս եմ շիներ գինուս,
Դեռ չեմ խմեր յայս գինուս,
Կ՚ասեն թ՚արե՛կ ե՛լ այգուս:

Քաղեմ փունջ մի վարդ այգուս,
Դնեմ մէջ կարսի գինուս·
Ուրախանամ այս հոտուս,
Կ՚ասեն. թ՚արե՛կ ե՛լ այգուս:

Ղումրին է նստեր այգուս.
Գարուն է հասեր ծաղկուս·
Պլպուլն է բացուեր վարդուս,
Պիտէր տեսնեմ կեանք եւ լոյս:

Վարդն է խռով պիւլպիւլուս,
Ձայնս է կորեր ի յանձնուս,
Հոգիս ելեր է մարմնուս,
Սա՛ղ տացէք զգերուս:

Եկն ի խնդիր այս վարդոյս,
Հրեշտակն է կանգներ հոգւոյս.
Ցահէն կապեցաւ լեզուս,
Եհան զհոգիս ի մարմնոյս:

Տարան ի յեզեր հողոյս,
Դրին զիս ի մէջ գբոյս.
Ահա որ եղայ յայգւոյս,
Այս իմ նորաշէն տներոյս:

Ծաղկունքն վերացան յայգւոյս,
Վարդն թափաւ իմ այգւոյս,
Ցանկն քակեցաւ յայգւոյս,
Ահա որ եղայ յայգւոյս:

ՑԱԴ. ՎԱՅՆ ՎԱՐԴԻ

Գարունն է բացուեր վարդն ի պաղչանին,
Քաղցր եղանակեն պլիւլպիւլն ու ղումրին.
Սիրով են վառեալ ի կարմիր թփին,
Կանաչ ու կարմիր տերեւ կու հագնին։

Գինով եմ գինով, հարբեր եմ սիրով,
Գինով եմ գինով, ցերեկս արեւով.
Գինով եմ գինով, գիշերս երազով։

Է շէմս ու զամէր, աստղ առաւօտին,
Պայծառ արուսեակըն լուսով ի լին,
Լալ ակն ու գոհար ես դու մեծագին,
Ծիրանի ծաղիկ գոյն մանուշակին։

Գինով եմ գինով, հարբեր եմ սիրով,
Գինով եմ գինով, ցերեկս արեւով,
Գինով եմ գինով, գիշերս երազով։

Դու նշդարենի ծաղիկ շուշանին.
Դու կանաչ պրքայ ի մէջ շուկային,
Քաղաքն խամթայ Չինումաչինին,
Խորասան բոլոր չէ քու տեսուդ գին։

Գինով եմ գինով, հարբեր եմ սիրով,
Գինով եմ գինով. ցերեկս արեւով,
Գինով եմ գինով, գիշերս երազով։

Մոմնեղէն մասունք հոտ պալասանին,
Դու նուշ ու շաքար. տուփ անուշ խնկին,
Ծաղկեալ բուրաստան եւ ցօղ անձրեւին,
Դու կարմիր խնձոր ի մէջ տերեւին:

Գինով եմ գինով, հարբեր եմ սիրով.
Գինով եմ գինով, ցերեկս արեւով,
Գինով եմ գինով, գիշերս երազով։

Տպազ կարմրացած. կայծ կարկէհանին,
Սարդիոն շինեալ, լալ պատաշխանին,
Պայծառ մարգարիտ յատակըս ծովին,
Որ գայ ի ցամաք ձեռամբ լողորդին.

Գինով եմ գինով, հարբեր եմ սիրով·
Գինով եմ գինով, ցերեկս արեւով,
Գինով եմ գինով, գիշերս երազով։

Նունուֆար ծաղիկ գոյն ըռահանին,
Մուրտ ու պալասան փառօք շուշանին,
Համասփիւռ ծաղիկ ես բուրաստանին,
Բրաբիոն պայծառ ի յատին դրախտին։

Գինով եմ գինով, հարբեր եմ սիրով,
Գինով եմ գինով, ցերեկս արեւով,
Գինով եմ գինով, գիշերս երազով։

Զոհալ, մուշթարի, աստղ առաւօտին,
Զօհրա, լուսաբեր, ղամպար եւ լուսին,
Պայծառ արեգակն յերկնից կամարին,
Թուխ ամպի նման ցօղ ես անձրեւին.

Գինով եմ գինով, հարբեր եմ սիրով,
Գինով եմ գինով, ցերեկս արեւով,
Գինով եմ գինով, գիշերս երազով։

Ծառ կանաչ տերեւ դու պտղով ի լին,
Բողբոջեալ ծաղկով ոստ արմաւենին.
Ծաղկեալ բուրաստան հոտով շուշանի,
Դու վարդ, մանուշակ, ծով ես ծիրանի.

Գինով եմ գինով, հարբեր եմ սիրով,
Գինով եմ գինով, ցերեկս արեւով,
Գինով եմ գինով, գիշերս երազով.

Կանաչ բուրաստան, ծաղկեալ նշենի,
Դու մուշկ ու անբէր, բուրումն ամէնի.
Ծառ նարնջենի, ծաղիկ ծովային,
Դու սեւլի, չինար, տուն պալատանին։

Գինով եմ գինով, հարբեր եմ սիրով,
Գինով եմ գինով, ցերեկս արեւով.
Գինով եմ գինով. գիշերս երազով։

Համափիւռ ծաղիկ անթառամելի,
Հազեր ի ալէմ, բժիշկ ամէնի,
Միշտ կանաչ կենաս, քան զնշենի,
Զմեզ քո տեսուն աննես արժանի։

Գինով եմ գինով. հարբեր եմ սիրով.
Գինով եմ գինով ցերեկս արեւով.
Գինով եմ գինով գիշերս երազով։

Բաղցրահամ ճաշակ, բաժակ ընկրալի,
Տապարգի շէքէր, ծառ արմաւենի.
Հողեղէն պատկեր, քան զթեր վարդի.
Զմեզ քո սիրուն արա արժանի։

Գինով եմ գինով, հարբեր եմ սիրով,
Գինով եմ գինով, ցերեկս արեւով.
Գինով եմ գինով, գիշերս երազով։

Գեղեցիկ պատկեր եւ տիպ հրաշալի,
Լոյս ծագեալ ի քեզ նման հրեշտակի,
Բերանդ է խորան եւ տուփ խնկալի,
Սպիտակ ատամունքն ի շար մարգարտի։

Գինով եմ գինով, հարբեր եմ սիրով,
Գինով եմ գինով, ցերեկս արեւով,
Գինով եմ գինով, գիշերս երազով։

Ի յամէն դիհաց թղխէ քեզ բալին
Եւ քեզ հովանի նշան սուրբ խաչին․
Պահապան լիցի աջն հայրենին,
Եւ փրկէ զքեզ ի չար վտանգի։

Գինով եմ գինով, հարբեր եմ ոլրով,
Գինով եմ գինով, ցերեկս արեւով,
Գինով եմ գինով, գիշերս երազով։

Բառարան.— Մաղասկար — *թախծոտ*։ Ղարար — *հանգիստ*։ Կուման — *յոյս*։ Հազարղասեան — *հազար երգ*։ Ֆիդան — *սուգ ու չիւան*։ Փիասայ — *յառաջընթաց*։ Շէմս ու ղամար — *արեւ ու լուսին*։ Գրճայ — *բուրջ, աշտարակ*։

ՍԱՐԿԱՒԱԳ ԲԵՐԴԱԿՑԻ

(16-րդ դար)

ԿԻՒԶԷԼ ՄԻ ԵՍ ԵՐԵԿ ՏԵՍԱՅ

Կիւզէլ մի ես երեկ տեսայ
Ի քաղաքն 'ի յԱնգուրեա,
Թագաւոր մի խընդիր ելաւ
Ի Մոսկովայ, 'ի Փորթուգալայ:

Երես տեսալիք ետուր
ԶՍէլանիկ, զէտրենէ,
Ծով աչերուն գին ետուր
ԶՈւսկուտարն եւ զԽալաթիա:

Ելաւ ու խալաթ քաշեց
Շամ քաղաքըն 'ի հետ Մըսրայ.
Բաղցրիկ զրուցին համար
Շահրազուլ, Պաղտատ ու Պասրա:

Կիւզէլն այլ 'ի խօսք ելաւ,
Զայն տաց, ինչ իւր պիտենայ.
«Թագաւոր, քո գալն 'ի բարին,
Քայլափոխդ իմ գլխուս վերայ»:

«Կամեմ ինծ փէշքէշ լայէխ՝
Շամ քաղաք 'ի հետ Մըսրայ,
Կուտաս զՍտամբօլ
Տուր Վենետիկ կամ Ըսփանեա»:

«Շատ սրբոց մարմինք կայ
Նա եւ մարմին տեառն Յակոբայ,
Կամ տու՛ր զեզրըն Աստուածածին,
Որ շինած է Ալիկունաս»։

Աղջիկ դու՝ 'ի նա քաղաքէն.
Որ կոչեն զանուն Պոլեա՝
Մեծ Կոստանդինոս ասեն
Մէջ նորա Թագաւոր կու կենայ։

Մէկ ծայրն 'ի Հալապ նըստի,
Մէկըն Համիթ, մէկն Ամասիա՝.
Մըսրը քեզ ճիհէզ տուած
Ու Պուրսա, Բէճէ 'ի վերայ:

Թոխատ քայլափոխուտ գինն է,
Էրզրում, Կէնճէն 'ի վրայ՝
Այդ անուշ ծեծադելիդ
Խորասան, Հիւմբիւշն աժենայ:

Սարկաւագ ասող բանիս
Յինքենէս խիստ տռատացայ.
Զայս քաղաքներս ամէն
Կիւզէլի մի տըւի ճապա։

Երբ որ սէրն գայ մարդուն՝
Ոչ մանուկ ասէ, ոչ տըղայ,
Ոչ աշխարհական կ'ասէ,
Ոչ երէց, ոչ հաբեղայ։

Մանկո՛ւնք, մի՛ մեղադրէք,
Սէրըն արաւ զիս տիվանա.
Զայսչափ քաղաքներս ամէն
Կիւզէլի մի ճորտ ու ծառայ:

Ամէ լինչ որ տըւաք, եղբայրք.
Կիւզէլին եակի գին չկայ,
Նա կիւզէլն, որ զքեզ սիրէ,
Զհոգիդ տուր՝ զաչերդ 'ի վերայ:

ԽԱՂՈՂԻ ԳՈՎՔ

Թելդ քաշած է յունկույն միջէն,
Դու մարգարիտ ոսկի շարած,
Քո մէկ պտուղդ աժէ ճուհար,
Տպազիոն ակն ու գոհար.
Զքեզ հրեշտակն եբեր Նոյի.
Որ քո պտղովդ ուրախանայր։

Յորժամ խմէ աղքատն ի քէն,
Որ զհացն եւ զջուրըն մուրանայր,
Նա եւ լինի տէր աշխարհիս.
Արարածոցըս պատսպար։

Յորժամ խմէ կոյրն ի քենէ.
Որ ի մօրէն ծներ խաւար,
Հանց քաղաքաց տայր մեկնութիւն,
Որ չէ տեսեր, չունի խապար։

Յորժամ խմէ մունճն ի քենէ.
Որ ի լեզուէն քամ ու տկար,
Զերդ զթութակն առնու լեզուն,
Մասխարոնայ, քան զղխահար։

Ո՛վ Սարկաւագ Բերդակցի.
Դու ի գինույն ի՞նչ շահեցար,
Այնչափ ունիս սէր հետ գինւոյ,
Որ զովեցիր սրտովդ յօժար։

ԳՈՎՔ ԽԱՂՈՂԻ

Խաղող. զքեզ գովել պէտի,
Բոլոր պըտղովդ ես հաւատար,
Զի դու միայն ես գեղեցիկ,
Ամէն պտղոց թաջ ու ըշվար։

Թելդ քաղած է յոսկոյն միջէն·
Դու մարգարիտ յոսկոյն շարած,
Քու մէկ պտուղդ արժէ ջուհար.
Տպազիոն ակն ու գոհար։

Ազգ մի թուխ, ազգ մի սպիտակ,
Ազգ մի կարմիր, որ լուս կուտար,
Ազգ մի դեղին խունկի նըման,
Անուշահոտ, մուշկ ու ամենար։

Դուն ի դրախտէն մեզ արմաղան,
Ի յԱրարչէն պարգեւեցար.
Հոտով անուշ, գինով յիմար
Մարդիկս սիրով որ յագենայր։

Անմահութեան պտուղ դու ես,
Որ աշխարհիս մէջն բուսար,
Զքեզ հրեշտակ եբեր Նոյին.
Որ քո պըտղովդ ուրախանայր։

Զքեզ քաղեն. տանին հընձան,
Ծըմլեն զքեզ. կուտեն յիրար,
Վարդի նըման ջուր կու բըղխես,
Գետի նըման յորդոր գընաս։

Տանին լնուն զքեզ կարաս.
Առանց կրակի քու եռդ գայ,
Շատ թագաւորք ժողուին առ քեզ,
Մեծ մեծ իշխանք եւ հուքմարարք։

Զթագաւորաց սիրտն քանաս,
Եւ տէր անես քաղքի հազար,
Թէ ունէիր հազար չարկամ,
Նա քու սիրոյն մոռանար։

Թէ բարկացեր լինի մարդոց,
Կամ խեցել զինքն դիժար,
Յորժամ խմէր կաթ մի քենէ,
Բա՛շխէր զամէնն եւ հաշտենայր։

Բառարան.— Թաչ — *թագ*։ Ազգ — *տեսակ*։ Ազգի-ազգի — *տեսակ-տեսակ*։ Կուտել — *կուտակել, հաւաքել*։

ՊՈՒՂՊՈՒՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

(16-րդ դար)

ՏԱՂ ԱԴԱՄԱՅ

Մեր Տէրն ի դրախտըն երեկ, Ադամայ ձայնեց թէ՝ ո՞ւր ես.
Ադամ ի դրախտէն ի դուրս գայր ասաց թէ՝ «Մերկիկ եմ ես.
Իմ տէ՛ր, ես քեզնէ կ՚ուզեմ որ զնուա եւ զօձն անիծես,
Նոքա խաբեցին ըզիս, ի լուսոյն մօրմերկացայ ես,
Պըտղոյն ինձ ուտել տըւին 'ւ ի քենէ արին սեւերես:
Իմ տէ՛ր, այն հողուն եմ ես՝ քո ձեռօքդ զիս ստեղծեալ ես.
Սատանան ցաւեցոյց զիս, կու խընդրեմ՝ ցաւըս փարատես.
Քան ըզջուր ճապաղ եղայ, կ՚աղաչեմ որ զիս ժողովես,
Ժողվես ու չիշան յընուս, քո աջո՛վդ մատնահարես:
Իմ տէ՛ր, կորուսեալ եմ ես, ակն ունիմ՝ որ զիս գըտանես.
Անմեղ ի յաշխարհս եկի ու մեղօք կ՚երթամ սեւերես.
Անզերծ վըտանգի դիպայ 'ւ ի քենէ հայցեմ՝ խալըսես.
Աստէնս ի մեղաց փըրկես 'ւ ի անդէնին հըրոյն ազատես»:

Օրհնեա՜լ Աստուծոյ անունն որ զբարեաց դըռունն է բացեր,
Զաշխարհս գեղեցիկ ստեղծեր ու երեք դիմաց բաժաներ.
Ըզհրեշտակսն յերկինս դասեր 'ւ Ադամայ դըրախտն է տըւեր.
Զերկիր անիծեց՝ գազնոց 'ւ անասնոց այստեղ է շիներ.

Քան զԱդամ այլ ի՞նչ հարուստ, որ ունէր ըզդրախտն առանձին.
Սատանայ ի օձ մըտաւ, օձն յեւա, զԱդամ խաբեցին,
Ի պտղոյն ուտել տըւին, ի փառացըն մերկացուցին,
Տերեւ թըզենւոյն տըւին, ի դրախտէն հանին վարեցին.

Ի յերկնաւորաց դասուց Սաղայէլ զերեսն էր շըրջել.
Է յերկնից յանդունդ իջեր 'ւ ի լուսոյն խաւար մընացել,
ԶԱդամ ի դրախտէն հաներ 'ւ անասնոց երկիրն է ձըգել,
'Ի ամենքս Ադամայ որդիքս՝ եմք յօտար երկիրս բընակել:

Սատանան ետեւ զԱդամ, ի դրախտին դուռն էր նա կանգնած:
Ձերկու ձեռքն յիրար եզարկ ու բարկ բարկ յինքըն ծիծաղաց.
Ադամ զայս պատասխանեաց՝ ի՞նչ տեսար. քու փառքդ անիծած.
Թէպէտ դրախտէն հանեցիր, չիթողու իմ տէրկ ի ձեռաց:

Սատանան տեսաւ զՄովսէս, արգիլեց եւ շատ մի խլաց.
Իմ Աստուածախօս Մովսէս, մեր Տէրն է՞ր է մեզ խըռոված.
Երբ մեք աշակերտ էաք Աստուծոյ, Ադամ չէր ստեղծած.
ԶԱդամ ի հողուն ստեղծած, մեք ի մեր փառացն եմք զըրկած:

Եկին աւետիս բերին Ադամայ թէ՝ նիստ ու խընդա՛,
Եդեմ դըրախտէն ելար, պատճառ ո՞վ եղաւ, մէկ ասա՛,
Թէ զօձն ու զեւա կ'ասեն, նա պատճառ եղաւ Սատանայ,
Ես քեզ Սատանայ եղայ, ինձի ո՞վ եղաւ՝ մէկ ասա՛:

Մեր տէրն ի յերկնից ի վար սիրտ եկաւ թէ՝ «Գա՛մ, Սա՛տանայ,
Առնում զԱդամայ հոգին ու զըրեմ ի թղթին վըրայ,
Ըզծնունդն ալ ի հետ հանեմ, ազատեմ ի հետ Ադամայ,
Ըզդժոխն ալ աւար առնեմ, թէ հազար չինես, Սա՛տանայ:

Բառարան.— խալլսել — *ազատել:*

ԶԱՔԱՐԻԱ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳՆՈՒՆԵԱՑ

(16-րդ դար)

ՏԱՂ ՎԱՐԴԻՆ ԵՒ ԲԼԲՈՒԼԻՆ Ի ԶԱՔԱՐԻԱ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ

Այսօր դառնայ արեւն ի խոյն.
Եւ մեզ բերէ պայծառ գարուն.
Բուսնին ծաղկունքն գոյնըզգոյն,
Զմեզ արբուսցեն յանուշ հոտոյն:

Գան եւ թռչունքըն պար առնուն,
Բաղցր եղանակըն հաւերուն:
Դիլպար բըլպուլն հետ ծաղկընուն,
Շատըլխ կէնէ ի վրայ վարդուն.

Եհարց բըլբուլն ի նոցանէ.
Թէ ըզիմ վարդն ո՛վ կու գիտէ.
Զի սէր նորա զիս կու այրէ,
’Ի աչս ի լալոյ ոչ դադարէ.

Ելեալ ծաղկունքըն գընացին.
Սալամ դուղայ տարան վարդին.
Ըզբըլպուլն սէրն երգեցին,
Զայնիւ քաղցրիկ ողորմագին.

Թէ բըլպուլն սէրն հետ ինձ է,
Թող սակաւիկ մի համբերէ.
Ժուկս ելանելն իսկ պատեհ չէ,
’Ի իմ քաղչէս հաւասար փուշ է:

Իսկ աչն ունիմ նորա գալու,
Որ գայ ի յիմ պաղչէն իջնու,
Լըսէ ըզձայնն իւր ի լալոյ,
Քաղցրիկ երգէ զերգըս սիրու:

Խաղաղ չառնում ի գիշերին,
'Ի երթամ. քերեմ ըզհաւ ղումրին.
Ծափս հարկանեմ ի դէմ վարդին,
Սըրտոքս յոժար եւ լալագին:

Կանաչ թաղչէն քո վայելուչ,
Ձիս մի խոցեր դու առանց սուչ.
Հաւ ղումրին երձկ ի դրուց.
Ցէ՞ր կու մերժես զիս յայլ հաւուց.

Ձայն քո եղեւ ինձ լըսելի,
Այլ մի գընար յինէ հեռի.
Ղամբար վառեա ի գիշերի,
Ելեալ նըստիմ քո առաջի:

Ծուղըդ նըստիմ յերերմանի,
Բուն է հատեր ի գիշերի.
Մարմինս առ քեզ յոյժ ծարաւի,
Վարըն տեսլեան քո ցանկալի:

Ցառաւօտունն, երբ կու բացուի,
Գոյնն է պայծառ եւ գովելի.
Նոր ձայն ածեմ քեզ սիրելի.
Սիրտ իմ սիրով քո ոչ յագի.

Շուռ ար'եկ ի թաղչէս կանաչ,
Ցիս մերժեցիր դու անամաչ.
Ուշիմ խոհեմ իմաստուն քաջ.
Առ իս մօտեց, նըստիր ի յաջ:

Զըքնաղ գունով ես միշտ ի վառ,
Դու ահաւոր ես ու անճառ.
Պատկերըն քո լուսանըկար,
Գըլուխ ծաղկանցն ես հաւասար:

Զուապ կուտայ ինքն յամէն դամ,
Ցառաւօտուն զփարդէս բանամ.
Ուահ սիրով ընդ քեզ կուգամ,
'Ի այլ ի քեզնէ ոչ հեռանամ:

Մարսեմ եւ ես ի քէն դողամ,
Երբ որ շարժիս նայ հիանամ.
Վերայ վարդիդ ուրախանամ,
Առնում ի դրախտըն վերանամ:

Տուր զձայն քո ի գիշերիս,
Որ ծըրարեմ զքեզ ի յոգիս.
Բախացիր ի մէջ բաղչիս,
Եւ սըրբութեամբ համբուրէ զիս:

Ցաւ բըլպուլին փարատեցաւ,
Յորժամ զքաֆուր վարդըն տեսաւ.
Իւսմամբ սիրով ծիծաղեցաւ,
Այլ տըրտմութեան հոգ չի տարաւ:

Փութով ի սէր քո ես եկի,
Զվարդն իմ պայծառ գունով տեսի.
Քո արարողն օրհնաբանի,
Յերկրէ յերկինս անլըռելի:

Զաքարիա յիմար գերի.
Սէրըն փուշ է դառն ու լեղի,
Դու ատ արա թաղքէր քեզի,
Որ անդ չըլնիս խեղճ ու լալի:

ՏԱՂ ՈՂՈՐՄՈՒՆ

Ի ԶԱՔԱՐԻԱ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ

Զառածեալ մեղօք նկկելի,
Թշուառացեալ մարմնով եմ գերի.
Մի՛ լինէր անյոյս եւ թերի.
Սիրտ իմ. ընդէ՞ր տըրտում ես,
Ուրախ լե՛ր, ընդէ՞ր տըրտում ես։

Աստուածածին սուրբ կոյս է,
Մեղաւորաց դարձ եւ յոյս է,
Ապագային եւ այժմոյս է.
Սիրտ իմ, ընդէ՞ր տըրտում ես,
Ուրախ լե՛ր, ընդէ՞ր տըրտում ես։

Քաջալերեաց սիրտ եւ խընդա,
Ուրախ լե՛ր անձն իմ եւ ցընծա,
Զուարճացիր դո՛ւ եւ բերկրեա՛.
Սիրտ իմ, ընդէ՞ր տըրտում ես,
Ուրախ լե՛ր, ընդէ՞ր տըրտում ես։

Աշխարհս ամենայն ունայն է,
Թափուր եւ դատարկ միայն է.
Չարութիւն ի քենէ հանէ.
Սիրտ իմ, վասն է՞ր տըրտում ես,
Ուրախ լե՛ր, ընդէ՞ր տըրտում ես:

Բազ եւ նուագ արարած
Որ կողոպտէ զմարդն ի կենաց,
Պարտիս ապաւինել յԱստուած.
Սիրտ իմ, վասն է՞ր տըրտում ես,
Ուրախ լե՛ր, ընդէ՞ր տըրտում ես:

Ի քեզ յուսանամ Տիրածին,
Մարիամ սուրբ Աստուածածին,
Երկրպագեմ քո միածնին·
Սիրտ իմ , վասն է՞ր տըրտում ես,
Ուրախ լե՛ր, ընդէ՞ր տրտում ես:

Առ յինէն ի քեզ զայս դըրուատ
Մի՛ լինի բընաւ յուսահատ,
Զաքարիաս երգէ զայս դըրուատ·
Սիրտ իմ, վասն է՞ր տրտում ես,
Ուրախ լե՛ր, ընդէ՞ր տըրտում ես:

ՏԱՂ, ՎԱՍՆ ՂԱՐԻՊՈՒԹԵԱՆ

Ի քէն տէր հայցեմ, հայր գըթական.
Պարգեւեա՛ ինձ իմաստ տեսական.
Երգել բանս վասն ղարիպութեան,
Որ լինի ի յերկիր հեռաստան:

Ղարիպն թէ լինի մեծատուն.
Խելօքն եւ մըտօքն իմաստուն,
Նա յիմար թուի յաչս ամենուն,
Եւ կենայ նա տըրտում զօրն ի բուն։

Այլ թէ զղարիպն ասեմ ողբալի.
Անճանաչ 'ւ օտար տեղ հանդիպի.
Միտ ածէ զիւր եղբայրն սիրելի.
Սիրտն ողբայ եւ աչերն արտասուէ։

Բամբաւ խիստ խեղճ 'ւ ողորմ նա կենայ,
Զօրն ի բուն սիրտն չուրախանայ.
Թէ լինի որ յանկարծ քաղցենայ,
Երես ի քարշ երթայ մուրանայ։

Իսկ թէ լինի փակած դրունքն ամէն,
Սիրտն ողբայ նա եւ դառնայ ի դրանէն,
Եւ կենայ տրտում զօրն ամէն,
Արտասուքըն թափի յերեսէն:

Պարտաւոր կարծէ զինքն ամենի
Եւ մեծի եւ փոքրի հնազանդի,
Ըզտըխմար եւ զանգէտըս շահի,
Մի՛ թէ իւր բազում մեղքըն քաւի:

Զինչ ղարիպ կայ յերկիր հեռաւոր,
Ամենուն խելքն ու միտքն է մոլոր,
Թէ լինի խիստ փարթամ փառաւոր,
Դանէ գուրըն ու շըրջի գլուխ ի կոր։

Աւա՛ղ զղարիպն ասեմ եղկելի,
Որ ի յօտար երկիր հանդիպի.
Ամէնքն քան ըզգըրախտ ծաղկալի.
Նա կըտրած քան ըզճիւղ մի ծառի:

Քան ըղձուկն ի օրէն նա հանած,
Որպէս հաւ յերամէն բաժանած,
Որպէս ծաղ ի մօրէն մոլորած,
Զի եղբարց սիրելեաց է զատած։

Այլ թէ շաքար ուտէ նա լեղի,
Թէ վարդով զուրուցնան նա փուշ թուի.
Եւ կենայ զօրն ի մէջ ղուսայի,
Եւ զիւր կեանքըն դիժար համարի։

Բամից դասք հրեշտակացն ամենայն
Ղարիպին լինիցեն պահապան,
Որ ի յօտար աշխարհ հեռաստան,
Մինչ ի յիւր տեղն հասնի յօթեւան։

Երգողի այս տաղս ղարիպի,
Մեղաւոր եւ անմիտ Զաքարի.
Մեք ամէնքս եմք ղարիպ աստենի,
Զի այն կեանքն է մեզ տուն հայրենի։

Բառարան.— Դիլպար — *գեղեցիկ*։ Ճաշրկ — *ուրախութիւն*։ Ղուղայ — *աղաչանք*։ Դամ — *ժամանակ, առեն*։ Թահ — *համբոյ*։ Բախացիր — *ուրախացիր*։ Բամեալ — *զառամեալ*։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՀԱՊԵՏ ՔՈՒՉԱԿ

ՆԱՀԱՊԵՏ ՔՈՒՉԱԿի *վերագրուած մեծարժէք բանաստեղծութիւնները* 15-16րդ *դարու ստեղծագործութիւններ նկատուած էին, մանաւորապէս Գ. Ա. Զօպանեանի կողմէ։ Հետագայ ուսումնասիրութիւնները և հրատարակութիւնները ցոյց տուին թէ այդ բանաստեղծութիւնները հայ ժողովրդական և գուսանական բանահիւսութեան կը պատկանին և դարերու կուտակուած ստեղծագործութիւններ են։ Արդ, Նահապետ Քուչակը որպէս հեղինակ* 15-16րդ *դարու բանաստեղծներու շարքին մէջ չանցուցի։ Այլ, Քուչակին վերագրուած բանաստեղծութիւններէն գեղեցիկ փունջ մը զետեղեցի ժողովրդական բանահիւսութեան գրքին մէջ։*

ՂԱԶԱՐ ՍԵԲԱՍՏԱՑԻ

(16-րդ դար)

ԾՈՎ ԱՉՔ

Ծո՛վ աչք, ամ քանի նայիս խոլորով,
Գաս, նստիս, զաչերդ անես խնճերով
Երբոր գաս անցնիս, ճեմես նազերով,
Տանիս զշունչս ու խելքս եւ զհոգիս ճորով։

Ծո՛վ աչք, զէտ ճրագ ի յանց եկեալ եմ,
Քո սաստիկ սիրուդ հիւանդացեալ եմ,
Հէքիմ ու բժիշկ զքեզ լսեր եմ,
Քո գալդ ինձի մօտ խիստ կարօտեր եմ։

Ծով ա՛չք, թէ սիրով դու զիս կու կամիս,
Կամ ուզես երթալ հասրաթն սրտիս,
Առ ի քո թեւին ներքեւն պինդ պահէ՛ զիս,
Մազովդ սրբէ՛ զքրտունքն ճակտիս։

Լուսին, արեգակ առ քեզ եկեալ են
Սիրով ի մազերդ ի վայր կախեալ են,
Աստեղք քո ճակատն բոլորեալ են,
Զէտ հարբած ի քո սիրուդ փառեալ են։

Երեսդ է կարմիր քան զխայտ խնձոր,
Բերանդ է փոքրիկ, ղնչիկդ է բոլոր,
Դերձան մազդ արեր քո վզիդ օլոր,
Քո սէրդ է արեր զիս շոլոր մոլոր։

Ես խեւ եմ դարձեր ի քո շատ սիրուն
Հալեր ու մաշեր ի քո կարօտուն.
Ինձ ճարակ մ'արա քո խաս արեւուն.
Թէ չէ կու մեռնիմ, կրակ է քո հոգուն։

Բարակ նայելուդ ալ չեմ դիմանար,
Սիրտս կու ճնշքեմ արիւնս քեզ հալալ․
Կամ կ՚երթամ, կ՚ընկնեմ ես ծովերն ի վայր,
Ինծ ճարակ մ՚արա քո հոգուն համար։

Քեզ նման չկայ ի յորդիս մարդկան.
Դու ծով ես պահրին, աչերդ է մէստան.
Բոլորեալ լուսին, տեսդ արեգական,
Երբ զքեզ տեսնամ, աչերս լոյս գան։

Հա՛յ իմ աննման, խիստ աննման ես
Ոտից մինչ ի գլուխդ հաւասար ես․
Զինչ որ կու հագնիս նէ, կու վայելես,
Կարօտ մի՛ պահեր, քո ծառան եմ ես․

Դու ես նունուֆար ծաղիկ ծովային,
Շուշան վայրենի, հոտ պալասանին.
Անգին մարգարիտ ի մէջ սատաֆին,
Բոլորեալ լուսին, աստղ առաւօտին․

Աչերս է կարօտ ի քո շատ տեսուդ,
Սիրտս է տարակուսն քով ւնց նստելուդ․
Մէկ ափդ երեսիդ զաղտուկ նայելուդ,
Զլոյս երեսդ բա՛ց, ողորմէ զերուդ․

Երբ զքեզ կու տեսնամ, սիրտս կու մարի,
Անկրակ բռներ լերդիկս կ՚էրի․
Շատ քո ազատեր են զխւրեանց գերին․
Մէկիկ մի խօսէ՛, գերիդ ազատի։

Զէտ զմիրամարգ կամկար զնաց ես,
Գունզզուն ղեղով պայծառացեալ ես․
Կաքաւ քաղցրաձայն՝ ճեռուստ կու ձայնես,
Կա՛մ առե՛կ ա՛ռ զիս կամ տա՛ր զիս առ քեզ։

Խորասանք ու Հինդ, Պաղտատ ու Փարսին,
Մսրա, Արապնին եւ Հոոմ, լազին,
Կոստանդին մեծին եւ Թէոտոսին,
Թէ միաբանին, չեն քո տեսուդ գին։

Հա՛յ իմ աննման, չկայ քեզ նման՝
Ո՛չ ի Խորասան, ո՛չ ի Հնդուստան,
Ո՛չ ի Ֆըրանկիստան, ո՛չ ի Պարսկաստան,
Ո՛չ ի Տաճաստան, ո՛չ ի Հայաստան։

Մեր տէրն է բազմեր ի բարձրաթոռին.
Աչօքն օրիներ զպատկեր քոյին.
Զայնիդ հաւասար չէ տուտի ղումրին՝
Ճերմակն ի ներքոյ կարմիր վրանին։

Ծո՛վ աչք, ամ լսէ՛ դու գանգատնիս,
Լե՛ր մխիթարանք ծարաւած սրտիս,
Զինչ որ ես անկայ բորբոք կրակիս,
Աղաչեմ զԱստուած՝ դո՛ւ այլ հանդիպիս:

Հա՛յ իմ գեղուղէշ արմաւենի ծառ,
Նռնենի դրախտ ու սելւի չինար.
Ակամբ զարդարեալ ես ոսկի խանչար,
Զիս մի՛ սպանաներ, մեղքէն զէնէհա՛ր:

Շիրին է լեզուդ, որ կու բարբառէ,
Նէշթարգուն երեսդ զիս կու խոցէ.
Մէկ խօսքդ բոլոր քաղաք մի արժէ,
Զերէ քեզ նման իսկի ծնեալ չէ։

Մազերդ փայլուն՝ զէտ ծիծռկան թեւ,
Ցունքերդ է քաշած՝ զէտ խայալի թեւ.
Աչքերդ է պայծառ՝ զէտ ոսկի կանթեղ,
Շրթունքդ է բարակ՝ զէտ աղեղուն թեւ։

Քո ծոցդ սիրուն, ճերմակ՝ զէտ բամպակ,
Ծծեր մէջ ծոցոյդ կախած է զանգակ.
Լոյս ծագէ ծոցոյդ՝ զէտ բարկ արեգակն,
Կիսովդ է լուսին, կիսովդ արեգակն։

Քո սէրն յիմ սրտիս զէտ սէր Սաղեմայ,
Քրիստոսի գերեզման, որ լոյսն ի հոն կայ.
Բօյդ կու նմանի եղէգն ի շամբայ,
Քո հոտդ յիս անոյշ քան զխնկան կուգայ։

Ամ քանի՜ կանչես ողորմ ու լալի,
Երբ ճարակ չկայ, ոչ ողորմ ունի.
Անկրակ բռներ լերդիկս ու կ՚այրի.
Քո բանն ի Աստուած մնայ, ա՛յ գերի։

Քանի՜ ախ քաշես, ա՛յ խեղճիկ Ղազար,
Քանի որ հասար իսկի չի հանգար.
Գիշեր ու ցորեկ սիրով վառեցար,
Տէր մեղա՛յ ասա՛, գնա՛ նիստ ի վայր։

ՎՐԹԱՆԷՍ ՍՐՆԿԵՑԻ

(16-րդ դար)

ՆՈՐԻՆ ՎՐԹԱՆԻՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ

Այրէն մինչեւ ի քէն զովեցի զքեզ.
Այրէն մինչեւ ի քէն եղբայր մեղայ քեզ,
Արդ զայս սակաւ բանիկս գրեցի ես,
Զիարդ կաս կենցաղոյս՝ հարցանեմ քեզ։

Եթէ դու զիս հարցման արժանի առնես,
Ներողութեամբ փրկչին առողջ եմ եւ ես.
Երանի այս թղթիս որ տեսանէ զքեզ,
Յորժամ որ ընթեռնուս մէկ բերան յիշես:

Ահա՛ հետ իմ եղբօրըն հաշտեցայ ես,
Բազում խռովելով ոխ պահեցի ես.
Գրիգոր Վարագեցի դու պարծալի ես.
Դու իմ աչացս լոյս եւ սիրելի ես:

Մէկ ցեղ հետ ինձ ասաց մէկ այլ ցեղ հետ քեզ.
Ժամ է մեզ հաշտելոյ ի քէն խնդրեմ ես,
Իմ բնական սիրած եղբայրն դու ես,
Լինիմ հոգւոյս ուրախ՝ աստընվորի ես։

Զայնիսըդ հեզաբան քաղցրազըրոյց ես,
Ղեկավար ես ճարտար թեթեւ անցանես,
Ճշմարիտ հայոց աստուածաբան ես,
Մարգարէից նըման աստուածասէր ես։

Զրկալ մեզ օգնական որպէս ու գիտես,
Պանդուխտ եմք եւ ղարիպ ինչ ասեմ քեզ,
Զըրոց նըման մաքրիչ եւ այլ սըրբիչ ես.
Ռետին ես քաղցրահամ ըզմեզ կերակրես:

Ցնծութիւն եւ պարծանք ժողովրդեան ես
Իլովի քաղաքին քաջ տիրապետ ես.
Փառօք եւ ճոխութեամբ պայծառացեալ ես,
Քրիստոսի ողջունիւըն ողջունեմ զքեզ:

Ի ՎՐԹԱՆԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ԱՍԱՑԵԱԼ. ԲԱՆՔՍ ԱՅՍ

ՈՄՆ ՄԵԾԱՏՈՒՆ ՈՒՆԷՐ ՔԱՐՈԶԳԻՐՔ՝ ՄԵԿՆԻՉ ԱՐԱՐԱԾՈՑ ՈՍԿԵՊԱՏ ԵՒ ԳԵՂԵՑԻԿ, ՈՉ ԳԻՏԷՐ ԳԻՐ ԵՒ ՈՉ ԿԱՐԴԱԼ, ԵՒ ՈՉ ՏԱՅՐ ՄԱՐԴՈՅ ԿԱՐԴԱԼ, ՈՐ ՈՒՍՆԷԻՆ:

Մէկ մարդ մի ճըրագ վառեր
Բարձր ի տեղ դրեր.
Մէկ մի խէստ յիմար եղեր,
Ըզճըրագն ի վայր է առեր.
Տարեր ատնատուկն է դրեր.
Ըզնորին լոյսն էր արգիլեր:
Վա՜յ այն մարդուն հոգւոյն.
Որ ըզլոյսն առեալ թագուցեր:

Մէկ մի ծովուն տակն իջեր.
Ի ծովէն մարգարիտ հաներ,
Կուրաց լոյս է տուեր,
Բազում ցաւքն էր փարատեր,
Մարդ մ՚այլ հակառակ եղեր.
Զմարգարիտն առեալ թագուցեր.
Վա՜յ այն մարդուն հոգւոյն,
Որ զմարգարիտն է թագուցեր.

Մէկ մի Աստուծոյ համար
Լեռնէն աղբիւր է բերեր,
Մէկ մի չարութիւն արեր,
Գընացեր աղբիւրն արգիլեր,
Ծատոնք ծարաւած թողեր,
Ծարաւուն բազումք են մեռել.
Վա՜յ այն մարդուն հոգւոյն եւ գըլխոյն,
Որ արեան պարտաւոր է եղեր.

Զայդ բաներն որ դու ասեր,
Ժիր կացիր որ քեզ չի լինայ.
Ժողովեցիր գիրք բազում,
Գործք անցու զբաներն որ ի նմա։
Գինու քընու մի՛ տար զքեզ,
Աշխարհիս սիրուն պահէ զքեզ,
Խոնարհ հընազանդ եւ հեզ,
Որ անդէն լինիս պարզերես։

ՏԱՂ ՎԻԹԱՆԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՍԱՑԵԱԼ ՅԱՂԱԳՍ ՆՈՐ ՎԿԱՅԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՍՈՒՐԲ ՊԱՐՈՆ ԼՈՒՍԻՆ, ՈՐ ՏՂԱՅ ՀԱՍԱԿԱՒ ՆԱՀԱՏԱԿԵՑԱՒ Ի ՔԱՂԱՔՆ ԿԱՖԱ։

Հայաստանեայց հազար թըւին
Եւ տասնըվեց աւելորդին
Քաջ նահատակ մի ընտրեցաւ
Աստուածաշէն Կաֆա քաղքին։

Սուրբ Պարոն Լոյս անուն նորին
Շառաւիղէ հայոց զարմին
Դաւանութեամբ Լուսաւորչին,
Եւ Քրիստոսի արեանըն գին։

Եւ իւր ծընողըն էին բարի
Աստուածասէր եւ հոգելի.
Ամենեցուն յոյժ պիտանի
Աստուածատուր անուն կոչլի։

Ինքն էր ամաց տասն եւ ութին
Երբ անօրէնքըն բըռնեցին.
Տարան առջեւ դատաւորին
Թէ տաճկացաւ սա յիւանդին։

Նա դատաւորն ըզնա հարցաւ
Թէ ի՞նչ կ'ասես վասն այս բանին.
Դու տաճկացեր ես կեղլովին
Յէ՞ր չես հաւնիր մեր հաւատին։

Սուտ վըկաներն յառաջ եկին,
Կանգնան դիմաց դատաւորին
Թէ մեք վըկայ եմք այս բանին
Որ հաւատաց մեր օրէնքին։

Յորժամ հարցին Պարոն Լուսին
Երանելի նահատակին,
Պայծառացաւ դէմքըն նորին
Որպէս սրբոյն Ստեփանոսին:

Արիաբար պատասխանեաց
Անօրինաց հրապարակին
Թէ ես ծառայ եմ Քրիստոսի
Դաւանութեամբ Լուսաւորչին,

Նա անօրէնքըն կատղեցան
Քան զչար գազան 'ւ այլ աւելի,
Եւ զատամունս կըրճըտէին
Ի վերայ սուրբ անմեղ գառին:

Սուրբ Պարոն Լոյսըն զօրացաւ
Պատասխանի անէր նոցին,
Ոչ երկընչէր ի նոցանէ,
Վառեալ էր սէրն աստուածային,

Անթիւ տանջիւ ժողովեցան
Սուրբ Պարոն Լոյսն ի մէջ առին,
Ոմանք ըզգլուխըն ծեծէին
Ոմանք զերեսըս կըռփէին:

Շատ տանջանքներէ եւ բանտարկութենէն յետոյ երբ կը տեսնեն թէ անկարելի է Պարոն Լոյսը իր հաւատքէն հրաժարեցնել, ամբոխը նահատակը կը տանի Մուֆթիին առջեւ:

Գնացին բերին առջեւ Մուֆտուն
Սուրբ Պարոն Լոյսն զաւակ բարին,
Սա խնդութեամբ յառաջ երթայր
Որպէս փեսայ առագաստին:

Պատասխանի ետ չար Մուֆտին
Երանելի Պարոն Լուսին
Թէ եկ դարձիր քո հաւատոցդ
Եւ հաւանիր մեր օրէնքին:

Ըզքեզ պատուեմք զինչ մեր ուշին,
Ըզքեզ յիշեմք ի յուրախութին.
Թէ չի հանիս դու մեր բանին,
Ըզքեզ կու տամք ի կեր սրրին։

Երբ Պարոն Լօյսըն զայս լըսեց,
Ոչ փախեցաւ ամենեւին,
Զի նմա բնակեալ էր սուրբ հոգին՝
Տաճար կազմեալ երկնաւորին։

Բազմաթիւ սպառնալիքներէն եւ չարչարանքներէն յետոյ, մահավճիռը կուտան եւ կը գլխատեն։

Դարձեալ տարան ի բանտ դրին
Մահու վճռին նմա հատին,
Մինչ ի մայիս տասն եւ հընգին
Ապա սըրով գլխատեցին։

Վերջապէս շարք մը շարականներու մէջ կը գտնէ նահատակը ողբացող երգի մը հատուած.

Այսօր ցընծան զօրք երկնային,
Այսօր խընդան ազգ մարդկային,
Օրհնեն զԱստուած զՀայրն երկնային,
Վասըն սըրբոյ նոր վըկային։

Այս մըթացեալ ժամանակի
Դու լոյս եղեր մէջ աշխարհի,
Եւ սառնացեալ ձըմերայնի
Վարդ եւ շուշան մէջ պարտէզի։

Մի մոռանար երգող բանիս
Ըզվըրթանէս անպէտ հոգիս
Ըզվարդապետն հայոց ազգիս
Զեպիսկոպոսըն Կաֆայի։

ՆԵՐՍԷՍ ՎՐԴ. ՄՈԿԱՑԻ

(16-րդ դար)

ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿՆԻ ԵՒ ԵՐԿՐԻ

Երկինքն ու գետինքն եղբայրք.
Աճայ ո՞րքան զօրն աւելի.
Ձերկնից բարձրութիւն առեմ.
Նա գետնին պտուղն աւելի:

Երկինք գետնին ասաց.
Բան ունիմ քանց քեզ աւելի,
Զպայծառագոյն աստղունքս,
Ամէնն իմ կողմէս կուլինի.

Գետինն երկընուցն ասաց,
Աստուծոյ մուննաթն աւելի.
Վեց հազարագոյն ծաղկունքս
Ամէնն իմ կողմէս կուլինի.

Երկինքն գետնին ասաց.
Բան ունիմ քանց քեզ աւելի.
Իմ ցօղն ի քենէ կտրեմ
Քո ծաղկունքն որո՞վ զարդարի:

Գետինն երկընուցն ասաց.
Աստուծոյ մուննաթըն աւելի.
Դու ցօղն ի ծովուն կ՚առնես,
Ծովուն ակն յինէ կըլլինի.
Զիմ ակն որ ի յիս քաշեմ
Նա քո ցօղն ո՞ւստից կու լինի:

Երկինք գետնին ասաց.
Բան ունիմ քանց քեզ աւելի.
Պարզեմ բարկ արեւ դիպեմ,
Քո ծաղկունքն ամէնքն խշրի:

Գետինն երկընուցն ասաց.
Աստուծոյ մուննաթըն աւելի.
Ջուրն ի յանդընդոցն հանեմ
Որ ծաղկունքըն ամէն զարդարի.

Երկինքն գետնին ասաց.
Բան ունիմ քանց քեզ աւելի.
Կայծակ ու կարկուտ անեմ
Քո ծաղկունքն ամէն խափանի:

Գետինն երկընուցն ասաց.
Աստուծոյ մուննաթն աւելի.
Այնչա՛փ սար ու ծոր ունիմ
Սա կարկուտն ի մէջն կը լըցուի:

Երկինքն գետնին ասաց.
Բան ունիմ քանց քեզ աւելի.
Ուր աղէկ կտրիճ մ'որ կայ
Գայ ի քո ներքեւ զընտանի

Գետինն երկընուցն ասաց.
Աստուծոյ մուննաթն աւելի.
Աստուած իր տուած հոգին
Թէ կ'առնէ՝ նա ի՞նչ տի լինի:

Թէ մարմին ի յիս զառնեմ
Նա աշխարհ հոտուն անցանի,
Հրեշտակք հոտուն փախչեն
Երկինք ու գետին տատանի:

Երկինք գետնին ասաց.
Բան ունիմ քանց քեզ աւելի.
Ինն տասք հրեշտակք որ կան
Ամէնն իմ կողմէս կու լինին:

Գետինն երկընուցն ասաց.
Աստուծոյ մուննաթն աւելի.
Սուրբ առաքեալք մարգարէք
Ամէնն իմ կողմէս կու լինին:

Երկինքն գետնին ասաց·
Բան ունիմ քանց քեզ աւելի·
Եօթն տակ երկինքն եմ ես
Ուր արեւ լուսին կու լինի·
Ստեղծողն Արարիչն Աստուած
Աթոռով վըրաս կը բազմի։

Գետինն երկընուցն ասաց·
Աստուծոյ մուննաթն աւելի·
Եօթն տակ երկինքդ ասեմ
Այն սեմէնն ի վայր թափի·
Արեւ ու լուսին աստղունքն
Որ երթան ի հետ խաւարին,
Եւ քո Արարիչն Աստուած
Աթոռով ի վայր տի իջնի
Դատաստան գետին տի լինի։

Անա ցածացաւ երկինքն
Ու զգլուխ եղեր գետնի···
Դուք այլ ցնծացէք մանկտիք
Գլուխ դըրէք գետընի·
Բան զերկեր ինչ բարձր կայ
Որ գլուխ եղեր գետընի։
Այսօր վերան կու քայլենք
Վաղն տի մտնունք ներքեւ հողի։

Բառարան. — Խէրի — չորնալ։

ՄԻՆԱՍ ԴՊԻՐ ԹՈԽԱԹԵՑԻ

(16-րդ դար)

ՏԱՂ ԵՒ ԳՈՎԱՍԱՆ ՀԵՐԻՍԻ

Ի հողոյ հաւասար անձն է
Եւ անարժան ծեր ծառայ է
Ի Թօխաթցի Մինաս դըպրէ
Շատ կարօտով բարեւ հասցէ:

Զօրպէտն ծեր հարցանելով,
Ի կենցաղոյս օրհնելով
Առողջ կենայք յերկար ամօք,
Թէ ի ցամաք եւ թէ ի ծով։

Մըտամոլորս մեղայ գերի,
Թուղթ գըրեցի հերիսայի.
Շուտով առ ձեզ ուղարկեցի,
Մինթէ բարի խապար հանի:

Ցանկարծակի գղուըրն բացին,
Զմօհրած նամակն ի յես տըւին
Ասցին կարդա զու առանձին
Ըզքո Թըղթին պատասխանին։

Հիւանդ մարմինս ի դող եկաւ
Ցանկարծ շուտով առողջացաւ
Հոգւով մարմնով ուրախացաւ
Երբ հերիսի խապար հասաւ:

Սուրբ վարդապետ քաջ եւ արի
Արթուն անուամբըն վանեցի,
Շատ հերիսայ կերցուց մեզի,
Մէկին հազար իւրեանն տացի:

Բարեկենդանէ մի մեղադրէք
Զինչ որ ասեմ ի վեր չառնէք.
Ըզհերիսին թապտիրն առէք
Եւ կանըլսկեկ ուտեցուցէք:

Ով Թոխաթցի Մինաս դպիր
Ի հերիսին փէշըն կըպիր
Թուլցուր զգօտիդ եւ կըշտացիր
Փափաքանացըդ քո հասիր:

Ա՜յ հերիսայ իմ սիրելի
Ամենեցուն ես ցանկալի,
Ցերուսաղէմ՚ւ ամէն տեղի
Առանց քեզ մատաղ չըլինի:

Ա՜յ հերիսայ իմ զովական,
Ոչ ոք չըկայ ի քեզ նըման,
Ամեն մարդիկ դէմ քեզ դողան
Եւս առաւել ես անարժան:

Ա՜յ հերիսայ դու թագաւոր
Քաշկակըն քեզ է սպասաւոր
Խորվուն է քեզ մեծ զինաւոր
Փիլաւըն քեզ նըմանաւոր:

Ա՜յ հերիսայ ընտիր զոված
Ապուրներուն մէջն ես օրհնած,
Մեռեալըն ի քեզ ապաւըրած
Քենով փրկեն ամէն մեղաց:

Ամէն մարդոց հեշտ ու սեղի
Եւս առաւել ծերոյ դասի·
Առանց ծամել ի կուլ տանի
Եւ իւր հոգին փառաւորի:

Ա՜յ հերիսայ իմ զովելի
Արժան լինես դուն իմ բերնի
Կակուղ լաւշով ի կուլ տալի
Կարմիր գինով զքեզ թաղէի:

ՅՈՎԱՍԱՓ ՍԵԲԱՍՏԱՑԻ

(16-րդ դար)

*
* *

Այսօր տեսայ մէջ պախչային,
Ջէտ խան նստեր ի դէմ վարդին,
Նորա սուրաթն էր խիստ պայծառ,
Քան զվարդն ի մէջ կոկոնին:

Աչօք. ունամն արաւ ինձի.
— Արի առ իս, իմ սիրելի:
Չկարացի տալ պատասխանի,
Ջանուշ բարբառն երբ լսեցի:

Ասցի՝ — Սիրուն քո ստեղծողէն,
Մէկ վարդ մի տուր քո պաղչայէն։
Ասաց՝ — Վախեմ պաղչապանէն,
Հանէ զպլպուլն ի չարբուէն։

Ասցի՝ — Անչափ քանի պլպուլին.
Իր տիրանայ պայծառ վարդին,
Ցնծայ. դնէ ի վրայ սրտին,
Ուրախանայ սատնուորին։

Չէ թէ ունի վախ ի մտին.
Ոչ վախենայ ի յեր փշին,
Հասրաթ ունի ի նետ վարդին.
Ցիրղան կանչէ յառաւօտին։

Կամքն է օրհնեալ ստեղծողին,
Հանել պլպուլն իւր մուրատին,
Բայց մի մոռնալ զան արարչին,
Եւ մեղադրել Յովասափին։

* * *

Սիրուն ես քան զնռնենի,
Ծաղկածաւալ զարմանալի,
Խելքս գնաց թմրած կայի,
Եւ ոչ գիտի, թէ յո՞ւր էի։

Ցիս նայեցաւ ողորմալի,
Անուշ խօսօք սիրտ ետ ինձի,
Ապա թէ խելք ի վրայ բերի.
Տեսի նման բոլոր լուսնի։

Անցի՝ խօսէ՛, հոգու հոգի,
Շունչս հատաւ ոնց զքեզ տեսի,
Անմահութեան պտուղ ես դու,
Որ չէ տեսել աչք հողածնի։

Ամէն ձեւով ես հրեղէնի,
Քան զփատիշահ մէջ հեծելի,
Պայծառ ձեւեվ սիրամարգի,
Մուշք եւ ամբարբ հոտով ի լի։

Ձերմակ ու ճոխ խիստ կու ճօճի,
Անգին գոհար կու նմանի,
Աչքն է ծովեր, վարսերն ոսկի,
Շատք ես արեր քեզի գերի։

Խեւ Յովասափ, ի՞նչ տի լինի,
Մոլոր յիմար Սեբաստացի,
Արտորայ եւ թափէ՛ զգինի,
Սէր աշխարհիս շահ մի չունի։

ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ

(16–17-րդ դար)

ՏԱՂ ԱՐԻՍՏԱԿԻՍԻ

Հաւլիկ մի պայծառ տեսայ աննըման
Ի յայն քառաթեւին վըրայ աննըման.
Աննըմա՜ն, աննըմա՜ն, աննըմանիդ ո՞վ նըման,
Դու նըման։

Թեւս արծաթափայլ ունէր աննըման,
Արեգական շողոյն նըման աննըման.
Աննըմա՜ն, աննըմա՜ն, աննըմանիդ ո՞վ նըման,
Դու նըման։

Ջայնիկն ոլորմուկ ածէր աննըման,
Գաբրիէլեան փողոյն նըման աննման.
Աննըմա՜ն, աննըմա՜ն, աննըմանիդ ո՞վ նըման,
Դու նըման։

Ջաչերն արտասուօք լընոյր աննըման,
Առաւօտեան ցօղոյն նման աննըման.
Աննըմա՜ն, աննըմա՜ն, աննըմանիդ ո՞վ նըման,
Դու նըման։

ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ

(16-17-րդ դար)

ՎԱՅՆ ԽԱՂՈՂԻ

Այն առաջին ժամանակին,
Որ զպտղաբերքն տնկեցին,
Յառաջ զխաղողն տնկեցին,
Եւ բարձրագոյն զայն գովեցին.

Ա՛յ լի՛ց ու տո՛ւր.
Ա՛յ լի՛ց ու տո՛ւր
Ջանուշ գինուդ
Անապական:

Պատեցին, բոլորեցին,
Պայծառ ծաղկօք զարդարեցին.
Ամէն պտղով զայգին լցին.
Ապա զգինուն գովքն ասացին.

Ա՛յ լի՛ց ու տո՛ւր.
Ա՛յ լի՛ց ու տո՛ւր
Ջանուշ գինուդ
Անապական։

Քո պատերդ է վարդենի.
Տունկ ու ճղերդ՝ արմաւենի.
Ծաղիկ շուշան էր վայրենի,
Եւ բարունակ՝ քաղցր ու բարի.

Ա՛յ լի՛ց ու տո՛ւր.
Ա՛յ լի՛ց ու տո՛ւր
Ջանուշ գինուդ
Անապական։

Քո ծղերդ լայն ու շիտակ․
Երկայնանայ զէտ քարունակ․
Ծղեր հանէր հաստ եւ բարակ․
Խաղողն ի կախ սեւ ու սպիտակ․

Ա՜յ լի՜ց ու տո՛ւր․
Ա՜յ լի՜ց ու տո՛ւր
Ջանուշ գինուդ
Անապական։

Քո ճղերն երկայն ի ման․
Կ՚ուզէր կանթեղ է յանդիման․
Յանկարծակի լուսո կուտան.
Ամէն ի քո լուսդ կուգան․

Ա՜յ լի՜ց ու տո՛ւր․
Ա՜յ լի՜ց ու տո՛ւր
Ջանուշ գինուդ
Անապական։

Այգէպաններն ելան դիտակ․
Ամառնօրեայ ժամադիտակ․
Աչոյ ձեռին․ քթոց պալակ․

Ա՜յ լի՜ց ու տո՛ւր․
Ա՜յ լի՜ց ու տո՛ւր
Ջանուշ գինուդ
Անապական։

Երբ աշունն մօտենայ,
Ագէպըններն ելնեն եւ գան.
Զքեզ քաղեն ու ձգեն հնձան.
Ցայնժամ կոխեն, ածեն աման.

Ա՜յ լի՜ց ու տո՛ւր․
Ա՜յ լի՜ց ու տո՛ւր
Ջանուշ գինուդ
Անապական։

Զքեզ խփեն, այլոց բանան.
Բաժակ առնեն անուշահամ.
Զքեզ տանին գեղ՚ւ ի քաղաք,
Զանք ՚ւ անապատ առնեն բաժակ.

Ա՜յ լի՛ց ու տո՛ւր.
Ա՜յ լի՛ց ու տո՛ւր
Ջանուշ գինուդ
Անապական։

Քո անունդ լինի բաժակ,
Որ դուն ի շուռ գաս համարձակ.
Ի յայն տեղին, որ դու չլինիս,
Ոչ ժամ լինի, ոչ պատարագ.

Ա՜յ լի՛ց ու տո՛ւր.
Ա՜յ լի՛ց ու տո՛ւր
Ջանուշ գինուդ
Անապական։

Շա՜տ խըռով հաշտեցընես,
Շա՜տ սիրելիք կռուեցընես
Շա՜տ անխելք ի խելք բերես,
Եւ շա՜տ խելօք այլ խեւցընես.

Ա՜յ լի՛ց ու տո՛ւր,
Ա՜յ լի՛ց ու տո՛ւր
Ջանուշ գինուդ
Անապական։

Թագաւորաց առջեւ երթաս,
Ոչ երկնչիս, ոչ վախենաս,
Շա՜տ պարոնայք սպաննել տաս,
Շա՜տ խլղաթես, առնես, երթաս.

Ա՜յ լի՛ց ու տո՛ւր.
Ա՜յ լի՛ց ու տո՛ւր
Ջանոոշ գինուդ
Անապական։

Սարկաւագունք յառաջ եկին,
Սաղմոսելով մեծարեցին,
Տարան դրին եկեղեցին,
Եւ սուրբ խնկօք զարդարեցին·

Ա՜յ լի՛ց ու տո՛ւր·
Ա՜յ լի՛ց ու տո՛ւր
Ջանուշ գինուդ
Անապական։

Այլ եւ ի վեր մեծարեցին·
Վերայ սեղանին բազմեցուցին·
Ի ձեռն սուրբ քահանային
Մեղաքաւիչ պատարագին·

Ա՜յ լի՛ց ու տո՛ւր.
Ա՜յ լի՛ց ու տո՛ւր
Ջանուշ գինուդ
Անապական։

Քո անունդ է Տիրատուր,
Եւ իմ անունս Աստուածատուր,
Զգաւաթն ի լի արա՛ եւ տո՛ւր,
Թո՛ղ շա՛տ ապրիս, ի՛մ խաչատո՛ւր·

Ա՜յ լի՛ց ու տո՛ւր·
Ա՜յ լի՛ց ու տո՛ւր
Ջանուշ գինուդ
Անապական։

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԽԱՐԱՍԱՐՑԻ

(16–17-րդ դար)

ԳԻՆՈՒ ԳՈՎՔ

Այսօր տօնեմք. ձեզ աւետի՛ս,
Ահա ցնծամք յայսմ տօնիս,
Բարով տեսայ գաւաթ յափիս.
Աւետիս տամ Հայոց ազգիս...
Ինձ մեծ ամանն տուր թէ ունիս,
Ի քեզ նայիմք իրեցանիս.
Լի՛ց տո՛ւր, եղբա՛յր, ի՞նչ կու նայիս։

Աւետիս տամ Հայոց ազգիս,
Խնդամք ամէն շուրջ կարասիս,
Խորվինք հոտ տար ոչխարի միս,
Ծաղկունք բերենք մէջ ժողովիս։

Աւետիս տամ Հայոց ազգիս։
Ջերմակ գինի, լաւ դեղ սրտիս,
Ճաշակն անոյշ, համն ա՛ռ տե՛ս,
Մեք այլ այտից. խմենք այտից։

Աւետիս տամ Հայոց ազգիս,
Ցարի՛ խմէ՛, համբուրէ՛ զիս,
Նոյնպէս ամէն ժողովրդիս,
Աւետիս տամ Հայոց ազգիս։

Այսօր խմենք քաղձր եւ յորդոր,
Բարեկամաց ի հետ բոլոր,
Գինին աղէկ, ճաշակն աղուոր,
Անո՜յշ խմենք քաղցր եւ յորդոր։

Այո՛, խմենք քաղցր եւ յորդոր,
Հիւծեալ մաշիմ գլուխ ի կոր.
Փառասիրեմ մարմնով զինչ հոր,
Քե՛զ, Մարտիրո՛ս, գինով խոչկոր,
Անոյշ խմենք քաղցր եւ յորդոր։

* * *

Այսօր խմենք քաղցր եւ յորդոր
Բարեկամաց ի հետ բոլոր.
Գինիս աղէկ, ճաշակն աղուոր,
Անո՜յշ խմենք քաղցր եւ յորդոր:

Դուք մի՛ լինուք զգաւաթն խոր,
Եւ կամ դատարկ պահել զափոր,
Զի խմող մարդն է ծովի խոր.
Այո՛, խմենք քաղցր եւ յորդոր:

Էրէց տանուտէր հարկեւոր.
Ընդ հարսանիս կամ կնքաւոր
Թող թէ կոչեն շատ հարկեւոր
Այո՛, խմենք քաղցր եւ յորդոր.

Ժողով առնեն շատ թագաւոր
Իւր մեծամեծքն 'ւ իշխանաւոր.
Լիով խմենք շատ չափաւոր
Անոյշ խմենք քաղցր եւ յորդոր:

Խմեն ի լի մեծ փառքով նոր
Ծունկս անկանին զինչ մեծաւոր
Կերպ համբուրին տան կամաւոր
Այսօր խմենք քաղցր եւ յորդոր:

Հաց, միս ու հաւ, տանձ ու խնձոր
Զայնէ զաւաթ, տայ հեռաւոր.
Դրկեն միմեանց մազայ, ոսկոր,
Այսօր խմենք քաղցր եւ յորդոր:

Ճերմակ մօրուք շատ ալեւոր,
Մանուկ բնտիր եւ ձիաւոր.
Ցայնժամ ամեն աչք միաւոր.
Անուշ խմենք քաղցր եւ յորդոր:

Նա տանուտէր մարդ փառաւոր,
Շրջան ի ձեռն է ՚ահաւոր,
Որ ինք խմէ մարդ գլխաւոր.
Այսօր խմենք քաղցր եւ յորդոր։

Զարէն փրկէ՛ Տէրն երկնաւոր,
Պահէ՛ զամէն մարդ երկրաւոր,
Ջնջեա՛ ի մէջ զմարդ նենգաւոր.
Այսօր խմենք քաղցր եւ յորդոր։

Ռամ խուժադուժ կան եւ խոժոռ,
Սրտանեղաց նայլին խոտոր
Վասն որ կան շուն թիւնաւոր,
Այսօր խմենք քաղցր եւ յորդոր։

Տէ՛ր. տո՛ւր բարի սէր հոգեւոր
Բամեալ մարդկան սէր բանաւոր
Ցնծան սիրով յոյժ զօրաւոր։
Այսօր խմենք քաղցր եւ յորդոր։

Հիւծեալ մաշիմ գլուխ ի կոր.
Փառասիրեմ մարմնով զինչ հոր,
Քեզ, Մարտիրո՛ս, գինով խոչկոր,
Անոյշ խմենք քաղցր եւ յորդոր։

Բառարան.— խոչկոր — գինիի տիկ։

ՅՈՎԱՍԱՓ ՊՈԼՍՏԱՑԻ ԿԱՄ ՍԵԲԱՍՏԱՑԻ*)

(16-րդ դար)

ԴԱՐՁԵԱԼ ՀԱՑՈՐԻՆ

Աշխարհիս սահմանն է հանց՝ հետ լցուի ու հետ թերենայ.
Կու թեթեւցընէ զվեր բեռն, որ ով գայ շալկել կարենայ.
Մըտիկ դու նըշանն արա՛. որ տապան 'ւ որոցք շինենայ,
Որ մէկ երթայ մէկըն գայ՝ իր բանըն պայթալ չի մընայ։

Աշխարհիս սահմանն է հանց՝ զօրն ի բուն ըզմարդըն խաբէ.
«Գիշեր ու ցորեկ արա հանս հազար մուրատ ի սրտէ»,
Նայ զիրկ աշխարհիս ածէ, շահ ուզէ եւ զմահըն ոչ յիշէ.
Անգուման մահըն հասնի՝ պէմուրատ հարէթ կու հանէ։

Աշխարհիս սահմանն է հանց՝ ումէտով է մարդ ի լըման,
Ցեղ ու ցեղ թամալիր անէ՝ հա՛յ հասայ մուրատս ի լըման,
Տըխմար է եւ միտ չանէ թէ խաբող է կեանքս ի լըման։

Աշխարհիս սահմանն է հանց՝ ով ծընել ի մահ կու գընան.
Պահիկ մի ուրախ լինին. յետեւ շատ ի լաց կու կենան.
Ֆըլաքն երբ ծըռի մարդուն՝ կը փորէ ցեղ ու ցեղ դարան.
Բանն պատրաստել ջանայ անկուման անէ քարաքան։

Աշխարհիս սահմանն է հանց՝ Ադամայ ի վեր զօր եկան.
Ասեն՝ հա՛յ հասայ մուրատ, պէմուրատ ի վայր կու մընան,
Զինչ թուչուն փետուրն ըզթեւ, չի թռչիլ զաղուն կու լինան.
Հանց գիհաց աւերած է ու գիհաց այլ ճար չունենան։

---

*) Այս բանաստեղծությունն ալ կը պատկանի Յովասափ Սեբաստացիին. տեսնել էջ 259-ը։

Աշխարհիս սահմանն է հանց՝ դեռ չեղաւ որ չես մնացեր,
Արքայից թագաւորաց աստընվորս չէ մնացեր.
Անթիւ անհամար ըռզակ շատ քաղաք լցեր ու բերդեր.
Երբ հուքմըն մահուն հասնի՝ անճարակ եւ խեղճ դեգերել։

Աշխարհիս սահմանն է հանց՝ կու պահէ ըզմարդն ի յերեր.
Իսկի հաւատալ չէ պարտ. իմաստունքն են զայս խօսեցել.
Գընա՛ միամիտ կացիր. զօր մահուն մըտաց մի՛ հաներ.
Աղօթիւք ողորմութեամբ դըժոխքէն իսկի մի՛ վախեր։

Աշխարհիս սահմանն է հանց՝ զէտ երազ է ցընորական.
Հեծնու զինքըն փառաւոր զանձի տէր եւ կամ մեծ իշխան.
Թէ քաղցել է՝ հաց տեսնու, թէ ծարաւ՝ ջուր 'ւ ոչ զովանան.
Երբ որ զարթնեցաւ ի քնոյն. խիստ դատարկ եղեր փոշիման։

Աշխարհիս սահմանն է հանց՝ թէ չի թողուր զմարդըն քոլոր,
Յանկարծ դիպուածոյ բերէ եւ առնէ զինք շուռ մոլոր.
Ջանա՛ ու գործէ՛ բարի բանի բախտ անէ քեզ ոլոր.
Թէ չէ երբ քակէ ըզչարխն, եւ չօգնէ հազար ձիաւոր։

Աշխարհիս սահմանն է հանց՝ կու խաբէ ըզմարդն ի լըման,
Միտք արա՛ եւ գիտացի՛ր ո՞ւստ եկին եւ ո՞ւր կու գընան,
Խիստ նեղ եւ բարձրը կարմունջ եւ ներքոյ զէտ ծով կու ծըփան,
Զէտ կուր նշկահեն ըզջուրն եւ խըփեր են զաչքն ու կուզան։

Աշխարհիս սահմանն է հանց՝ ով ծըներ ի մահ կու գընան.
Որպէս քաղաք ի նըման որ երկու դըրունք ունենան,
Ծընար ի մէկ դուռն ի ներս, մէկ աշխարհ եկիր անցական,
Մէկալ դուռն է մահու օրն. որ մերկիկ դընեն ի տապան։

Աշխարհիս սահմանն է հանց՝ է՞ր դատես դու ցընորական։
Փառք տուր եւ օրհնէ՛ զԱստուած, մի երկրայ լինիր դիւական.
Այս կենցաղս անուշ թըւի. բայց ցաւոց տուն է բընական.
Դու ըղքո մեղքըդ գիտես, Յովասա՛փ, այդոր ես արժան։

Բառարան — Զաղան — նժար։ Ըռզակ — ապրանք։ Նշկահել — հարուածի ձայն։

ԱՆԾԱՆՈԹ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐ

ՅԱԴ ՍԻՐՈՅ

Քո սէրդ իմ սիրտս պաղչայ գուլիստան,
Կարծեմ դու մինն բաղկիդ շահրիստան,
Դու քաղաք փաստան պաղչայ գուլիստան,
Չի կայ քեզ նման յաշխարհս Հայաստան։

Քո մազդ է քնքուշ ապերշում նման,
Որ ճերմակ վզիկդ առեր ման է ման,
Զտեսայ հողածին զաւակ քեզ նման.
Ջամէնն ես լինամ ա՛յ քեզ ղուրբան։

Ջծոցդ կու սիրեմ ճերմակ զէտ զանգակ,
Ստինքդ ի միջին կախած զէտ զանգակ.
Յայտէ լուսն յերմէն զէտ բարկ արեգակ,
Մէկն է լուսին եւ մէկն արեգակ:

Ես հոգի չունիմ ու չեմ կենդանի,
Կրակ կայ սրտիս, անանց կու այրի.
Քանի քեզ տեւշ եղայ, զօմրիկս անցուցի,
Հալով շուրջ կու գամ, թ՚ինչպէս տի լինի։

Քո սէրդ իմ սրտիս աղօթք ու ժամ կայ.
Քո ծոցդ կուճար ակն, շամամ կայ,
Պօյիկդ է նման եղէգն ի շամպայ.
Երբ զքեզ տեսնում նա՝ կ՚առնում տալղայ:

Խօսք մ՚ասեմ, լաւ՛, լսելին ունիս.
Քաղցր աչօք հայէ՝ անգին ծառայիս,
Քանի ի լաց պահես զայս խղճուկ գերիս,
Զգէ խիղճ ի մտիտ, զէմ Աստուած ունես։

Կու սիրեմ զքեզ, իմ սէրն դու ես,
Թէ քուն թէ արթուն, իմ եարն դու ես.
Երբ չես սիրեր զիս, ընծին յէ՞ր չասես,
Գնամ մէկ մ՚ալ սիրեմ. հաշուեմ թէ դու ես։

Բառարան — Շահրիստան — *քաղաք*։ Տիւս — *մտածել, խորհել*։ Տալղա — *ալիք*:

ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՎԱՐԴԻ

Պիւլպիւլն է հազեր ի յուռն կոշիկ·
Զվարդն կուփնտռէ սիրով անուշիկ·
Զայն է արձակեր կու կանչէ վա՛րդ, վա՛րդ
Վա՛րդ վա՛րդ վա՛րդ դու զուարթ,
Ես պիւլպիւլ, դու վարդ:

Յայնժամ խնդութեամբ յայգին մտանէ,
Եւ զվարդն ի թփին ծաղկեալ գտանէ·
Զձայնիկն արձակէ կու կանչէ վա՛րդ վա՛րդ
Վա՛րդ, վա՛րդ. վա՛րդ, դու զուարթ.
Ես պիւլպիւլ, դու վարդ։

Պիւլպիւլն բազմեր ի վարդին քովն
Գանգատ կու անէ ձեռաց հովուն,
Զայն է արձակեր, կու կանչէ վա՛րդ վա՛րդ
Վա՛րդ. վա՛րդ, վա՛րդ, դու զուարթ.
Ես պիւլպիւլ, դու վարդ:

Յայնժամ վարդն նմա զայս պատասխան տայ
Թէ սարսեալ դողամ, երբ հովն կուգայ·
Զայն արձակեր, կու կանչէ վա՛րդ, վա՛րդ,
Վա՛րդ, վա՛րդ, վա՛րդ, դու զուարթ,
Ես պիւլպիւլ, դու վարդ։

Կարապետ ծառայ, բնակարան մեղաց
Զպիւլպիւլն ընդ վարդին սակաւամբ գովեաց
Զայն է արձակեր, կու կանչէ վա՛րդ վա՛րդ
Վա՛րդ, վա՛րդ, վա՛րդ, դու զուարթ.
Ես պիւլպիւլ, դու վարդ։

ՎԱՐԴԱՆ

(17-րդ դար)

ՎԱՐԴՆ Է ԲԱՑՈՒԵՐ

Վարդն է բացուեր առաւօտուն գոյնզգոյն,
Հոտն բուրէր անմահութեան զօրն ի բուն.
Խիստ գեղեցիկ նման ծաղկի նռնենոյն,
Մի՛ թափիր, վա՛րդ, մի՛ թափիր,
Խիստ այրեցայ ես քու հոտուն.
Մի՛ թափիր, վա՛րդ։

Առաւօտեան ժամուն ելայ հայեցայ,
Յորժամ տեսայ զքեզ բացուած, զուարճացայ.
Քու անուշահոտութենէդ զմայլեցայ,
Մի՛ թափիր, վա՛րդ, մի՛ թափիր…

Բամից հանուրց ազգաց ի մէջ ծաղկունաց,
Գերագոյն վա՛րդ, դու ցանկալի ես մանկանց,
Մի՛ պակասիր միշտ հանապազ իմ ձեռաց.
Մի՛ թափիր, վա՛րդ, մի՛ թափիր…

Դու բարունակ պայծառ եւ ծիրանագոյն,
Բուրաստանաց մէջն փայլիս աստղագոյն.
Իմ գեղեցիկ, իմ սիրական անուշահոտ կարմրագոյն,
Մի՛ թափի՛ր, վա՛րդ, մի՛ թափիր…

Առաւօտուն հովին փչէր մեղմագոյն,
Պիւլպիւլ հաւերկն վայր իջնայր մէջ այգւոյն,
Քաղցրիկ խօսէր, ուրախանայր հետ վարդոյն,
Մի՛ թափիր, վա՛րդ, մի՛ թափիր…

Նոր առաւօտ արեգական ծագելոյն,
Յայնժամ ի շուրջ գալով մէջն վարդենւոյն.
Եղանակօք շարադրեցի քաղցրագոյն.
Մի՛ թափիր, վա՛րդ, մի՛ թափիր…

Ի հասանել երրորդ ճաշու ժամուն
Կրկին անգամ ընթացայ մէջ կոկոնոյն.
Վարդ քաղելով որ յագեցայ ի հոտոյն.
Մի՛ թափիր, վա՛րդ, մի՛ թափիր,
Խիստ այրեցայ ես քու հոտուն.
Մի՛ թափիր, վա՛րդ։

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

(17-րդ դար)

ՎԱՍՆ ԹՌՉՆՈՑ

Կամիմ գովել ըղձաւքերն հաւասար,
Ուրախութեան մարդկան համար:

Արտուտիկն ճնչայր
Առաւօտուն, երբ լուսանայր,
Անդադար փառաբանէր
Զաստուածութիւն, յերկինս որ կայր։

Սարեկիկն սարսափէր՝
Զինչ զջերմուտ կամ զգլխահար,
Որպէս գուսան ջալփարազան՝
Ինքն զարկէր, ինքն խաղայր։

Ծիծեռնակն գայր, շինէր
Զիւր հայրենի տուն ու տաճար,
Եւ ի վերայ այն տաճարին
Սաղմոս երգէր զօրն անդադար։

Մանրիկ հաւն աւետաբեր
Ինքն կ՚ածէր, ինքն ցնծայր,
Երթայր, նստէր վերայ վեմին,
Գուշակ լինէր զարնան համար։

Կուկուն զամէն զարուն կուգայ.
Ի յիւր գլուխն փետուր մի կայ,
Զինչ Հերովդէս կամ զԹեղատոս
Կամ զանհաւատն հաւռւատ։

Թուլթակ պարկոց տունն կենայր·
Զթողոյր, խաժունն որ շնանայր,
Չինչ որ տեսնոյր կու թոնթորայր,
Պարոնն որ գայ, նա տայր խապար:

Եզնարոտիկ հաւն էր տըռար,
Հետ արօրին երթայր ու գայր,
Որդունք քաղէր զամէնն հաւսար,
Մէկ մի չթողոյր ծագուն համար:

Լծէղծէն ի շուրջ կուգայր·
Ճինակներուն խրատ կուտայր,
Լծէ՛ լծէ՛ կ'ասէր ճարտար,
Չինչ զհօտաղ կամ զհօրէվար:

Անծեղիկն ի վեր վազեց,
Հպարտացաւ յիւր միտքն ի վայր,
Թէ իմ փետուրս սեւ ու սպիտակ,
Ազնիւ քան զայլ հաւուցն յերկար:

Ֆըւէրըւիկն ճըտվըտայր·
Զամէն ցորեկ իւր ծայնն գայր,
Ինքն ապրի տարին հազար,
Ով զինքն ուտէ խիստ շնանայ:

Շահին-բազէն էր շահարար,
Զօրն ամիրտոց թեւն կենայր,
Նա կու թողի սարէ սար,
Որսունք առնէ տիրոջ համար:

Մեղուաքաղի մեղքն է դըժար,
Զթողոյր մեղուն որ շատանայր·
Տարին բոլոր կու աշխատի
Վասն մեղրի՝ մեզի համար:

Հաւալուսան հաւն էր արդար,
Ինքն Դաւթի Սաղմոսն կայր,
Զօրն յանապատն բնակէր,
Օրինակէր Քրիստոս արջար:

Աղաւնի ունէր փետուր
Քան զամենայն հաւքերն արդար·
Նորա կապեն երամք հազար,
Ի շէնն ի շատ երթան հաւասար·

Խօսողն ի լծանն իջնոյր, կենայր,
Հետ հաւերին ի շարուէշար,
Երբ հրեշտակաց ձայնն լսէր,
Ծափուց կուտայր, կուկուկլու զայր:

Ուրուրն աւան էր զինչ զթալթար·
Ոչ ոք զմոէր ի շէնն երթայր,
Առնոյր զհաւք ծագն գնայր,
Թէ հազար մարդ յետեւն գոռայր:

Սագն յարօտ երթայր ու գայր՝
Զինչ անասուն կամ զոչխար,
Խարդոց ունէր զինչ դանկարար,
Գողն որ գայր, նա տայր խապար:

Կռակրոնին կու ցնծայր,
Հագեր կապուտ, կու պարծենայր.
Թէ զայդ հաւքերդ որ գովեցիր,
Մէկ մ'իմ փետուրս եակի չը կայ:

ԴԱՒԻԹ ՍԱԼՆԱՁՈՐԵՑԻ ԿԱՄ ՄՇԵՑԻ

(17-րդ դար)

ԴՈՎԱՍԱՆՔ ՏԱՂԿԱՑ

Գարուն տարի, ամիսքն են ճիւղ, սեաւ ու սպիտակ պտուղ շարուն.
Երկոտասան ամիսք որ կան, մարդն է խարիսխ հիմն տարուն.
Յորժամ Մարտին ամիսն գայ, տէրն հրաման կուտայ հողոյն,
Հողն ի քնոյն հետ կու զարթնի, ջարա կուտայ բոյս ու տնկոյն,
Բուսնին, գետնէն ի վեր կուգան, կանանչ հագնին բոյսքն բլթուն·
Ապա օդոյն հրաման կուտայ, որ կը թափէ զցօղն ի յամպոյն,
Ցօղէ, աշխարհս ցնծուցանէ, դաստուր լինի ծաղկներուն.
Ուրախանայ երկինք, գետին բուրէ հոտն անմահութեան։
Ծաղկունք բուսնին հարիւր հազար. ցեղ ցեղ ներկած ու զունգզուն,
Թիւրլի թիւրլի հոտեր ունին, մինն քանց միւսն սիրուն:
Նախ ձնծաղեկն եւ ջրեկտամ, բարդն ու խոժւակն յառաջագոյն,
Սոքա չորսն միաբանեն ու ձայն ածեն ծաղկներուն·
Ծաղկունք, զարթի՛ք ի խոր քնոյն. քանի՞ պառկիք ներքեւ հողոյն.
Զարթի՛ք. աշխարհս ծաղկեցուցէ՛ք, բիւրք եւ բիւրոց անթիւ անհուն։
Ապա բուսնին ծառք եւ տնկոյք, ծաղկին ծառերն եւ պտղատոյն,
Յետոյ բերդօշն ու քրքոոջն կու ջահառին ի հետ ամպոյն.
Ցինկն դեղին ծաղկի, ցնծայ, փայլէ. ժպտայ մէջ ջրերուն.
Ջուրն ու չայիր չիման ծաղկունք ցնծան ի հետ ձնաբերոյն։
Լեռն ու մարմանդ ծաղիկ դառնայ, ծաղկունք ծաղկին ի սարերուն·
Մեծաղեն սարն ու ձոր ծաղկօք, ծափ զարնեն, ձփան բիւրագոյն.
Կարմիր կակաչն, ալ ու դեղին, մոռ ու մախմուր է զարդարուն,
Սումբուլն մանաւուշ է հագել, ղրմըզ է եօթնաղբրանց արիւն:
Հոոմ ծաղիկն է փոշոտել, բուսել հետ մոշին մորենւոյն·
Պուտն ու պուտվարդն ու մատուտիկն եւ այլ ծաղկունք բացեին սիրուն,

Եղան ծաղիկն է խիստ գեղին, գոյնն է գունով քանց ծիրանուն՝
Անջրդի տեղն կու բուսնի, կու ժրանայ ամռան չորոյն։
Ծափն ու ծափծաղն ու ծափկոտրուկն՝ կը բուսնի կարգն խնկուկոյն,
Նանաֆն, չինարն ու ըռեհան հոտերն անոյշ քանց ամենուն,
Ղատիֆան ալ է ներկուել՝ նման բեհեզ ու ծիրանոյն,
Ղարաֆիլն մոռ է հագեր, գոյն գեղեցիկ է նարկէզոյն։
Այլ մանր ու մեծ ծաղկունք գովեմ, Թուրն ու շահէն հետ մշկերոյն,
Աւգեր ծաղիկն ու մամխոսպ կու բացուին հետ առուիզերուն·
Ծափծափն ի ծափ տայ, ծիծաղի, ծիլծափի, ծլոյն Թփռեկոյն,
Ծալծափն ծաղկի ծիրանի, խիստ գեղեցիկ է, շատ սիրուն։
Կաթնուկի ծաղիկն է դեղին, գոյնն է գլուխ դեղիններուն·
Կռճղէզն ներկած ղանաւուզ, հաւան չի լի միւս գուներուն·
Ճափծիլն սպիտակ է հագել, դեղին քաշել վերայ գլխուն,
Բոլորն ամէն շատ են շարուել, հայեցէք ի սպիտակ շարուն՝
Ծիլն ու ծըլուանն ու ծարուրեկն սուրմա են քաշել աչերուն,
Շատ գոյնզգոյն ներկեր ունեն, նման դերձանի ծարուրոյն,
Հորոտ մորոտն մաւի ներկած ժանկառի նման սուրմայուն.
Հիմի ծաղկունքն զօրացան, չեմ գիտել ո՞րն է հետ որուն։
Խառուել են յիրար, կու ցնծան եւ փառք կուտան Տէրանց Տէրուն·
Մուղտն ու Թորթն ու մեղրիկ ծաղիկն նման են ծաղկած ծառերուն·
Սուս վարդն բաժնուել յերամէն, խառնուել յերամ մասուրուն·
Խաշխաշն Թագ է բոլորել, գեղեցկացեր հետ Թուխմատուն
Բոլոր գլխուն ալ է կապեր, մօռ է քաշել վերայ փորուն
Խրընդատն ծաղկել ծառօվն յընկեր եղել հետ գոշմէրուն·
Ծաղկունքն ամէն յերամ ժողվել, ծաղիկ կուտան մեղուներուն։
Բարձէնակին գոյնն է պակաս, հատիկն անուշ է բէչարուն՝
Քանց ամէնն խոնարհ կու կենայ, կու բուսնի ծաղկունանց ներսուն·
Լեզուակ անուն ծաղիկ մը կայ, որ կու բացուի մէջ մարգերուն՝
Ծաղիկն մօր մանուշ է, նորա երանգն է երկնագոյն,
Շըրվան ծաղիկն է սպիտակ, մարգն բուսնի հետ մըրուանուն.
Խոլորձն ջահանի Թիփին, պայծառանայ առաւօտուն,
Սինձն, երիցուկն եւ եղրԹանգն կու սպասեն արեւորդուն։
Նոցա երամն ուրիշ է, որ կը շրջին հետ արեւուն,
Կամօտաշն ու զատր ծաղկին կռճակն կու ծաղկի արեւուն,
Կանկուկն ու կակվիղեկն խիստ կու բուսնին մէջ քարերուն,
Ակնջուկն ու զառնի դմակն կարօտ են մանուշկին տեսուն.
Հաւրաթ են իրար տեսնելու մուրտն ու շուշան ու բրաքիոն։
Սուսամն կուհազ է ներկած, գոնն է գլուխ կարմիրներուն,
Միշտ գեղեցիկ է խիստ պայծառ, բուսնի պաղ աղբիւրներուն·
Խաժն ու խալլինճն ու լալազարն հոտիկն անուշ եւ զարդարուն։

Վարդն ու զուլվարդն ու հազրէ վարդ երամ ծանր է վարդերուն։
Ոսկեծաղիկն սուրաթ առեր գեղեցկացել լաւուն լաւուն,
Բոլոր գլխոյն ճղաց շարել, սա է ծաղկանց ընեզարուն·
Ճարճարուրիկ ծաղիկ մի կայ դեղին հագել հետ ընկերուն.
Թփերն ամէն պաղամ ներկել. նորա ոլորքն որպէս տորոն·
Գուլխասպահ ծաղիկ մի կայ, որ չի բացուիր զօրն արեւուն,
Արեւմտեան յետ կու բացուի, պայծառանայ մէջ գիշերուն·
Գուզէլ անուն ծաղիկ մի կայ, որ դեղ է ամէն անբժիշկ ցաւերուն։
Փէնահ ծաղիկն ու լօշտակն Աստուած դեղ տուեալ դարտերուն,
Խազալն թուփն է բոլորել. բուսել է հետ ճշնարոտուն·
Գինարբլին հոտն է զովական, շատոնք հասրաթ են նորա հոտոյն,
Ծաղիկն փունջ-փունջ է եղել, մարդ չի յագել իր կարօտոյն·
Ճաշքէնի ծաղիկն է խիստ հոտով. դեղին է նման զաֆրանոյն,
Բարձր լեռներն կու բուսնի զաֆրանն հետ կնքաւորոյն·
Ջամբիւղ ծաղիկն հոտովն անուշ, ինքն սպիտակ է կարմրագոյն·
Նարդոս ծաղիկն ու կինամոն լցուել են Աստուծոյ բարւոյն։
Խասթութիա ծաղիկն որ կայ՝ ձեռքն չի գար ջառահներուն,
Ամէն սահմանը չի գտնուիլ, ղիյմաթ չունի ինքն իր տեղւոյն։
Այն սապուսան ծաղիկն որ կայ, քակի վատ չի գալ լեռներուն,
Վառ կապուտ է, հոտն սակաւ. արմատն դեղ է եզներուն,
Այն անթառամ ծաղիկն որ կայ՝ ծաղիկ ծաղկել ծաղիկներուն,
Օձերն զինքն կու պահեն, մարդ չի քաղել նոցա ահուն։
Այն նունուֆար ծաղիկն որ կայ՝ բուսնի յատակս ծովերուն,
Ամառ ձմեռ չի չորանալ. հինն է պայծառ՝ նման նորոյն։
Այն բուրաղան ծաղիկն որ կայ. վարդ է շարեր հետ խնկերուն,
Կարմիր խնձոր թագաւորաց. ոսկի բուրվառ խնկով լեցուն·
Այն բալասան ծաղիկ որ կայ, երամն շատ է,
Սուրբ մեռոնի մակարդն այն է, որ կարդան ի մէջ գրելոյն։
Այն գոհար վարդ ծաղիկն որ կայ. գեղեցկացել պայծառագոյն.
Երբ որ բացուի վերեւ թփին, գեղեցիկ է եւ խիստ սիրուն·
Այն համասփիւռ ծաղիկն որ կայ, ծաղկել ծառով հազարագոյն,
Կոյր աչերուն լոյս կը բուրէ՝. թէ Տէրն տայ ադամորդոյն,
Երկոտասան արմատ ունի. բուսնի երկոտասան տարւոյն·
Ամէն թփին գոյն մի ծաղիկ, մարդ կու մայլի անուշ հոտոյն։
Արքայիկ օձն է թագաւոր. ինքն սպիտակ որպէս զձիւն·
Համասփիւռին կու հետեւի եւ զօրութիւն կ'առնու հոտոյն։
Սալանձորցի սարկաւագ որբ Դաւիթն եմ անգէտ գրոց բաներուն,
Կեանքս նման ծաղիկներուն, որ կու բացուի առաւօտուն եւ չորանայ
մինչ իրիկուն.

Շատ դատեցայ թէ գլուխն առնում ծաղկըներուն,
Ծաղկունք որ զարդ են աշխարհիս. օրինակ երկնից աստղերուն,
Սակաւ ծաղկունքս զովեցի, բազումն մնաց վարպետներուն։

ՕՔՍԻԶ ՏԷՐՏԷՐ

(17-րդ դար)

ԱՌԱՒՕՏՈՒՆ ՔԱՄԻԿՆ

Առաւօտուն քամիկն ելեր, մաղէ զլս,
Քո աչերդ ելեր, կրակ եղեր, դաղէ զլս.
Պուլպուլն ի վարդն հուր է ձգեր, դու հասի՛ր.
Մի՛ թափիր, վա՛րդ, մի՛ թափիր.
Նազլո՛ւմ, մի՛ թափիր։

Առաւօտուն ամպերն իջեր թացըւած,
Քրիստոսի ողորմութեանն լուացուած.
Հայի՜ֆ ափսո՜ս. խորհալթի ձեռքն բացուած.
Մի՛ թափիր, վա՛րդ, մի՛ թափիր.
Նազլո՛ւմ, մի՛ թափիր։

Ղարիպութիւնն եկաւ, իմ սիրտն առաւ, հա՜յ.
Անա՛ զիմ վարդն պաղչէն առին տարան, հա՜յ.
Այնոր համար սուգ եմ մտեր, կուլամ, հա՜յ.
Մի՛ թափիր, վա՛րդ, մի՛ թափիր.
Նազլո՛ւմ, մի՛ թափիր։

Անա ելան արքայութեան հովերն.
Սէրդ այլ մնայ ի յանատակ ծովերն,
Զարկեր չատըր պլուլպուլ վարդին քովերն.
Մի՛ թափիր, վա՛րդ, մի՛ թափիր.
Նազլո՛ւմ, մի՛ թափիր։

Օքսիզ տէրտէրն զայս բանս ասաց իւրեան, հա՜յ,
Անա՛ եկին զիմ բարս առին, տարան, հա՜յ,
Այնոր համար սո՛ւգ եմ առեր, կուլամ, հա՜յ.
Մի՛ թափիր. վա՛րդ, մի՛ թափիր,
Նազլո՛ւմ, մի՛ թափիր։

ԽԱՍՊԷԿ ԵՐԷՑ

(17-րդ դար)

ՏԱՂ Ի ՎԵՐԱՅ ՎԱՐԴԻՆ ԵՒ ԱՆՈՒՇԱՀՈՏ ԾԱՂԿԱՆՑ

Արե՛կ որ պաղչան մտնունք.
Ու վարդ քաղենք.
Ծաղկեցաւ այգին,
Պիւլպիւլն ու տուտի ղումրին
Եղանակեն կանանչ թփին.
Ուրախանան հետ կարմիր վարդին,
Հետ ճերմակ վարդին։

Գունզգուն ծաղկունք եկեալ,
Աւետաբեր եղեն պիւլպիւլին.
Մանուշակ ու հազրվարդ
Մատուցանեն կանանչ թփին,
Ուրախանան հետ կարմիր վարդին,
Հետ ճերմակ վարդին։

Դարչնֆիլ շնորհատեսակ,
Դու նոնոֆար ծաղիկ ծովային,
Հէճվէրտի զիւմպիւլ Հինտի
Տիպ տենչալի կանանչ թփին
Ուրախանան հետ կարմիր վարդին,
Հետ ճերմակ վարդին։

Շառաւիղ շիկնագունիկ.
Դու համասփիւռ ծաղկանց ամիրայն,
Խնկենի լեառն զմուռ,
Շուշան հոտով կանանչ թփին
Ուրախանան հետ կարմիր վարդին,
Հետ ճերմակ վարդին։

Նորատունկ նշդարենի,
Նախածաղիկ գուշակող գարնան,
Լիմոնի, նարնջենի
Գունով ծիրան, կանանչ թփին
Ուրախանան հետ կարմիր վարդին,
Հետ ճերմակ վարդին։

Նունենիք մարգարտաշար
Խիստ զարմանազան,
Համն անուշ, հոտիկն անուշ,
Բան զնուշն անուշ, կանանչ թփին
Ուրախանան հետ կարմիր վարդին,
Հետ ճերմակ վարդին։

Արտուտիկ. ու կարկաչուն
Կարմիր կաքաւ, գարնան ծիծեռնիկ.
Սիրամարգ ոսկի թելով
Նախշուն թեպրով, կանանչ թփին
Ուրախանան հետ կարմիր վարդին,
Հետ ճերմակ վարդին։

Խորոտիկ ու լուսերես
Աղուոր երես, տիպ արեգական,
Բոլորեալ պէտիր լուսին
Եւ ի յայգին. կանանչ թփին
Ուրախանան հետ կարմիր վարդին.
Հետ ճերմակ վարդին։

Համօրէն ծաղկունքն ամէն
Ժողովեցան սիրով ի յայգին.
Ճաշակին զանուշ գինին
Ի թաւ շքին կանանչ թփին.
Ուրախանան հետ կարմիր վարդին.
Հետ ճերմակ վարդին։

Մեղեդիք ու շարական
Ձայնաւորօք տաղ հոմերական
Պար առեալ կանանչ թփին
Ուրախանան հետ կարմիր վարդին,
Հետ ճերմակ վարդին,
Հետ բարեկամաց։

Բառարան. — Թեպուր — փետուր։ Պէտիր լուսին — լիալուսին։

ԵՐԵՄԻԱ ՉԷԼԷՊԻ ՔԷՕՄԻՒՐՃԵԱՆ

(17-րդ դար)

ՂԱՐԻՊԻ

Փործանաւորդ ի պատահմանց մի՛ հոգար․
Փրկել ըզքեզ գըթածն Աստուած՝ մի՛ հոգար․
Փայփայելոյ մեծ է կարողն՝ մի հոգար,
Փառաւորել դարձեալ զփլինարդ՝ մի՛ հոգար։

Փարթամք բազումք աղքատացան, իմ եղբայր,
Փանաքիք շատք հարստացան թ՛ընթերցար,
Բաղդատող միտքդ այժմ հղեր խառվաքար.
Փաղփել զմիտս քո՝ յուսահատիլ մի՛ հոգար։

Փափաք ունիս քո ընտանեացդ՝ ես գիտեմ,
Փաստ ու փարահ երկայն ու կարճ կու լսեմ,
Փինատ կենօք կու տառապիս՝ տեսանեմ,
Փասկայ լինի օր մի զաֆիլ՝ մի՛ հոգար։

Փըրնկա՛լ նեղասրտելն շահ չունի,
Փեռեկել զկուրծդ՝ ցլտել զերեսդ շահ չունի,
Փոստան առնել զանձն քո յօշյօշ շահ չունի,
Փրկանաւոր լինիս օր մի՝ մի՛ հոգար։

Փրկչին մերոյ ըզկատարումն ի միտ ա՛ծ,
Փարասն Յոբայ համբերութեամբն միշտ յիշած,
Փործութիւնք են կեանքս մարդկան՝ մեք տեսած,
Փառաւորք շատ անարգեցան՝ մի՛ հոգար։

Փիլիսոփայք գանկատելով չուեցին,
Փաղագրեցին դառն արտասուօք խրատեցին։
Փարելիք որք տիեզերաց տիրեցին,
Փաղփիոթք չա՛տք մաթ մընացին՝ մի հոգար։

Փըծունաց նաեւ սրբոց միապէս,
Փոթորակք գան ի վերայ յարապէս.
Փա՛րք Աստուծոյ դեղն գիտես թէ այդպէ՛ս,
Փարատեսցէ գլխաւոր ազոյդ՝ մի՛ հոգար։

Փառազմունք մտացդ չիջո՛, պանդուխտ ես,
Փոքրոգիքն նեղաարտին, ղարիպ ես.
Փարթար ղարիպ ծընեալ զամէնքըս գիտես,
Փեզուզ հոգդ այդ ցաւ կու բերէ՝ մի՛ հոգար.

Փափունատիպք տեսաք որ տգեղացան,
Փաղաքչասունք տառապելի ծոց պառկեցան,
Փիլիսոփայք անմտաց դուռն սարկացան,
Փինատ եղեն թագվորողիք՝ մի՛ հոգար։

Փափաքելով շատք՝ զհոգիս ա՛ռ կանչեն.
Փարէ փարէ լինին զկենացն յոյս կտրեն,
Փրփրալով շատք արտմտին ՚ւ անճար են,
Փոյթ ի կախուել ի ծով խեղդել՝ մի հոգար։

Փունջ մանուշկաց քեզ ընծայեմ հոտոտիս,
Փըթըթեցի այս ի սիրտ քո զի սփոփիս.
Փախուստ առնէ զվիշտն քո յիր հրաշից.
Անճառելից հընարն Աստուած՝ մի հոգար։

ՈՂԲ ՏՂԱՀԱՍԱԿԻ Ի ԳՈՒՌՆ ԳԱՆԿԱՏՑԻ

Գանկատ ունիմ ասել ձեզ՝ բարեկամք իմ եւ սիրեցեալք,
Որք եկայք տեսիք զիս՝ անշնչացեալ 'ւ անպիտանացեալ,
Լացէ՛ք լացէք այսօր զիս ողբացէք, զկանաչ արեւս իմ աւաղեցէք։

Կանաչագեղ տնկոյս՝ տերեւալից սաղարթ ձիթենոյս,
Խորշակահար հողմոյն՝ հնչեալ ի յիս խիստ կսկծաբեր.
Գանկատիմ գանկատիմ՝ առ ծնողդ իմ եւ իմ սիրելեացդ։

Ոստովք բարձրաուղէշ՝ ծառս արմաւի որ նոր ընձիւղեալ,
Ի ժամ հասման պտղոյս՝ ի յարմատոյ խլեալ եւ կտրեալ.
Լացէ՛ք լացէք այսօր իմ սիրելիքս որ զիս կարօտեալ։

Այգիս վայելչազարդ՝ ընտիր որթովք բողբոջեալ ծաղկովք,
Կարմրափայլ սպիտակախայտ՝ ճիռ ողկուզացն գեղեցկացեալ.
Աւա՜ղ ասէք՝ աւա՜ղ այս խակակուռթ կտրեալ որթոյս՝ ճմլեալ ողկուզոյս։

Ծաղկափթիթ պարտէզ բուրաստանիս՝ իմ սիրելիքս հոտոյս ըզմայլեալ,
Հեղեղ մահուն խամրեալ՝ եւ խիստ տղմով է ապականեալ,
Ողբացէ՛ք ողբացէք ա՛յ իմ ծնօղք՝ զտունկս բողբոջեալ։

Արեւելք արեւմտից՝ զիս տեսանողքն զիր պայծառացեալ.
Վառվառ ծագելն ի բաց՝ յառաւօտէ արեւս խաւարեալ,
Լացէ՛ք լացէք այսօր իմ սիրելիք զիմ կանաչ արեւս։

Գեղեցկատիպ պատկեր՝ մատաղ հասակս համայնից ցանկալի,
Փոխան պճնեալ զարդուց՝ սեւ սեւ հողով ծածկեցին յերկրի,
Աւա՜ղ ասէք՝ աւա՜ղ վաղակտուր լինձ մանկամեռի։

Գաբրիէլն ակն ի խնդիր՝ պահանջելով զհոգիս ի մարմնոյս,
Տեսն էր ահագնադէմ՝ պապանձեցոյց ի վայրկեան ժամուս,
Դողալով սարսեցայ՝ բերանս կարկեալ յահէ հրեշտակին.
Ցաւագին ուժգին թախմամբ՝ քակտեալ ի բաց զհոգիս խլեցին.

Յաջ եւ յահեակ քննեալ՝ ճարակ առնող ինձ որոնեցի,
Ոչ ոք եհաս օգնող՝ կալանի հզօրք 'ւ ես ապուշ մնացի,
Փափաք կարօտ մնացի՝ վայելչանալ ի սուտ աշխարհի,
Թէ փոքր մի խնդացոյց՝ վերջին աւուրս էր դառն ու լեղի:

Սիրելեաց բարեկամաց՝ այնքան սիրուն էի նազելի,
Ակն ունէին ի վերայ իմ խնդալ ի բարի,
Այլ ճար չունիմ դառնալ կամ տեսանել ի յաւիտենի,
Խղճացէ՛ք խղճացէք՝ ճարակ չունիմ, յամէն զլմաց լացէ՛ք ողբացէք.

---

* * *

Այբն ասէ՝ Ա՛յ մարդ լըսէ զիմ գանգատնիս,
Աշխարհս է արտասունք լի թէ լաւ նայիս.

Բարունակդ որ ծաղկեցաւ յայգի երկրիդ.
Ըզպտղոյն ճաշակելոյ յումետ սրտիդ։

Գարուն էր տեսքն ու շարժմունքն յաստվորիդ,
Գեղաղէշ մատաղ հասակն դէմ աչերիդ։

Դողալով սայվան յօժար կայիր հոգիդ
Դղրդէր փոշի տեսնուլն վերայ նորա դղըրդէիր։

Երանի եւ աչք ի լոյս ասէին այլք,
Այդպէս որդոյդ ի կատարմանն որ եւ սպասեալք։

Ձեռայիր զորդիս որդոց քոց տեսանել,
Եւ զթոռնիկ նոր տեսանել նազով գգուել:

Է՞ր էիր մեծ տագնապաւ յոր հարսանեաց,
Զթագն ու զպսակն համբուրելոյ փափաք սրտանց։

Ընդ ամէն հարսնեւորաց դու խնդալոյ,
Ասել ինծ պարտ՝ յոր ձեր խնդման ես խաղալոյ:

Թագ կապել յեկեղեցի մեծարելոյ.
Ուրախ լեր՝ ընդ հարսնացեալըն լըսելոյ:

Ժամանեաց օրըս զուժի եւ ողբալոյ,
Փոխանակ երգոց պարուց լալկան գալոյ:

Իմ որդի է՞ր պակասիս տանէս մերոյ,
Ի՛նչ փոլթ է այս տանց մերոց հանդիպելոյ:

Լացցեն երկինք ՚ւ երկիր ընդ իս անմխիթար,
Վշտակցեալ բարեկամք մեր, ցաւս իմ դժար:

Խռովեցաւ անձն իմ եւ սիրտս ի խոցոտման,
Խարշատին լեարդս փորս եւ աղիքս ի զալարման:

Ծածանին տե՛ս ըզծիածան մազերն դեղձան.
Փոխանակ խատիֆանին զազաղ եղան:

Կոհակք ալեացն ծով ի ծփման 'ւ եւ տատանման.
Փոխան զարդուց փեսայութեան կապեն զպատան։

Հանուրք փոխան աչք ի լուսի դիմօք տխրան,
Գլուխդ ողջ լիցի, չիք ողջութեան ինձ այս նշան:

Ջեռինն շնորհաց մատանց շահուցն զարմանազան,
Այժմ խափեն ի հող մահու յաւէժական:

Ղամբար իմ տանս՝ որ շիջաւ խաւարական,
Այլ ո՞վ որ ինձ մխիթար, կեանս իմ հարամ:

Ծաշա՜կ է այս դառնութեան աղամորդոյս,
Իմ եղբա՛յր, արտիդ համբեր տուր այս պահոյս։

Մեզ մի է. տե՛ս. մուտ եւ ելն հաւասարակաց,
Մեք առ նա եմք երթալոց, նա մեզ անդարձ։

ՅԱդամ, տե՛ս, վասն Աբելի թէ որքան խոցվաւ,
Ի վերայ կրտսերն Սէթայ մխիթարուաւ:

Նայեա՛ զՅովսէփ՝ հօրն Յակոբայ որ սուգ տուաւ,
Ժամանակաց եւ սփոփութեան հանդիպեցաւ։

Շիրին լալէն սեւ տաղն ի սիրտն որ տնկուաւ,
Մինչ ի մաշումն անել՝ թէպէտ օրինակաւ։

Ո՞րպէս կարաց կոյս Մարիամն ի համբերել,
Զիւր միածինն ի խաչ տեսեալ 'ւ ի մահ հասել։

Զարչարանօքն երբ դառնանայր խոր հառաչէր,
Ի դէմ աչացն հեղուլն արեանն խիստ կսկծէր։

Պինդ էր թէպէտ յոյսն յարութեանն որ դիմանէր,
Զմահն որդոյն զհոգին տալոյ ինքն յօժար էր:

Զուր խնդրելն զորդոյն լսէր. ա՜խ կու գոչէր,
Մեռայց ընդ քեզ Աստուածորդիդ՝ աղաղակէր:

Ուահին այնմիկ եւ մեք ճամբորդ. եղբա՛յր զիտեա՛,
Ումետ տա՛ւր դու քո սրտին եւ մխիթարեա՛:

Սէրն ու վայելքն աստվորիս անցաւոր է,
Գործք բարի հետ մեզ երթայ, ա՛յն թոշակ է:

Վարդապետ մեզ մեր նախնիք են. զգերեզմանսն տե՛ս,
Զքո ծննդքն եւ զծնեալքն ի քէն պակասեալ տե՛ս։

Տէրն տայ քեզ համբերութիւն յոյս եւ հաւատ.
Զքո որդին ի դասս սրբոցն տեսանուս զուարթ.

Րոտեալ ընդ մանկանցն Եփեսոսի Բեդղահէմի,
Յաւիտեան փառացն անանց պսակեցի:

Յաւալից զմայրն եւ սփոփեա այսու յուսով,
Վա՛յ ծընողին, զի՛նչ արասցէ դառն կսկծով:

'Ի խաչ զորդս որ զորովով միշտ գգուեալ է,
Բազկաբարձ հազար նազով որ սնուցեալ է:

Փառք տուէք տուողի նորա մեծ զոհութեամբ.
Զի Տէր եւ եւ Տէր էառ մեծարութեամբ:

Քրիստոսի պըսակողին զարդարս փառօք,
Փառք եւ պատիւ այժմ եւ յաւէտ հոգենուագօք.

ՍՏԱՄՊՕԼՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ։

ԳՈՎՈՒԹԻՒՆ ՍԱՐԱՅԻ ԱՐՔՈՒՆԻՈՅՆ, ԵՒ ԸՆԾԱՅԱԲԵՐԱՑՆ ՅԱՇԽԱՐՀԱՑ. ԵՒ ԴՐԱՆՑՆ ՎԵՑԻՑ Ի ԾՈՎՈՒ, ԵՒ ԴՐԱՆՑՆ ՎԵՑԻՑ Ի ՑԱՄԱՔԻ. ԵՒ ՏԻՎԱՆԻՆ Ի ԳՈՒԲԲԷ ԱԼԹԻՆ. ԵՒ ՎԱՍՆ ՄԻՋՈՅ ԱՊԱՐԱՆԻՆ ՀԱԿԻՐՃ ԲԱՆՔ։

Կացցուք փոքր մի աստ տեսցուք՝
Զպալատս մեր արքունական,
Ի կողմունս յերիս դիտէ՝
Որ ի ծովու պարունական։

Զարեւմուտս որ ընդ ոտիւք՝
Քաղաքն է լիք զհասակ երկայն,
Գլուխն արեւելք ի ծեւ՝
Որ դարպաս է արքունական։

Զմին ակն ի հիւսիս ձգէ՝
Անդիմանն կայ Ղալաթիան,
Միւսովք ի հարաւ հայի՝
Զքէշիշ տաղ եւ զԲիւթանիան։

Երէսն դէպ ի յԻւսկիւտար՝
Քաղկեդոն ընդ Նեկոմիդայն,
Միւս կողմամբ ի ծով Պոնտոս՝
Սեաւ յորջորջեալն Ղրիմ մինչ Ռուսայն։

Ծովերս սպիտակ եւ սեաւ՝
Յորդորմամբ կան ի յընթացման,
Սոյն պալատիս զոտոք զան՝
Ըզփարեալք եւ անդրադառնան։

Անձինք ի միջի ճոճին՝
Եւ ճոխան ընդ պարտէզ Հաս Պաղչան.
Աջ ոտն է ախոր գափին՝
Եւ պաղչայ գափին ձախոտան։

Դարձեալ խաչանիշ տեսցես՝
ԶըՍպիտակ եւ զՍեաւ ծովակոչման,
Եւ զծովս Գալաթիոյ՝
Նիկոմիդային յանդիման.

Արքունիքն վերադիտէ՝
Ցարեւմուտս եւ յարեւելեան,
Երեսքն հարէ մին հիւսիս՝
Ի հարաւ մաթպաղ հաս օտան։

Ծագէ ի ծագ ըզքաղաքս՝
ԶՂալաթայ եւ զՔեաղըտխանեան,
Գանձ տուն Իֆթարիէ քեօշկ՝
Ցարեւելս ի հարաւ դիտման։

Ընծայաբերք բազմութեանց՝
Ի սպասու պատրաստ զան զնան,
Ի հեռաստանէ կղզեացն՝
՚Ի ի մօտոյ զբարլեան համայն.

Ցեգիպտոսէ ըզշէքէր՝
Ալաճէք հասիր եւ քըթան.
Բըրինձ ի Նիլուս գետէ՝
Եղէգն եւ զահվէն եւ հինան.

ՅԱղէքսանդրու Եաֆայու՝
Մէջ ՚ւ եզերս որ ի յովկեան.
Ելին նաւուք բեռնաբարձք՝
Միշտ ի սա արագեալ փութան.

Եւ յանծանօթ աշխարհաց՝
ԶԹուրֆանտէն բերեն արմաղան.
Եւ Ֆրանտրայու ըզլօնտրան՝
Ցընկլթէրայ ըզլօնտրինան։

Ի Վէնէտիկոյ նամ տիւրպին՝
Թուղթ պիլլօր եւ զհայելին այն.
Բերեն զի դիտէ ի յայնմ՝
Զուարճացի հարսըն պատուական.

Ընծայեն ըղխիթային՝
Եւ զհարքն զՇամլիոն եւ զտիպան.
Զարդարեալ զգեղեցիկ՝
Ցանկալի զհարսըս աննըման:

Ներկքն գոյնզգոյն ծաղկեայ՝
Նըկարել զանեակ զօթեւան.
Ի նկատել զյօրինուածն՝
Ուրախացի հարսս ազնուական,

Ի պարսից ղլպակ բեհեզ՝
Սէրասէր կերպաս եւ տիպան.
Զարդերք յոտից մինչ ի գլուխ՝
Պերճացնել զհարսս սիրական:

Ի Տանձկայէ քէհրիպար՝
Ծինիվիզ մուսա գայ մէրճան,
Մարգարտեաւ ի հրմուզէ՝
Ճոխացնել զհարսս վայելչազան:

Հնդկաց թանաուխ մուպատիլ՝
Հիմայի սէվայի ընծայն.
Ոսկեթէլ զար մէնտիլօք,
Ըզգլխով հարսին են ըսփըռման:

Հայտարապատ եւ փէքօ՝
Փեթէն եւ հավայ պէտէխշան,
Լալակն ու գոհար բիւրղիւ՝
Աղերսեն գլխոյն խատիճյան:

Ուտ միսկ 'ւ ասըլպէնտ 'ւ ամպէր՝
Լիբանէս կնդրուկ զանազան,
Քաղցրահոտ ծխանելօք՝
Զուարթացնեն զհարսս մեծարական,

Հինտ պահարաց ի Փրանկացն՝
Ըստ պիտոյից գաղջմէջ եւ ջերման,
Զովանալ եւ ջերմանալ՝
Սիրտ հարսին ի պարարտութեան.

Ի Մօսկով յերկրէ մուշտակ՝
Խայտատուն վաշագն աննըման։
Կեօճէն գագում զէրտէվայ՝
Եւ սամուրն հարսիս պատուական,

Ցերկնից ներքոյ սա չըքնաղ՝
Նոր Հռոմ անուն փափկութեան.
Սպիտակ մարմին գեղապանծ՝
Ոչ ոք էր աննմանիս նըման։

Օրիորդք եւ մէշալթէք՝
Թագաւորք հարսիս պաշտաման.
Համայօրինեալ զարդուք՝
Բազմասեռք գոլով փափաքման։

Աւաղ սուրբ քօղին ցելման՝
Ներքինի կարծեալն զաստրն ազգման,
Զկոյսըս արատեաց հնարուք՝
Որ յառակս աշխարհի առան։

Որպէս զքաղաք մի տեսցես՝
Զպալատս որ արքունական,
Բազմ յարկօք եւ գահոյիւք՝
Ի մէջ գոն պարտէզ եւ պուստան։

Ծովակ ի միջի հաւուզ՝
Մինչ նաւակ մը անդ ընթացման
Ուռամբ պըղպըջեալ հուպապք՝
Զի ալին գալին էր տոլման։

Զընարահար ՚ւ երգողք զուհրապք՝
Զեղուլին անդ ի պարն բոլորման.
Ահա ցնծայ ծովն ու ծփայ՝
Ընդ ջրոյ գոչմամբ յորդորման։

Սուլթան Իպրահիմն առձեռն՝
Ի նաւակն նստեալ զղեկն վարման,
Գարա վիքիլի քիրման՝ սըխրալեաց՝
Զըքնաղ զգործն ցուցման։

Ոչ էր ի ծովն ըզմարիտ՝
'Ի այլ փոքր ծուկն քէֆալ եւ դալգան,
Այլ համակ նոր լինն տեսիլ՝
Թէ նմանեալ ի լեւիաթան,

Զըքնաղ մաքրուհի ձկնորսք՝
Անդ գեռմամբ ընկթացեալ փուլթան·
Պէսպէս ցանցիւք եւ վարմօք՝
Ընդունել խըլել ապաջան,

Իւրաքանչիւր անդ զինեալ·
Ցըմքռնումն ճարտարին վառման,
Զպտուղն որսոյն վայելեն՝
Ցարքայէն զպաճկն յաղթական:

Ի ծովեզերս եւ զահոյք տարորոշք՝
Շինեալք զանազան·
Եւ դրունք ի ցամաք՝
'Ի ի ծով՝ երկաթեայ զօլ երկոտասան:

Բառարան.— Փանաքի — աղքատ, ոչինչներ: Մար — զարմանք: Փարէ-փարէ — կտոր-կտոր: Սայվան — վրան, հովանոց: Խալիճան — պատկ:

ՍԱԴԱՂԱ ՊՈՌԵՑԻ

(17-րդ դար)

ԲԱՆՔ ԵՐԿՈՒ ԵՂԲՕՐՆ ՈՐ Ի ՄԵՂՐ ԹԱՂԱԾ ԵՆ ԵՂԵՐ

Ականջ էրէ՛ք եւ լսեցէ՛ք,
Մարայ ի վեր տամ ձեզ խաբար.
Մըր քաղաք դարպաս մի կայր,
Որ յողջ ալամս ըսկի չկայր:

Երկու եղբայր ներս կու կենին,
Հօրէ մօրէ սիրուն եղբայր,
Պստիկն խիստ էր իմաստուն,
Ջոչն խելօք. մտօք ճարտար:

Այն անիծած պիղծ սատանայն,
Զսիրուն եղբայրն արար օտար.
Զմեծ եղբօր սիրտն որոշեց.
Թէ՛ սպան զքո փոքրիկ եղբայրն:

Երբ մեծ եղբայրն որ զայն լսեց,
Զփոքր եղբօր փողպատն չառ.
Դրկեց զեղբայրն, զետին էցիր,
Զդանակն ի դուրս քաշեց ճարտար:

Զխս թող. երթամ երկիր օտար.
Մուլք ու մէրեթն թող քեզ մնայր,
Վաղն տեսնիս երկու եղբայր,
Սիրտդ ի փորիդ առնու զալար:

Նա ջոջ եղբայրն կանչեց, ասաց.
-- Քեզ տի սպանեմ, որ չկայ ճար:
Նա հրամանքն այն Աստծոյն՝
Հզմինդրն ի պատըն խօսեցաւ:

— Աղէկ կտրի՛ճ ու դարխլ դոստ,
Ու գեղեցիկ, ու խիստ ճարտար,
Քիչ մը համբեր տո՛ւր քո սրտիդ,
Ու իմ խաթըրս էրա նաղար:

Մըըր քաղաք սուլտան ի ես,
Ցոր յողջ աշամս ըսկի չկայր,
Ես ալ քառասուն բերդ ունի՛ի,
Ցամէն բերդի քառասուն հազար:

— Քեզ տի սպանեմ, որ չկայ ճար,
Արիւն հըթա քո ծոցն ի վայր.
Քեզ տի սպանեմ, սիրուն եղբայր,
Մուլք ու մէրէթն ինձի մնայ:

Նա փոքր եղբայրն կանչեց՚ւ ասաց.
— Ցէ՞ր կու սպանես զիս զինահար.
Ցէ՞ր կու սպանես զիս, մեծ եղբա՛յր,
Այս անցաւոր մլքիս համար:

Քառասուն ոսկի աթոռ ունի՛ի,
Ամէն գրած ի չարէչար.
Քառասուն աշխե որդի ունի՛ի,
Ամեն կանգնած ի չարէչար:

Ես այլ հանցեղ բազնիք մ՚ունի՛ի,
Որ յողջ աշամս ըսկի չկայր.
Ձայն որ պատերն, որ քեզ ասեմ,
Ամենն զուռն էր ու ճոհար:

Ի փայտի տեղ եւ յեղեգան՝
Մոմեր վառած ի չարէչար.
Երբ որ գլուլայն յիւրմէն քաշէին,
Նա վարդէջուրըն կու ցօղայր:

Օր մի ելայ, բաղնիս գնացի.
Նա մահու ցաւըն զլխ չառ.
Ելան, ինծ փայտէ ծի բերին,
Ու յոտնէն մէկ մի չկայր:

Առին ըզլխ, վերայ դրին,
Գերեզմանիրն առին վտար,
Թասուն տարի հողըն կացի,
Ի հետ հողոյն ի հաւասար:

Թասուն տարի փողոց կացի.
Հավըն կու տայր ի տարէ տար,
Օր մի ճարտար շինական կայր,
Աղբ կու տանէր արտին համար:

Ձխէցի կտորն ի վեր ելեալ,
Ի յարտն ի վայր էրար վտար.
Թասուն տարի յարտն կացի,
Խոփըն կուտայր ի տարէ տար:

Օր մի ճարտար բնոց մի կայր,
Հող կու տանէր կղմու համար.
Տարաւ ու զլխ կղմինր շինեց,
Այս քու հոր դարպասիս համար.

Օր մի ամպեց, կարկուտ եկաւ,
Զմարմին ի ծոմս էտար վտար,
Թասուն տարի ծովըն կացի.
Ալին կուտար տարէ ի տար:

Օր մի ճարտար բրուտ մի կայր,
Ցաւազ տանէր կարսի համար.
Տարաւ ու զլխ կարաս շինեց,
Գինի լցնէր ի փողս ի վայր.

Թասուն տարի կարաս կացի,
Ի յանց ու դարձն առա դաղար.
Օր մի ընկայ ու կոտրեցայ,
Ի դուռն ի դուրս փարթաւ էրար:

Քառասուն տարի պատս եմ կացեր.
Հետ քարերուս ի շարէշար·
Աղջէկ կտրիճ ու ղարիպ դոստ,
Ու գեղեցիկ ու խիստ ճարտար։

Ցէ՞ր կու սպանես զքո դառն եղբայրըն,
Այս անցաւոր մլքիս համար.
Վաղն տեսանես երկու եղբայր,
Սիրտդ ի փորիդ անու գալար։

Երբ մեծ եղբայրն որ զայս լսեց,
Զփոքր եղբայրն ի վեր եկեալ.
Գրկեց, զերեսըն համբուրեաց՝
— Զայս սատանայն հետ մեզ արար։

Ա՜յ Պոռեցի դու Սաղաղայ,
Խօշ ես աներ զքանիս ի շար,
Սատուած ըզկեր մեղքըն թողու,
Ձեր լսողացըն հաւասար։

ՊԵՏՐՈՍ ՎԱՐԴՊ. ՂԱՓԱՆՑԻ

(17-րդ դար)

Պայծառ արփին արդ բարձրացաւ,
Կարմիր վարդին ոստ կակղեցաւ,
Հալման սառին ժամ է արդէն,
Տաղման ծառին ժամ է արդէն:

Եկնէ հաս բարեկենդան,
Բաղցրիկ գարնան դրունք բացաւ.
Ծնունդք մարեաց արձակեցան,
Զինման գառին ժամ է արդէն:

Տալ զքաժին ի փշրանաց,
Լնուլ զծոցս տնանկաց.
Սփռել կարօտ խեղճ աղքատաց,
Տուր զձեռին ժամ է արդէն:

Բամեալք եղբարք ի միասին,
Առնուլ զբաժակ գինւոյ թասին,
Եւ ամոքել մարմնոյ մասին՝
Կեանքս տառին ժամ է արդէն:

Ուրախութեամբ ուտել զհաց,
Զուարճանալ անուշ զինեաց,
Վարել զկեանս ընդ սիրելեաց,
Զսուրբ դասն ժամ է արդէն:

Սիրել, ներել աշակերտաց,
Կոչել զդասս երաժշտաց,
Ունկն դնել եղանակաց,
Բաղցրաբանել ժամ է արդէն:

ԱՇՈՒՂԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հայոց Գրականութեան զարգացման ընթացքին մէջ, որքան 13րդ դարուն ծաղկող աշխարհաբար գրականութիւնը բացառիկ կարեւորութիւն մը կը ստանայ, նոյնքան ուշագրաւ դարաշրջան մը կը բացուի Հայոց գրական շարժման մէջ 17րդ դարու վերջերէն և 18րդ դարու սկիզբէն սկսած, որ կը շարունակուի մինչև 1850—1880 թուականները, երբ արդի աշխարհաբարը (Արեւելեան և Արեւմտեան) վերջնական կերպով կը դառնայ գրական լեզու մը, համահայկական գործածութեամբ:

17րդ դարու վերջերուն, ինչպէս մատնանշած ենք մեր Ցառաջաբանին մէջ, ճիգեր կը թափուին վերակենդանացնելու անկման դատապարտուած գրաբար լեզուն: 1720—1750 թուականներուն թէ հայ վանքերու և կեդրոններու ջանքերը և թէ մանաւանդ Մխիթարեան Միաբանութեան աշխատանքները կը պսակուին մեծ յաջողութեամբ և գրաբարը կ'ունենայ իր նոր մեծ վերելքը: Սակայն գրաբարը կը մնայ գլխաւորաբար ուսումնական կղերականութեան սեփականութիւնը և կ'արտադրէ կրօնական-եկեղեցական և պատմական գրականութիւն մը, հեռու աշխարհիկ և առօրեայ կեանքէն: Կեանքը, սակայն, իր պահանջներն ունէր և ապրող հասարակութիւնն ալ իր խօսած և ըմբռնած լեզուով իր ուրախութիւններն ու վիշտերը կ'ուզէր արտայայտել: Այս պայմաններուն մէջն է, որ գրաբարն ու աշխարհաբար լեզուները իրարմէ աւելի կը հեռանան և իրարմէ անկախ ուղիներով կ'ընթանան: Տուժողը կ'ըլլայ աշխարհաբար լեզուն: Նախկին դարերու մեծ տաղերգուները այլեւս երեւան չեն գար Հայոց Գրականութեան մէջ: Ուշագրաւ դէմքերը գրաբարեաններն են և ազգային մտաւորական ամբողջ ճիգը լարուած է այդ ուղղութեամբ: Անտէր և անղեկավար աշխարհաբար լեզուն կը մնայ ժողովուրդի սեփականութիւնը և անոր ծոցէն ծնած աշուղներն են, որ հին գուսաններուն տեղը բռնելով, կ'արտադրեն երգեր և կ'երգեն ժողովուրդին հասկնալի լեզուով:

Նաղաշ Յովնաթան նշանաւոր բանաստեղծը իր ստեղծագործութիւններով ծանօթ է և կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ մեր արժէքաւոր տաղերգուներու շարքին մէջ: Նաղաշ Յովնաթան 17րդ դարու վերջերուն, կարելի է ըսել վերջին ականաւոր տաղերգուն և միեւնոյն ժամանակ առաջին աշուղն է որ նոր շրջան մը կը բանայ աշուղական գրականութեան: Նաղաշ Յովնաթանէն յետոյ Պաղտասար Դպիր, Ղունկիանոս Էրզրումցին և ուրիշներ գրած են տաղեր, առանց մեծ բան մը աւելցնելու հին տաղերգուներու վաստակին վրայ. բայց այդ բանաստեղծներն ալ ժամանակի ազդեցութեան տակ մղուած են արտադրելու տաղեր, թրքական և պարսկական եղանակներուն յարմարցուած, որպէս զի երգուին երգիչներու կողմէ:

Նաղաշ Յովնաթանի երգերը գերազանցապէս աշխարհիկ կեանքի ապրումները կը դրսեւորեն և կրօնական կաշկանդումներէ զերծ են: Ուրախութեան, խնճոյքի, սիրոյ և գինիի երգեր են ատոնք, որ կեանքն ապրելու հաճոյքը կը փառաբանեն քնարական զեղումներով: Այսպիսով կրօնական, եկեղեցական և մասամբ մըն ալ ազգային ապրումները բաժին կը մնային գրաբար գրականու-

ՆԱՂԱՇ ՅՈՎՆԱԹԱՆ

(17-րդ դար)

ՏԱՂ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ ՍԵՂԱՆՈՅ

Եկայք այսօր ժողովեցէք, ընկերք միաբան,
Պարկեշտութեամբ բազմիլ սեղան, եղբայրք պատուական·
Զուարճանալով արասցուք սէր եւ բարեկենդան,
Ուրախութեամբ եւ խընդալով խմեմք գինի ցընծալով։

Փա՛ռք Քրիստոսի որ սեղանոյս զմեզ արար արժան·
Թընկեր թասերըն շարեշար գինի զանազան·
Մէկըզմէկի մօտ խմեցէք՝ հոտ առէք մազան·
Ուրախութեամբ եւ խընդալով խմեմք գինի ցընծալով։

Մեր առջեւըն կանանչ պաղչա ծաղկունք եւ չիման,
Աստուածազարդ սեղան եղեալ աչաց յանդիման,
Անցեալ օրին օր չի հասնիլ՝ կ'եղնիք փոշիման·
Ուրախութեամբ եւ խընդալով խմեմք գինի ցընծալով։

Պարտիմք աշխատողացն ողորմի տալ մէկ բերան,
Տաղեր կանչել կարաս բանալ եւ կախել բիրեան·
Աշխարհիս մալըն կու մնայ աշխարհիս վերան.
Ուրախութեամբ եւ խընդալով խմեմք գինի ցընծալով։

Ձենզ աղաչէ հող եւ մոխիր Նաղաշ Յովնաթան,
Թասըն խմեմք մէկ ողորմի ասացէք իւրեան,
Տէրըն Քրիստոս մեզ օգնեսցէ յաւուր յայտնութեան·
Ուրախութեամբ եւ խընդալով խմեմք գինի ցընծալով։

ՏԱՂ. ՍԻՐՈՅ

Այսօր ծագեցաւ նոր արեւ,
Իմ սիրելին ետ լինձ բարեւ,
Սրտիս բուսաւ կանանչ տերեւ.
Նազանի, ման ղարիբ ամ, թօրմա ղա՛նըմ, աղա՛մ, սուլթանըմ։

Որ այդպէս սէր ունիս վարար,
Ապա է՞ր լինձ չարիր խապար,
Նոր իմ սիրտըս ընկաւ ղարար.
Նազանի՛, ման ղարիբ ամ, թօք մա ղա՛նըմ, աղա՛մ, սուլթանըմ։

Դու որ եկիր իմ սալամըն,
Առի քաղցըր խօսքիդ համըն,
Ձեռնէս վէր ընկաւ ղալամըն.
Նազանի՛, ման ղարիբ ամ, թօքմա ղա՛նըմ, աղա՛մ, սուլթանըմ։

Զարդարվել ես զառ զառբաֆով
Դու լինձ քանի՞ պահես խաբով,
Շամամներըդ ծեռնիս չափով.
Նազանի՛, ման ղարիբ ամ, թօքմա ղա՛նըմ, աղա՛մ, սուլթանըմ։

Գընանք բանանք պախչի դուռըն,
Դէպ ի ծոցըդ մեկնեմ կուռըն
Դու ծաղիկ քաղէ՝ ես նուռըն.
Նազանի՛, ման ղարիբ ամ, թօքմա ղա՛նըմ, աղա՛մ, սուլթանըմ։

Պաղչի մէջըն մեկնենք խալի,
Սեղաններ՝ գինւոյ սուրահի.
Պագ տուր, որդիդ Աստուած պահի։
Նազանի՛, ման ղարիբ ամ, թօքմա ղա՛նըմ, աղա՛մ, սուլթանըմ։

Վարդըն ծըգեցիր մէջ գոգիս.
Չի լինի ծեռս ծոցէդ ջոկիս,
Թող հուպ տամ, մի՛ առնես հոգիս.
Նազանի՛, ման ղարիբ ամ, թօքմա ղա՛նըմ, աղա՛մ, սուլթանըմ։

Կարէն հետ ծաղիկ ծըգեցիր
Թասըն դէպ լինձ մօտ խըմեցիր.
Ցոյլաթան սիրով այրեցիր.
Նազանի՛, ման ղարիբ ամ, թօքմա ղա՛նըմ, աղա՛մ, սուլթանըմ։

ՑԱ.Ղ. ՄԻՐՈՑ

Նոր գարուն է, հընչեաց հարաւ,
Իմ սիրելոյն խիստ եմ ծարաւ,
Այսօր տեսայ՝ խելքըս տարաւ.
Աչքըս ելաց, խելքըս գընաց.
Խի՛ստ եմ կարօտ, լինա՛մ արա, երեսըդ բա՛ց:

Աչքերըդ է շամսի ղամար,
Կապել ես մուրասայ քեամար.
Քանի՛ մէկ պագ տալոյ համար՝
Ինձ պահես եաս, քարէքար սաս.
Այս գիշեր դուռըն բաց թողեմ՝ մեր տունըն գաս:

Ղալամ ունքերըդ կու խաղայ,
Կու տեսնեմ սիրտըս կու դողայ,
Կարմիր երեսդ կու շողշողայ.
Բանդիւա՛ն եմ, ինչպէ՞ս անեմ,
Հոգի՛դ սիրես, ինձ մէկ պա՛գ տուր, քեզ ղուրպան եմ:

Առաւօտուց վարդ կու քաղես.
Ինձ լաց կ'անես՝ դու ծիծաղես
Թէ մեր տունըն գաս՝ ինձ ղօնաղ ես.
Հազա՛ր բարի, ինձ մօտ արի՛.
Բարեւ չես տալ, խապար չեմ թէ քեզ ի՞նչ արի:

Յաւոտ սիրոյդ ես հիւանդ եմ.
Ես քան ըզքեզ տարտիմանտ եմ.
Նազլո՛ւ, ես սի՛րտըս ո՞նց քանդեմ.
Սիրական ես, պատուական ես,
Մաթ կու մընամ թէ չէր նահախ ինձ կու սպանես:

Ես մայիլ եմ ծով աչքերիդ,
Սուսամբար կայ մէջ վարսերիդ.
Կու նայիմ խալ խալ պատկերիդ.
Ապուշ մընամ, ծեռաց գընամ,
Ծիծաղելով աչօք կ'անես՝ կու զարմանամ:

Լաւ է քո պարոն կենդան չի,
Քեզ տեսնողըն ո՞նց ամաչի.
Բանի քո ըսկեսուր տան չի.
Ե՛կ այվանըն, բե՛ր սեղանըն,
Քեզ հետ խըմի տաղեր կանչի Յովնաթանըն:

ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ

Պատկեր մի տեսի լուսնի նըման,
Աչքերըն պայծառ արեգական,
Ունքերըն կամար՝ խիստ պատուական.
Կու սիրեմ, զա՛լում, զա՛լում։

Սաչերըդ ռեհան եւ սուսամբար.
Ծոցէդ հոտ կուգայ մուշկի ամպար.
Վըզէդ կախել ես հէքալ զամպար.
Կարօտ շա՛տ ունիմ, զա՛լում.
Թող մէկ համբուրեմ, զա՛լում։

Բոլոր խալ ունիս, սիահ ծամեր
Մատուներըդ բարակ թափած մոմեր.
Դու քո ձեռօքըն թաս մի՛ խըմեր,
Ես կուտամ, զալո՛ւմ, զա՛լում,
Մայիլ կու մընամ, զա՛լում։

Ձեր կըտերըն ծաղիկ ես վարել,
Խնձորի մէջըն մեխակ շարել,
Ուղարկել ինձ շատ բարեւ արել.
Դու լէյլի ջընուն, զա՛լում,
Ես եղէ մէջնուն, զա՛լում։

Ինձ հանեցիր իմ գործ ու բանէն,
Թամաշա կ'անեմ մեր այվանէն,
Ձես թողուլ հեռանամ իմ տանէն
Քանի ես սաղ եմ, զա՛լում,
Քեզի ղուլթաղ եմ, զա՛լում։

Քո ձեռօքըն մէկ գիր ես գըրել,
Մեխակ եւ շաքար մէջն լըցել,
Ես հիւանդ էի՝ մէյլիս գըրել.
Ողջացայ, զա՛լում, զա՛լում,
Հիշտացայ, զա՛լում, զա՛լում։

Ասել ես թէ նա որ Նաղաշ է.
Գիտէ որ ունքերս ղարաղաշ է,
Սաէ՛ք սուրաթիս նըման քաշէ.
Քաշել եմ, զա՛լում, զա՛լում,
Մաշվել եմ, զա՛լում, զա՛լում։

ՑԱՎ, Ի ՎԵՐԱՅ ԳՈՒՐՋԸՍՏԱՆԱՅ ԳՕԶԱԼՆԵՐԻՆ

Գովեմ սըրտիւ ուրախական
Թիֆլիզ քաղաքըն պատուական.
Յոյժ գեղեցիկ են սիրական
Գուրջըստանայ գօզալներըն։

Ինքնագոյ ջերմեռանդ համամ,
Միջի խաթուններըն թամամ,
Սիպտակ բօղազ, բոլոր շամամ,
Վըրացստանայ արմաղաններըն։

Կարմիր երես նըման վարդի,
Ինչպէս ծաղիկ ծաղկազարդի.
Ուշ ու խելք կու տանին մարդի,
Գուրջըստանայ գօզալներըն։

Պալամ ունքեր կապած կամար,
Աչքերըն վառ շամսի ղամար,
Կապեր են մուրազայ քեամար
Վըրացստանայ արմաղաններըն։

Վարսերըն պատտայ ոլորած,
Երեսըն լուսին է բոլորած:
Շատ մարդ է տեսած մոլորած,
Գուրջըստանայ արմաղաններըն։

Տեսօք են ամէն հասարակ,
Պօյն ու ջամալն է մուբարակ.
Բատանըն լայն, մէջքըն բարակ՝
Վըրացստանայ արմաղաններըն։

Զօրեղ ազգին պարթեւական
Զարմ եւ ժառանգ արքայական.
Արժանի թագաւորական,
Գուրջըստանայ գօզալներըն։

Մէջլիս նըստեր սազով դամով։
Լեզուն քաղցըր, խոսքըն համով,
Գինի խմեն ոսկէ ջամով,
Վըրացստանայ արմաղանները։

Սիրամարգի նըման քայլին,
Տեսողքըն զարմանան մայլին.
Աստղանըման գունով փայլին
Գուրջըստանայ գոզալները:

Հագել են ղումաշ ու խարայ,
Ունեն շատ ղարաւաշ ծառայ,
Խիստ են կանանչ թազայ թառայ,
Վըրացստանայ արմաղանները:

Ատլազ են հագել հաւասար,
Սամուր վալափուշ սարքսար.
Ամէն պարոն են աղասար,
Գուրջըստանայ գոզալները:

Ես Նաղաշ եմ, մեղաց ծով եմ,
Նոցա սիրովըն զինով եմ.
Խապար չեմ թէ ի՞նչպէս գովեմ
Վըրացստանայ արմաղանները։

ՑԱՂ ՄԻՐՈՑ

Լուսնի նման պայծառ երես բոլորած,
Ես մընացի կարօտ համբուրից համար.
Վարսերդ ոսկի թելի նըման ոլորած.
Ես մընացի կարօտ ետ տալոյ համար:

Ունքերըդ կապել է կամար կորակով,
Աչքերըդ վառել է պայծառ ճըրագով,
Ախտո՛ս որ ծածկել ես բարակ լաչակով.
Ես մընացի կարօտ տեսնելոյ համար։

Ծոցիդ շամամները խիստ է նորահաս.
Վախեմ թէ թառամի. շատ մի կենար պաս.
Թէ ինձ նըշանից չըտաս՝ ընկնես պատուհաս.
Ես մընացի կարօտ ձեռք տալոյ համար։

Մէջքըդ նազլու բարակ՝ աղէկ լաւ պաղան,
Վախեմ թէ գիրկ աճէ նաշի մարդնաղան,
Քեամար էլ ես կապել՝ տունըդ ա փաղան.
Ես մընացի կարօտ գրկելոյ համար։

Բերանդ կարմիր գինի, լեզուդ համեղ նուշ,
Դու մինակ կու խըմես ու կ՚անես անուշ,
Նաղաշըն թողել ես ծարաւ ու բէուշ,
Ես մընացի կարօտ խօսելոյ համար:

ՑԱՂ, ՍԻՐԱՑ

Թաղաք ես Խուլթայի Մուսքով,
Խելքըս տարար անուշ խոսքով.
Ճակատըդ լըցել ես ոսկով.
Ունքերիդ հետ խիստ է խաղըն։

Կ՚երթաս նըստես ամարաթըն,
Կու շողշողայ քո սուրաթըն,
Բաղչանուն մէջի շօհրաթըն,
Դու ես նարինջին ծառըն։

Եկ միատեղ նըստիմք սեղան,
Ծոցիդ խնձորներն կու խաղան.
Բեզանէ նըռներ արմաղան,
Ես բերեմ գինի եւ գառըն։

Ծով աչերիդ ճըրագ վառ.
Ունքերդ կապած ղալամ զառ.
Երեսդ կարմիր եւ պայծառ,
Ինչպէս մոմեր վառած ճառըն։

Ինձնէ վարդ ես առել տարել.
Թուխ վարսերիդ մէջըն շարել.
Շատ վախտ է աչքով չես արել,
Խաբար չեմ ի՞նչ է պատճառըն։

Աչքերըդ լուսատու ֆինար.
Ծոցըդ բաղչայ սալվի չինար.
Ես քաղեմ կարմիր գուլինար.
Երբ որ բարով գայ ամառըն։

Ես խիստ շատ եմ աղաղակում,
Դու է՞ր ես Նաղաշն անարգում,
Խաբար ու գիր չես ուղարկում,
Նըրա համար խիստ եմ դառըն։

ՑԱԳ ՄԻՐԶԱ

Ո՞ւստի կուգաս, քաղցըր բըլբուլ,
Քեզի բարո՛վ, ես քեզ եմ ղուլ
Լեզուդ շարբաթ, սազըդ սըմբո՛ւլ,
Քաղցըր լեզուովդ ջուր տուր ինծի։

Վամըդ կ՚առնէ խիստ աննըման,
Քեզմէ զատ էլ չունիմ կուման.
Ես ի՞նչ անեմ հազար թուման,
Երբ դու եար կու լինիս ինծի։

Նաշխուն երես, բոլոր սուրաթ,
Մընացել եմ հէյրան ու մաթ.
Ըռահմ արա՛, հէ՜յ բէժուրվաթ,
Քանի՛ քարէքար տաս ինծի։

Առաւօտուց բացուել վարդըն,
Դու ես գօզալներուն զարդըն,
Քու կրակի մէջ ընկող մարդըն
Այլ մեզադիր չեղնիլ ինծի։

Թուխ ծամ ունես, զալամղաշ ես,
Ինչ որ հագնիս բարով մաշես
Ծով աչքերովդ ղամզայ քաշես.
Սուր դանակով կուտաս ինծի։

Ատամներըդ սատաֆ ինջի
Ծոցըդ պաղչայ է թուրինջի,
Ես եղայ սէֆիլ զարընջի.
Էլ ի՞նչ խելք կու մընայ ինծի։

Նաղաշ կ՚առնէ խիստ բէզարայ,
Եկ ինձ մի՛ աներ աւարայ
Այսչափ բաներս քեզ համար այ,
Այլ դու երբ կու խըղճաս ինծի։

ՏԱՂ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ ՍԵՂԱՆՈՅ

Այսօր ցնծամք պարելով,
Խըմեմք գինին խնդալով,
Աստուծոյ փառս տալով.
    Այսօր ուրախութեան օր է,
    Թասերըն կարգաւ բոլորէ՛:

Սեղանըս լի է բարեաւ.
Ցեղ եւ ցեղ անուշ գինեաւ.
Գառըն, հաւեր եւ փըլաւ
    Այսօր ուրախութեան օր է.
    Թասերըն կարգաւ բոլորէ՛:

Սեղանըս է բէպուշար
Եղբարք նստած շարէշար
Որպէս թագ մարգարտաշար.
    Այսօր ուրախութեան օր է,
    Թասերըն կարգաւ բոլորէ՛.

Սեղանըս է բարելի
Պարոնայքըն պատուելի,
Մէկ քան ըզմէկ սիրելի.
    Այսօր ուրախութեան օր է,
    Թասերըն կարգաւ բոլորէ՛:

Այսօր նըման է վարդի
Եւ ծառոց ծաղկազարդի
Սիրտ կու բացուի շատ մարդի
    Այսօր ուրախութեան օր է,
    Թասերն կարգաւ բոլորէ՛.

Դուք որպէս աստղ պայծառ էք
Վարդ եւ կնդրուկ հոտ առէք
Քաղցր ձայնիւ բարբառէք
    Այսօր ուրախութեան օր է,
    Թասերըն կարգաւ բոլորէ՛:

Տապակէք կաքաւ եւ լոր,
Դուք մէկ կարաս բացէք նոր,
Տօլու խըմէք՝ տանձ խնձոր
    Այսօր ուրախութեան օր է,
    Թասերըն կարգաւ բոլորէ՛:

Տէ՛ր ողորմեա, տէ՛ր յիշեա՛
Կա՛րմիր գինի, սպիտակ շիշայ
Ուրախ կենայք համիշայ.
    Այսօր ուրախութեան օր է.
    Թասերըն կարգաւ բոլորէ՛:

Սեղանըս լի է ծաղէկ.
Այսօր քանց վաղըն աղէկ
Գինի խըմէք ծիծաղէ՛ք
    Այսօր ուրախութեան օր է,
    Թասերըն կարգաւ բոլորէ՛,

Զիման լինի կանանչ խոտ
Մանուշակ սըմպուլի հոտ
Մէկ խըմէք Նաղաշի մօտ
Այս քանի սազ է՝ ածէք խըմի.
Որ մեռանի, տուք զողորմի:

ՏԱՂ Ի ՎԵՐԱՅ ԳԱՐՆԱՆ ԵՒ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ

Յորժամ եղեւ գարուն, արեւ ծագեցաւ,
Հարաւ հողմըն հնչեաց, սառըն հալեցաւ
Երկիր կանանչացեալ՝ ծառըն ծաղկեցաւ.
Խըմենք, եղբարք, գինի, մեզ անուշ լինի
Ածէք, խըմենք գինի, բանն Աստուած չինի։

Ո՛վ եղբարք, նըստեալ էք ծաղկեալ ծառի տակ.
Ձեռներիդ է գինի կարմիր ու յըստակ
Գինոյ մէջն անկանի ծաղիկ ըսպիտակ
Խըմենք. եղբարք. գինի, մեզ անուշ լինի.
Ածէք, խըմենք գինի. բանըն Աստուած չինի։

Վաղիւըն ոչ գիտեմք թէ գինչ ծընանի,
Մարդուս կեանքըն վայրի ծաղկի նըմանի,
Որ այսօր բացուել է՝ վաղիւն անցանի,
Խըմենք, եղբարք, գինի, մեզ անուշ լինի,
Ածէք, խըմենք գինի, բանըն Աստուած չինի։

Նոր գարուն, նոր արեւ, Զատիկ շնորհազարդ
Այսուհետեւ բացուի մանուշակ ու վարդ.
Ձայն պուլպուլին տատրակին լըսէ ամեն մարդ
Խըմե՛նք, եղբարք, գինի. մեզ անուշ լինի.
Ածէք, խըմենք գինի. բանն Աստուած չինի։

Առէ՛ք կարմիր գինի եւ լըցէք շուշով
Բերէք Թազայ գառըն սինի սարփուշով
Դ.ապլի փըլաւ ծըգէք մեխակով նըշով,
Խըմենք, եղբարք, գինի. մեզ անուշ լինի.
Ածէք, խըմենք գինի. բանն Աստուած չինի։

Թող չըման տեղ նըստիմք ջուր լինի եւ խոտ
Կարմիր գինի խըմենք մէկըզմէկի մօտ,
Մըմեանց նըւիրեմք վարդ անուշահոտ,
Խըմինք. եղբարք. գինի, մեզ անուշ լինի
Ածէք, խըմենք գինի. բանըն Աստուած չինի։

Այլ եւ խաղաղութեամբ խըմելն է հալալ,
Ոչ հարբիլ ոչ կըռուիլ հւ ոչ բարկանալ
Պարկեշտութեամբ ըմպել. սիրով զուարճանալ
Խըմե՛նք, եղբարք, գինի, մեզ անուշ լինի,
Ածէք, խըմենք գինի, բանըն Աստուած չինի։

Նիստ քո մեղքերըդ լաց. Նաղաշ Յովնաթան.
Աշխարհս անցաւոր է, չէ մընացական.
Դուք կերէք խըմեցէք, եղբա՛յրք պատուական,
Եւ օրհնեցէ՛ք զԱստուած այժմ եւ յաւիտեան։

ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԳԻՒՂԱՑԻ ԵՐԷՑԻ

Օրհնեցի չորհքանկիւնի տունս,
Խնցեղէն, պղնձեղէն,
Թուրքան, մկնառն,
Եղամանն, թըթխմոր ամանն,
Թանամանն, պանրամանն,
Գինամանն, ձկնամանն.
Սրահն ու տունն,
Դայն ու հաւի բունն,
Քօշքն ու օթաղն,
Փետանոցն ու օճաղն.
Մաղազէն ու մառանն.
Ծածուկ գաղտարանն.
Մէջլիսն ու սեղանն,
Կուժն ու քեղանն,
Ցանիշն ու յանձաստանն,
Ջիմանն ու բոստանն.
Գոմն ու մարագն,
Մածոնն ու կարագն,
Տոլպան ու ծախչէն,
Այգին ու բաղչէն.
Կարասն ու տուճրն
Ղազանն ու կճուճրն,
Ջանաղն ու թարաղն,
Թոնիրն ու օջաղն.
Տաշտըն ու մաղն.
Բեքարն ու աղն.
Ապրանք ու մալն,
Ասփրէն ու շալն,
Վարն ու փատակն,
Գլուխն ու տակն,
Էշն ու ջորին,
Դարմանն ու գարին.
Կալն ու ջաղացն,
Յորենն ու հացն,

Փէտն ու ցանն.
Ամբարն ու հնձանն,
Եզն ու կուժն.
Աղբիւրն ու հուժն,
Հողն ու քարն,
Էժն ու ոչխարն,
Դուռն ու հայեաթն,
Հիմն ու բնեաթն,
Այս նշանաւ սուրբ խաչն։

Բառարան.— Բիրեան — *խորոված*։ Դուբաղ — *ծածկէն բանած*։ Նաշի — *անգէտ*։ Մաղնաղան — *ըմարդի*։ Եմիշ— *պտուղ*։ Մուբարակ — *օրհնուած, գեղեցիկ*։ Ելաց — *լացաւ*։ Տօլու — *լեցուն*։ Տուն — *մեծ կուժ*։ Զիման — *մարգագետին*։ Համիշայ — *միշտ, հանապազ*։

ՅԱԿՈԲԻ ՈՂԲԸ

ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՅԱՂԱԳՍ ՄԱՀՈՒԱՆ ԳԵՂԵՑԿԱՐՈՒԵՍՏ ՎԱՐՊԵՏԻ ԵՒ ՆԱՂԱՇ ՅՈՎՆԱԹԱՆԻՆ, ՈՐ Ի ՌՃՀԱ, ԹՎԻՆ ԱՄՍԵԱՆՆ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ ԻԸ. ՓՈԽԵՑԱՒ ԱՌ ՏԷՐ Ի ՑԻՒՐՈՒՄ ԳԱՒԱՌԻ, ԱՍԱՑԵԱԼ ՅՈՐԴԻՈՅՆ ԻՒՐՈՅ ՅԱԿՈԲԱՅ:

Ողբամ արտասուօք կոծով տխրութեան,
Հառաչմամբ ձայնիւ, սրտիւ դառնութեան,
Այսօր անկայ ես մեղաց մէջ մըթան.
Քանզի վախճանեաց հայրն իմ Յովնաթան:

Գործովըն Նաղաշ եւ գիտուն բանի,
Այր քաղցրատեսիլ եւ յոյժ պիտանի,
Քո մահ լըսողըն լայ հոգոց հանի,
Կ'ասեն վա՜յ աւա՜ղ, վարպետ Յովնաթան:

Ո՞ւր է շնորհալից վարպետն իմաստուն,
Որ միշտ զարդարէր բազում սրբոց տուն,
Մէջ Հայաստանեաց ծաղիկ ոսկի սիւն,
Այլ ոչ երեւիս, Նաղա՛շ Յովնաթան:

Շնորհալից ձեռըն նըկարող սրբոց,
Խաղխայթեալ եղեւ աւերակ եւ խոց.
Մարտուղար տառից հընոց եւ նորոց,
Բանաստեղծ վարպետ Նաղաշ Յովնաթան:

Ջանազան շընորհք վարպետաց ունել,
Ակըն պատուական ոսկի թագ հիւսել,
Գարուն էր երանգ երանգ ծաղիկ բուսել,
Անուշահոտ վա՛րդ՝ վարպետ Յովնաթան:

Լըցեալ շընորհիւ՝ աղբիւր գիտութեան,
Հըմուտ ընթերցմանց քերականութեան,
Եղեր արժանի բազում գովութեան,
Հանճարեղ վարպետ՝ Նաղաշ Յովնաթան:

Բազում վանորայք եւ շատ միաբան,
Գիտուն կարդացողք եւ աստուածաբան,
Դիմէին առ քեզ, հարցանէին բան,
Տայիր պատասխանի, վարպե՛տ Յովնաթան:

Ունէիր հրաման առնել թուրվան,
Վարուքըն պարկեշտ, գովելի բարըն,
Խոնարհատեսիլ զինչ անմեղ գառըն,
Խոհեմ սարկաւագ՝ Նաղաշ Յովնաթան:

Կանգնէիր դիմաց աչօք լալագին,
Ի ժամ սոսկալի սուրբ պատարագին.
Սուրբ վերաբերումն, խորհուրդ ահագին,
Դու մերձենայիր, վարպետ Յովնաթան:

Վաթսուն եւ մէկ ամն յորժամ վըճարեաց,
Եկըն Գաբրիէլ հոգին հրաւիրեաց.
Պապանձեաց լեզուն եւ գոյնըն շըրջեաց.
Պակասեաց ի մէնջ վարպետ Յովնաթան:

Բերան քաղցրախօս համեղ զինչ ռետին,
Ո՞նց պատանեցին գերեզման եղին,
Ես միշտ արտասուեմ նման գարնան գետին,
Վասըն քո մահուանն Նաղաշ Յովնաթան:

Երկիր շատ շրջեաց տար յաշխարհ օտար,
Ամէն սիրելեաց օգնական սատար.
Դու ո՞րպէս մեռար գերեզման մըտար.
Բազմաց սիրելի Նաղաշ Յովնաթան:

Կարօտ մընացաք շնորհացդ եւ բանիդ.
Ես եւ Յարութիւն փոքրիկ պատանիդ
Մենք միշտ լալով գամք վերայ տապանիդ,
Անեմք՝ Ո՞ւր ես, հա՛յր, վարպե՛տ Յովնաթան:

Ծանօթ էիր համայն մեծաց իշխանաց·
Բարի հաւատով փոխեալ ի կենաց·
Ինքըն պակասեալ՝ անունըն մընաց,
Այր երեւելի Նաղաշ Յովնաթան։

Ունիս շատ ծանօթ եղբարք պատուական,
Քո մահըն լըւան եւ խելաց անկան.
Շատ հեռաստանէ փափաքին ցանկան
Քոյին տեսութեան, վարպե՛տ Յովնաթան։

Անուամբ հըռչակեալ· նաեւ բանիբուն,
Յոյժ ուսումնասէր, աննինջ եւ անքուն,
Դու արժան լիցիս ընտրելոց դասուն.
Իմ բազմաշխատ հա՛յր, Նաղաշ Յովնաթան։

Կատարեաց այսօր մարգարէից բան·
Թէ լըցայ իբրեւ այրն տրտմութեան·
Նաեւ ցամաքեաց ծաղիկն շուշան,
Թարշամեաց քաղցրիկ վարպետ Յովնաթան։

Երկնից հրաւիրողքըն գան առ քեզ դասեն,
Շընորհք գիտութիւն ի քէն պակասեն,
Բազում սիրելիք ողբալով կ՚ասեն՝
Ո՞ւր է մեր վարպետ Նաղաշ Յովնաթան։

Եկըն հըրաման երկնից տիրական·
Նոյն ժամայն խաւարեցաւ բիբ ական.
Ասաց՝ ողջո՛յն ձեզ. որդիք սիրական,
Քաղցրութեամբ յանձնեաց հոգին Յովնաթան։

Հառաչմամբ ողբայ Յակոբ քո որդին,
Բարեխօս առնէ ըզսուրբ ամլորդին,
Դասել հոգին քո դասըս չորրորդին,
Իմ ծերունի՛ հայր, վարպե՛տ Յովնաթան։

Հարազատ հօրէդ զատեալ հեռացաք·
Բարի խրատուց քոց մեկնեալ զըրկեցաք,
Թէպէտ շատ լացաք, ոչինչ շահեցաք,
Դարձեալ առ Աստուած ապաւինեցաք։

Ո՛վ իմ սիրելիք, ծղրա՛ րք, պատուական։
Յորժամ ընթեռնուք երգս ողբերգական,
Խնդրեմ որ ասէք սրտիւ լիական,
«Տէ՛ր քեզ ողորմեսցի, վարպե՛տ Յովնաթան»։

Հաստատուն էիր զղջմամբ մեղայի.
Զմահ քո յիշելով անձամբ դողայի.
Զքեզ գովեմք եւ առնեմք մէկ «Հայր մեղայ»ի,
Գորովագութ հա՛յր իմ. Նաղաշ Յովնաթան:

Տարագրող բանիս նուաստ եւ անպիտան.
Ողբացեալ Յակոբ գերիս անարժան.
Ես ծառայ լինիմ միշտ եւ յաւիտեան,
Քո զերեզմանիդ, իմ հա՛յր Յովնաթան։

ԱՒԵՏԻՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

(18-րդ դար)

* * *

Ահա եղեւ օրհնեալ գարուն
Արժանացար անրաւ բարուն·
Երանի տամ պիւլպիւլ հաւուն,
Որ թըմրեալ կայ վարդին սիրուն։

Վարդն է բացուեր մէջ պաղչանուն,
Համօրէն ծաղկամբ գոյնզգոյն
Պիւլպիւլն է տիւանէ մէճլուն
Վասն այն զմայլի վարդին սիրուն:

Երեւեցար ի մէջ յայգւոյն
Չէտ արուսեակն առաւօտուն,
Ծագէ ի վերայ պիւլպիւլուն.
Վասն այն զմայլի վարդին սիրուն։

Տիպն է վարդին նման արփւոյն,
Յօղն իջանէ առաւօտուն,
Բացուի ներսն քաղցրիկ յօդոյն
Վասն այն զմայլի վարդին սիրուն:

Ի ճղին բազմի վարդենւոյն,
Միշտ սպասէ բացուիլ ղօնճանուն,
Կարմիր սպիտակ նրանց գունոյն
Վասն այն զմայլի վարդին սիրուն։

Քաղցր եղանակ պիւլպիւլներուն
Երգեն զանազան գոյնզգոյն
Ի սիգ հանդարտ շնչել հողմոյն
Վասն այն զմայլի վարդին սիրուն։

Է՛ իմ եղբայրք եւ հայրք սիրուն
Ձայնակցեսցուք զհետ պիւլպիւլուն,
Յիշեմք զԱւետիքն Կարպոսուն
Եւ մենք զմայլիմք վարդին սիրուն։

Նազելի պարոն Խաչատո՛ւր
Աւետիքն, որ եմ քեզ հիւր.
Ընկալ զերգս այս աստուածատուր,
Յօղէս ի քեզ հոգւոյն աղբիւր։

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԴՊԻՐ

(18-րդ դար)

ՏԱՂ ԱԶՆԻՒ ԵՒ ԱՆՈՒՇ

Մէկ ազնըւէ մի սէրըն կայ ի գըլխիս,
Գիշերն է յերազիս՝ ցերեկն է սրտիս.
Կորուսեր եմ զիմ անըրման սիրելիս.
Անոր համար կու թափառիմ ի սարերն ի ձորերն։

Ի միտս որ գայ՝ կու թռչի խելքս ի գլխէս,
Յաչերս արիւն կու թորի ի սըրտէս.
Ղարիպ եմ ես որ ելեր եմ իմ երկրէս,
Անոր համար կու թափառիմ ի սարերն ի ձորերն։

Այգի եմ տընկեր ու վարդ եմ բուսուցեր,
Ապառաժներ կտրեր ջուր եմ վազուցեր,
Զիմ անըրման սիրելիս եմ կորուցեր,
Անոր համար կու թափառիմ ի սարերն ի ձորերն։

Զիմ ազնիւն որ սիրոյս գրկումն եմ բարձեր,
Զըկանց ծովուն՝ լերանց թռչնոցն եմ հարցեր.
Մոլորական մաղըսկաթներն եմ դարձեր,
Անոր համար կու թափառիմ ի սարերն ի ձորերն։

Թէ հարցանեն թէ հալդ ի՞նչ է՝ հալ չունիմ
Ի շատ սըգոյս պատասխանի տալ չունիմ,
Ի տեղի մի դադարել եւ կալ չունիմ.
Անոր համար կու թափառիմ ի սարերն ի ձորերն։

ՑԱՒԴ ՍԻՐՈՑ

Զիս քո սիրոյն, ո՜վ նազելի, հովերն առեր կու մաղէ,
Օտարին լեզուն աւելի ցաւ եղեր՝ զիս կու տաղէ.
Այս կարօտուս չի դիմացվիր՝ միշտ ըզհոգիս կու քաղէ,
Դէպ ի յերկիրն իմ սիրելոյն առնէր տանէր հովըն զիս, հովըն զիս,
Դէպ ի յայգին իմ նազելոյն փըչէր տանէր քամին զիս:

Աղճալի այն եւ ցաւալի Թռչնակին ես նըման իմ,
Որ սիրունն իմ կարմիր վարդին յարակ ի սուգ մըտանեմ,
Ի սար ի ձոր շըջագայիմ խնդրեմ եւ ոչ գըտանեմ.
Դէպ ի յերկիրն իմ սիրելոյն առնէր տանէր հովըն զիս, հովըն զիս,
Դէպ ի յայգին իմ նազելոյն փըչէր տանէր քամին զիս։

Սրաթեւ Թռչնակ լինէի՝ Թռչէի ուր կամէի,
Կամ ի յայգին իմ սիրելոյն փըչող քամին լինէի,
Թեթեւիկ ամպեկ պիտէի՝ հովուն առջեւն իյնէի.
Դէպ ի յերկիրն իմ սիրելոյն առնէր տանէր հովըն զիս, հովըն զիս
Դէպ ի յայգին իմ նազելոյն փըչէր տանէր քամին զիս:

Այս բոցոյս Թէ ծովեր կայեն, չի գիտէ իսկի մարիլ.
Այլ հանապազ նոր ի նորոյ բոկըանի ի վառիլ.
Զի ինքն այլ տեղ՝ հոգին այլ տեղ՝ ո՞վ կարէ գալ դադարիլ.
Դէպ ի յերկիրն իմ սիրելոյն առնէր տանէր հովըն զիս, հովըն զիս,
Դէպ ի յայգին իմ նազելոյն փըչէր տանէր քամին զիս։

ՑԱԳ.

Գարունն եկեալ անուշ հովերն հնչեցին,
Սիրով վառեալ երեկ պլւլպլեւլ է յայգին,
Ի դէմ վարդին եղանակէր լալագին·
Բացվի՛ր, իմ նազելի, տեսոյդ կարօտ եմ. կարօտ եմ.
Զարթի՛ր, իմ անընման. գեղոյդ կարօտ եմ, կարօտ եմ։

Գիշերն էանց. առաւօտն երեւցաւ,
Արեւն ահա յարեւելից մօտեցաւ,
Ցերեկոյէն ի վեր սրտիկս հովեցաւ.
Բացվի՛ր, իմ նազելի. տեսոյդ կարօտ եմ, կարօտ եմ,
Զարթի՛ր, իմ անընման, գեղոյդ, կարօտ եմ, կարօտ եմ։

Գերի լինեմ քո ամէն մէկ տերեւուն,
Քենէ ի զատ ինձ ո՛չ այլ ինչ երեւուն.
Չի տար ինձ լոյս առանց քո լոյսն երեւուն·
Բացվի՛ր, իմ նազելի. տեսոյդ կարօտ եմ, կարօտ եմ,
Զարթի՛ր, իմ անընման. գեղոյդ կարօտ եմ, կարօտ եմ։

Ես քո փշովդ թէ բիւր անգամ հարկանիմ,
Ի քո սիրոյդ մէջեւ ի հուր արկանիմ.
Զայն ամէնն իսկ անթիւ բարի վարկանիմ.
Բացվի՛ր. իմ նազելի. տեսոյդ կարօտ եմ. կարօտ եմ,
Զարթի՛ր. իմ անընման. գեղոյդ կարօտ եմ. կարօտ եմ։

ՍԱՅԵԱԹ-ՆՈՎԱ

(18-րդ դար)

* * *

Արի՛ ինձ անգաճ կա՛լ, ա՛յ դիվանա սիրտ.
Հայա սիրէ՛, աղաբ սիրէ՛, խար սիրէ՛.
Աշխարհքըս քունն ըլի, ի՞նչ պիտիս տանի՝
Աստուած սիրէ՛, հոքի սիրէ՛, խեր սիրէ՛:

Էն բանն արա՛՝ վուր Աստծու շարքումն է,
Խըրատները՝ գըրած Հարանց փարքումն է.
Երիք բան կայ՝ հոքու մարմնու կարքումն է՝
Գիր սիրէ՛, ղալամ սիրէ՛, ղավթար սիրէ՛.

Ե՛կ, արի՛, սի՛րտ, մի՛ կէնա դուն մէ ղամաղի,
Հալալ մտիկ արա՛ հացի ու աղի,
Էնց բան արա՝ մարդ վըրէդ չը ծիծաղի՝
Խըրատ սիրէ՛, սաբըր սիրէ՛, շար սիրէ՛.

Հընպարտութիւն չանիս՝ դուր կու գաս Տէրից,
Խոնարութիւն արա՛ կանց քիզ ղէվէրից,
Աստուած ղիփունանցըն մին հոքի էրիտ՝
Սըկատ սիրէ՛, ղոնաղ սիրէ՛, տար սիրէ՛.

Սայաթ-Նովա, էրնէ՛կ քիզ, թէ էս անիս՝
Հօքուդ խաթրի մարմնուդ ունքըը կէս անիս,
Թէ գուզիս վուր դադաստան չը տեսանիս՝
Վանք սիրէ՛, անապատ սիրէ՛, քար սիրէ՛.

* * *

Աշխարըս մէ փանջարա է,— թաղերումէն բէզարիլ իմ.
Մըտիկ տըվողըն կու խուցվի.- դաղերումէն բէզարիլ իմ.
Երէգ լավ էր կանց վուր էսօր, վաղերումէն բէզարիլ իմ.
Մարթ համաշա մէկ չ'ի ըլի,— խաղերումէն բէզարիլ իմ:

Դօվլաթըն էյթիբար չ'ունէ, ախըր կ'էրթայ իր շըքարով.
Լաւ մարթն է'ն է՝ գլուխըն պահէ աշխարումըս էյթիբարով.
Աշխարս մեզ մընալու չէ իմաստնասիրաց խաբարով
Փ'ուզիմ թըռչի բլբուլի պէս,— բաղէրումէն բէզարիլ իմ.

Ո՞վ կօսէ՝ թէ ես կու ապրիմ առուտեմէն ինչրու մուտըն.
Աստծու ձիռումըն հիշտ է՝ մարթու աշխարք ելումուտըն.
Ղուրթըս էնդուր ճանփա չէ գնում՝ շատացել է խալխի սուտըն,
Քըսանըն՝ մէ զուլ չ'ին պահում, ալերումէն բէզարիլ իմ:

Աշխարըս միզ մընալու չէ, քանի նստինք զօղ ու սափին.
Հում կաթնակեր Աթամի զաթ, նայած ըլի՛ էտ քու բափին.
Համփերութինըս հատիլ է, չիմ դիմանում խալխի զափին.
Դօստերըս դուշման ին դառի,— նաղերումէն բէզարիլ իմ.

Սայաթ-Նովէն ասաց՝ դարդըս կանց մէ ճարըն շատացիլ է,
Զունիմ վաղվան քաղցըր փառքս. հիմի դարըն շատացիլ է.
Բլբուլի պէս էնդուր գուլամ վարթիս խարըն շատացիլ է,
Զ'ին թողնում փախտին բացվելու.— քաղերումէն բէզարիլ իմ.

* * *

Էշխեմէն էնպէս փառվիլ իմ՝
Վունց Մէջլում եար իմ ասում,
Գօզալի տխուն կարօտ իմ՝
Հիդ քաշվի՛ սա՛ր. իմ ասում։

Ղուրբան իմ ծուցիդ նըռանըն,
Հօքիս տամ չիմշատ կըռանըն,
Թաք պառկիմ խարի դըրանըն,—
Գըլխօքըս քար իմ ասում։

Հաքիլ իս ատլաս խասէմէն,
Խըմէցո՛ւ ծնսիդ թասէմէն,
Համաշա էշխիդ բասէմէն
Էրվում իմ. ճար իմ ասում։

Բաղ կու սիրիմ, ես բաղման չ՚իմ՝
Բաղի տիրուջըն ճանանչիմ,
Բըլբուլ իմ՝ սիրօվ վարթ կանչիմ,—
Հիդ քաշվի՛ խա՛ր՝ իմ ասում։

Մէջլիսներու խաղըն դուն իս,
Վանքերումըն տաղըն դուն իս,
Սայաթ-Նօվու բաղըն դուն իս,—
Կարօտ իմ. քաւ իմ ասում։

ԲԼԲՈՒԼ

Ուստի՞ կուգաս ղարիպ բլբուլ,
Դու մի լա՛ց լի, ես իմ լալու.
Դու վարթ պըտռէ. ես գօզալին,
Դու մի լա՛ց լի. ես իմ լալու։

Ա՛րի, բլբուլ, խօսի՛ թառըն
Օխնըվլի քու եկած սարըն,
Քի վարթն էրից, ինձ իմ եարըն
Դու մի լաց լի, ես իմ լալու։

Ման իմ գալի ղիդարի հիդ
Վունց ղարիբ բըլբուլ խարի հիդ.
Դու վարթի հիդ, ես եարի հիդ.—
Դու մի լա՛ց լի, ես իմ լալու։

Սալբուի նըման կանանչ իմ,
Ե՛կ, խօսի, ձայնըդ ճանաչիմ.
Դու վա՛րթ կանչէ, ես եա՛ր կանչիմ,
Դու մի՛ լա՛ց լի, ես իմ լալու։

Ղարիբ բըլբուլ, ձայնըդ մալում
Էս ու դու էրվինք մի հալում.
Սայեաթ-Նովէն ասաց՝ զալում,—
Դու մի՛ լա՛ց լի. ես իմ լալու։

ԱՇԽԱՐՀՈՒՄՍ ԱԽ ՉԻՄ ՔԱՇԻ

Աշխարումըս ա՛խ չիմ քաշի. քանի վուր ջան իս ինձ համա,
Անմահական ջըրով լիքըն օսկէ փինջան իս ինձ համա.
Նըստիմ վըէս շըվաք անիս, զարբաբ վըրան իս ինձ համա.
Սուչս իմացի՛, էնէնց սպանէ՝ սուլթան ու խան իս ինձ համա:

Մէջքըդ սալբու չինարի պէս, ռանգըդ փըռանգի ատլաս է.
Լիզուդ շաքար, պռօշըդ ղանդ, ակռէքըդ մարքրիտ ալմաս է.
Օսկու մէչըն մինա արած աչքիրըդ ակնակապ թաս է.
Պատվական անգին ջավայիր, լալ բադէշխան իս ինձ համա։

Ես էս դարդին վո՞ւնց դիմանամ՝ մազա՞մ սիրտըս ունիմ քարած,
Արտասունքս արուն շինեցիր, խիլքըս գլխէս ունիմ տարած.
Նուր բաղ իս. նուր բաղչի միչըն բօլօրքըդ վարդով չափարած.
Վըէդ շուռ գամ բըլբուլի պէս՝ սիրով սէյրան իս ինձ համա։

Քու էշխըն ինձ մաստ արաւ. ես զարթուն իմ, սիրտս է քընած.
Աշխարս աշխարօվ կըշտացաւ, իմ սիրտըս քեզնից սով մնաց.
Եա՛ր, քեզ ինչօվ թարիփ անիմ՝ աշխարումըս բան չը մընաց.
Կրակէ ծօվէմէն դուս էկած՝ ռաշ, ջէյիրան իս ինձ համա։

Ինչ կու՛լի մէկ հիդըս խօսիս՝ թէ վուր Սայեաթ-Նովու եար իս.
Ծուխկըդ աշխարքըս բըռնիլ է՝ արէգագի դէմըն փար իս.
Հուտով՝ հիլ, մըխակ, դարիչին, վարթ, մանուշակ, սուսանբար իս.
Կարմըրաւուն դաշտի ծաղիկ, հօվտաց շուշան իս ինձ համա:

ԴՈՒՆ ԷՆ ԳԼԽԷՆ

Դուն էն գլխէն իմաստուն իս, խիլքըդ չիմարին բաթ մի՛ անի,
Էրազումըն տեսածի հիդ միտքի մէջ հիսաբ մի անի,
Ես խօ՛մ էն գլխէն էրած իմ, նուրմէկանց քաբաբ մի՛ անի,
Թէ վուր, գիդիմ, բէզարիլ իս, ուրիշին սաբաբ մի՛ անի։

Չը կայ քիզ պէս հուքմի հէքիմ՝ դուն Ռուստամի Զալ թաքաւուր.
Ասկրդ ասկէրումըն զոված, համդ ունիս զօզալ թաքաւուր.
Թէ չսանց էլ սուչ ունենամ՝ գլուխս արա տալ, թաքաւուր.
Մըտիկ արա քու ստեղծողին՝ նահախ տիղ ղազաբ մի՛ անի։

Եարալուն հէքիմն էնդուր զուզէ՝ դիղ տալու է ցաւ տալու չէ,
Քանի զուզէ արբաթ ըլի՝ ղուլըն աղին դաւ տալու չէ.
Դու քու սիրտըն խատակ պահէ՝, եադի խօսկըն ատալու չէ.
Աստծու աչքըն կանչողի պէս ղըռնեմէդ ջուղաբ մի անի։

Ամէն մարթ չի կանա խըմի իմ ջուրըն՝ ուրիշ ջրէն է.
Ամէն մարթ չի կանա կարթա իմ գիրըն՝ ուրիշ գըրէն է.
Բունիաթս աւազ չիմանաս՝ քարայի է քարու կրէն է.
Սէլաւի պէս՝ առանց ցամքիլ, դուն շուտով խարաբ մի՛ անի։

Քանի զուզէ քամին տանէ, ծովեմէն աւազ չի պակսի.
Թէզուզ ըլիմ, թէզուզ չըլիմ՝ մէջլիսներուն սազ չի պակսի.
Թէ կու պակսիմ, քի՛զ կու պակսիմ՝ աշխարհիս մէջ մազ չի պակսի,
Սայեաթ Նօվու գերեզմանըն Հինդ, Հաբաշ, Արաբ մի՛ անի։

ԻՆՉ ԿՈՆԻՄ

ՍԱՅԵԱԹ-ՆՈՎԱՆ

Ինչ կոնիմ հէքիմըն, ի՜նչ կոնիմ ջարէն
Քու տըւածըն ուրից դիղ է, ուրից դի՜ղ։
Էրում է մըհլամըն, չէ լաւնում խարէն,
Քու տըւածըն ուրից դիղ է, ուրից դի՜ղ։

ՍԻՐԵԿԱՆ

Ասաց թէ. «Հեռացի՛, գըլխեմէս գնա՛,
«Քու ասածըն ուրից տիղ է, ուրից տիղ,
«Էտ քու արարմունքըն, քեզի չի մընա.
«Քու ասածըն ուրից տիղ է, ո՛ւրից տիղ»,

ՍԱՅԵԱԹ-ՆՈՎԱՆ

Ասի թէ. «Էշխեմէդ չիմ հանգչում տանըս.
«Ձեռնիրըս թըլացաւ՝ չէ շինում բանըս,
«Էրւեցաւ ջիգարըս, մաշւեցաւ ջանըս՝
«Քու տըւածն ուրից դիղ է, ուրից դիղ»։

ՍԻՐԵԿԱՆ

Ասաց. «Իմ դիղեմէն քիզ չը կայ չարա,
«Գընա թէ խիլք ունիս՝ գըլխիդ ճար արա,
«Թէ չէ՝ անիլ կուտամ փարա փարա,
«Քու ասածըն ուրից տիղ է, ուրից տիղ»։

ՍԱՅԵԱԹ-ՆՈՎԱՆ

Ես բըլբուլ իմ, վարդըս մնաց խարումըն,
Կըրակ դըրիր սըրտիս խուցի խարումըն,
Վունց գըրեանքումըն կայ, վունց դաւթարումըն՝
Քու տըւածն ուրից դիղ է, ուրից դիղ։

ՍԻՐԵԿԱՆ

Ասաց թէ. «Քի զարար՝ չինեցիր շահըդ,
«Կըտրեցիր ադաբըդ, կըտրեցիր ահըդ,
«Մի՛ վիթի արունըդ, մի՛ շանց տա մահըդ.
«Քու ասածըն ուրիշ տիղ է, ուրիշ տիղ»:

ՍԱՅԵԱԹ-ՆՈՎԷՆ

Ասի թէ. «Մաղիրըդ սուրմա իս անում,
«Հենց գիդիս՝ չիմ գիդի, եար, չիմ իմանում,
«Սէրըդ ինձ մահ դառաւ՝ էլ չիմ դիմանում,
«Քու տըւածըն ուրիշ դիղ է, ուրիշ դիղ»։

ՍԻՐԵԿԱՆ

Թագաւորի թագի լալիզ քարըն իմ.
Շիրինի պէս փահրազի դիդարըն իմ,
Ես էն գըլխէն Սայիաթ-Նովու եարըն իմ,
Քու ասածըն ուրիշ տիղ է, ո՛ւրիշ տիղ:

ՍԱՅԵԱԹ-ՆՈՎԷՆ

Հիդըս խօսի՛, մի՛ կէնա խուռվի պէս,
Տաղդա տըւիր՝ գէմիս տարար ծովի պէս.
Կու մեռնիմ, չիս տեսնի Սայեաթ-Նովի պէս,
Քու տըւածըն ուրիշ դիղ է, ու՛րիշ դիղ։

ԱՆԳԱԾ ԱՐԱ

Անգա՛ծ արա բարեթաւուր,
Գընա՛ ճիգըն խաղ մի՛ անի,
Եարի սիրտըն դաղ մի՛ անի,
Էդ կըրակըն չաղ մի՛ անի.
Ձաղ շո՛ւռ արի,
Եարսուն տարի,
Եարին բեղամաղ մի՛ անի:

Բեղամաղ չ՛ըլի միզանից.
Զը ճեռանայ անմիղ բանից.
Եարըն նազով ճօքիս ճանից.
Հանած ծառ է,
Էշխով վառ է.
Չի վախենա սուլթան խանից:

Խանի պէս դիւան ես անում,
Շահզադի պէս սան ես անում,
Էդ ինչ թաւուր բան ես անում,
Բանըդ բանդ է,
Պռօշըդ ղանդ է.
Բաղցըր լիզւով ջան ես հանում:

Ջան չունիմ եարի ձիռնեմէն,
Հիւանդ իմ էշխիդ կըռնեմէն,
Դիղ անիս ծոցիդ նըռնեմէն,
Նըռիդ օսկով,
Բաղցըր խօսքով.
Կըրակ ես վէր ածում բերնեմէն:

Բերնիդ մէջըն լալ է, գօզալ,
Հաքիդ, զարըն ալ է, գօզալ.
Էդ ինչպէս խիալ է, գօզալ,
Էդ խիալով նազ ես անում, եար ամա՜ն:

Նազ ես անում ինտիզար ես,
Հիդ աշխարհքիս բարէքար ես,
Հընդու էկած ղալամքար ես.
    Ղալամ քաշած,
    Ջանս է մաշած,
Ջանս հանեցիր, ջադուքար ես:

Ջադուքար ես փէլ ու փանդով,
Շիրազու շուշա ես ղանդով,
Այնաբանդ ես խաթաբանդով.
    Ջամ հալիյա,
    Լալ ու թիլա,
Ջանս հանեցիր էդ փըրսանդով:

Էդ փըրսանդով համ ես անում,
Դաստամազըդ նամ ես անում,
Աքա, խաթրըդ ջամ ես անում.
    Ջամ ես չինի
    Դօշդ է սինի,
Շամամներըդ ղամ ես անում:

Դամ ու դուրան ես համաշա,
Դաստա դաստա մազըդ քաշ ա,
Հաքածըդ զար ու գումաշ ա,
    Ղումաշ զարով,
    Գուլաս տարով
Ով քիզի գու քաշ թամաշա:

Թամաշա ես՝ վարդի ռանգ ես,
Ծով տեսած օսկու մահանգ ես.
Սանթուր ու քամանչա չանգ ես,
Բարակ ձէնով սազ ես անում, եար. ամա՜ն:

Սազ ես անում, դուր ես գալի,
Բաղչի մէջըն ջուր ես գալի,
Փունջ մանիշակ նուր ես գալի.
    Նուր գովելի.
    Անպատմելի,
Վարթի մէջըն շուռ ես գալի:

Ծուռ ես գալի բլբուլի պէս.
Հուտըդ գու քայ սընբուլի պէս,
Սուփրի մէջըն Թայգուլի պէս.
    Դաստա կապած,
    Ռէհնին կըպած.
Բաց ես էլի գուն գուլի պէս։

Գուլ ես կօկօբ տերիւակալ,
Ջիս Թառամի, արիւակալ,
    Բարով տամ քիզ.
    Մըտիկ տու միզ
Չէ Թէ ամսով,— Օրիվակալ.

Օրն ի օրըն շատանում ես,
Էշխի մէջըն մօղանում ես,
Սրտի դարդըս հիդ անում ես,
    Հիդ արա՛ տես՛,
    Թ·է Թաքիք ես,—
Խիլքըն գըլխէս հատանում ես։

Տարար խիլքըս հէյրան արիր,
Բարակ միչկըդ սէյրան արիր,
Էդ կըրակով բիրեան արիր,
Հալբաթ մահիս հազ ես անում, եա՛ր, ամա՛ն.

Հազ չունիմ խայրին եարեմէն.
Ջես ջոգւում անգին քարեմէն։
Թաք չ՚անցկէնաս լըղարեմէն,
    Իղրար անիս
    Հօքիս հանիս.
Պըրծընիմ ահ ու զարեմէն։

Ահ ու զար իմ քաշում, ամա՛ն,
Քինից ուրիշ չունիմ գուման,
Ծուցիդ մէջըն չայիր չիման,
    Ջիման ասիմ,
    Մուրախաս իմ,
Սըրտումս ունիմ իղրար իման։

Իղրար լիմանէն· չ՛անցկէնամ.
Առանց քիզ մին օր վունց կէնամ.
Բէրնումըս դընիմ սանձ՝ կէնամ.
    Սանձահարիմ,
    Սիրտըս վառիմ.
Անհընանալու գանձ կէնամ։

Գանձ իս սիրով ու սիրէկան.
Դիմէթ ունիս անգինական.
Լալ ու ջուահիր պատուական.
    Պատիւ անիմ.
    Բանի ջան իմ՝
Ձուն աշխարհս է անցողական։

Անց մի կէնա՝ թէ հալալ իս,
Մի մօր ծըծած. մի մօր գալ իս.
Ղաբուլ անիմ թէգուզ հալիս՝
Ձունքի իլթիմազ իս անում. եար, ամա՜ն:

Իլթիմազըս էս է, ջանըմ.
Օրըս հիզըդ կէս է. ջանըմ.
Էշխըն էսղու պէս է, ջանըմ.
    Ջանըմ, ջան իս,
    Անիման իս.
Աշխարհս ուս ու տիս է, ջանըմ:

Ուս ու տի՛ս արա, իմացի՛։
Մըտի՛կ արա աղ ու հացի.
Թաք իղրարին դուրուստ կացի՛,
    Կա՛ց իղրարին
    Ահլի շարին՝
Եփ մեռանիմ, վըրէս լացի՛:

Լաց ըլիս՝ աչկըդ գայ անիս.
Դաստա ռէհան փայ անիս,
Արտասուքըդ՝ չայ անիս.
    Ձաւ ջուր իս,
    Խիստ տըխուր իս.
Ադալաթըդ Շահի անիս։

Ճահի զուրխաթ թափաղըն
Չի հարցընի դուգուն դաղըն·
Վա՛յ թէ է՛լ չը խօսիս վաղըն,
    Վաղըն կու լամ,
    Նստիմ ու լամ,
Ասիմ բարիթաւուր խաղըն։

Խաղ իս էլի, Սայեաթ-Նովա·
Դաղ իս էլի, Սայեաթ-Նովա,
Բաղ իս էլի, Սայեաթ-Նովա·
Գլուխըդ փիանդազ իս անում, եար, ամա՛ն։

ԽԱԼԽԻ ՆՕՔԱՐ ՍԱՅԵԱԹ-ՆՈՎԱ

Արի համով ղուլո՛ւղ արա, խալխի նօքար Սայեաթ-Նովա.
Ամէն մարդ չի կանա ճանգի շահով շըքար, Սայեաթ-Նովա.
Ով քիզի լեղի պարքիվէ, դուն տու շաքար. Սայեաթ-Նովա.
Ղաստ արա շուշէդ չը կոտրին, չը խփին քար, Սայեաթ-Նովա:

Թէգուզ ղըպըրստանըն պահ տաս՝ ծեծով չի խըրատուի խիվըն.
Ինչրու անծնէն դուս էհայ անահատէլի էն չար դիվըն.
Բէզասըլըն ասըլ չի դառնայ. Թօլով չի սիպտակի սիվըն.
Ծուռը փէտըն չի դըրըստի ռանդան. ղուրզար Սայեաթ-Նովա։

Թէգուզ խմանաս, գինէնաս աստղէրու համբարքըն սիրուն.
Անբարի գուրծըն կորած է՝ կարթըս հարանց փարքըն սիրուն.
Ավիտարանի խօսքիրըն՝ մարգարիտէ կարքըն սիրուն.
Մի ածի խօզի առչիվըն լալ ու գօվհար, Սայեաթ-Նովա:

Թէ էս կինաց փառքըն չուզիս՝ էն կինաց ալմասըն կու տան.
Թէ հօրուդ խաթիր շատ հարգիս՝ զար քաշած ատլասըն կու տան.
Թէ վուր լալով զըղճում անիս՝ անմահացըն մասըն կուտան:
Խօստովանիս արած մէխքըդ, չանիս ինքար, Սայեաթ-Նովա։

Վուր տիղ համնիք, վուր տիղըն սուք. վուր տիղ սօյթաթ լաղ է
ըլլում:
Վուր տիղ ժամ, վուր տիղ պատարաք. վուր տիղ սիրով տաղ է
ըլլում
Թէ վուր հօրուդ կամքըն իս անում, մարմինդ բէզամաղ է ըլլում,
Վո՞ւր մէ ղարղըն կու ղիմանաս, դուն ջըլլատար Սայեաթ-Նովա։

ԲԱՌԱՐԱՆ

Ասար — *բարեկրթութիւն, համեստութիւն:* Արբար — *վարպետ, ճարտար:* Անի — *ժողովուրդ:* Ասալաթ — *ազնուականութիւն:*

Բաղ — 1) *հոգս, միթէ:* 2) *հաստատ (թայր), հաստատակիրար:* 3) *գրոյց, վէճ:* Բեզարի — *յոգնիլ:* Բար — *հաստատ, համեստ:* Բուճիաբ — *չէնք, չի-նութիւն:* Բերեան — *խորոված:* Բէզառըն — *անցեալ, անազնիւ:* Բեզամաղ — *տրտում, վատ տրամադրութիւն:* Բարիքաւուր — *արեւելեան երկար սանտու-րի ձեւ մը:*

Գավքար — *գլուխ, գերք, տէր:* Գամաղ — *քիմ, տրամադրութիւն:* Գիփ— *բոլորը, ամէնը:* Գիսար — *հոյակապ, տեսք, դէմք:* Գաղ — *խորան, չիկացած երկաթի այրուցքը:* Գենայ — *տեսայ:* Գալ — 1) *հիւղ:* 2) *Ծննդականի առա-ջին կաթը:* Դուգուն — *խորան, չբացուած վէրք:* Դուրզար — *հիւան:*

Եփ — *երբ որ:* Եաս — *սուգ, ուրիշ:* Եզրար — *խոստում:*

Զուրեար — *սերունդ, զարմ:* Զարբար — *ոսկեով բանուած, քեհեզ:*

Էնա — *երթալ, գնալ:*

Թաղ — *կամար (դրան կամ պատուհանի):* Թանր — *տեսակ, կերպ:* Թա-րազ — *կշիռք:* Թաւուր — *տեսակ:* Թայ — *զոյգը, հաւասարը, մէկ նմանը, բե-ռան մէկ հակը:* Թօփ — *սօտայի տեսակ մը:*

Իքիմազ — *խնդրանք, աղերսանք:* Իման — *հաւատք:* Իմար — *ուրանալ:*

Լայիղ — *վայել:*

Խար — 1) *ցեխ, տիղմ* 2) *մետաղեայ միջատ մը,* Խեալ — *մտածում:*

Կուր — *կոյր.*

Հայա — *ամօթ, պատկառանք, ամօթխածութիւն:* Համաշա — *միշտ, ամեն առեն:* Հուջրա — *սնտուկ թանկագին իրերը պահելու, արկղ:* Հուքմի, հրիմ — *իշխանութիւն.* Հազ — *ուզել, հաճոյք զգալ:*

Ձար — *մազ. ձիու պոչի մազ, որմէ կը պատրաստեն քամանչայի լարերը:*

Ղուլ — *ծառայ:* Ղաւս — *ձգտում. փափաք. բաղձանք:* Ղազաբ — *փոր-ձանք:* Ղանդ — *շաքարի ձոյլ, շաքար:* Ղուլուղ արա՛ — *ծառայէ՛:*

Մալում — *յայտնի, ծանօթ:* Միլա — *էմալ, արծնապակի:* Մաղամ — *մի-թէ:* Մաւս — *յաղթել, ուժէ ձգել, հարկեցնել.* Մանսիլ — *թաշկինակ:* Մա-հանգ — *փորձաքար:* Մուրախաս — *արտօնութիւն. ազատ:*

Նամարդ — *ստոր, ցածոգի:* Նաճախ — *անիրաւ:* Նուղլ — *շաքարով պատած նուշ, շաքարեղէն.* Նօքար — *ծառայ, սպասաւոր:*

Շար — *արդարադատութիւն (շէրիաթ), հիւսել:* Շիրմայ — *փղոսկր:* Շանզադա — *թագաւորազն:*

Պաս — պասն խա — *արգիլուածն եւ. պաս եւ:*

Ջաւէն — *վերարկուն, բժիշկը:* Ջաղուբար — *կախարդ, մնուկ, հրաշագործ:* Ջամ — *ապակի, թաս:*

Ռանգ — *գոյն:* Ռաւ — *հրեղէն ձի, նժոյգ:*

Սաբր — *համբերութիւն:* Սիմրղ — *թելլ, հուագարանի լար:* Սաքար — *պատճառ, պատրուակ, առիթ:* Սուչ — *յանցանք:* Սաչար — *ծառ, թուփ:* Սե-լալ — *հեղեղ:*

Վարագման — *ոսկեզօծած:* Չիփել — *թափել, հանեցնել:* Վէփ — *վէր:*

Տար — *սար:* Տալ — *կարել:* Տամ — *թակարդ, թակարդի խայծ (ժա-մանց):*

Րախա — *բարօրութիւն, անդորրութիւն. (նաև զարդ):* Րուքար — 1) *ծաղ.* 2) *ոգի ներշնչող, տպաւէն:*

Փինջան — *ֆինջան, գաւաթ:* Փրրանգ — *ֆրրանկ, պատճառութիւն:* Փխան-տաղ — *սուրբ տանի փառքէ:*

ՂՈՒԿԻԱՆՈՍ ԿԱՐՆԵՑԻ

(19-րդ դար*)

ՏԱՂԵՐ

Ա.

Ափշեր կը հիանամ դէմքիդ, Մարիամ
Ծաղիկ ես անթառամ, անուշ, հոտաւէտ,
Ինծ նեղեալս յորդորես ու մխիթարես.
Ե՞րբ պիտոր դէմդ հանես, լիանամ տեսքդ:

Կարօտդ կը կըրեմ, հալեր մաշեր եմ.
Սիրով գինովցեր եմ, ապուշ կեցեր եմ
Քեզ այնչափ կը սիրեմ՝ որ ալ խենցեր եմ
Տեսուդ փափաքեր եմ, կը ցանկամ յաւէտ։

Տէրտովըդ զիս լեցիր, զոնեա երեւցիր,
Գըթովդ ինծ մօտեցիր, ցաւըս իմացիր
Դու լեզուի հանեցիր զիս, զըրցեցուցիր,
Խիստ սաստիկ լացուցիր, արցունքս եղաւ գետ։

Ղուկիանոսն անճար է, ու խիստ տըկար է.
Քովըդ հրաւիրէ, աս շնորհքն արէ՛.
Սուս կենալս անկար է, ողբս ո՞ւմ համար է,
Թողուլ ի՞նչ հընար է, բըռներ եմ փէշէդ:

---

*) **ԾԱՆՕԹ.**— Սայաթ-Նովայէն յետոյ 1800—1860 գրած ու երգած են բազմաթիւ աշուղներ, որոնցմէ միայն մէկ քանին ուշադրաւ դէմք նկատուած են այդ կարգի գրականութեան մէջ: Կը ներկայացնենք կարեւորագոյնները:

Բ.

Մարիամ, քաղցր անուն, խոհեմ, իմաստուն.
Զըքնաղ դէմքիդ տեսուն՝ հեչ գին կը տըրուի՞։
Ծիրաս է սիրովըդ լսոց. եղեր է հընոց.
Կ'ելլէ կապուտակ բոց. անդադար կ'էրուի։

Անգին ճէվահիր ես, գանձերու տէր ես,
Խեղճերը կը սիրես, դու խինքըդ սէր ես,
Շընորհք կը նըւիրես. երբ հոգս որ կըրես.
Թէ քեզ լինծ չըբերես՝ ջահըս կը մարուի:

Կը սպասեմ քո գալուն, կեցեր եմ արթուն,
Օգնիչ ես անկելուն. լոյս կուրացելուն.
Երեսըդ գունըզզուն լուսով զարդարուն,
Հասակդ է խիստ սիրուն, հոտաւէտ սէրվի։

Թէ այրեն զիս հըրով. փարատեն սըրով
Չեմ դառնայ քեզմէ. ով կոյս, ես տանջանքով,
Կեանքըս անցաւ զարով. ցաւերս են ծով ծով,
Ղունկլիանոսը քեզմով կը մըխիթարուի։

Գ.

Ո՛վ կոյս գեղամաքուր, զովացուցիչ ջուր,
Կարօտդ երբեւ լցուր՝ սիրտս է թափեր արդ.
Քեզ տեսնամ նէ յայտնի՝ կ'ըլլամ երանի,
Հրեշտակ ես ի մարմնի, արքայութեան զարդ:

Անուշահոտ շուշան, բուրումդ քաղցրազան,
Սուրբ հոգւոյն բնակարան, գանձ անապական.
Գութ ունիս մայրական, հըզօր, փըրկչական,
Տե՛ս, չըկայ ինձ նըման մէկ տառապեալ մարդ.

Ինձ տէր կեցիր, Մարիամ, յանկարծ զօրանամ,
Քեզի հաճոյանամ ես յամենայն ժամ.
Երբ անունդ որ կու տամ՝ ցընծութիւն կը զգամ,
Զիս յիշես նէ կ'ըլլամ խիստ ուրախ զըւարթ:

Ղունկիանոսին յոյս տաս, տէրտերն իմանաս,
Մըխիթարիչ ըլլաս, քովէն չը երթաս,
Քեզնով սիրտը բանաս, մինչ հետը մընաս.
Դու մէկ նէրկիզ մ'ես խաս, կարմիր բացուած վարդ:

ՇԱՄՉԻ-ՄԵԼՔՕ

(19-րդ դար)

Ի ՎԵՐԱՅ ԱՒԵՐՄԱՆ ՏՓԽԻՍ ՔԱՂԱՔԻ ԳԱԼՍՏԵԱՄԲ ԱՂԱՅ ՄՈ-ՀԱՄՄԷԴ ԽԱՆԻ

Էհայ ու հարգից չգայ էն Թաւուր զարման քաղաքիս,
Հարիւր հազար մարդով եկաւ նա էս Գիւրջիստան քաղաքիս։

Պարսից մի անիծեալ լոյս ընկաւ դուշման քաղաքիս,
Մամմադ խան՝ եկաւ տուաւ մի նիզամներ էս քաղաքիս,
Եսիր անող. կրակ տուող՝ չէր մէ զարման քաղանիս
Հարիւր հազար մարդով եկաւ, չի կարաց առնել քաղաքիս։

Մելիք Մէջլումին շուն դաւնայ, Ջաւաթ խանին պատի կուշի,
Քաղաքն վիրանա արին. տեղի շինեցին բայղուշի.
Մելիք Մէջլումի ազգէմէն մէկ շուն էլ չի՛ հաչի՛ Շուշի,
Թանգ դօշուն 'ինք մօտ արել Աւսար. Զարեաք, Թուշի,
Աջէիք չալիշ կուգ'ին, կու լին'են միզան քաղաքիս։

Ախտա խանի գալն իմացանք. մենք ասում'ինք՝ Շահ եկաւ,
Թէ չէ քաղաքն քանդելոյ տասն հազար թի ու բահ եկաւ,
Բերդեցիք ասում էին. մեզ համար կըըլչգեահ եկաւ,
Նորա ոտն չա՛ր նշան էր, ադալ առ՛ խժում մահ եկաւ,
Մնացողն դաղում արին, ընկաւ բարէքան քաղաքիս։

Քաղքիմէն տարած եսիրն ո՛րն Արաբիստան է հասի,
Ո՛րն Շաքի, ո՛րն Շիրվան, ո՛րն Դաղիստան է հասի
Ո՛րն Ղուբա, ո՛րն Բաքի, ո՛րն Դարբանդ է հասի,
Ո՛րն Թավրիզ. ո՛րն Թէհրան, ո՛րն Խորասան է հասի,
Նրանց նաչար հէրն ու մէրն ո՞ր մինն վայ տան քաղաքիս:

Փաղքի նոկած տղէքներ՛ն, որ դաստերով ման կուգէին,
Մէկ մէկու ղարդաշ կ՚օսէին, տն՛ս ինչ սիրով ման կուգէին։
Ո՛վ որ կարողութին ունէր՝ նոքարներով ման կուգէին,
Բէթխուդա՝ Աղա մարդիկն չախշուրներով ման կուգէին.
Նրանցմէն մէկն էլ չեմ տեսնում հիմի մէ նշան քաղաքիս։

Քաղաքն որ նիրքսև եկաւ հարիւր հազար Ղզըլբաշն,
Մէկ մէկուց այրիլմիշ արին, ղիփ մէտի, ղովում՝ ղարդաշն.
Քահանէքը շունն էր ուտում, ո՛չ մինն չ՚մտաւ նաշն.
Գետի պէս արիւն էր գնում. բօսթան էր աղմօրդւոյ լաշն՝
Որդին մօրիցնին խլում, էլ սուգ ու շիւան քաղաքիս։

Հազար երկու հարիւր քառասուն եւ չորս թուին ընկաւ ձեռի,
Վարդապետներ կոտորեցին, լէշ էր ածած տէրտէրի.
Ապրանք ու մալ ու դովլաթ՛ին տարել, թաք տներն չէին էրի
Քաղաքն աւերվելոյ օրն տասն ու մէկն էր սեպտեմբերի,
Բրօնիկօնումն նստած էր Ուն ու Պարն ու Դան քաղաքիս։

Ես մի տան ղա՛լ իմացայ, հէնց գլխացի հէրըս տարան,
Մէրըս ձեռնեմէս խլեցին. ջուխտ քոյր ու աղբերս տարան,
Հօրս թըրով սպանեցին, եսիր արին մէրս՝ տարան,
Շամչի Մելքօն շատ լա՛ց էլաւ, սաւ՝ որդիս ձեռէս տարան,
Վաց Ղզըլբաշ սպանեցի. մին էլ մէ մեծ խան քաղաքիս։

ՍԷՅԱԴ

(19-րդ դար)

ՀՐԱՒԻՐԱՆՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Ո՛վ իմ գեղեցիկ բուրաստան,
Բացուի՛ր, բացուելոյդ ժա՛մն է հաս,
Անա կենսատու օր գարնան,
Բացուի՛ր. բացուելոյդ ժամն է հաս:

Դրախտն եդեմայ 'ի քեզ կրիս,
Փիսոնն, Եփրատ, Գեհոնն, Տիգրիս.
Այսքան բարեօք է՞ր ո՛չ բերկրիս,
Բացուի՛ր. բացուելոյդ ժամն է հաս:

Քոյ է Անի, Երուանդաշատ,
Արմաւիր, Դուին, Արտաշատ,
Հրաշքաբերդ, Մոզ. Վաղարշապատ,
Բացուի՛ր. բացուելոյդ ժամն է հաս:

Քոյ է Արարատն ախոյեան,
Քոյ է սուրբ տապանն Նոյեան,
Զարթի՛ր. ո՛վ տունդ Արամեան,
Զարթի՛ր. զարթնելոյդ ժամն է հաս։

Ներսէսն է տեսեա քոյ տանըդ.
Գլուխ արժանի՛ անուանըդ,
Սէյեադն լինի ղուրբանըդ,
Զարթի՛ր, զարթնելոյթ ժամն է հաս։

ՈՍԿԻ ՄԱԳԱԹԵԱՆՑ «ՄԷՅԱԳ»

(19-րդ դար)

ԱՌ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ախ Հայաստան, Հայաստան,
Ընդէ՞ր կորուսեր տէրըդ,
Եղեր այլոց ապաստան,
Թառամեց վարդ պատկերըդ:

Հողըդ պտղաբեր՝ ազնիւ,
Քարերըդ ողջ ակունք են,
Գետերըդ լիքն, անթիւ
Կարմրախայտ ձկունք են։

Լերինքըդ ծաղիկ հագած՝
Իբր հարսնացեալ օրիորդ,
Եղջերուքըդ վաստակած,
Ի՞նչ շահ, որ չունիս որսորդ։

Այգեացդ ամէն մէկն
Էր դրախտ եդեմական,
Բայց անբաղդութեան տէգն
Խզեաց լարըդ կենսական։

Ո՛չ քեզ պէս բարեպաշտ կար,
Ո՛չ վանքերիդ պէս վանքեր,
Ո՛չ դաշտերիդ պէս դաշտ կար,
Ո՛չ հանքերիդ պէս հանքեր։

Թո՛ղ թշնամիք բերկրին
Մեր աչաց արտասուքով·
Ցուսամ՝ երկար չի՛ մնան
Նրանք էլ ուրախ հոգւով:

Աստուած ամենագէտ է,
Անսահման, արդարադատ·
Անաչառութեամբ գիտէ
Լաւին լաւ տալ, վատին վատ։

Ես եմ Սէյադի կինն,
Մաղաթեան տոհմի ոսկին.
Հայրենեաց կաթոգինն,
Հաւատացէ՛ք իմ խօսքին։

ԳՈՒՐՋԻ ՆԱՎԷ

(19-րդ դար)

* * *

Իմ սիրտըս աղ ես արել.
Ջիգյարըս դաղ ես արել,
Ինձանից հեռացել ես,
Ինձ բէզդամաղ ես արել:

Դու ես իմ սիրահարը,
Քաշկա տանեմ քու ճարը,
Գըլխիս տըւել ես քարը.
Կիսակենդան ես արել։

Շատ մարդկանց ես խաբել,
Սիրոյդ ես իմ կրակվել.
Ինձ հօ թոկով չե՛ս կապել,
Ամա դուստաղ ես արել։

Սիրելիդ՝ ինձ ատել ես,
Ատել ես. նախատել ես,
Ջիգյարըս կտրատել ես,
Արնաշաղախ ես արել։

Ինձ տեսնելուս տո՛ւր բարով,
Խորհուրդդ ասա՛ գրով,
Ինձ-հօ մորթել չե՛ս սրով.
Անսուր մատաղ ես արել։

Դու միշտ կամեցիր բարիս,
Ուրախանալ մի՛ չարիս,
Էս քըրքըրված ջիգյարիս
Թափով արաղ ես արել:

Մուրվաթ արա՛, սիրահար,
Մի՛ չարչարիլ չարաչար.
Ինձ քըցել ես քարէ քար,
Դըրուստ սարսաղ ես արել։

Կարոտըդ քաշում եմ քու,
Չեմ կարնում ասել անու,
Կերպարանքըդ տեսնելու,
Ինձի արգելք ես արել։

Բոյըդ շամշու սուրայի,
Խարաքա սիրտըս շահի,
Ինձ դու տար մոտըդ քաշի,
Հերիք է, հաղ ես արել։

Դու ես իմ սիրականըս,
Մի՛ մաշիլ ջիվան ջանըս,
Երեք տարուայ դուշմանըս,
Նոր քարեկամ ես արել։

Մայիլ եմ դոշիդ խալին,
Անուշ խելք ու քեամալին,
Խըղճալի Գուրջիմալին,
Կարկըտահար ես արել։

ՄԻՍԱԿԻՆ, ԲՈՒՐՋԻ

(19-րդ դար)

Ա.Ղ.ՋԻԿ.

Աղջիկ, արի՛ մէկ պաչ տո՛ւր. ջանիդ մատաղ.
Ես մեռնում եմ. քեզ ու քու նանիդ մատաղ,
Մատներումդ ոսկէ մատանիդ մատաղ.
Նախշ ես անում՝ քարգահ ու ջանիդ մատաղ,
Կարմիր սուրաթ՝ սպիտակ կուլ բանիդ մատաղ։

Լաւութիւնը լաւ կուլի աշխարհումս.
Քեզնից աւել էլ ճար չունեմ ճարումս,
Թէ Մարալ ես. ե՛կ, ման արի սարումս,
Ես կաղնած եմ իմ տուած իղրարումս.
Հարսանիքդ կու նստի այս տարումս,
Ծըծիդ վրէն կախած նշանիդ մատաղ։

Աշխարհումս չի՛ ճարվիլ քու ղօլիցը,
Թէկուզ բերեն Հինդ ու Ստամբօլիցը,
Խելքս գնաց՝ դուրս եկար էն չօլիցը.
Ջէյրանի պէս, տեսայ, եկար չօլիցը,
Կաքաւի պէս ձայն ես տալիս բօլիցը.
Անուշ խօսքիդ՝ ճարտար բերանիդ մատաղ։

Ես քեզ համար մեռած եմ թաղուածի պէս,
Գիշեր ցերեկ մալուլ եմ շաղուածի պէս.
Խելքս գլխէս դառել է քաղուածի պէս.
Ձիգեարս էլաւ Նարին մաշուածի պէս,
Նարգիզ, սուսան, սումբուլ ես քաղուածի պէս,
Բե՛ր հոտ անեմ, վարդ ու բէյհանիդ մատաղ։

Էշխի քանը, խոմ գիտեմ, ինչպէս կուլի.
Մինչի իրան հասնի, ջանը կէս կուլի,
Մէկ պաչ չի՛ տաս՝ Թէհրանը ինձմէն դէս կուլի,
Երկնքի մալաքները քեզ պէս կուլի,
Սպա տեսնենք՝ ո՞ւմ հագուստը էդպէս կուլի,
Կարմիր շաքիկ՝ կանաչ մինթանիդ մատաղ։

Թէ բուլբուլ ես, բաս ինչո՞ւ չես բաղումը,
Կարմիր վարդ ես, բաց ելած նարփաղումը,
Լուսնեակ ես չարխի մաղալլաղումը.
Կայսերի պէս կանգնել ես օթաղումը,
Միսկին-Բուրջուն պահիլ մի՛ դութաղումը,
Թամբած արա՛, թո՛ղ՝ քու դիւանիդ մատաղ։

ԱՇԸԳ ՇԻՐԻ՛Ն

(19-րդ դար)

ԱԶԳԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

«ԵՐԲ ՁՕՐԱՑ ՏԷ՛ՐՆ ԱՍՏՈՒԱԾ ՕԳՆԵԼ Կ՚ՈՒԶԷ ՈՐԲ ԱԶԳԻՆ,
ՆՈՐԱ ՄԷՋՆ Կ՚ՈՒՂԱՐԿԷ ԱԶԳԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ՀՈԳԻՆ»:

Գիտե՞ս, արդեօք, ո՛ր հոգին, կամ ո՛ր ազնուութիւնն,
Այն եսթերայ թագուհւոյ ստորագրութիւնն,
Կամ ընդ նմա Մուրթքէի քա՛ջ ազգասիրութիւնն,
Որ ապրեցոյց Յակոբայ ցիրուցան եղեալ տունն.
Ո՛չ ծննդական ծիրքն, ո՛չ հայրական արիւնն,
Այլ վերոյիշեալ հոգւոյ պարգեւն էր թանգագին.

Ազգասէր մարդոյ միտքն ալէկոծեալ կ՚լինի.
Ե՛րբ իւր ազգն այլազգեաց ստորանկեալ կ՚լինի.
Բարի նախանձն 'ի նմա անշէջ վառեալ կ՚լինի,
Թէեւ յԱրամեան գահին մտօք բազմեալ կ՚լինի.
Բայց վիճակաւ մե՛րթ անարգ, մե՛րթ զրպարտեալ կ՚լինի.
Սակայն երբէք չի՛ խախտուիլ սէգ եւ անդարձ գլխովին:

Ազգասէր մարդոյ տունն խաղաղութիւն կ՚ունենայ,
Ճշմարտօրէն աս ու լիս, պարզ դրութիւն կ՚ունենայ.
Թէ՛ ողջ ազգին՝ թէ՛ անձին. մէկ ընտրութիւն կ՚ունենայ.
Ո՛րքան միտքն, կամ սէրն տարածութիւն կ՚ունենայ.
Ազգասէրն նո՛յն չափով շուք եւ անուն կ՚ունենայ.—
Վերընծայեալ Արարչին եւ անձնատուր կայսերին:

Ե՛րբ տասնամեայ լինի ազգասիրի զաւակն,
Իւր հայրենի լեզուաւն կ՚գրէ իւր նամակըն,
Հաւատոյ հանգամանքն եւ ծիսից նպատակն.
Այնուհետեւ կ շարժէ իւր մտաց աշտանակն,
Այլեւայլ լեզուաց տալով իւր ուսման ժամանակն,
Ինքն ինքեան կ՚լինի համալսարան իւր ազգին.

Ազգասէրն կ՚ցանկայ իւր ազգի փրկութեանն.
Նաեւ նորա լաւապէս յաշխարհի կեցութեանն,
Խաւար ազգաց մէջ—նորա պարզ լուսաւորութեանն,
Քաղաքական կանոնին, կրթութեան աստիճանն.
Թէ՛ առ Աստուած, թէ՛ առ մարդիկ ապօրինաւոր բանն՝
Ո՛չ իւր անձին կ՚ընտրէ, ո՛չ ազգական ընկերին:

Բայց ես անբաղդ՝ և՛ւ անյոյս է իմ վիճակն ինձ համար։
Ծրարեալ պահուած մնաց ուսման նամակն ինձ համար,
Ո՛չ պիտանի. ո՛չ յարգի մարմնեղէն ա՛կն ինձ համար,
Այլ իբր միջօրեայ լոյս կայ իմ փափագն ինձ համար,
Ծեր Կռոնոսն է դառել իմ ժամանակն ինձ համար.
Չի՛ք ազգասէր ա՛յնպիսի, որ ասէ. վա՛յ քեզ Շիրին։

ԱՇՈՒՂ ՋԻՒԱՆԻ

(19-րդ դար)

ԾԻՐԱՆԻ ԾԱՌ

Ես մէկ ծառ եմ ծիրանի
Հին արմատ եմ անուանի,
Պտուղներս քաղցրահամ.
Բոլոր մարդկանց պիտանի։

Հին ծառ եմ արեւելեան,
Չունիմ որոշ այգեպան,
Տունկերըս ամէն երկիր
Ընկած են բաժան-բաժան։

Արեւելքում ինձ տնկեց,
Երբ որ Աստուած ինձ ստեղծեց,
Ասաց՝ աճէ—բազմացիր,
Մի այգի էլ ինձ տուեց։

Ուղարկեց մի այգեպան,
Հարաւից մի հսկայ իշխան,
Այն հսկայի անունով
Կոչուեցայ ծառ հայկական։

Չորս հազար տարուայ ծառ եմ,
Արմատս պինդ կայտառ եմ,
Թէպէտ ոյժս պակաս է,
Բայց անունով պայծառ եմ։

ԱՅԾԵԱՄԻՆ

Անհոգ ես, չես գիտեր ինչ կայ քո մասին,
Պտըտում են քո խեղճ անձի վրասին,
Գամբռներով բարակներով, միասին։
    Փախի՛ր, այծեամ, փախի՛ր, որսկանն է գալիս
    Զագուկներդ տխուր, լալիս են լալիս.

Որսկանը հրացով քեզի ման կուգայ,
Կ'ուզէ ձեռքերը արիւնովդ լուայ.
Խղճալի քո տղաք սար ու ձոր կուլան։
    Փախի՛ր, այծեամ, փախի՛ր. որսկանն է գալիս.
    Զագուկներդ տխուր. լալիս են լալիս։

Որսկանը գութ չունի, կ'անէ կրակը,
Կամ քեզի կը սպանէ կամ քո զաւակը,
Ի զուր չ'անցնիր հրացանի գնդակը։
    Փախի՛ր, այծեամ, փախի՛ր, որսկանն է գալիս.
    Զագուկներդ տխուր, լալիս են լալիս:

Ձորեր մի մտներ. վտանգաւոր է.
Որսկանն ման կուգայ այնտեղ. սովոր է,
Բարայրից խփելով քեզ կը գլորէ։
    Փախի՛ր, այծեամ, փախի՛ր. որսկանն է գալիս,
    Զագուկներդ տխուր. լալիս են լալիս:

Դաշտումը ման մի գար. թէ մտածես լաւ,
Քեզ կը վիրաւորեն կը ստանաս մեծ ցաւ,
Դուրս մի ելլեր դու խիտ անտառից բնաւ։
    Փախի՛ր, այծեամ, փախի՛ր, որսկանն է գալիս,
    Զագուկներդ տխուր լալիս են լալիս,

ԸՆԿԵՐԸ

Բարի, գեղեցիկ, առաքինի ընկերը մարդուն,
Որ փայլեցնէ արեւի պէս պատկերը մարդուն։
Ինչ մարդ ունենայ իր մօտը հաւատարիմ ընկեր,
Ցերեկի նման անցնում է մութ գիշերը մարդուն։

Ընկեր իմաստուն։ աստուածավախ, ճշմարիտ ընկեր.
Որ բարձրացնէ աստիճանը միշտ վերը մարդուն։
Կեանքդ նուիրես ընկերիդ լաւին, քիչ է դարձեալ.
Այնպէս է հոգեկան լուսատու լապտերը մարդուն։

Թշնամիներ իր վրայ քալած ժամանակը,
Կտրիճ, հարազատ ընկերն է՝ սուսերը մարդուն։
Ինչ մարդ ունենայ մտերիմ ընկեր, Աշուղ Ջիւանի,
Չի սպիտակիր ամենեւին մէկ հերը մարդուն։

ԿՈՒԳԱՆ ՈՒ Կ՚ԵՐԹԱՆ

Ձախորդ օրերը ձըմրան նըման կուգան ու կ՚երթան,
Վըհատելու չէ, վերջ կունենան, կուգան ու կ՚երթան.
Դառըն ցավերը մարդու վերայ չեն մընայ երկար.
Որպէս յաճախորդ՝ շարուէ-շարան կուգան ու կ՚երթան։

Փորձանք, հալածանք եւ նեղութիւն ազգերի գըլխից,
Ինչպէս ճանապարհի կարաւան կուգան ու կ՚երթան.
Աշխարհը բուրաստան է յատուկ, մարդիկը ծաղիկ,
Որքա՛ն մանուշակ, վարդ, բալասան կուգան ու կ՚երթան։

Ո՛չ ուժեղը թող պարծենայ, ո՛չ տկարը տըխրի,
Փոփոխակի անցքեր զանազան, կուգան ու կ՚երթան.
Արեւը առանց վախելու ցայտում է լոյսը,
Ամպերը դէպի աղօթարան կուգան ու կ՚երթան։

Երկիրը ունեալ զաւկին է փայփայում մօր պէս,
Անկիրթ ցեղերը թափառական, կուգան ու կ՚երթան,
Աշխարհը հիւրանոց է, Ջիւան, եւ մարդիկը հիւր,
Այսպէս է կանոնը բնական, կուգան ու կ՚երթան։

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ

(19-րդ դար)*

ՄՕՐ ԹՂԹԻ ԽՕՍՔԵՐԸ

«Ա՛ղասի ջան Ա՛ղասի, գլխովդ փարվան ըլիմ՝ Աղասի։ Ընչի՞ չեմ էս անաթին կրակ դառնում ինձ էրում, ընչի՞ չի լեզուս չորանում, աչքս խաւարում, ընչի՞ չեմ թող դառնում, որ բալքի թէ քամին բերի, գամ, ոտիդ տակին ցրուիմ, սարէսար ընկնիմ, քարէքար, որ իմ երեսը կոխես, որտեղ որ ման գաս, որ իմ աչքը հանես, որտեղ որ նստես, որ ինձ մըրայ գլուխդ դնես, որտեղ որ քուն մտնես՝ նանն ըմբրիդ մեռնի, իմ թագաւոր, իմ աղայ Աղասի»։

«Տնկած ծառերդ փուշ են դառել՝ ինձ ստանում, պահած ծաղիկներդ կրակ են դառել՝ ինձ էրում, խորովում. ման էկած տեղերդ՝ աչքիս լուսը մգրախի պէս ցցվում, սիրտս դուս թռնում։ Ո՞ւր կորչիմ, որ ձէնս օքմին չիմանայ. ո՞ւր գնամ, որ աչքս՝ քո տեսած բաներն էլ չտեսնի, միտքս քո ասած խօսքերն էլ չյիշի, ջանս քարանայ, որ էլ անունդ չտամ, սիրտս ջուր կտրի, որ էլ քո սէրը չզգամ, ումբրս փչանայ, օրս խաւարի, որ երկնքի տակին էլ չասեմ, թէ ես է՛լ եմ մէր, ես է՛լ որդի բերի, ինձ է՛լ մէկ օր աչքալիս տուին, ես էլ մէկ օր որդու, պուտկի արեւի ձէնը պէտք է ածէի, ես էլ որ աչքս փակէի՝ մէկ բուռը հող դո՛ւ պէտք է երեսիս քցէիր, դո՛ւ իմ

ԾԱՆՕԹ.— *Խաչատուր Աբովեան, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Գ. Սունդուկեանց եւ մեր արդի աշխարհաբարի առաջին գործիչները վերջին հարիւրամեակի (1850—1950) Հայ Գրականութեան անդաստանին կը պատկանին։ Սակայն անոնցմէ ոմանք իրենց առաջին ստեղծագործութիւնները հրապարակ դրին միջնադարեան տաղերգուներու աշխարհաբարով կամ իրենց պատկանած գաւառաբարբառով, հարազատ շարունակողներ հանդիսանալով հայ ժողովուրդի խօսած լեզուին։ Քանի մը նմոյշներ կը զետեղենք հոս բաղդատութեան համար։*

նաշը խառէիր, դու իմ լաշը հողին տայիր, դու վրէս սուգ անէիր, գլխիս վրայ կանգնէիր, ու էդ ալիւ, էդ սուրբ բերնովդ ասէիր. «Հոգիդ լիս դառնայ՝ ո՛յ իմ մէր, ո՜յ իմ մէր, ի՞նչ կ'ըլէր, որ մէկ էլ աչքդ աչքիս, բերանդ բերնիս առնէր ու յիտոյ Աստուած հոգիս առնէր»:

«Հոգիս խոր է՝ թէ հանեմ, Աստուծուն տամ. սիրտս ձեռիս չի, որ կրակը քցեմ, էրեմ. երկնքին ձե՛ռս չի հասնում, ակաջդ ձէ՛նս չի ընկնում: Ղուշ ա գլխավերեւս թռչում քո անունն եմ տալիս, շունչս ա բերնիցս դուս գալիս՝ քո հասրաթը ջիգեարս էրում, փոթոթում. աչքիս եմ հուփ տալիս՝ սիրտս ա տրաքում, բերանս եմ կալնում՝ միտքս ա ցնորվում. տունն եմ մտնում՝ պատերն են ինձ դժոխք դառել. դուս եմ գալիս՝ սար ու ձոր սեւ օրս լաց ըլում. երկնքին եմ նայում՝ մէկ ձէն չի գալիս, երկրին եմ մտիկ տալիս՝ մէկ խաբար չիմանում, բարձին եմ գլուխս դնում՝ շունչս ա ինձ խեղդում, քընած թէ զարթուն՝ դու՛ ես աչքիս առաջին պտիտ գալիս:

Արտասունքս ծով ա դառել՝ Ազատի ջան, ախ ու ախ քաշելուցը շունչս կտրուել, հոգիս մաշուել, գլխիս էլ մաղ չմնացել, որ քամուն չտամ, երեսիս էլ տեղ չկայ, որ չըլիմ կըռաբատել, տուն ու դռան էլ քար չկայ, որ չըլիմ դօշիս խփել: Գլուխս ծեծելուցը ձեռներս բէզարեց, շատ լաց ըլելուցը աչքըս խաւարեց, բայց ո՜խ... ո՜խ... հոգիս իմ առած չի, որ առեմ՝ դուս գնայ. սաղ սաղ էլ գերեզմանը մտնիմ, ո՞ւմ ձէնը լսեմ, ո՞ւմ երեսը տեսնիմ, ո՞ւմ հոգիս տամ, ո՞ւմ ոտի տակին գլուխս դնեմ, ո՞ւմ էս փէզացած ձեռներովս խառնեմ, ո՞ւմ էս չորացած լեզուիս առեմ: Մեռնիմ էլ՝ Ազատի ջան՝ հոգիս գլխովդ պտիտ կգայ, ապրիմ էլ՝ ո՛րդի ջան՝ ջանս քո ուղուրին դրած ա, հոգիս երկնքումն ըլի՝ մարմինս քո առաջին փռանգալ, շունչս վրէս ըլի՝ դու՛ ես իմ սրտի մուրազը: Հող կը դառնամ՝ հողս քեզ պտուղ կտայ, ջուր կը կտրուիմ՝ քո հանդի, ծաղկի վրայ կը թափիմ, դրախտումն ըլիմ՝ քո ծառի ճխկների վրայ բլբուլի պէս կը կանգնիմ՝ քեզ անուշ քուն կը դնեմ, աշխարքումս ապրիմ՝ ջանս քեզ ղուրբան կտամ, թաք դու ծաղկիս, ծլիս, զօրանաս՝ անումի՛դ մեռնիմ»:

* * *

Սար ու ձոր ընկած, մէկ չոր թփի տակի
Գետին նայելով՝ մնացել եմ նստած,
Ձեռս ծոցումս՝ գլուխս մէկ լեռ քարի
Տված՝ լալիս եմ օրս խաւարած:

Ամպերն առաջիս, սարերն ետեւիս.
Քեզ մտիկ տալով՝ ա՛յ իմ քա՛ղցր Մասիս՝
Աղի արտասունքով էրված, խորոված.
Երեսիդ նայիմ, մնամ քարացած:

Ծնո՛ղ, ազգակա՛նք՝ հեռու ինձանից.
Լուսնին նայելով, ձեր սէրն յիշելով.
Երաք ե՞րբ կ՚ըլի, որ ես ձեզանից
Իմ կարօտս առնեմ, ձեզ ջան ասելով:

Երաք ձեր ճտուէն մէկ օր էլ կ՚ընկնի՞մ,
Երաք ձեր երեսն մէկ էլ կը տեսնիմ,
Երաք ծունկ ծնկի տված՝ ձեզ կասե՞մ.
Ա՜յ իմ խեղճ ծնողք՝ ձեր ջանին մեռնիմ:

Աչքս ծով դարձաւ՝ ճամփին նայելով,
Մէկ ղուշ որ գլխիս պտիտ ա գալիս,
Թէ ե՞րբ մէկ խաբար կը հասնի ինձ բարով,
Հոգոց հանելով՝ ասում եմ, լալիս.

Երաք գետնի վրայ դեռ սուգ էք անում,
Ձեր կորած որդուն կարօտ մնալով,
Թէ հողի տակը մտած՝ զինջանում,
Ինձ թողիք, տանջուիմ՝ ա՜խ, ոխ քաշելով:

Երաք ձեր ամակն ինձ հալալ արի՞ք.
Երաք սուրբ բերնով ձեր՝ ինձ օրհնեցի՞ք,
Ծերունի իմ հայր, տարաբա՛խտ իմ մայր.
Եւ իմ հաւարիս ե՞րբ կը հասնի աշխարհ.

Էն սուրբ, անարատ կաթնին ես ղուրբան,
Ձեր լիս ձեռներին. ձեր անուշ լեզուին.
Մէկ բուռն հողի էլ ե՞րբ կ՚ըլիմ արժան,
Որ գամ ձեր հողումն. քնիմ ձեր միջին:

Էն ի՞նչ օր էր. որ ձեր քաղցր ծոցին,
Գլուխս ձեր ղօշին, աչքս խուփ կամ բաց.
Ձեր սուրբ ձեռի վրայ, երեսս բարձին՝
Կամ խաղում էի, կամ մնում քնած:

Էն ի՞նչ օր էր, որ մէկ ծառի տակի
Ծոճումն ձեռներս ձեր ճտովն քցած,
Ձեր սուրբ երեսին ես համբոյր տայի,
Նանիկ ասելով՝ թողէիք քնած։

Ո՞ւր էն շվաքը, էն կանաչ՝ ջրի ափը.
Էն խոտն ու ծաղիկն, էն դաշտն ու տափը,
Որ ձեր առաջին անմեղ խաղայի
Ու ձեր բարի սիրտն խաղով բանայի,

Լալիս՝ դուք լայիք ինձ հետ ցաւելով.
Մրծաղս տեսնելով, կամ ձէնս լսելով՝
Կանչէիք. «Արի՛ մօտս՝ Աղասի ջան,
Երեսի՛դ մեռնիմ. քո ջա՛նին ղուրբան»։

Ա՜խ՝ էս խօսքերը ինձ կրակ են դառել.
Լերդս ու թոքս հիմիկ էրում, խորովում,
Ի՞նչ կ՚ըլէր՝ ես էն վախտն էի մեռել,
Ձեր շվաքի տակին. ա՜խ. քնել հողումն:

Մէկ բուռն հողի էլ կարօտ եմ մնացել,
Բարափից թէ ցած. կամ ջուրը ընկնիմ,
Ձեր սուրբ երեսը դեռ որ չեմ տեսել,
Ի՞նչպէս ես հանգստ էս հողը մտնիմ...

Նազլո՛ւ իմ, նազլո՛ւ, աննման նազլու,
Սիրտս խորովի՝ անուշ յիշելով.
Նազլո՛ւ իմ նազլո՛ւ, հրաշալի՛ նազլո՛ւ
Աղասին քեզ տայ իր ետին բարով:

Սարերի դօշին, ձորերի մէջին
Վա՜յ գլխին տալով քո խեղճ Աղասին.
Երեսիցդ զրկուած, քո սիրուն մաշուած,
Տատրակի նման փշի վրայ նստած:

Լիզեմ հող, գետին, այրիմ, մղկտամ,
Կամիմ օր առաջ, ա՜խ, որ հոգիս տամ,
Երբ մահը մօտենայ սառը թեւերովն
Հոգիս պահանջէ, որ տանի շուտով:

Էս դառն աշխարհիցս մի ինձ ազատի.
Ոսկերքս գազանաց կերակուր անի.
Կամ երբ գետի ափին նստած, շվարած՝
Աչքերս նուաղին՝ թմբրած, սասանած:

Գլորիմ կատաղի գետի փրփրի մօտն.
Հոգոց քաշելով պարզեմ ես իմ ոտն,
Կամեմ գերեզմանս՝ որ էս ջուրն ըլի,
Էս սառը պատանն ինձ հողը տանի:..

Կամ մէկ քարափի բաշից նայելով,
Աչքս մեր տան ծուխն յանկարծ տեսնելով,
Քո անուշ երեսն ինձ փակ մնալով:

Նազլո՛ւ իմ, Նազլու՝ անո՛ւշ իմ Նազլու,
Բեքիմ ու հանդարտ գայ ինձ քուն մահու,
Երեւի աչքիս՝ թէ անդունդը խոր,
Մօտ է ինձ գրկել, տանել իր լէն ձոր...

Նազլո՛ւ իմ, Նազլու՝ մէկ շունչս ա մնացել,
Ոսկերքս քըքրվել, աչքս խաւարել.
Թո՛ղ մէկ շունչդ առնիմ յետոյ հողը մտնիմ,
Դժոխքն էլ տանին, ես հանգիստ կ՚ըլլիմ:

Քե՛զ եմ մնում, քե՛զ՝ քո ջանին մեռնիմ.
Հող ու գերեզման ես վրէս ունիմ.
Քանց իմ սառն մարմինը էլ ի՞նչ գերեզման
Ինձ պէտքը կգայ. երեսի՛դ ղուրբան:

Արի՛. ասածդ արա՛. ինձ թաղի՛ր
Բե՛ր իմ երեխէքս ու վրէս կանգնիր···
Մէկ նրանց տեսնիմ՝ աչքս խփելիս,
Մէկ նրանց ասեմ՝ լեզու լավելիս.
Մնա՛ք բարով՝ ո՛րդիք ազիզ, սիրական·

Էլ չէ՛ք տեսնիլ ինձ՝ ախ՝ դուք յաւիտեան·
Ձեր անբախտ հօրը հոգին յիշեցէ՛ք·
Մնա՛ք բարով՝ իմ քա՛ղցր սիրո՛ւն երեխէք·
Ձեր հօր տեղակ՝ ձեր խեղճ մօրն յիշեցէ՛ք,
Ու իմ ողորմին, ժամն կատարեցէ՛ք:

---

* * *

Աղասի ջա՛ն՝ գլխիդ ղուրբան՝
Դու ես մեր թագն ու պարծանքը.
Աշխարհքս որ բոլոր ման գան,
Ո՞վ կ'ըլի հատդ, դու մեր կեանքը։

Գլխովդ միշտ պտիտ կգանք,
Մ'ռ մեր հոգին՝ դու մեր հրեշտակ.
Թէ թաղես էլ մեզ՝ ձէն կտա՞նք.
Էլ քեզ կ'օրհնենք. քեզ ղուրբան գնանք։

Երկնքին դու լիս ես տալիս,
Ծաղիկներին հոտ, համ ու հոգի,
Դաշտ, սար ու ձոր քեզ տեսնելիս,
Գլուխ վեր բերում քո առաջի:

Բիւլբիւլն մեռած սազիդ ձէնին,
Վարդն թոռոմած, սէրդ յիշելիս,
Ա՛խ են քաշում, տալիս գլխին.
Վա՛յ են ասում, դու մտիկ չ'տալիս:

Քանի սաղ ենք. քեզ ըլինք ղուրբան.
Քո շվաքիդ տակին մնանք.
Ախ, թէ մեռնինք, մեր գերեզման
Էլ գաս, կոխես, որ դինջանանք։

Թագաւորներ հասրաթդ քաշեն,
Որ ունենան քեզ պէս որդի։
Քո անունը երբ լսում են,
Թող են ղառնում քո թշնամիք։

Արեգակն իր լիսն երեսիդ,
Ամպերն իրանց թեւերը փռած,
Քեզ են նայում, քո արեւիդ
Ղուրբան ըլինք, մնում կանգնած։

Տանիցը որ դուս ես գալիս,
Ամենիս աչքն վրէդ մայիլ՝
Բաղցր լեզուդ մենք լսելիս,
Ոտիդ տակին ուզում մեռնիլ։

Ղալամով աչքերդ ա քաշած,
Սուրանի բոյդ մէկ չինարի.
Աշխարհքի աչքն քո վրէն մեռած,
Աղասի ջան՝ մեզ մօտ արի։

ԲԱՌԱՐԱՆ.— Фarvan — *թիթեռնիկ*: Bajfi — *թերևս*: Ըmbrid — *կեանքիդ*: Mgrax — *նիզակ*: Ofmiñ — *ուրիշին*: Nae — *դիակալ*: Xssel — *դրկել*: Lae — *դիակ*: Ղuc — *թռչուն*: Һaarap — *կարօտ*: Doc — *կուրծք*: Bēzarîl — *յոգնիլ*: Ueduur — *յաջողութիւն*: Фilinaz — *ոտնամած*: Թaf — *միայն թէ*:

Հ. ՂԵՒՈՆԴ Վ. ԱԼԻՇԱՆ

(19-րդ դար)

ՀԱՅ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Առաւօտուն դրանակն է բաց.
Ե՛լ ե՛լ արեւդ Հայաստանեայց։
Ահա ելնեն որք կան ի քուն.
Ու նահապետն այլ որ անքուն՝
Յաստուածազարդն ելնէ հանդէս,
Հայ հայրենեացն ելնէ ի տես։

Ելնէր ելնէր նա մինչ յԱրտոս
Զաչերդ ածել ընդ չորս բոլորս,
Երբ սեաւ գիսակն էր ճակատուն
Ոտկունքն արագ էր քանց այծուն.
Յաստուածազարդ ելնէր հանդէս,
Հայ հայրենեացն ելնէր ի տես։

Դուք որ սարերդ ի վեր երթայք
Ա՛յ իմ սիրուն կտրճուորայք,
Դէմ թէ զգալար աչուիդ սիրէք,
Նահապետին մըտիկ արէք.
Յաստուածազարդ ելէք հանդէս.
Հայ հայրենեացս ելէք ի տես։

Ահա ելանք ի մեծ հանդէս,
Հայ հայրենեացս ելանք ի տես.
Ահա տեսանք զաշխարհն Հայոց,
Որ զդրախտիկն առել ի ծոց.
Դէմ երկինուց կայր կանգնըման,
Անդրանկածին մօրըն նըման։

Ահա՛ ելնէր արեւն յամպոց,
Վարդ կու թափէր յաշխարհն Հայոց.
Ցօղըն տեղայր զով ու սիրուն,
Չինչ մարգարիտն ի սատափուն.
Կարմիր կանաչ ծին ծիրանի
Գօտի ածուէր Հայաստանի.

Լերանց սարերըն բարձրածայր
Ոսկի պըսակ եդան հաւսար.
Հայոց գետերն հազարաւոր
Իջանէին ճաճանչաւոր.
Հազար թէ գետ, բիւր թէ առուխ
Հայոց ծովակքն այլ աւելի։

Ա՜յ դրախտի ջրեր իջէ՛ք, իջէ՛ք.
Չերկիրն հայոց արբեցուցէք.
Ահա վտակունք կըրկըջային
Ջորն ու հովիտ արբենային.
Ցամէն կաթէն աստղիկ ծընէր,
Ցամէն ծընէն ծաղիկ ծագէր։

Ահա տեսանք զծաղկունքն հայոց
Գոյնն էր երկնից, հոտն խընկոց.
Վարդն ու շուշան էին վառման
Հարսնամատերն ի ջուր փըռման.
Հօրոտ մօրոտ էր տարածել
Ըզտեսողաց աչքըն քաղել։

Ահա տեսանք զհաւերն Հայոց,
Ձայնն հրեշտակի, գոյնն էր ծաղկոց.
Կռունկ ու արագիլ գայլին հետքաց,
Ղարիպներուն սիրտն երխաց.
Արեղածագ, սարեկ. արտուտ
Կաքաւիկ, պըլպուլ վարդակարօտ։

Ահա տեսանք մեծ կարաւան,
Ի չորս զինաց եկեր կուգան.
Բուրդըն կուգայր յարօտ ամռան,
Հօտերն ի հետ շարան շարան.
Աղջկունք առեալ զասրըն հիւսեն,
Մանկունք ըզսառն աղբիւրս խըմեն։

Ահա տեսանք զվաստակն Հայոց,
Սերմըն թափել էր յերկընուց.
Հոն որ Ադամ վարէր գուղան
Բանց ըզքառասուն հասկերն տան.
Հոն որ Աբէլ գառն ընծայէր՝
Մաքիքն ածեն միշտ ջուխտըկներ.
Հոն որ զայգին է տնկեր Նոյ,
Ոսկի ողկոյզքն են խաղողոյ.
Կաթն այն կըրծքի, գինին բաժկի,
Ջուրն հասիաթ է ամենի։

Ահա տեսանք զխորանքն Հայոց,
Կամար կապեր են յերկնից ծոց:
Եկեղեցեաց թիւն հազարով,
Մատրունք՝ սըրբոցն են համարով.
Խունկըն ծըխէ առտու 'րիկուն,
Աստուած առնու զհոտըն սիրուն:

Ահա տեսանք զքարերն Հայոց,
Մեր հայրերուն մահուան օրոց.
Գերեզմըններըն լուռ էին,
Խաչվէմքն ի քովն աղօթէին.
Տէրն ողորմի հանգուցելոց
Եւ ամենայն երկրիս Հայոց:

Ահա տեսանք զերկլինք պայծառ,
Շըրթներն՝ երկրիս Հայոց հաւսար,
Հաւերն ի հունչ, հովերն ի շունչ,
Օդըն վառվառ, ջուրն ի մըրմունջ.
Լուսիկս է ճոխ, արեւս անուշ,
Սարերն ի վար իջնումք մեք ուշ։

Ահա ի զունտն երթայր արեւ
Նահապետին մենք տանք բարեւ:—
Տեր նահապետն այլ ձեզ բարեւ.
Աստուած վերէն տայ շատ արեւ.
Իժիր գնացէք դուք յայդ հանդէս,
Հայ հայրենեացդ ելէք ի տես:

ԳԱՄԱՌ ՔԱԹԻՊԱ

(19-րդ դար)

ՂԱՐԻՊ ՄՇԵՑԻ

Ես մշեցի ճամբորդ եմ հեռու տեղերէ,
Ձեզ շատ բարեւ բերեր եմ հայի գեղերէն.
Ախպէրքըս ինծ ղրկեցին ղէպի էս կուման—
(Մի վախնաք, չուզեմ ձեր մանէթն ու թուման)
Վարագայ Սուրբ խաչէն բերեր եմ ձեզ լուր.
Խըղճացէք հայ ազգիս, տուէք մէկ-մէկ թուր.

Հայ ազգը մեր տեղը նեղ օր կը քաշի,
Օսմանլին ու քիւրդը կեանքերս կը մաշի.
Որ կ'ըլլայ՝ գերեվար կ'անէ մեր տղոց,
Որ կ'ըլլայ՝ արտերս ձգէ կրակ ու բոց.
Թէ չ'օգնէք՝ մենք ալ կ'ըլլանք ցիր ու ցան.
Խղճացէք հայ ազգիս, տուէք մեզ հրացան։

Սուրբ ժամերս դարձուցին անասնոց կայանք,
Խորանները պղծեցին, քանդեցին սուրբ վանք.
Խաչը ոտքով փշրեցին, տեղը դրին լուսնակ,
Խեղճ հայն օրն ի բուն ծաղր է ու ծանակ,
Ո՞վ աղբարք, բերեր եմ ձեզ այսպէս սեւ բօթ—
Չուզենք մենք ձեր ոսկին, տուէք մեզ վառօդ։

Այսքան շատ տանջանքին ի՞նչպէս դիմանանք,
Մինչեւ ե՞րբ ձեր դիմաց անոք պիտ' մնանք,
Մեր ազգը-տէր չունի Ալաֆոնի նման,
Բարի՝ դուք ըլլայիք մեզի օգնական.
Հոգիներս տրորած է, ջաներս ցաւոտ.
Չուզենք մենք ձեր փարան, տուէք թնդանօթ։

Շատ տառապանք քաշեցինք դուշմանի զէնքէն,
Շատ ալ մահ դուշմանը կերաւ մեր ձեռքէն,
Առանց ատոր աշխարհքը մեր չէր բազմամարդ,
Հիմի փուշ կը բըսնի ուր առաջ էր վարդ,
Բայց մենք ձեր սընտուկի փողին կարօտ չենք—
Հայ եղբարք, շնորհեցէք դուք մեզ մէկ-մէկ զէնք։

ԹԼԿԱՏԻՆՑԻ

(19-րդ դար)

ԻՄ ԲԱՂԴՍ

Եկայ ու կ'երթամ, պեմուրա՛տ խարապ.
Հոգիս տաղտաղուն, սրտիկս է պարապ.
Պարապ գէտ եղէգ՝ ծուծէն դարտըկւած,
Պարապ գէտ եղէգ՝ թուփերը չորցած:

Լեռան հայեցայ, ծոն տեսայ միայն,
Լեռն ի վեր անդին՝ գիժ ամպեր միայն.
Աւելի վեր՝ մութ երկինք մը միայն.
Ի վար հող գետնին՝ անապատ միայն:

Կ'ըսեն էս աշխարհքս մէկ արեւով չէ շէն.
Շատ արեւներ կան, է՛ն արեւին պէս չէն.
Է՛, ո՛ւր, ո՛ր կողմ, ո՛ր ամպի ետին.
Ես էսչափ տարի կոյր շող մ'ալ չտեսայ,
Հէյ վա՜խ, վա՜խ, աչքախտ Թ'լկատինցին,
Երկինք ու գետինք կոյր շող մ'ալ չտեսայ...

ՋՈՒՐԻՆ ԱՐԵՒԸ

Արեւն երեսին արեւ
Երկու աչքեր զոգ արեւ,
Ալ մնա՞ց երկինքը արեւ,
Երբ շատ հայիք երեսին
Խընծոր կլորիկ դէմքին
Բան մը կ'ըլլի՜ ինք ամբողջ,
Կ'ըսես ալ ի՛նչ մընամ ողջ։

Ան հիմա մեր մէջ գեղին
Աղբերի մօտ մեծ ծառին
Հոն արեւ մ'ըլ ջուրն ինկեր,
Կ'ըսես հոն երկինք մ'է փլեր։

ԲԵՐՆՈՎԴ ԸՍԷՐ

Ըսէ՛, երթամ փուշ քաղիմ,
Թէ փուշ ըլ չէ, քար քաշիմ,
Թէ քար ըլ չէ, ի՞նչ էնիմ,
Միայն դուն բերնովդ ըսէ։

Մեծն ուզէ պզտիկն ուզէ,
Էվէլ էվէլօքն ուզէ,
Միայն էդ բերնովդ ըսէ,
Լեռը դուրիմ, դաշտ շինիմ:

Ծովը վարիմ, գետն անցնիմ,
Կ՚ուզես կըրակ կոխկըտիմ,
Միայն էդ բերնովդ ըսէ.
Դեռ շատ կէնճ. շատ կանանչ։

Ու երբ հիմա ըսէիր
Որ հող ըլլիմ ոտքիդ տակ,
Ինձի համար էդ ըլ շատ,
Մինակ բերնովդ ըսէիր,
Հէնց աչքովդ ուզէիր:

ՄԻ՛ ՆԱՅԻՐ

Մի՛ նայիր, աղուոր, մի՛ նայիր.
Ատ աչքովդ մի՛ նայիր.
Երբ դըռնէն դուրս կ'երեւաս.
Ատ աչքերովդ մի՛ նայիր.
Ես քար չիմ որ բան չիմանամ։

Ատ նայելուդ դիմանամ,
Մի՛ նայիր, մի՛ նայիր,
Աստուած սիրես, մի՛ նայիր,
Թէ հանդիպիս ու նայիս.
Հող ու մոխիր կ'ընես իս.
Հող ու մոխիր ոտքիդ տակ
Իրաւ, պատիւ փառքունակ
Բայց լման աշխարհք վկայ որ
Դեռ հովցուկ եմ պաղորակ։

Ասոնք կ'ըսեմ որ, աղւո՛ր,
Աչ չի պահես իս տէրուոր,
Երբ որ հանդիպիս. նայիս
Շիտակն ըսես հոգիիս։

ԳԻՐՔ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽԱԲԱՆ

Հատորիս յառաջաբանին մէջ արդէն բաւարար չափով խօսած ենք ժողովրդական բանահիւսութեան բնոյթի և կարեւորութեան մասին: Երկրորդ գրքի այս նախամուտին մէջ ուսուցիչներու և մեր գրականութիւնն ուսումնասիրողներու ուշադրութեան կ'ուզենք յանձնել քանի մը հարցեր, որոնք անհրաժեշտ են ներկայ հատորը լաւագոյն կերպով օգտագործելու համար:

Առաջին.— Ժողովրդական բանահիւսութեան շատ հարուստ շտեմարան մը ունինք, որ պէտք եղած լրջութեամբ և խորացումով մինչեւ այժմ օգտագործուած չէ: Այս գրքի դասաւանդումը կամ գրական վերլուծումը այն ատեն արդիւնաւոր կը դառնայ, երբ համոզուած ըլլանք թէ մեր ազգային դաստիարակութիւնն ու գրականութեան զարգացումը տոհմիկ ստեղծագործութիւններու վրայ հիմնուած պիտի ըլլան: Հայ ժողովրդական բանահիւսութիւնը բուն ակնաղբիւրէն բխած հարազատ արտայայտութիւնն է մեր ցեղին: Այս հարուստ շտեմարանէն միայն նմուշներ տուած ենք. մինչդեռ ուսումնասէրողը կրնայ ընդարձակել իր աշխատանքը այդ կալուածին մէջ:

Երկրորդ.— Դասական կրթութեան մաս պէտք է դառնան ժողովրդական բանահիւսութեան ընտիր էջերը, որպէսզի հայ ուսուցիչը, գրագէտը, բանաստեղծը, մէկ խօսքով մտաւորականը իրենց հոգեկան և մտաւորական կրթութեան անհրաժեշտ տարրը նկատեն այս խիստ կարեւոր ճիւղը: Թերատ և ի միջի այլոց ծանօթութիւնները թերատ արդիւնք մը միայն կրնան տալ:

Երրորդ.— Հայ գրերու գիւտէն առաջ հայ ժողովուրդը ունեցած է իր առասպելները, գուսանական երգերը, հեթանոսական-կրօնական արտայայտութիւնները և դիւցազնավէպերը, անշուշտ բերանացի սերունդէ սերունդ փոխանցուած: Այդ հարուստ անցեալի բանահիւսական մշակոյթէն շատ քիչ բան անցած է մեր հին գրականութեան մէջ, որպէս խառնիճ դար մը քրիստոնէական նոր ըմբռնումին: Մեծ մասամբ Մ. Խորենացին է որ իր պատմութեան մէջ հատուածներ կու տայ գուսանական երգերու և վիպասաններէն առնելով մեր ցեղային աւանդավէպը կը ներկայացնէ որպէս պատմութիւն: Այդ բանահիւսական բեկորները Հայ ազգային դիւցազնավէպի առաջին մեծ շրջանը կը բնորոշեն: Միայն երեւակայութեամբ կրնանք գտնել թէ առասպելապատումները, աւանդավէպերը և գուսանական երգերը որքա՛ն ընդարձակ եղած ըլլալու են, քանի որ մեր հոգեղէն կեանքի ազատ արտայայտութիւնը կը կազմեն անոնք: Բացի գուսանական երգի բեկորներէն, առասպելական վիպասանութեան քանի մը հատուածներ կը գտնենք այս գրքի առաջին մասին մէջ, գաղափար մը կազմելու հին անգիր բանահիւսութեան մասին: Ինչպէս նաև կու տանք հատուածներ Բիւզանդ Փաւստոսէն, որ քրիստոնէական շրջանին «Պարսից Պատերազմի դրուագներէն կազմած է իր դիւցազներգութիւնը, որ մեր Ազգային դիւցազնավէպի երկրորդ շրջանը կը ներկայացնէ: «Տարօնի պատերազմը» (Յ. Եպիսկ. Մամիկոնեան) Գ. շրջանը, իսկ Սասունցի Դաւիթը չորրորդ շրջանը կը լրացնէ:

Չորրորդ.— Միջնադարեան գրականութեան մէջ կարեւոր տեղ մը կը գրաւեն գուսանական այն երգերը որ նուիրուած են սիրոյ և պանդխտութեան: Այն տաղերն ու երգերը, որոնք հեղինակ մը ունին և ձեռագիրներէն և յիշատակարաններէն ստուգուած է հեղինակի պարագան, արդէն անցած են գրա-

ւոր բանահիւսութեան գրքին մէջ և զետեղուած իրենց դարաշրջանի գլուխին տակ: Սակայն տաղերու մեծ քանակութիւն մը կայ հին ձեռագիր տաղարաններուն մէջ, որ հեղինակ չունի և իր ձեւով ու խորքով ժողովրդական բանահիւսութեան կը պատկանի: Այդ տաղերը շնորհիւ Գ. Արշակ Չօպանեանի գրական ջանքերուն ծանօթացուած են Նահապետ Քուչակի անունով: Ցարդ ուսումնասիրուած տաղարան ձեռագիրներէն ոչ մէկ վկայութիւն կայ թէ այդ տաղերը Նահապետ Քուչակ հեղինակի մը կը պատկանին: Գ. Չօպանեանը հիմք ընդունած է Տէվկանցի յայտարարութիւնը թէ այդ երգերը Նահապետ Քուչակինն են, առանց յայտնելու թէ ո՛ր ձեռագրէն քաղած է այդ տեղեկութիւնը: 1880 էն մինչեւ այսօր բազմաթիւ ձեռագիր տաղարաններ ուսումնասիրուած և գրուածքներ անոնցմէ քաղուած են (Էջմիածին, Պոլիս, Երուսաղէմ, Վենետիկ, Վիեննա, Փարիզ, Լոնտոն ձեռագիրներու ամբողջութիւնը նկատի առնելով). և ոչ մէկ տեղ հաստատական յիշատակարան մը գտնուած է որ ապացուցանէր թէ մեծարժէք այս երգերը հեղինակ ունին: Գ. Չօպանեանէն շատ առաջ 1892—93ին Կ. Կոստանեան հանգամանօրէն քննած է Տէվկանցի յայտարարութիւնը եւ գտած է անհիմն, ու եկած է այն եզրակացութեան թէ առոնք տարբեր մշակուած ժողովրդական գուսանական երգեր են: Գ. Ա. Չօպանեան վերջին 40 տարիներու ընթացքին պահելով հանդերձ Նահապետ Քուչակի անունը այդ երգերուն վրայ, ինքն ալ իր բացատրութիւններուն մէջ նահանջեց, գտնելով որ այդ բոլորը մէկ հեղինակի գործը չեն:

Մեր ժողովրդական բանահիւսութեամբ զբաղուող կարեւոր գիտնականներ ինչպէս Մ. Աբեղեան, Լ. Շանթ, Հայր Ակինեան լուրջ պատճառաբանութիւններով կը պնդեն թէ երգերու այդ ճոխ հաւաքածոն գուսանական ստեղծագործութիւններ են, դարերով երգուած, յղկուած որ սերունդէ սերունդ անցած են: Բարեբախտաբար 16րդ և 17րդ դարերուն այդ երգերը անցած են տաղարաններուն մէջ զանազան երգիչներու գործածութեան համար և մաս կազմած մեր ձեռագիրներու ընդհանուր պահեստին: Այսպիսով կորուստէ փրկուած են 10րդ դարէն մինչեւ 16րդ դար հայ ժողովուրդի յօրինած երգերը:

Սիրոյ և պանդխտութեան այդ երգերը Հայրէն և Անտունի ընդհանուր վերնագրին տակ կը մտնեն հայ ժողովրդական բանահիւսութեան մէջ: Անոնց կարգին դրուած է Ակնայ անտունիներէն մաս մը: Անոնցմէ յետոյ կու գան արեւելեան և արեւմտեան Ջանգուլումները, աշխատանքի, հարսանիքի, բնութեան և սիրոյ նուիրուած ժողովրդական երգերը:

Հինգերորդ.— Ժողովրդական բանահիւսութեան այս գրքին մէջ անհրաժեշտ նկատեցինք գլուխ մը յատկացնել վերջին 60 տարուան ազատագրական-յեղափոխական այն երգերուն, որոնք ժողովրդական ստեղծագործութիւններն են և յայտնի հեղինակ մը չունին, մտաւորական և «գրական» կնիք չեն կրեր, սակայն շարունակութիւնը կը կազմեն մեր ազգային դիւցազնավէպին:

Վեցերորդ.— Հայ ժողովրդական բանահիւսութեան մէջ սիրոյ զգացումը գերազանց տեղ մը կը գրաւէ և բուռն է ազատութեամբ և անմիջականութեամբ: Սակայն մեր ժողովուրդի ընտանեկան մաքրութեան և հոգեկան ազնուութեան կնիքը դրոշմուած է այդ երգերու արտայայտութեանց վրայ: Այդ բիւրեղ երգերը բիւրեղ ու անմեղ հոգիներու արտայայտիչն են, առանց երբեք թրքական-թաթարական և արեւելեան լկտիութեան: Ուշադիր ուսումնասիրող մը մեծ դիւրութեամբ պիտի կրնայ օտար ազդեցութիւնները նշմարել և զատել հայկի հարազատ և մաքուր արտայայտութիւններէն:

Այս քանի մը նշմարները յանձնելով ընթերցողներու ուշադրութեան կը յուսամ որ կը թելադրուին աւելի մանրազնին ուսումնասիրութեան և բաղդատական քննադատութեան, Հայ Գրականութեան համապատկերը ըմբռնելու համար:

ԱՌԱՍՊԵԼԱԿԱՆ ՎԻՊԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

(ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻԷՆ)

ՀԱՅԿ ԵՒ ԲԷԼ

ՑԱՂԱԳԻՍ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ՝ ՀԱՅԿԱՅ

«Այս, ասէ, Հայկ գեղապատշաճ և անձնեայ, քաջագանգուր, խայտակն և հաստաբազուկ։ Սա ի մէջ սկայիցն քաջ և երևելի լեալ, և ընդդիմակաց ամենեցուն, որք ամբառնային զձեռն միապետել ի վերայ ամենայն սկայիցն և դիւցազանց։ Սա խրոխտացեալ ամբարձ զձեռն ընդդէմ բռնաւորութեանն Բելայ, ի տարածանել ազգի մարդկան ընդ լայնութիւն ամենայն երկրի, ի մէջ բազմախոյժ սկայիցն, անհուն խոլաց և ուժաւորաց։ Քանզի անդ մոլեգնեալ այր իւրաքանչիւր, սուր ի կող ընկերի իւրոյ ձգելով՝ ջանային տիրել ի վերայ միմեանց. ուր պատահմունք ի դէպ եկանէին Բելայ՝ բռնանալ ունել զամենայն երկիր։ Որում ոչ կամեցեալ հնազանդ լինել Հայկայ, յետ ծնանելոյ զորդի իւր զԱրամանեակ ի Բաբելոնի՝ չու արարեալ գնայ յերկիրն Արարադայ, որ է ի կողմանս հիւսիսոյ, հանդերձ որդւովք իւրովք և դստերօք և որդւոց որդւովք, արամբք զօրաւորօք, թուով իբրև երեք հարիւր, և այլովք ընդոծնօք և եկօք յարեցելովք ի նա և բոլոր աղխիւ։ Երթեալ բնակէ ի լեառնոտին միում ի դաշտավայրի, յորում սակաւք ի մարդկանէ յառաջագոյն ցրուելոցն դադարեալ բնակէին. զորս հնազանդ իւր արարեալ Հայկ՝ շինէ անդ

տուն բնակութեան կալուածոց և տայ ի ժառանգութիւն Կադմեայ որդւոյն Արամանեկայ»։ Այս արդարացուցանէ զանգիր հին ասացեալ զրոյցըս։

«Եւ ինքն խաղայ, ասէ, այլով աղխիւն ընդ արևմուտս հիւսիսոյ․ գայ բնակէ ի բարձրավանդակ դաշտի միում, և անուանէ զանուն լեռնադաշտին Հարք, այս ինքն թէ հարք են աստէն բնակեալք՝ ազգի տանն Թորգոմայ․ Շինէ և գիւղ մի և անուանէ յիւր անուն Հայկաշէն»...

ՅԱՂԱԳՍ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԵՒ ՄԱՀՈՒԱՆՆ ԲԷԼԱՅ

Եւ յառաջ մատուցեալ զբանս իւր ասէ, թէ ի հաստատել Տիտանեանն Բելայ զթագաւորութիւն իւր առ ամենեսեան՝ առաքէ ի կողմն հիւսիսոյ զմի ոմն յորդւոց իւրոց առ Հայկ արամբք հաւատարմօք, զալ նմա ի հնազանդութիւն և կեալ խաղաղութեամբ։ «Բնակեցեր, ասէ՛, ի մէջ ցրտութեան սառնամանեաց․ այլ ջեռուցեալ մեղմեա՛ զցրտութիւն սառուցեալ քո հպարտացեալ բարուցդ, և հնազանդեալ ինձ կեա՛ց ի հանդարտութեան, ուր հաճոյ է քեզ յերկրիս իմում բնակութեան»։ Եւ ի բաց դարձուցեալ Հայկայ զպատգամաւորսն Բելայ՝ խստութեամբ պատասխանեաց․ Դառնայ առաքեալն անդրէն ի Բաբելոն։

Ապա զօրաժողով լինի ի վերայ նորա Տիտանեանն Բէլ ամբոխիւ հետևակ զօրաց․ գայ հասանէ ի հիւսիսի, յերկիրն Արարատայ, մերձ ի տունն Կադմեայ։ Փախստական լինի Կադմոս առ Հայկ, քաջընթացիկս առաջի իւր առաքէ․

«Գիտեա՛, ասէ, ո՛վ մեծդ դիւցազանց․ զի դիմեալ գայ ի վերայ քո Բէլ յաւերժիւք քաջօք և երկնաղիզօք հասակօք սկայուք մրցողօք։ Եւ իմացեալ իմ զմերձ լինելն նորա ի

տուն իմ՝ փախստեայ, և գամ ուստիկ տագնապաւ։ Արդ աճա-պարեա՛ խորհել զոր ինչ գործելոց եմ»։

Իսկ Բէլն, յանդուգն և անձառնի զօրութեամբ ամբոխին, որպէս յորձան ինչ սաստիկ ընդ զառ ի վայր հեղեղեալ՝ փու-թայր հասանել ի սահմանս բնակութեանն Հայկայ, ի սիրտ և ի մարմին վստահացեալ արանց զօրաւորաց։

Աստ ուշիմ և խոհեմ սկայն, քաջագանգուրն և խայտակն աճապարեալ հաւաքէ զորդիս իւր և զթոռունս, արս քաջս և աղեղնաւորս, թուով յոյժ նուազունս, և զայլսն ևս որ ընդ իւրով ձեռամբ. հասանէ յեզր ծովակի միոյ, որոյ աղի էին ջուրքն, մանունս ունելով յինքեան ձկունս։ Եւ կոչեցեալ զզօրս իւր՝ ասէ ցնոսա.

«Յելանելն մեր հանդէպ ամբոխին Բելայ՝ դիպել ջանա-սցուք տեղւոյն, ուր անցեալ կայցէ ի մէջ խռան քաջացն Բէլ։ Զի կամ մեռցուք, և աղխ մեր ի ծառայութիւն Բելայ կացցէ, կամ զաջողութիւն մատանց մերոց ի նա ցուցեալ՝ ցրուեսցի ամբոխն, և մեք եղիցուք յաղթութեան ստացեալք»։

Եւ յառաջ կոյս անցեալ բաղմադաշտ տարածեալ՝ հասանեն ի միջոց ինչ դաշտաձև լերանց բարձրագունից։ Եւ յաջմէ ջուրց հասանոց ի բարձրավանդակում կուռ կալեալ ի տեղւոջ, ի վեր դիմեալ ամբարձեալ՝ երեւաւ նոցա բազմութիւն ան-կարգ հրոսակի ամբոխայն Բելայ, ցան և ցիր յանդուգն յար-ձակմամբ ընդ երեսս երկրին սուրալով. իսկ Բէլ հեզ և հան-դարտ ամբոխիւ մեծաւ ի ձախմէ ջուրցն ի վերայ ստորոտ միոյ, իբրև ի դիտանոցի։ Ծանեաւ Հայկ զխումբ վառելոյ ջոկատին, յորում Բէլ առաջի ամբոխին եկեալ հասեալ ընտ-րեօք և վառելովք սակաւք. և երկար միջոց ճանապարհի ընդ նա և ընդ ամբոխն։ Եւ ինքն գլխանոց աղուցեալ երկաթի, նշանաւոր վերջիւք, և տախտակս պղնձիս թիկանց և լան-ջաց, և սռնապանակս բարձից և բազկաց. գօտեւորեալ զմէջ-սն, և յահեկէ զսուրն երկսայրի. և նիզակն աջի ի ձեռին իւրում աջոյ, և յահեկում վահան, և ընտիրք յաջմէ և ի ձախմէ։ Եւ տեսեալ Հայկին զՏիտանեանն կուռ վառեալ, և զօրս ընտիրս ընդ նմա աջմէ և ահեկէն՝ կարգէ զԱրամա-

եակն երկու եղբարբք ընդ աջմէ, և զԿադմոս և զայլս երկուս յորդւոց իւրոց ի ձախմէ, զի արք կորովիք էին յաղեղն և ի սուսեր· և ինքն առաջի, և զայլս հրոսակին զկնի իւր կարգեաց· երեքանկիւնի ինչ կարգեալ ձևով, հանդարտ յառաջ մատուցեալ։

Եւ հասեալ երկոցունց կողմանց սկայիցն ի միմեանս՝ ահագին դղրդմունս ի վերայ երկրի առնէին շահատակելով, և ահա պակուցանողս տարազուք յարձակմանցն սկայազունքն զմիմեամբք արկանէին։ Անդ ոչ սակաւք յերկոցունց կողմանց արք յաղթանդամք բերանոյ սրոյ դիպեալք՝ տապալ յերկիր կործանէին, և մարտն յերկոցունց կողմանց մնայր անպարտելի։ Զայսպիսի անակնկնունելի դիպուած տարակուսանաց տեսեալ արքայն Տիտանեան զարհուրեցաւ, և ի նոյն բլուր ուստի էջն՝ վերջոտնեալ ելանէր· քանզի խորհէր ի մէջոյն ամբոխին ամրանալ, մինչև հասցէ բովանդակ զօրն, զի միւս անգամ ճակատ յօրինեսցէ։

Զայս իմացեալ աղեղնաւորին Հայկայ՝ յառաջ վարէ զինքն, մօտ հասանէ յարքայն, զի քարշէ զլայնալիճն, զիլեցուցանէ զերեքթևեանն կրծքից տախտակին, և շեշտ ընդ մէջ թիկանցն թափանցիկ լեալ՝ յերկիր հարասի սլաքն· և այսպէս ճոխացեալն Տիտանեան կործանի յերկիր զարկուցեալ, և փչէ զոգին։ Իսկ ամբոխն տեսեալ զայսպիսի ահագին գործ քաջութեան՝ փախեան յիւրաքանչիւր դէպ իրեսաց իւրեանց։ Եւ վասն այսօրիկ այսչափ բաւական լիցի ասել։

Բայց զտեղի ճակատուն շինէ դաստակերտ և անուն կոչէ Հայք, վասն յաղթութեան պատերազմին· այսօրիկ աղագաւ և գաւառն այժմ անուանի Հայոց ձոր։ Իսկ զբլուրն ուր քաջամարտիկօքն անկաւ Բէլ՝ անուանեաց Հայկ Գերեզմանս, որ այժմ ասին Գերեզմանակք։ Բայց զդիակն Բելայ պաճուճեալ դեղովք, ասէ, հրամայէ Հայկ տանել ի Հարք, և թաղել ի բարձրաւանդակ տեղւոջ, ի տեսիլ կանանց և որդւոց իւրոց։

Իսկ աշխարհս մեր կոչի յանուն նախնոյն մերոյ Հայկայ՝ Հայք։

ԱՐԱ ԳԵՂԵՑԻԿ ԵՒ ՇԱՄԻՐԱՄ

ՅԱՂԱԳՍ ԱՐԱՅԻ, ԵՒ ՄԱՀՈՒԱՆ ՆՈՐԱ — ՊԱՏԵՐԱԶՄԱՒ Ի ՇԱՄԻՐԱՄԱՅ

Արայ սակաւ ամօք յառաջ քան զվախճանելն Նինոսի խնամակալեալ իւրոց հայրենեացն, նոյնպիսում շնորհի արժանաւորեալ ի Նինոսէ՝ որպէս և հայրն իւր Արամ։ Բայց վաւաշն այն և բոզբոզիկն Շամիրամ ի բազում ամաց լուեալ զգեղեցկութենէ նորա՝ ցանկայր հասանել. այլ ոչ ինչ յայտնապէս զայսպիսիս իշխէր գործել։ Իսկ յետ վախճանելոյն, կամ փախստական լինելոյն Նինոսի ի Կրետէ, որպէս հաւանեալ եմ, համարձակ պատուելով Շամիրամայ զախտն առաքէ հրեշտակս առ Արայն գեղեցիկ՝ ընծայիւք և պատարագօք, բազում աղաչանօք և խոստմամբ պարգեւաց, գալ առ նա ի Նինուէ, կա՛մ առնուլ կնութեան և թագաւորել ի վերայ ամենայնի՝ որոց տիրէր և Նինոս, և կա՛մ կատարել զկամս ցանկութեան նորա և դառնալ մեծաւ պատարագօք և խաղաղութեամբ ի տեղի իւր։

Եւ ի բազում անգամ երթեւեկութեան հրեշտակագնացութեանն լինել, և յոչ հաւանել Արային, ի սաստիկ ցասման լեալ Շամիրամայ՝ ի վախճանի պատգամաւորութեանն առնու զբազմութիւն զօրաց իւրոց, և փութայ երթալ հասանել յերկիրն Հայոց ի վերայ Արայի։ Բայց որչափ ի դիմացն էր նշանակեալ, ոչ այնչափ ի սպանանել զնա և ի հալածել փութայր, քան թէ ի նուաճել կամ զբռամբ ածել, զի լցցէ զկամս ցանկութեանն իւրոյ. զի առ յոյժ ցանկականի մոլեգնութեանն, ի բանսն որ զնմանէ՝ որպէս ի տեսութիւն շամբութեամբ վառեալ էր։ Գայ հասանէ տագնապաւ ի դաշտն Արայի, որ և յանուն նորա անուանեալ Այրարատ։ Եւ ի լինել ճակատուն՝ պատուէր տայ զօրավարաց իւրոց, թէ դէպ լինիցի հնարել ապրեցուցանէ զԱրայն։ Իսկ ի լինել մարտին՝ հարկանի զօրն Արայի, մեռանի ի պատերազմին ի մանկան-

ցըն Շամիրամայ։ Դիակապուտս առաքէ տիկինն յետ յաղթութեանն ի մեծի ճակատուն, խնդրել ի մէջ դիականցն անկելոց զըղձալին իւր և զտարփածուն։ Գտանեն զԱրայն մեռեալ ի մէջ քաջամարտկացն, և հրամայէ դնել զնա ի վերնատան ապարանիցն։

Իսկ ի դրդուել միւս անգամ զօրացն Հայոց ի մարտ պատերազմի ընդ տիկնոջն Շամիրամայ, քինախնդիր լինել մահուան Արայի՝ ասէ. «Հրամայեցի աստուածոցն իմոց լեզուլ զվէրս նորա, և կենդանասցի»։ Միանգամայն և ակն ունէր դիւթութեամբ վհկութեան իւրոյ կենդանացուցանել զԱրա, ցնորեալ ի տռփական ցանկութենէն։ Իսկ իբրև նեխեցաւ դի նորա՝ հրամայէ ընկենուլ ի վիհ մեծ և ծածկել. զմի ոմն ի հոմանեաց իւրոց զարդարեալ ունելով ի ծածուկ՝ համբաւէ զնմանէ այսպէս. «Լիզեալ աստուածոցն զԱրայ և կենդանացուցեալ լցին զփափագ մեր և զհեշտութիւն. վասն որոյ առաւել յայսմհետէ պաշտելիք են ի մէնջ և փառաւորեալք, իբրև հեշտացուցիչք և կամակատարք»։

Կանգնէ և նոր իմն պատկեր յանուն դիցն, և մեծապէս զոհիւք պատուէ, ցուցանելով ամենեցուն, իբր թէ այս զօրութիւն աստուածոցն կենդանացուցին զԱրայ։ Եւ այսպէս համբաւեալ զնմանէ ի վերայ երկրիս Հայոց, և հաւանեցուցեալ զամենեսեան՝ դադարեցուցանել զխռովն...

ԱՐՏԱՇԷՍԻ ԳԱՀ ԲԱՐՁՐԱՆԱԼԸ

ԹԷ ՈՐՊԷՍ ՍՄԲԱՏԱՅ ԾՆՆԴԱԿԱՆՍ ԻՒՐ ԱՐԱՐԵԱԼ ԶՆԱԽԱՐԱՐՍՆ ՊԱՐՍԻՑ՝ ԽՆԴՐԷ ԹԱԳԱՒՈՐԵՑՈՒՑԱՆԵԼ ԶԱՐՏԱՇԷՍ

Բայց ի զարգանալ մանկանն Արտաշիսի, և ի բազում արութիւնս քաջութեան ցուցանել դայեկին Սմբատայ՝ հաճեալ ընդ նա նախարարքն Արեաց, մաղթեն զթագաւորն տալ նմա պարգևս զինչ և խնդրեսցէ։ Եւ յանձն առեալ թագաւորին, ասէ ցնախարարսն. «Տեսէ՛ք, թէ զինչ կամիցի այրն քաջ»։

Եւ նոքա ասեն. «Անմահ բարերարութիւնդ քո. ոչ այլ ինչ կամի Սմբատ, քան թէ զարիւն քո և զհարազատութիւն, զԱրտաշէս որդի Սանատրկոյ, զմերժեալն ի թագաւորութենէ խրմէ, հաստատել յիւրում թագաւորութեանն»։

Եւ յանձն առեալ արքային արքայից՝ տայ ի ձեռս Սմբատայ մասն ինչ ի զօրացն Ասորեստանի և զզօրս Ատրպատականի, զի տարեալ զԱրտաշէս հաստատեսցէ ի գահն հայրենի։

ԾԱՆՕԹ.— Հայ ժողովրդական աւանդական դիւցազնավէպը, որ կը սկսի Հայկի եւ Բէլի պատմութեամբ, կը շարունակուի մինչեւ **«Պարսից Պատերազմ»**ը, առասպելական եւ վիպասանական բազմաթիւ դրուագներով, ու կը կազմէ մեր Ազգային դիւցազնավէպի առաջին շրջանը:

Մէկ քանի դրուագ միայն զետեղած ենք գրքի այս գլուխին մէջ: Այս հատուածին մէջ նկատի առնուած է Արամի, Տիգրանի, Տորք Անգեղի, Սանատրուկի, Արտաշէսի եւ Տրդատի աւանդավէպերը, գոնէ այդ բեկորներով մտովի վերակերտելու մեր ազգային դիւցազնավէպի նախնական շրջանը։

ԳՈՂԹԱՆ ԵՐԳԵՐ

ՎԻՊԱՍԱՆՔ

ՎԱՀԱԳՆԻ ԾՆՈՒՆԴԸ

Երկնէր երկին, երկնէր երկիր,
Երկնէր եւ ծովն ծիրանի.
Երկն ի ծովուն ունէր եւ զկարմրիկն եղեգնիկ.
Ընդ եղեգան փող ծուխ ելանէր,
Ընդ եղեգան փող բոց ելանէր,
Եւ ի բոցոյն վազէր խարտեաշ պատանեկիկ.
Նա հուր հեր ունէր,
(Ապա թէ) բոց ունէր մօրուս,
Եւ աչկունքն էին արեգակունք։

ԱՐՏԱՇԷՍԻ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՄԱՀԸ

1

Քե՛զ ասեմ, ա՛յր քաջ Արտաշէս,
Որ յաղթեցիր քաջ ազգին Ալանաց,
Ե՛կ հաւանեա՛ց բանից աչագեղոյ դստերս Ալանաց՝
Տալ զպատանիդ.
Զի վասն միոյ քինու ոչ է օրէն դիւցազանց՝
Զայլոց դիւցազանց զարմից բառնալ զկենդանութիւն,
Կամ ծառայեցուցանելով ի ստրկաց կարգի պահել,
Եւ թշնամութիւն յաւիտենական
Ի մէջ երկոցունց ազգաց քաջաց հաստատել,

2

Եւ ուստի՞ տացէ քաջն Արտաշէս
Հազարս ի հազարաց եւ բիւրս ի բիւրուց
Ընդ քաջազգւոյ կոյս օրիորդիս Ալանաց։

3

Հեծաւ արի արքայն Արտաշէս ի սեաւն գեղեցիկ.
Եւ հանեալ զոսկէօղ շիկափոկ պարանն,
Եւ անցեալ որպէս զարծուի սրաթեւ ընդ գետն,
Եւ ձգեալ զոսկէօղ շիկափոկ պարանն,
Ընկէց ի մէջք օրիորդին Ալանաց
Եւ շատ ցաւեցոյց զմէջք փափուկ օրիորդին,
Արագ հասուցանելով ի բանակն իւր։

4

Տեղ ոսկի տեղայր ի փեսայութեանն Արտաշիսի,
Տեղայր մարգարիտ ի հարսնութեան Սաթինկան։
Ճաշ գործեաց Արգաւան
Ի պատիւ Արտաշիսի.
Խարդաւանակ լինել նմին
Ի տաճարին վիշապաց:
Տենչայ Սաթենիկ տիկին տենչանս.
Զարգախոյր խաւարդ եւ զտից խաւարծի
Ի բարձիցն Արգաւանայ։

5

Ո՛ տայր ինձ ըզծուխ ծխանի
Եւ զառաւօտն Նաւասարդի,
Զվազելն եղանց եւ զվազելն եղջերուաց.
Մեք փող հարուաք եւ թմբկի հարկանէաք։

6

Մինչ դու գնացեր
Եւ զերկիրս ամենայն ընդ քեզ տարար,
Ես աւերակացս ո՞րպէս թագաւորեմ։

Է

Եթէ դու յորս հեծցես
ՅԱզատն ի վեր ի Մասիս.
Զքեզ կալցին քաջք, դարցին
ՅԱզատն ի վեր ի Մասիս,
Անդ կացցես,
Եւ զլոյս մի՛ տեսցես։

Ը

Վիշապազունք գողացան
Զմանուկն Արտաւազդ
Եւ դեւ փոխանակ եդին։

* * *

Իբրեւ զաչգն Տրդատ
Որ սիգալովն ուռեաց զթումբս գետոց
Եւ ցամաքեցոյց ի սիգալ իւրում
Զյորձանս ծովու։

* * *

Հատուած գնացեալ Վարդգէս մանուկն
Ի Տուհաց գաւառէն զՔասաղ գետով.
Եկեալ, նստեալ զՇրէշ բլրով,
ԶԱրտիմէտ քաղաքաւ, զՔասաղ գետով,
Կռել, կոփել զդուռն Երուանդայ արքայի։

ՀՄԱՅԱԿԱՆ ԱՂՕԹՔՆԵՐ ԵՒ ՄՆԱՀԱՒԱՏ ԶՐՈՅՑՆԵՐ

1

Նո՛ր, նո՛ր, թազա թագաւոր,
Ես ալեւոր, դու թագաւոր,
Էն աշխարքէն ի՞նչ խաբար ես բերեր.
Նո՛ր, նո՛ր, տես զիս.
Գորտնուկն եկեր կ՚ուտէ զիս,
Կեր գորտնուկին՝ չուտէ զիս։

2

«ԴԵՂԿԱՊ»Ի ԱՂՕԹՔՆԵՐԻՆ

Որդի Գալուստին
Հովիւ էր Քրիստոսին,
Նստեր օխտը ճամփին,
Կը լար, կ՚ողբար:
— Ցէ՞ր լաս, յէ՞ր ողբաս.
Հարցուց նորան Քրիստոս:
— Իմ տէր, կը լամ, կ՚ողբամ.
Կը վախեմ գելից գազանից,
Եւ ամենայն ջանավարից,
Որ շուռ կը գան մէջ գիշերիս:
— Գնա՛, մտի՛ր սուրբ Սիմէօնին,
Ա՛ռ երկթէ զնջիլ, պողպատէ բալնիք,
Դի՛ր զօղն ի ոտին, գա՛յն ի բերան.
Եւ ամենայն ջանաւարին,
Որ շուռ կը գան մէջ գիշերին։

3

Ուսին, ուսին, Մայր կուսին,
Երեք պեպեռ կայ Քրիստոսին․
Մէկն է սիրտն սատանին,
Մէկն ի բերան գել-գազանին,
Մէկն էլ ի սիրտ չարին,
Որ չոլորտի մէջ գիշերին։

4

ԶԱՐ ԱՋՔԻ ԴԻՄ

Զար աչքը չար փշին,
Զար աչքը չար փշին,
Զար աչքը չար փշին,

5

Զար ակն ի չար փուշն,
Զար փուշն ի բարկ կրակն,
Բարկ կրակն ի քարն,
Քարն ի յանյատակ ծովն:

6

ՑՂԱԲԵՐՔԻ ԱՂՕԹՔ

Ելանք դարով, շրջանք ձորով.
Մեր տէրն էկաւ, հազար բարով։
Ասինք՝ «Տէր, ո՞ւր կ՚երթաս».
— Կ՚երթամ դուռը հիւանդին,
Ելնեմ երդիկ տղացկանին.
Ջնջել քաշեմ բոլոր պատին,
Զվախենայ սիրտն ի փորին:

«ՆԱԽԱՊՍԻ ՀՄԱՑԵՆՆԵՐԻՆ»

Հաւրան նստեալ
Ի յանհուր եւ յանջուր եւ յանեղեմն դաշտին,
Լայր զերդ զայրի,
Եւ ողբայր զինչ զգերի,
Եւ ձայն ածէր զինչ զանեղբայր քոյր։
Հրամայեաց Տէրն հարցանել թէ՝
— Հա՛ւրան, է՞ր ես նստել
Ի յանհուր, ի յանջուր եւ յանեղեմն դաշտին.
Է՞ր կու լաս զերդ զայրի,
Եւ կ՚ողբաս զերդ զգերի,
Եւ ձայն ածես զինչ զանեղբայր քոյր։
Հաւրան արար պատասխանի, թէ՝
— Ի՞նչ ցեղ չի նստիմ
Ի յանհուր, ի յանջուր եւ յանեղեմն դաշտին.
Ի՞նչ ցեղ չի լամ զերդ այրի,
Եւ չ՚ողբամ զերդ զգերի.
Եւ ձայն ածեմ զերդ անեղբայր քոյր.
Երբ չէ ծնանին իմ յղիքն,
Զյղեսան իմ երընձիքն,
Եւ չի արձակեցան իմ գոզարգելքն.
Նա հրամայեաց տէրն, թէ՝
— Մի՛ նստել
ի յանհուր, ի յանջուր եւ յանեղեմն դաշտից.
Եւ մի՛ լայր զերդ այրի,
Եւ մի՛ ողբայր զերդ զգերի.
Եւ ձայն ածել զերդ անեղբայր քոյր։
Քո յղիքն ծնանեցան,
Եւ քո երընձիքն յղեցան,
Եւ արձակեցան քո գոզարգելքն։

Արձակեցաւ երկինք,
Եւ արձակեցաւ երկիր.
Եւ արձակեցաւ ծառայն Աստուծոյ...

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԴԻՒՑԱԶՆԱՎԷՊ

«ՊԱՐՍԻՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ»
(ՓԱՒՍՏՈՍԷՆ)

ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ՎԱՍԱԿԸ

Յայնմ ժամանակի կոչէր առ ինքն Շապուհ արքայն Պարսից զթագաւորն Հայոց զԱրշակ. և մեծարեցաւ ի նմանէ բազում պատուով և մեծացաւ փառօք, բազում գանձու ոսկւով և արծաթով, ամենայն մեծութեամբ թագաւորութեանն։ Եւ իբրև զեղբայր, որպէս զորդի կրկեալ եղև ի նմանէ, և երկրորդական զմեծ տունն տայր նմա յԱրքայական աշխարհին. և ի միասին ի միում տախտի գահուն ի ժամ ուրախութեանն բազմէին, զմիագոյն զմիանշան զհամանմանհանդերձ զարդու. և զմիօրինակ զթագն օր ըստ օրէ ինքեան և նմա թագաւորն պարսից զարդ պատրաստէր. զոյգ երկոքին ի միասին որպէս զեղբարս հարազատս անբաժինս յղփացեալք էին ի միում ուրախութեան, և յանպատում ուրախութեան ուրախ լինէին։

Ապա եղեւ դէպ օր մի յաւուրց.
Եկն եմուտ թագաւորն Հայոց Արշակ՝
Տրջել զասպաստանաւ միով զարքային Պարսից.
Իսկ ախոռապետն արքային Պարսից
Նստէր ի ներքս ի տան ասպաստանին։
Իբրեւ տեսանէր զթագաւորն.
Ոչ ինչ առ լուս կալեալ մեծարեաց զնա.
Եւ ոչ ինչ շուքս դնէր նմա.

Այլ եւ անարգանս եւս գնէր Թշնամանաց.
Ասելով ի պարսկերէն լեզու,
Թէ՝ «Այծից Հայոց արքայ,
Եկ նիստ ի խրճան խոտոյ ի վերայ»։
Զոր բանս իբրեւ լսէր սպարապետն,
Զօրավարն Հայոց Մեծաց
Որում Վասակն կոչէր. ի Մամիկոնեան տոհմէն,
Մեծաւ բարկութեամբ եւ բազում սրտմտութեամբ բարկանայր.
Ի վեր առեալ զսուսերն, զոր ընդ մէջն ունէր,
Հարեալ անդէն ի տեղւոջն զախոռապետն արքային Պարսից՝
Գլխատէր ի ներքս յասպաստանի անդ.
Զի ոչ կարաց լսել եւ յոյժ ունել
Զիւրոյ Թագաւորին զանարգանս.
Զիւր մահն առաջի եդեալ լաւ հաշուէր բազում անգամ,
Քան զտեառն իւրոյ լսել զվատթարութեան Թշնամանս:
Իբրեւ ի պարսից աշխարհի էին.
Ցայլոց ի տեղի եւ ի նոցուն հրապարակի.
Աներկիւղ եւ անկասկած յանկարծօրէն
Զայսպիսի զգործ կարաց գործել.
Թագաւորն պարսից յորժամ զայս լսէր,
Բազում շնորհ ունէր զօրավարին Վասակայ.
Ընդ քաջասրտութեանն զարմացեալ,
Եւ ընդ բազում աներկիւղութիւնն.
Եւ բազում պարգեւաց եւ պատուոյ արժանի առնէր.
Զքաջութիւն եւ զտիրասիրութիւնն գովեալ:
Վասն այնր իրաց մեծաւ սիրով սիրէր զնա,
Եւ ըստ արժանի իւրում պատուէր զնա.
Մեծարէր զամենայն աւուրս հաշտութեան
Եւ խաղաղութեանն, որ ի մէջ նոցա էր:

ԱՐՇԱԿ ԵՒ ՀԱՅ ՀՈՂԸ

Ապա հրաման տայր Թագաւորն Շապուհ
Զկէս յատակին իւրոյ խորանին
Հարկանել ի բերեալ հողոյն Հայոց,
Եւ զջուրն ցանել ի վերայ նորա.
Եւ զկէսն ի նոյն հողն զիւրոյ բնակութեան երկրին Թողուլ.
Եւ ետ ածել զԱրշակ արքայ Հայոց զառաջեւ իւրով,

Եւ զայլ մարդիկն ի բաց հրամայեաց կացուցանել·
Եւ զձեռանէ առեալ՝ շրջէր ճեմելով:
Եւ երթեւեկս առեալ ընդ խորանն, ասէ ցնա,
Յորժամ ի պարսիկ ի հողոյն ի վերայ ճեմէին՝
Թէ «Ընդէ՞ր եղեր իմ թշնամի. Արշակ արքայ Հայոց·
Զի ես որպէս զորդի սիրեցի զքեզ,
Եւ կամեցայ տալ քեզ զդուստր իմ ի կնութիւն,
Եւ որդի ինձ առնել զքեզ.
Իսկ դու խստացար ընդ իս:
Եւ քովք կամօք, առանց իմոց կամաց.
Եղեր ընդ իս թշնամի.
Եւ այս լի երեսուն ամ է,
Զի պատերազմեցար ընդ իս»։
Ասէ Արշակ արքայ,
Թէ «Մեղայ քեզ եւ յանցեայ.
Զի ես եկի եւ կոտորեցի,
Եւ յաղթեցի թշնամեաց քոց.
Եւ ակն ունէի ի քէն պարգեւ կենաց.
Եւ թշնամիք իմ հրապուրեցին զիս,
Եւ արկին երկիւղուկս ի քէն,
Եւ փախուցին ի քէն:
Եւ երդումն իմ, զոր երդուայ քեզ,
Յառաջ ածին զիս, եւ եկի աւասիկ առաջի քո:
Եւ աւասիկ ծառայ քո ի ձեռս քո կամ,
Զինչ եւ պէտք է քեզ, արա զիս.
Զինչ եւ կամ իցէ, սպան զիս.
Զի ես ծառայ քո առ քեզ
Կարի յանցաւոր եմ, մահապարտ եմ»։
Իսկ Շապուհ արքայ առեալ զձեռանէ նորա.
Շրջէր ճեմելով. ի չքմեղս առեալ զնա,
Ածէր ի հայակողմն ի հողն հարեալ յատակն։
Իսկ իբրեւ յայն տեղի հասանէր,
Եւ զհայ զհողն կոխէր.
Մեծամեծս ըմբոստացեալ, հպարտացեալ՝
Այլ ձայն շրջէր, սկսանէր խօսել եւ ասել.
«Ի բաց կաց յինէն,
Ծառայ չարագործ, տիրացեալ տերանցն քոց։
Այլ ոչ թողից քեզ եւ որդւոց քոց
Զվրէժ նախնեաց իմոց,
Եւ զմահն Արտաւանայ արքայի:

Զի այժմիկ ձեր՝ ծառայից
Զմեր՝ տերանց ձերոց զբարձ կալեալ է.
Բայց ո՛չ թողից,
Եթէ ոչ տեղիդ մեր առ մեզ եկեսցէ»։
Իսկ դարձեալ առնոյր զձեռանէ,
Դարձեալ տանէր յայն հող Պարսից.
Ապա աշխարհէր զասացեալսն,
Խոնարհէր, բուռն հարկանէր զոտից նորա,
Մեծապէս ապաշխարելով զղջմամբ զասացեալ բանսն։
Իսկ յորժամ առեալ զձեռանէ՝
Զնա տանել ի հայ հողն,
Եւս խստագոյն քան զառաջինսն բարբառէր։
Իսկ դարձեալ միւս անգամ հանէր յայնմ հողոյն,
Բանիւք յապաշխարութիւն դառնայր։
Յայգուէ եւ երեկոյն այնպէս շատ փորձ փորձեաց զնա.
Զի իբրեւ ի վերայ հարեալ հողոյն տանէր,
Խստացեալ ամբարտաւանէր.
Իսկ ի վերայ բուն գետնոյն յատակին՝
Եւ կայր, ի զղջումն դառնայր:
Իսկ իբրեւ երեկոյ եղեւ,
Ժամ ընթրեաց թագաւորին Պարսից,
Քանզի սովորութիւն էր Հայոց թագաւորին
Բազմական անդէն, ընդ նմին, առ նմա,
Ի նորին տախտին արկանել բազմական,
Օրէնք էին, զի թագաւորն Պարսից եւ թագաւորն Հայոց
Ի միում տախտի բազմէին, ի միում գահոյս։
Իսկ այն օր նախ զտող բազմականացն,
Թագաւորացն, որ անդ էին, զամենեցունց կարգեցին.
Հուսկ յետոյ զկնի ամենեցունց, ի ներքոյ բոլորին,
ԶԱրշակայ բազմականն առնէին,
Ուր զհայ հողն յատակն հարեալ էր:
Նախ ամենեքեան իբրեւ բազմեցան իւրաքանչիւր չափու,
Յետոյ ածէին, բազմեցուցանէին զարքայն Արշակ:
Արդ եկաց բազմեալ ուռուցեալ վայր մի,
Իսկ յոտն եկաց, ասէ ցթագաւորն Շապուհ.
«Ի՛մ այդ տեղի՝ ուր դուդ ես բազմեալ.
Յոտն կա՛ց այդի, թող ե՛ս այդր բազմեցայց.
Զի տեղի ազգի մերոյ այդ լեալ է:
Ապա եթէ յաշխարհն իմ հասից,
Մեծամեծ վրէժս խնդրեցից ի քէն»։

Ապա տայր հրաման Շապուհ արքայ Պարսից,
Բերել շղթայս եւ արկանել ի պարանոցն Արշակայ,
Եւ յոտս եւ ի ձեռս նորա երկաթս,
Եւ խաղացուցանել զնա ի յԱնդմըշն,
Զոր Անուշ բերդն կոչեն,
Եւ պնդեալ զնա, մինչեւ անդէն մեռցի:

ՎԱՍԱԿԻ ԴԵՐԸ

Եւ եղեւ ի վաղիւ անդր ետ հրաման Շապուհ արքայ,
Ածել զառաջեաւ իւր զՎասակ Մամիկոնեան,
Զզօրավարն, սպարապետն Հայոց Մեծաց:
Սկսաւ պատուհասել զնա,
Բանգի էր Վասակ անձամբ փոքրիկ.
Ասէ ցնա արքայն Պարսից Շապուհ.
«Աղուէս, դո՞ւ էիր խանգարիչ,
Որ այսչափ աշխատ արարեր զմեզ.
Դո՞ւ ես այն, որ կոտորեցեր զԱրիս այսչափ ամս:
Եւ այժմ զիա՞րդ կարես ապրել ի ձեռաց իմոց,
Զմահ աղուեսու սպանից զքեզ»:
Իսկ Վասակ տուեալ պատասխանի, ասէ.
«Այժմ քո տեսեալ զիս անձամբս փոքրիկ,
Եւ սուրն իմ ոչ է ընդ իս,
Ոչ առեր զչափ մեծութեան իմոյ.
Զի ցայժմ ես քեզ առիւծ էի եւ արդ աղուէս:
Բայց մինչ ես Վասակն էի, ես ձեզ սկայ էի.
Մի ոտնս ի միոյ լերին կայր,
Եւ միւս ոտնս իմ ի միւսոյ լերին կայր.
Յորժամ յաջ ոտնս յենուի,
Զաջ լեառն ընդ գետին տանէի.
Յորժամ ի ձախ ոտնս յենուի,
Զձախ լեառն ընդ գետին տանէի»:
Ապա հարցանէր թագաւորն Պարսից Շապուհ եւ ասէ.
«Ասէ՛, տուր ինձ գիտել,
Ո՞վ են լերինքն այնոքիկ.
Զորս դուն ընդ ունչ տանէիր»:
Եւ ասէ Վասակ.
«Լերինքն երկուք, մի դո՛ւ էիր.

Եւ մի՛ թագաւորն Յունաց:
Այն մինչ տուեալ էր ինձ Աստուծոյ,
Զբե՛զ ընդ գետին տանէի եւ զթագաւորն Յունաց
Մինչեւ օրհնութիւն հօրն մերոյ Ներսէսի
Հանգուցեալ էր ի վերայ մեր.
Եւ Աստուծոյ զմեզ ի ձեռանէ չէր թողեալ,
Մինչեւ զնորա բանն արարաք,
Եւ խրատ նորա եկաց մեզ.
Գիտացաք տալ քեզ խրատ,
Մինչեւ մեզէն աչօք բացօք անկաք ի խորխորատ:
Արդ զինչ եւ կամիս՝ արա»:
Ապա ետ հրաման թագաւորն պարսից
Մորթել զզօրավարն Հայոց Վասակ,
Եւ զմորթն հանել եւ լնուլ խոտով,
Եւ տանել ընդ նոյն բերդ յԱնդմըշն որ Անյուշն կոչեն,
Ուր արգելին իսկ զթագաւորն Արշակ:

ԴՐԱՍՏԱՄԱՏԻ ՏԻՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ

Եւ ասէր ցնա Շապուհ թագաւորն Պարսից.
«Խնդրեա դու ինչ յինէն.
Զինչ եւ խնդրեսցես, տաց քեզ եւ ոչ արգելից»:
Եւ ասէ Դրաստամատ ցթագաւորն.
«Ինձ ի քէն այլ ինչ ոչ պիտի,
Բայց տուր ինձ հրաման,
Զի երթայց տեսից զբնակ տէրն իմ,
ԶԱրշակ արքայ Հայոց:
Եւ առ մի՛ օր,—
Իբրեւ ես երթայց առ նա,—
Հրաման տուր՝ արձակել զնա ի կապանացն.
Եւ ես իշխեցից լուանալ զգլուխ նորա եւ օծանել,
Եւ ագուցանել նմա պատմուճան,
Եւ արկանել նմա բազմականս.
Եւ դնել առաջի նորա խորտիկս.
Եւ տալ նմա գինի,
Եւ ուրախ առնել զնա արուեստականօքն,
Մի՛ օր միշդ»:
Եւ ասէ թագաւորն Շապուհ.

«Մխատ են խնդրուածքդ, զոր խնդրեցերդ։
Չի յաւուրց ժամանակաց.
Ցորմէ Թագաւորութիւնս Պարսից կանգնեալ է,
Եւ բերդն այն Անյուշ բերդ կոչեցեալ է,
Չիք ոք մարդ եղեալ ի մարդկանէ,
Որ իշխեցեալ է յիշեցուցանել Թագաւորաց՝
Զոր յայնմ բերդի եղեալ զոք է Թագաւորաց,
Ցիշելով զայն մարդ՝ որ յայնմ բերդի զոք եղեալ է,
Թող թէ զնա, զայր Թագաւոր եւ զիմ ընկեր,
Կապեալ եղեալ յայնմ բերդի զհակառակորդն։
Բան մինչ աշխատ արարեր զմեզ,
Եւ դու աւաղիկ զանձն ի մահ եդիր
Եւ յիշեցուցեր զԱնյուշն,
Որ ոչ էին լեալ երբէք օրէնք
Թագաւորութեանս Արեաց սկզբանէ.
Բայց զի փան՝ քո մեծ վաստակք են առ իս,
Զոր ինչ խնդրեցերն,
Ե՛րթ, տուեալ լիցի քեզ:
Բայց քեզ արժան էր զօգուտ քո անձինդ խնդրել,
Կամ աշխարհս, կամ գաւառս, կամ գանձս:
Բայց յորժամ դու զայդ խնդրեցեր,
Անցեալ լիցիս զօրինօք Արեաց Թագաւորութեանս.
Ե՛րթ, տուեալ լիցի քեզ՝
Որ ինչ յինէնս խնդրեցեր փոխանակաց քոց»՝
Եւ ետ նմա փուշտիպան մի հաւատարիմ,
Եւ հրովարտակ՝ արքունի մատանեաւն,
Չի գնացեալ երթիցէ նա ի բերդն յԱնդմըշն,
Եւ զիարդ եւ կամք իցէ նորա,
Զոր օրինակ եւ խնդրեացն՝
Արասցէ կապելոյն Արշակայ,
Որ յառաջ Թագաւորեալն էր ի Հայս:
Եւ չոգաւ Դրաստամատն հանդերձ փշտիպանաւն
Եւ հրովարտակաւն արքունի յԱնուշ բերդն,
Եւ ետես զտէրն բնակ.
Եւ արձակեաց զԱրշակ ի կապանացն երկաթեաց.
Ի ձեռակապացն եւ յոտիցն երկաթոց
Եւ յանրոց պարանոցէն շղթայիցն սարեացն,
Եւ լուաց զգլուխ նորա,
Եւ լոգացոյց զանձն նորա,
Եւ ագոյց նմա պատմուճան ազնիւ,

Եւ չարկ նմա բազմականս, եւ բազմեցոյց զնա․
Եւ եդ առաջի նորա ընթրիս
Ըստ օրինաց թագաւորաց․
Եւ եդ առաջի նորա գինի,
Որպէս օրէն էր թագաւորացն․
Սթափեաց զնա եւ մխիթարեաց,
Եւ ուրախ առնէր զնա զուսանօք։
Եւ ի ժամ աղանդեր մատուցանելոյ՝
Եդին առաջի նորա միրգ,
Խնձոր եւ վարունգ եւ ամիճ, զի կերիցէ.
Եւ եդին դանակ նմա,
Որպէս զի հատցէ եւ կերիցէ զխարդ եւ կամեսցի։
Եւ Դրաստամատ մեծապէս ուրախ առնէր զնա․
Կայր յոտն, եւ մխիթարէր զնա։
Իսկ յորժամ արբեցաւ,
Եւ գինին եկն զակամբ նորա,
Արբեցաւ, հպարտացաւ եւ ասէ․
«Վա՜յ ինձ, Արշակայ
Այս ես եւ այս, եւ յայսմ չափու,
Եւ այս անցք անցին ընդ իս»։
Եւ զայս ասացեալ՝ զդանակն, զոր ունէր ի ձեռինն,
Որով զմիրգն կամ զամիճն կամէր ուտել,
Եհար ի սրտի իւրում․
Եւ անդէն սատակեցաւ,
Եւ մեռաւ անդէն ի նմին ժամու,
Մինչ դեռ կայր ի բազմականին։
Իսկ յորժամ զայն ետես Դրաստամատն,
Յարձակեցաւ, եհան ի նմանէ զնոյն դանակ․
Եւ եհար յիւրում կշտին,
Եւ անդէն մեռաւ եւ նա ի նմին ժամուն յայնմ։

ՄՈՒՇԵՂ ՍՊԱՐԱՊԵՏԻ ՎԵՀԱՆՁՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ապա Մուշեղ որդի Վասակայ, սպարապետն Հայոց մեծաց, ընտրեաց իւր այս ընտիրս միամիտս ազատս ազգայինս քառասուն հազար, միաբանս միակամս, և կազմեաց զնոսա ձիով և թռչակաւ և զինու. և առեալ զնոսա ընդ իւր, երթալ նստել ի սահմանս Ատրպատճացն, և պահել զաշխարհն Հայոց։

Ապա յայնմ ժամանակի կազմեաց պատրաստեաց Շապուհ արքայ Պարսից ամենայն կազմութեամբ զօրովք իւրովք, եկն եհաս յերկիրն Ատրպայականի։

Եւ հասանէր սպարապետն զօրավարն Հայոց Մուշեղ, անկանէր ի վերայ բանակին քառասուն հազարաւ, և անգէն ձեռն ի գործ արարեալ կոտորէր։ Ապա միաձի մազապուրծ թագաւորն Պարսից Շապուհ ճողոպրեալ փախչէր. և զամենայն կարեւան բանակին առ հասարակ ընդ սուր հանէր Մուշեղ հանդերձ զօրօքն Հայոց։ Զի բազումս կոտորէին, և զբազումս յաւազանոյն Պարսից ձերբակալս առնէին, և առնուին զգանձս թագաւորին Պարսից յաւարի. և ըմբռնէին զտիկնանց տիկինն հանդերձ այլովք կանամբքն։ Եւ զամենայն մաշկաւարզան ի բուռն արկանէր Մուշեղ սպարապետն, և զամենայն աւագանին՝ արս իբրեւ վեց հարիւր՝ հրամայէր մորթել զօրավարն Հայոց Մուշեղ, և լնուլ խոտով, և տալ բերել առ Պապ արքայն Հայոց. Առնէր զայս ի վրէժս հօրն իւրոյ Վասակայ։

Բայց զկանայսն Շապհոյ թագաւորին Պարսից ոչ ումեք ինչ թոյլ տայր Մուշեղ զօրավարն Հայոց անարգել ինչ զնոսա ումեք. այլ ժանուարս տայր նոցա կազմել ամենեցուն, և հանեալ արձակէր զամենեսեան զհետ առն նոցա Շապհոյ արքայի։ Եւ ի պարսկացն ընդ նոսա արձակէր, զի երթիցեն առ Շապուհ թագաւորն Պարսից ողջ և անարատ։

Իսկ թագաւորն Պարսից զարմացեալ ընդ բարերարութիւնն Մուշեղի և ընդ քաջութիւնն և ընդ ազատութիւնն, զի ոչ արար ինչ նմա յաղագս կանանցն թշնամանս։

ՏԱՐՕՆԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

(ՅՈՎՀԱՆ ԵՊՍ. ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆԷՆ)

Եւ մինչ այս այսպէս գործեցաւ, Սմբատ և իշխանն Պալունեաց Թադէան 'ի ձոր ուրեք։ Եւ առաքեցին զմին 'ի Մեղտի, թէ փութացէք գալ ի վերայ դոցա. և ինքեանք առաքեցին առ հարիւր, զգուել զզօրսն Պարսից։ Զոր տեսեալ զօրացն, զրոհ տուեալ զհետ մի մի հասանէին։ Իբրեւ եկին զօրքն առ Սմբատ, ասեն. Տուք զձեզ ի բլուրն, զի տեղին աջող է պատերազմի. և անձնապահ լեք, մինչեւ մեր զօրն հասանէ։ Եւ նոցա ի բլուրն ելեալ, և զօրացն Պարսից բազմացեալ ի վերայ Սմբատայ և Վարազայ, և նոցա կրկնեալ ծունր աստուծոյ յօգնութիւն կոչելով զսուրբ Կարապետն. Յիշեա՛, ասեն, զերախտիս մեր. և որպէս ի հեռուստ օգնեցեր, ի մօտոյս մի վերջանար ի մէնջ։ Եւ եհաս ի թիկունս օգնականութիւնն աստուծոյ։

Եւ փողոց տուեալ ի վերայ բլերն, Սմբատայ յաջ թեւն, և Վարազայ յահեակն, և սկսան արեամբ թաւալել ինքեանք և երիվարք իւրեանց։ Եւ մածեաւ սուրն ի ձեռին Սմբատայ, և ոչ կարաց հանել. քանզի մածեաւ արիւնն ընդ սուրն և ընդ ձեռնատեղին, և կոտրեցաւ։ Եւ իբրեւ տեսին պարսիկքն՝ եթէ ոչ կարաց առնուլ այլ սուր, ձայն տուեալ՝ ասէին ցմիմեանս. Փութասջիք, զի մածեալ է ձեռն քաջին, և կալեաց զնա աստուածն իւր, և սուրն ի ձեռին կոտրեալ է։ Եւ պատեցին զնա բազումք. և իբրեւ զփայտ չոր, որ ի ճեղքելն ճարճատէ, այնպէս ճարճատէին ի վերայ գլխոյն Սմբատայ զէնք։ Իսկ նա բարձր ձայնիւ ասէր. Վա՛յ քաջութեանդ ձերոյ, զի ոչ կարացիք հերձուլ զգլուխ իմ։ Զայս ասաց, զի յիշելիք լիցի բանն։ Բայց իբրեւ գիտաց՝ եթէ կարի սաստկացան ի վերայ նորա, ձայն բարձեալ՝ ասէ. Ո՞ւր ես բազուկ քաջ, և մուրճ հզօր

ընդդէմ թշնամեաց, դաւազան իմոյ ծերութեանս, իշխան Պալունեաց. յառաջ մատիր որպէս քաջ արծուի, զի անդեղք և բուէճք պատանեցին զիս։ Եւ նորա թողեալ զահեակ թեւն յորդին իւր Վահան, որ զՎահանովիտն շինեաց, և ինքն քաջաբար որպէս զարծուի՝ կանչեալ զիմեաց ի վերայ։ Որ և ի զօրման հարեալ ամենայն երիվարացն, և հասեալ ի թիկունս Սմբատայ, և բախեալ զտէգն ի վերայ պարսկին թիկանն, և անդէն եհան ընդ ողն երիվարին. և այլ ոչ ժամանեաց հանել զտէգն։ Զոր ծաղր արարեալ, ասէր. Երթ չափեա զտէգդ՝ թէ քանի՛ կանգուն է. մի՛ ոք սուտ ասէ՝ թէ երեք գիրկ է, և խաբէ զքեզ։ Եւ անդէն մեռաւ։

Իսկ Սմբատայ ելեալ յեզր պատերազմին, և ձախ ձեռամբ պրկեաց պարսիկ մի, և ետ զենուլ ի վերայ ձեռինն և սրոյն, զի իջցէ ջերմ արիւնն և թուլացուցէ զբռնատեղն։ Եւ փոխեալ այլ սուր, և ելեալ յերիվարն. և իբրև հեծաւ, ետես զի հազար այր պատեցին զնա կրկին, և ի մէջ առեալ զհինգհարիւրսն։ Եւ իբրև գիտացին՝ եթէ կացեալ են երիվարքն, էհար պարսիկ մի և ընկէց, և զերիվարն առեալ մատոյց Վարազայ իշխանին, և ասէ. Էջ և հեծիր իշխան Պալունեաց։ Իսկ նորա փոխեալ զատնն, նստաւ ի վերայ նորա. զոր տեսեալ զօրացն՝ զարմացան. և այսպէս արարեալ՝ ի մէջ ահաւոր պատերազմին փոխեցին զերիվարս իւրեանց։ Զի որչափ և զօրքն բազմանային, նոքա յանհոգս լինէին ի մէջ նոցա. զի այնչափ կոտորեցան ի վերայ, որ և տեղի չգտանէին՝ ուր յեզր ելանէին։

Եւ իբրև սկսան ոմանք երկմտել ի զօրացն Սմբատայ, ըստ տեսչութեանն աստուծոյ տեսին զմիւս Սմբատ՝ զի գայր, որ էր իշխան Հաշտենից. և ածէր զՎահան կամսարական զորդին Սմբատայ, և վեցհազար այր ընդ նմա։ Զոր տեսեալ Վարազ իշխանին, աղաղակեաց և ասէ. Քաջորդի Վահան, ո՞ւր էիր՝ որ ոչ վաղ եկիր յօգնութիւն։ Իսկ Վահան ձայն բարձեալ, ասէր հանդերձ արտասուօք. Կա՞յ այն տառապեալ հայրն իմ ծերունի, եթէ փոխեցաւ առ տէր ի հանգիստ։ Իսկ Սմբատայ լուեալ, ասէր. Սուրբ Կարապետն ինձ ի թիկունս հասեալ էր, և ես ի ձեռաց անօրինաց մեռանէի՛։ Իսկ նորա գոհացեալ

զաստուծոյ; և ի դիմի հարեալ կոտորեցին փողոց, անցին ի ներքս. և պարտեցին զմի թեւն նա, և միւսն իշխանն Հաշտենից Սմբատ. և յինքեանս առեալ զպատերազմն, սկսան կոտորել զպատերազմողսն։ Եւ ի վերայ շրջեալ, զմիւս թեւն Վահանայ բոլորեալ, ի մէջ առեալ զզօրսն Պարսից, կոտորեցին մինչեւ յերեկոյն։

Եւ իբրեւ ի մուտս եղեւ արեւն, մնացին ի Պարսից չորեքարիւր այր, որք ընդ միոյն եկեալ փախեան. և քանզի մնացեալք էին երիվարք նոցա, երթեալ մտին ի ձոր մի, և թագեան ննջեցին խոյս առեալ մինչեւ ի միւս աւուր հասարակն։ Զօր եկեալ զօրացն գտին, և ջուր ցանեալ ի վերայ նոցա՝ զարթուցին, և առեալ տարան զնոսա ի Մեղտի. և կոչեցաւ տեղին այն Թլմբրաձոր։ Իսկ Սմբատ հրամայեաց զգլխակունսն կուտել ի վերայ իրերաց ի բլուրն. և վասն Վարազայ կոտորածին կոչեցաւ տեղին այն Վարազաբլուր։ Եւ ինքեանք եկեալ իջեւանեցան ի վանաց գեւղն, զոր կոչեն Կենաց վայրք. և իբրեւ մտին ի գեւղն, ընդ առաջ եղեն նոցա պարաւորքն և երգս առեալ բազում ինչ իրաց՝ գովէին։ Որ և յետոյ ի հատել գլխականցն և յորդնել, չէր հանեալ առէին։

Նորան գազանք զմարմինս գլխականցն Վարազայ, և գերացան։ Կուզ կերեալ, ուռաւ որպէս զարջ. և աղուէս հպարտ եղեւ քան զառիւծ։ Գայլ, քանզի շատակեր էր, պայթեաց. և արջ, քանզի զոր ուտէն՝ չմնայ առ ինքն, բաժնոյ մեռաւ։ Անգեղք, քանզի ագահք էին, նստան և այլ ոչ կարացին վերանալ. մկունք, քանզի շատ կրեցին ի ծակսն, ուռքն մաշեցան։

Զայս ամենայն տեսցին, և ի դէպ էր վասն իրացն. որ և կոչեցաւ անուն գեղջն Տիրականք։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԴԻՒՑԱԶՆԱՎԷՊ

ՍԱՍՆԱՅ ՏՈՒՆ

Ա

ԱԲԱՄԵԼԻՔ ԵՒ ՍԱՆԱՍԱՐ

Բաղդադի Խալիֆայի եւ Հայուհիի որդիները՝ Աբամելիք եւ Սանասար

Բաղդըդու խալիֆէն շատ զօր ու զօրընդեղ կ'էղնի,
Ազգար կ'էնէ, կ'իգայ վըր մըր սուրբ Կարապետու.
Շատ զմըր ազգ կը նվազցու,
Ու շատ հէսիր կը բռնէ, տանէ՝
Աղջիկ մի ուրնէ՝ շատ խորոտիկ կ'էղնի.
Բաղդըդու խալիֆէն զըդ աղջիկ կ'առնէ,
Կը քբրնէ վըր ուրան։
Մէկ ժուկ մ'ու ժամանակ մէջ կ'ընցնի,
Էրկու տղայ ուրնէ կ'էղնի.
Մէկի անուն կը դնեն Աբամելիք,
Ու մէկին՝ Սանասար։
Պապ կռապաշտ է ու մամ՝ խաչապաշտ,
Ջունքի զմամ մըր ազգէն տարաւ։

Խալիֆայի երկրորդ արշաւանքը Հայերու վրայ եւ որդիները մասայ բնելու խոստումը

Ըդ խալիֆէն հեղ մ'ըլ է ազգար էրեց
Ու էկաւ վըր մըր ազգին.
Մըր ազգ,— մեռնիմ ուր սուրբ հրաշքին, սո'ւրբ Կարապետ,—
Ըդ անգամ զինք շատ նեղ լծեց։
Ու ըդ նեղութենի մէջ՝

Խալիֆէն կանչեց զուր կուռք ու ասեց.
— Եա՛ ճոչ կուռք,
Դու զիս ազատ էնես էդա ազգից,
Ու եբոր ես սալամաթ իգամ,
Ձիմ էրկու տղէն լէ քըզի մատաղ տ'էնեմ:

Մօր երազը եւ որդիներու փախուստը

Ուրանց մամ քնաւ, տեսաւ էրած.
Տեսաւ որ ուրան էրկու ճրագ կէր,
Կ'իգէր առջեւ ընցնելուն որ ընցներ,
Ու կը դառնէր հեդ մ'լէ լուս կ'խտէր.
Ելաւ առվըտուն, եբոր ախլաւ,
Ձուր էրզի էղնլութէն
Խաս էրեց ուր տղեկներուն, ու ասեց.
— Էս գիշեր սըբ Կարապետ ընձի էրած էկաւ.
Ասեց որ՝ ձըր պապ ընկեր է նեղութենի մէջ,
Ու զձըզի մատաղ է կանչէ ուր կռքերուն
Եբոր էկաւ, զձըզի կը մատղէ.
Դուք ձըր ճարէն զտէք.
Էրկու աղբեր կանչեցին զուրանց աստուած,
Ելան վերցին զուրանց զավատէն
Ու լցեցին ազուբէ մի փարա,
Ու ընկան ճամբան:

Աբամելիքն ու Սանասարը Աղբիւրի վրայ իրենց համար բերդ կը շինեն

Ընկա՛ն ու շատ պըտըտւան.
Զարկեցին, էկան ղարիպ էրկիր.
Էկան, գացին նեղ ձոր մի.
Տեսան որ՝ գետ մի կ'իգէր. կ'անցնէր
Առու մի ընդիէն կ'իգէր.
Կը զարկէր մըջ ըդ գետին,
Կը կտրէր զըդ գետ ու կը շերտէր չուր ի մէջ տեղ,
Ու հըպա մ'լէ կը խառնուէր մէջ ըդ գետին ու կ'երթէր.
Սանասարն Աբամելիքին ասեց,
Թը.— Որն որ զըդա ջրի ակ գտնէ
Ու զուր տուն լէ սուկէ վըր իդա ջրին,
Ընդրա աւլադ լէ որ էղնի՝
Հըմլա զօրեղ կ'էղնի:

Ելան, առան զառուն,
Ու գացին էրկու աղբեր։
Գացին ու գտան զաղբուր։
Ըդ աղբրի ջուր՝ լուլէ մի ջուր է.
Կ'իգա, կը կտրէ թըմամ զուր տըկու առուն.
Ու հեղ մ'լէ կը դառնայ,
Հեղ մ'լէ կը խառնուի առուն:
Կը նստին վըր ըդ ական,
Ու զուրանց բերղի հիմ կը թապլեն:
Սանասար կ'երթէր նեջիր,
Ու Աքամելիք կը դատէր վըր բերղին։
Շենլիք ըդ վերքեր չկէր։

Եղբայրները կը դիմեն Արզրում եւ Կարս Նստող Ամիրաներուն,
որ իրենց տէր դառնան, բայց կը մերժուին

Մէկ տաս-քսան օր բանան վըր ըդ քոշկին:
Սքամելիք էկաւ ըն մէկ օր,
Տեսաւ որ՝ Սանասար թաշկեր էր
Ու քուն ընցեր էր վրէն։
Արընդոտ նեջիրներ հըմալ անեփել
Թալեր էր ի գետին ու քներ էր։
Շա՛տ կսկծաց ընդուր օղուրին,
Ու ասեց.– Աղբե՛ր, էլի էրթանք.
Հարե՞ք պիտի մնանք մենք հուղա
Ու անլի մխ ուտենք։
Աստուած որ խտէր մըզի,
Մըր պապու քօշկն ու սարէն կ'իտէր։
Էրկու աղբեր հեծան,
Ու խըստ էրեցին Արզըռմա Նստողին ու էկան:
Էկան, գացին, ըդ մարդուն էրկու աղբեր
Թամանա էրեցին, ու կայնան էռաջ։–
Սհացին ու քու բէֆով
Զբոբըղըստ մարդ են ըդ էրկու աղբեր:–
Արզըռում նստող Ամիրէն
Շատ հըզ էրեց ըդանց մօտէն.
Հարցուց զուրանց լիս ու ջինս,
Ու ասեց.– Դուք ի՞նչ մարդ էք։
Սանասարն ասեց.
-- Մենք Բաղդըդու խալիֆայի տղեկներն ենք:

Էդ Ամիրէն ասեց.
— Հա՛յ, հա՛յ, հա՛յ...
Ու թոթուեց զուր փողպատ ըղունց մօտէն:
Մենք ըղունց մեռելներուց կը փախինք.
Ըղունց կենդրնուն ռաստ կ՚իզանք.
Մենք ձըզի տէր չընք կռնա էղնի,
Ուր վէ կ՚երթաք. գացէ՛ք:
Սանասարն ասեց Աբամելիքին.
— Աղբե՛ր, մենք ըղ պապու մօտէն կը փախինք.
Ջըղոր անուն մըր վրէն յորի՞ ենք դրի.
Ըստիր ուր որ գացինք, որն որ հարցուց,
Տ՚ասինք՝ մըզի բան չկա՛յ՝
Նը պապ, նը մամ, նը տուն, նը վաթան.
Բըլբէ մ՚խըլխ զմըզի տիրեն.
Հոնկուց դարձան էտեւանց,
Ջարկին, գացին մօտ Ղարսա Նստող Ամիրէն.
Էն լէ զըդ պատճառ տուեց ըդ տղեկներուն:

Եղբայրները կը հասնին Կապուտկողի թագաւորի մօտ եւ կը ստանան իրենց բերդի համար քառասուն տուն բնակիչ

Ու ընոնք ըդ տեղէն դարձան,
Խըստ էրեցին իղա հեղ
Կապուտկողի թագաւորին. ու գացին:
Կապուտկողի թագաւոր զըդ մարդիկ տեսաւ,
Շատ հըզ էրեց ըղունց մօտէն:
Աբամելիք թամանա էղաւ
Ու կայնաւ ըղուր առջեւ.
Շատ դուր էկաւ ըդ թագաւորին.
Հարցում էրեց ըղունց մօտէն,
Թը.— Ո՛ղուլ. դուք ուստա՞ էք.
Ի՞նչ ունիք, ի՞նչ չունիք.
    Թո՛ւյ, բան մ՚լէ չունինք. ասեցին.
Նը մամ, նը պապ. թու թոքա չունինք.
Սանասարն էղաւ չըրուխչի.
Ու Աբամելիքն էղաւ ղայվաչի.
Մէկ ժամանակ ըղունք հըմլա կեցան:
Օրերուց մէկ՝ Սանասար Աբամելիքին ասեց.
— Ըղխըրդար ամագ կերանք
Ու մըր խըրըէն հըմալ մնաց:
Լաւսուն, ասեց, ոչ դուն ղայվա էփէ,

Ոչ ես չըքուխ կպում, խտամ.
Աուրտուն չէրթանք ուրան էրեւան։
Կապուտկողու ըդ Թագաւոր քնուց խմցաւ·
Նը էն կայ, նը էն·
Ըդ հաղ կանչեց զըդ մարդիկ,
Ասեց, էկաւ Թագաւորն,
Ու ասեց. Օ'ղուլ,
Ախըր ես էռաջ ասեցի ծըգի.
Թը՝ ծըգի ի՞նչ կայ, մա՞մ, պա՞պ·
Ու դուք պատմութիւն էրիք,
Թը՝ մըգի բան չկայ։
Դուք գծըր մատէն ինչի՞ վրայ էք էրէ:
Ասեցին·— Թագաւորն ապրած կենայ.
Մենք՝ օղորթմա է, մամ ու պապ չունինք,
Մա քնէ պահենք, Աստրծուց ի՞նչ պահենք.
Ամագ մէկ խոըի մի ուեր ենք մէ քիչ.
Ու թորկեր ենք, էկէ.
Իդա օրինակ աղբուր մի։
Ու նաղը էրեցին ուրան,
Թագաւորի սիրտ կըռչաց վըր ըդ'ունց,
Ասեց·— Օ'ղուլ, չընքի հըմալ է,
Աուօտուն ծըգի քանի մի տուն կ'խտամ.
Ու գացէք, գծըր բերդ շինէք:
Ըդ Թագաւորն էլաւ ուեց ըդունց քառսուն տուն։
– Հէ՜յ գլտի տուն...
Ամեկուն մէկ էշ ու մէկ նախրակ։

Եղբայրները կը շինեն ալֆասներու տներ, ապա կ'աւարտեն իրենց բերդի շինութիւնը

Առաւտուն էլան բարձան զուրանց անիր,
Ու էրկու աղբեր խըստ էրեցին,
Ուրանց խըրոքին ու գացին։
Գացին, էլան վըր ուրանց աղբըրին
Ու վըր ուրանց հիման:
Սանասարն ասեց Աբամելիքին
— Սւալ զիդա բե՞րդ շինենք,
Թէ չէ զիդա Փախիր-Փուխարի աւահիք։
Աբամելիք ասեց.
— Առաջ շինենք զեղոնց աւահիք,
Ու նո՛ր շինենք զմըր բերդ.

Ըդ Փուխարէք չըն կռնայ,
Արեւուն առջեւ կենայ։
Ու բաշլայեցին զաւաժիք։
Աքամելիք ընդար զօրեղ էր,
Որ օր տա՛ն տան տեղ կը փորէր,
Ու տա՛ն տուն կը շինէր·
Ըն մէկէլ լէ զփետեր կը բերէր,
Ու բանւածքը էրկուսով կը շինեն·
Զօրս աւուր մէջ լըման
Ջքառուն աւաժիք շինեցին էրկու աղբեր·
Սորա կրկին Բաշլան,
Ջբերդ շինեցին, ու թամամ էրեցին·
Ընքան զօրեղ ին՝
Որ քարէ սան քարէ սուն զարկեցին·
Ջաք թալեցին, թամամեցին զբերդ·

Կապուտկողի թագաւորն իր աղջիկը կուտայ Աքամելիքին
եւ բերդի անունը կը դնէ Սասուն

Աքամելիք էլաւ,
Էկաւ մօտ Կապուտկողի թագաւոր,
Ասեց·— Մենք քո աւլաղն ենք,
Ու շիներ ենք ու թամամէ զմըր բերդ·
Էկեր ենք քու մօտ ու խնդիրք կ՚ընենք քեզանէ·
Որ իգաս ու մըր բերդին անուն դնես։
Ըդ Կապուտկողու թագաւոր,
Շատ սիրեց ու ընդունեց զԱքամելիք,
Ու ասեց·— Դա՛յ որ զիս չըք մոռցեր ի···
Ու էլաւ. զուր աղջիկ ուեց,
Աքամելիքին չըրաղ էրեց·
Ջաղջիկ որ պսակեցին վրէն,
Էլան թագաւորն, աղջիկն ու տղէն,
Ու Քեռի Թորոս էլ ուրանց հետ գնաց,
Հեծան ու գացին։
Ընկաւ ուրանց առջեւ Աքամելիք,
Ու գացին, էլան վըր բերդին·
Հոնկուց թագաւոր ուեց ձիու գլուխ,
Որ պիտի դառնէր՝ ասեց.
— Դուք ձըր բերդին անուն դրեր էք,
Ու խաստի զիս կը կանչէք, ու կը փորձէք։
Աքամելիքն ասեց·

Թագաւորն ապրած կենայ,
Իտխաթ էրա, որ մենք ըդ բերդին անուն չենք դրէ.
Չէն գիտանք որ բերդ մի շիներ ենք կանգնցէ:
— Էլա խաս, չընքի որ անուն չըք դրեր ի,
Քարէ սան սուն էք գարկէ,
Ըդրա անուն տ՚էղնի Սանսուն, Սասուն։
Մէկ ժամանակ մանցին հողի
Քեռի Թորոս լէ կարգեցին,
Ու էն լէ մնաց հոնի.
Ու Թագաւոր դարձաւ ուրան տեղը։

Սասունի իշխանութեան երկիրը

Աքամելիք շատ զօրընդեղ մարդ էր.
Սեւ սարի բոլոր ու չուրի ՚նծմակաքիթ՝
Մշու վերեւով քաղան քաշած, էլած էր
Ջուրի Սեղանսըրու գոտէն ըվի ծապաղէրու դուրան։
Ու զըդ բիթուն չէ զաւթեց:
Զորս դարգահ լէ թողեց.
Ու միշտ հանապազ կը զարկէր զուր դարգահ,
Ու կը հեծնէր զուր ձին,
Ու ինչ խըշար ջին ու ջանավար էգնէր՝ կը բռնէր։

Աքամելիքը կը նուանէ Մըրը

Օրերուց օր մ՚լէ զարկեց, գնաց չուրի Մըսըր.
Ու Մըսըր լէ զաւթեց։
Գնաց՝ գիշեր ըդ Մարա կեցողի կնկան խեչ պառկաւ,
Ու էղաւ իրնէ աւլադ մի։
Ու Մարա թագաւոր լէ իմցաւ,
Որ ըդ տղէն Աքամելիքեցն է:
Զընքի ընդրա անուն Աքամելիք էր:
Զտղի անունն լէ դրեցին Մարամելիք.
Ու Աքամելիք լէ սպանեց զՄարա թագաւոր,
Առաւ զընդրա կնիկ,
Ու նստաւ Մըսըր, էղաւ թագաւոր։
Ըդի թող մնայ ըդտեղ նստուկ։

(Գրի առած է Գ. Վրդ. ՍՐՈՒԱՆՁՏԵԱՆ Մշոյ դաշտեցի Կրպոյէն)

Բ

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

ԴԱՒԻԹԸ ՊԱՌԱՒԻ ԽՈՐՀՐԴՈՎ ՀՈՐԵՂԲԱՅՐԷՆ Կ'ԱՌՆԷ ԻՐ ՀՕՐ ՁԻՆ ՈՒ ՍԱՐՔԸ

Ընցկուն Դաւթի հերս եկաւ,
Էլ գզիր լինոր քուն չտարաւ:
Խլխուն ելաւ, զուր նետ ու անեղ առեց, գնաց:
Որ ելաւ գնա, Պառաւ ասաց.
— Դաւիթ, յո՞ւր տ'երթաս:
Դաւիթ ասաց.
— Տ'երթամ, Մարամելքի կռիւ անեմ:
— Տու ի՞նչ ունիս. նետ ու աղեղո՞վ տ'երթաս,
Մարամելքի կռիւ անիս:
— Հըլպա ի՞նչ անեմ, ձի չունիմ, թուր չունիմ,
Պառաւ ասաց.— Գրողս քի տանի.
Ափսոս չէ՞ր՝ տու էն խոր տղէն ելնիս:
Քո խեր ունէր՝
Քուռկիկ Ջալալին,
Թուր Կեծակին,
Գլխու գոտին,
Կապեն խաբուկին,
Քամարն ի մէջքին,
Մարութա Բանձրիկ Աստուածածին,
Խաչ Պատարագին, ինչ վար աջ թեւին:
Դաւիթ ասաց.— Պառաւ, որտե՞ղն ի:
— Քո տուն աւրի, քո խրողբոր մօտն ի.
Համա խրողբեր խաւթրով չիտա էն բաներ:
Կ'երթաս, քո խրողբոր փողպատ կը բանես,
Կայնիս, զօրովին կ'առնես:
Դաւիթ գնաց մօտ իր խրողբեր,
Ձմեռ եթալ, խրողբոր փողպատ բանեց
Թափ եառու՝ ոտքեր գետնուց կտրաւ:
Ասաց.— Խրողբեր, կ'ուզեմ քենէ՝
Մարութա Բանձրիկ Աստուածածին,
Իմ խոր խաչ Պատարագին, ինչ վար աջ թեւին,
Քուռկիկ Ջալալին.

Թուր կեծակին,
Գլխու գոտին,
Բամարն ի մէջքին,
Կապէն խաբուկին.

Կը տամ՝ խաթրով տո՛ւր,
Չես իտա՝ կայնեմ, զօրովէն կ'առնեմ:
Խրողբեր ասաց.— Դաւիթ, քո բերան կոտրէր.
Էն քո գիտցած բաներ չի, քե ուստա կա,
Էն տարին, որ քո խեր մեռեր,
Ջքուռկիկ Ջալալին տուրս չեմ խաներ.
Մարամելքի հախուն մնացեր մընչ գոմին,
Մարամելքի հախուն տուռ շարեր իմ,
Էնու խոտ, յարդ, գարին լի հերդխու եմ տուէր,
Կ'երթաս, որ արժան ես կարող ես,
Տուռ վար քեզ կը բացուի:
Դաւիթ գնաց, բացու մ'եզար պատին, զպատ քանդեց:
Գնաց, ձեռ տր տեր ձիան քամկին.
Ձին աքուց մեռու, չառեց Դաւթին,
Առեց պատին՝ պատ շրջուաւ:
Դաւիթ ելաց, գոռաց, ասաց.
— Իս ի՞նչ անեմ, Քուռկիկ Ջալալին,
Իս գիտէր՝ որ դու իս ազատէր իսա կուռուց:
Ասծու հրամանքէւ ձին լեզու եկաւ, ասաց.
— Դաւիթ, որ էնպէս է, իս քի՝ տու ձի տես.
Ինչ քո խեր մեռեր է,
Քո խրողբերքեր ձի չի պախած,
Ձի դուսալի մէջ է պախած.
Կ'ելնես, լաւ թիմար ըմ կը տաս ձիս:
Դաւիթ ելաւ, ձեռ խտու ձիու քամկին,
Էնքան խաւեր ծրտած ին ձիու քամկին,
Մէկ թիզ ձեռտ իր բռնի Քուռկիկ Ջալալի քամկին.
Ելաւ, զձին քաշեց, խեծաւ.
Եբեր, խրողբօր դուան կայնեցըցուց,
Խրողբեր գնաց, բեր՝ զգլխու գոտին,
Բամարն ի մէջքին,
Կապէն խաբուկին,
Թուրն ի կեծակին.
Ասաց.— Դաւիթ, խաչ Պատարագին,
Կօ սանդղի մէջին:
Կ'երթաս յետեւ սանդղին,

Քո չոքեր կը զարնես գետին,
Քո Աստուած կը կանչես·
Թը դու լի քո խօր պէս արդար մարդ իս,
Կ'ելնա, կըգայ վար քո Թեւին,
Կը կայնի Խաչ Պատարագին·
Դաւիթ զնաց, չոքեր եզար գետին, ելաց, զոռաց։
Աձու հրամանքէն Խաչ Պատարագին
Թռաւ, եկաւ Դաւթի վար աջ Թեւին·

ԴԱՒԹԻ ԶԻՆԱՎԱՌՈՒՄԸ ԵՒ ՁԷՆՈՎ ՕՀԱՆԻ ԱՓՍՈՍԱՆՔԸ

Խեծաւ զՔուռկիկ Ջալալին,
Գլոխ եդի Գլխու Գոտին,
Խագաւ զԿապէն Խաբուկին,
Կապեց Թուրն ի Կեծակին,
Քամարն ի Մէջքին:
Էն ու քամար քառասուն Թափ եկաւ բոլոր մէջքին·
Թուր Կեծակին լըջաւ, գետնու քէշ կ'երԹար·
Գլխու Գոտին ընցկուն մեծ եկաւ,
Որ քառասուն լիդր քամբակ եղի մէջ,
Նորէն գնաց գլխուն:
Եկաւ, տան քամկին կայնաւ,
Ականջ էրաւ, ասաց·
— Նայինք՝ խրողքեր ի՛նչ տ'ասի:
Խրողքեր ասաց·
«Ափսո՛ս, խազա՛ր ափսոս
Մըր Քուռկիկ Ջալալին·
Ափսո՛ս, խազա՛ր ափսոս
Մըր Գլխու Գոտին.
Ափսո՛ս, խազա՛ր ափսոս
Մըր Կապէն Խաբուկին·
Ափսո՛ս, խազա՛ր ափսոս
Մըր Քամարն ի մէջքին·
Ափսո՛ս, խազա՛ր ափսոս
Մըր Թուր Կեծակին·
Ափսո՛ս, խազա՛ր ափսոս
Մըր Խաչ Պատարագին·
Ափսո՛ս, խազա՛ր ափսոս
Մըր Նորալուկ մէկ տակ մանուկին»:

— Խրո՛ղբեր, քո քեռան կոտրէր, դու ձի չյիշէր.
Որ դու ձի չէր յիշացեր,
Ցառաջ ես քի տը սպաներ,
Նոր երթեր կռուուն:

ԴԱՒԻԹԻ ՓԱԽԸ. ՔՈՒՌՆԻԿ ՋԱԼԱԼԻՆԻ ՔԱՋԱԼԵՐԱՆՔԸ

Ձին խեծաւ, գնաց,
Ելաւ Լեռա սարի գլուխ.
Ի՞նչ կը տեսնայ.— Իրիշկեյ՝
Որ քանի մ'աստղ երկինք կայ,
Մսրամելիք ընցկուն չատըր-խէյվաթ ածի մինչ դաշտին:
Դաւիթ որ տեսաւ՝ վախացաւ, ասաց.

«Օրհնեա՛լ, բարերար Աստուած,
Քո խրամանքն էր շատ.
Ես ի՞նչըխ անեմ:
Էնոնք ըլնեն բամբակ,
Ես լէ ըլնեմ կրակ.
Ձեմ կա՛րայ զանոնք էրեցըցի.
Ենոնք ըլնեն գարնան մատղաշ գառներ,
Ես լէ ըլնեմ գարնան քաղցած գէլեր,
Ձիմ կա՛րայ զանոնք կտրեցըցի:»

Ձին ասաց.— Դա՛ւիթ, մի՛ վախենա.
Քանի մ' քո Թուր կտրայ
Ընցկուն իմ պոչով տը կտրեմ վանոնք.
Քանի մ' քո Թուր կտրայ,
Ընկուն լէ իմ աքուց տը կտրի զանոնք.
Տու իմ քամկից վէ չ'աս, չխաբուխ.
Դաւիթ լէ ասաց.— Ի՞նչըխ անեմ,
Թը զաղտիկ երթամ,
Տ'ասեն՝ Դաւիթ գող եկաւ, գող գնաց.
Թը զաղտիկ չերթամ,
Ես ընոնց մօտէն կը վախենամ:

ԴԱՒԹԻ ԾԱՐՋԱԿՈՒՄՆ ՈՒ ԿՈՏՈՐԱԾԸ

Կանչեց, ասաց.
«Վով քնիր էք՝ յարթուն կացէք,
Վով յարթուն էք՝ ելէք կայնեցէք,
Վով կայնիր էք՝ ձի ձիանք թամբեցէք,
Վով ձի ձիանք թամբիր էք՝ ելէք խեծեցէք,
Զասէք՝ Դաւիթ գող եկաւ, գող գնաց»:
Ասաց քշեց, գնաց մընչ ասքըրին:
Երկու գլոխ գնաց, եկաւ.—
Արնէ խեղեղ ելաւ,
Էնոնց լէշեր տարաւ:
Քանի մ' Դաւիթ սպանեց,
Ընցկուն Դաւթի ձիու յեռջեւ կոտորուան:

ԴԱՒԹԻ ՈՒ ՄՀԵՐԻ ԿՌԻՒԸ

Դաւիթ գնաց՝ զՄհեր տփեց,
Մէկ ճըլխտի մ'եզար Մհերին
Տղէն ելաւ Դաւթի փողպատ.
Խեր, տղէն առան յիրար,
Զարկեցին յիրարու,
Էնպէս կռիւ արին,
Թոզ ելաւ, էնոնք բռնեց.
Մընչ արընին կարմըրցան,
Ջուհափ տուին Խանդութ Խաթնին, ասացին:
— Խանդութ Խաթուն, իլի վեր.
Դաւիթ Մհեր յիրար առած՝ սպանեցին:
Խանդութ Խաթուն ելաւ, իրեշկեց,
Ի՞նչ իրեշկեց, տեսաւ.—
Տեսաւ՝ որ ինչ երկու սար
Կ'երթան, կը կան, դիպնին յիրար,
Էնպէս ի Դաւիթ, Մհեր առած յիրար,
Մարդ չէր կարայ մօտենայ:
Խանդութ Խաթուն առեց կանչի, ասաց.
«Դաւի՛թ, դու մը՛ զարնէ,
Դաւի՛թ, դու մը՛ զարնէ.
Մեր նորալուկ մէկ տակ մանուկին»:

Դաւիթ չը զա՛րնէ,
Համա ընկի յուր խոգու թառավանչին,
Ցուր ախու կը զարնէ Մհերին։
Խանդութ Խաթուն դոր ասաց.

«Մհե՛ր, դու մը՛ զարնէ.
Մհե՛ր՝ դու մը՛ զարնէ .
Մեր Թուխ մօրուս Դաւթին»:

Մհեր իսկի չլսաւ։
Խանդութ Խաթուն տոր երգեց.

«Օրհնա՛լ, բարերար Աստուած,
Քո հրամանքն էր շա՛տ,
Հրաման էնես՝ Գաբրել հրեշտակ վեր իջնէր,
Խեր. տղէն մէկմէկից հետ կտրէր»։

Ասծու հրամանքով Գաբրել հրեշտակ վեր իջաւ,
Ձեռ ետու՝ զխեր, տղէն հետ կտրեց իրարուց.
Ինչ որ երկու տիք կռուին,
Մէկ երթայ, հետ կտրայ։
Դաւիթ կանչեց. ասաց.
— Մհե՛ր. որ դու խետ ձի կռիւ արիր։
Չի ամանչըցիր մընչ խալխին,
Կանչեր եմ քաղցրիկ Աստւած,
Քո մօտէն ժառանգ չընկնի դուրս,
Քէ մահ չըլնի. չուր Քրիստոս գայ դատաստան։
Ասծու հրամանքով,
Հրեշտակ Մհերի միջաց եռակ քաշեց,
Որ էնու մօտէն ժառանգ չընկնի դուրս մըջ աշխարքին։

Դ.

ՊԶՏԻԿ ՄՀԵՐ

ԴԱՒԹԻ ՄԱՀԷՆ ՅԵՏՈՅ ՈՐԲ ՄՀԵՐԸ Կ'ԱՐՏԱՔՍՈՒԻ ՄԱՄՆԱՅ ՏՈՒՆԷՆ

Մհեր մնաց եթիմ,
Ձէնով Հովան զՄհեր տարեց,
Էլ չպախեց, ասաց.
— Մհե՛ր, կոնտ ես, խետ քո խեր կռիւ արեր,
Իլի՛, գնա՛ մեր քաղքէն,
Մը դա՛դրի մեր քաղաք։
Մհեր ելաւ գնաց,
Վար խօր գերեզմնին կայնաւ.
Ելաց, ասաց.
«Խերի՛կ, վ'ի՞նչխ անեմ,
Խերի՛կ, վ'ի՞նչխ անեմ,
Ասօր ձի Սասմայ քաղքէն
Բէհրա՛ր ի խանած»։
Ածու հրամանքով ձէն ընկաւ գերեզման,
Գերեզմնից ձէն ելաւ, ասաց.
«Որդի՛, վ'ի՞նչխ անեմ.
Գացիր մէջալն ի ձեռնէս.
Գացիր մէջալն ի ձեռնէս,
Թափիր մազերն երեսէս.
Գնա՛ Հալաբա քաղաք,
Լա՛, քո խաց թխուկ է,
Լա՛, քո խաց թխուկ է,
Քո կերակուր եփուկ է»։
Մհեր էնքան ելաց.
Էլ ձէն չելաւ խօր գերեզմնէն.
Դոր գնաց վար մօր գերեզմնին,
«Մէրի՛կ, վ'ի՞նչխ անեմ,
Մէրի՛կ, վ'ի՞նչխ անեմ,
Ասօր ձի Սասմայ քաղքէն
Բէհրա՛ր ի խանած»։
Ածու հրամանքով ձէն ընկաւ մօր գերեզման,
Գերեզմնէն ձէն ելաւ, ասաց.

«Որդի՛, ի՞նչ անեմ.
Գացիր տաւրանը ձեռնէս,
Գացիր տաւրանը ձեռնէս,
Թափիր մազերն ի գլխէս.
Գնա՛ Հալարա քաղաք.
Լա՛, քո յօղէն աւլուկ է,
Լա՛, քո յօղէն աւլուկ է,
Քո շորեր փտուկ է»։

Էնքան ելաց, էլ ձէն չելաւ գերեզմնէն.
Էտա մէկ խօսք ելաւ.
Սասմա քաղքէն դուրս ելաւ, գնաց, ասաց.

«Ողորմած, բարերար Աստւած,
Ես չեմ գիտի Հալաբա քաղաք,
Ես չեմ գիտի Հալաբա քաղաք,
Ես տել տղայ եմ, ես յո՞ւր երթամ»։

ԳԵՏՆԻ ԹՈՒԼԱՑՈՒՄԸ ՄՀԵՐԻ ԱՌԱՋ

Մհեր ելաւ. կ՚ուզէր, որ գնա.
Որ ոտքեր կը թլէր՝ կ՚երթար մընչ խողուն.
Հող յառջեւ թուլացիր էր,
Չէր դադրի յառջեւ Մհերին։
Գնաց, մտաւ խլաթայ հէրի տակ.
Քանի մ՚օր անցաւ, մէկ մարդ ձիաւոր իրի.
Մհեր գնաց, էնու ձին խլեց.
Ելաւ, զձին խեծաւ,
Կ՚ուզէր էլ ըմ փէհլուանութիւն անէր.
Ձին խեծաւ, քշեց մընչ դաշտին,
Գետին յառջեւ թուլացեր էր.
Ձին կը խրուէր մընչ խողին.
Հող չէր դադրի յառջեւ Մհերին։

ՄՀԵՐԸ ՆԸ ՓԱԿՈՒԽ ՎԱՆԱ ՔԱՐԻ ՄԻՋ

Մհէր քան տարի
Խլաթայ հէրի տակ աղօթ էրաւ, ասաց.
«Ով Տէր Աստուած,
Իմ խօր անէծք ձի խասիր ի
Իմ միջաց երակ քաշիր ի,
Իմ մօտէն ժառանգ չընկաւ մըջ աշխարքին.
Ձի էլ մախ չկայ,
Զուր Քրիստոս գայ դատաստան։
Ո՛վ Տէր Աստուած,
Զքեզ եմ կանչիր,
Դու ընցկուն էնես,
Ձի ձգես Վանայ Քար,
Զուր Քրիստոս գայ դատաստան,
Իմ խոզու ճարը էնիս»։
Աստուած հրամանք էրաւ,
Չէնիկ մարմնաւոր եմաւ Վանայ Քար,
Զուր Քրիստոս գայ դատաստան։

(Գրի առած է Մ. ԱԲԵՂՅԱՆ, Մոկացի ՆԱԽՕ ԲԵՌՈՒԼԻՆ)։

Բառարան.— Հէտիր — *գերի*։ Բերնէ — *պահէ*։ Խաս — *խօսել*։ Զախիրէ — *պաշար*։ Ագուրէ — *տոպրակ*։ Սուկէ — *չինէ*։ Թապլել — *նետել*։ Ներջիր — *որս*։ Հարէր — *մինչեւ երբ*։ Զրաբըղաւս — *զօրաւոր*։ Խրաբէ — *աւերակ*։ Աւալ — *առաջ*։ Աւանիմ — *տուն*։ Սորա — *յետոյ*։ Աւլադ — *զաւակ*։ Ըտ — *այդ*։ Ճիլխտի — *տղայ*։ Բառափանչի — *միջնորդող, կռուողներին իրարմէ բաժնող*։ Տիմ — *աքլոր*։ Եղաց — *լացաւ*։ Իրիշկեց — *նայեցաւ*։ Ընցկուն — *այնքան*։ Լէ — *ալ*։ Վէ — *վար*։ Ծի — *ձիր*։ Ձի — *զիս, ինձ*։ Եդի — *դրաւ*։ Ցօղէն — *սենեակ*։ Տել — *գետ*։ Իրի — *եկաւ*։ Խեչ — *քով*։

ԵՂԵՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԼԵՒՈՆԻ ԵՐԳԸ

Ի ԼԵՒՈՆ ՈՐԴԻ ՀԵԹՈՄՈՅ

Աւա՜ղ ըզԼեւոնն ասեմ,
Որ տանկաց դուռն ընկել է գերի,
Իմ լուս, իմ լուս ու սուրբ կոյս,
Սուրբ Խաչն օգնական Լեւոնիս ու ամենուս։

Սուլթանն ի մոյտան ելել
Իր ոսկի գունդըն կը խաղայ:
Իմ լուս, իմ լուս ու սուրբ կոյս,
Սուրբ Խաչն օգնական Լեւոնիս ու ամենուս։

Խաղաց ի Լեւոնըն երես.
«Առ խաղա ու տուր տատայիդ»։
Իմ լուս, իմ լուս ու սուրբ կոյս,
Սուրբ Խաչն օգնական Լեւոնիս ու ամենուս:

«Լեւոն դու տաճիկ լինիս,
Ես ու իմ տատաս քո գերի»։
Իմ լուս, իմ լուս ու սուրբ կոյս.
Սուրբ Խաչն օգնական Լեւոնիս ու ամենուս։

Լեւոնն ի բերդին նստել
Դաստակըն աչիցն ու կուլար,
«Բերվանտ որ ի Սիս կ՚երթաս,
Դուն խապար տանիս պապայիս»։

Ինչ որ պապն ալ զան լսեց,
Շատ հեծել քաշեց երամով.
Էկաւ ի սուլթանն ելաւ,
Շատ գետեր եհան արընեց։

Ի առ զիր Լեւոն որդին
Ու հասաւ սըրտին մուրատին,
Իմ լուս, իմ լուս ու սուրբ կոյս,
Սուրբ Խաչն օգնական Լեւոնիս ու ամենուս։

ԼԻՊԱՐԻՏԻ ԵՐԳԸ

* * *

Հզաւոր սուրբ ես եւ անբիծ,
Զքեզ էր ընտրեալ Տէր ի յերկնից.
Պարծանք եղեր քրիստոնէից.
Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարի՛տ։

Անձամբդ քաջ Սամփսոն էիր,
Յորժամ ճօշանդ հագնէիր,
Թուրքն ի յահէդ դառնայր մոխիր.
Ո՛վ մեծ հզօր քաջ լիպարի՛տ։

Զանձն տուիր վասն օրինաց,
Մէն կանգնելով հազրի դիմաց.
Քու սուրդ շատ արտեր եբաց,
Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարի՛տ:

Սսայ երկրիս աստղ լուսատու
Կանգնող էիր յամեն ժամու.
Թուրքն ի յահէդ սարսէր մահու,
Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարի՛տ։

Այն չար պահիկն, որ քեզ հասաւ,
Քեզի օգնող չկայր բնաւ,
Անձնդ կարմիր գոյն ներկեցաւ,
Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարի՛տ։

Զայն չարաչար մահն որ տեսաք.
Կսկիծ է մօրն, որ դուն ծնար,
Աւա՜ղ զքեզ բերան հազար,
Ո՛վ մեծ հզօր Քաջ Լիպարի՛տ։

Սսոյ երկրին պաղչայ ու ծառ,
Գոյնք ի գունաց ծաղիկ որ կայր,
Հառաչանօք արին զիրար,
Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարի՛տ։

Կաթողիկոսք եւ վարդապետ,
Սուրբ քահանայք ամեն ի հետ
Շատ արտասուէք սրտերն երետ,
Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարի՛տ:

Հիւսխային հողմն հիմիկ.
Սարգիս յիշող եղաւ քեզիկ.
Դուն սիւն էիր Հայոց մեզիկ,
Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարի՛տ։

«Արեգական նման պայծառ
Երեսդ լոյս էր կամար.
Բարբդ բարի խօսքդ շաքար,
Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարի՛տ:

Բնութեամբ բարի դէմ աղքատաց,
Լսող էիր վարդապետաց,
Քո բանդ յամէն երկիր գոված,
Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարի՛տ։

Դու հազարաց դէմ պահապան,
Մարդ չէ տեսեր քեզիկ նման.
Այս հողածինքս, որ յերկրի կան.
Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարի՛տ։

ՄՈԿԱՑ ՄԻՐԶԷՆ

Օրն էր ուրբաթ.
Լուս ի շաբաթ.
Գեաշտ էրիր ինք Մալաքեաւէն,
Թըղթիկ մ'եկաւ Ջըզիրու քաղքէն.
Առին բերին Մայաքեաւէն.
Տուէն ի ձեռ Մոկաց Միրզէն.
Հազա՛ր ափսոս Մոկաց Միրզէն։

Առեց, կարդաց քաղցրիկ լեզուէն.
Էրաւ Մաղղէն.
Ծըշեց աչքեր. կախեց չանէն.
Փադուաւ գոյն կարմիր երեսէն։
Հազա՛ր ափսոս Մեկաց Միրզէն։

Կանչեց. տաաց իւր մշակին.—
Դո՛ւս քաշի Բոզ-Բեդաւին.
Վըրայ դրէք թամքը սադաֆին,
Սաֆար կ'երթամ չուր Ջըզիրէն.
Հազա՛ր ափսոս Մոկաց Միրզէն։

Գնաց հասաւ չուր Ջամբարէն.
Խաթունններ թափան փանջարէն.
Թափան Մոկաց Միրզի թամաշէն.
Ջըկէր իւր նըման բոլոր դունիէն:
Հազա՛ր ափսոս Մոկաց Միրզէն:

Գընաց հասաւ չուր Ջըզիրէն.
Եկան, ժողվան քաղաք զըմէն.
Մոկաց Միրզէն՝
Կ'արժէր քաղաք զըմէն։
Հազա՛ր ափսոս Մոկաց Միրզէն։

Խէր չը տեսնէր Կոլոտ փաշէն.
Բաժն էր կոլոտ, բըրչամ երկէն.
Կանչեց Մոկաց Միրզէն,
Տարաւ իւր օղէն.
Բեմուրադ կենէր Կոլոտ փաշէն։

Առեց փաշէն, իջաւ շուկէն,
Եռու, առեց մէջ խաղըլէն,
Առեց բերաւ, դանակ դլըլեց մէկ երեսէն,
Կաժեց՝ կաժ մ՚ինք կերաւ,
Մէկ եռու՝ Մոկաց Միրզէն։
Բեմուրադ կենէր Կոլոտ փաշէն։

Հեծաւ գձլին Մոկաց Միրզէն։
Քամից Մաղդէն.
Շըրջաւ թալակ աչքեր, կախաւ լամէն,
Թափաւ մըրուսէն,
Թափաւ մազեր կարմիր երեսէն,
Թափաւ բեղեր նազիկ պըռկէն,
Թափաւ դեղին ջուր սպիտակ լեշէն։
Բեմուրադ կենէր Կոլոտ փաշէն։

Եկանք, հասանք չուր Խընկատարէն։—
Բարով հասանք չուր Խընկատարէն։—
Տեսանք ժուռ ժուռ նաշը ներքուց բերին։
Հազա՜ր ափսոս Մոկաց Միրզէն,
Բեմուրադ կենէր Կոլոտ փաշէն։

Եկանք, հասանք չուր Բըռնաշէն. –
Սարով հասանք չուր Բըռնաշէն։
Կուժն ու կըթխէն կապուտ նաշէն՝
Պուտ պուտ արիւն թափէր գետին։
Հազա՜ր ափսոս Մոկաց Միրզէն։

ԳՈՒՍԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՅՐԷՆՆԵՐ

Ա.

ՍԻՐՈՅ ԵՐԳԵՐ

(Որոնց մէկ մասը վերագրուած է ՆԱՀԱՊԵՏ ՔՈՒՉԱԿԻՆ)

1

Այ իմ աննըման նըման. մայրն չէ բերեր քեզ նըման.
Աչերդ է ի ծով նըման, եւ ունքերդ ի թեւ ծիծըռնկան.
Ալ քու աչերուդ շալֆուն մէկ ամպ էր մօլքատ խորասան.
Ունքերդ է կապեր կամար ու կ'երթայ ի մըջքըն թալան.
Շատ ու շատ գերի արեր, շատ խոճայ ու շատ պազըրկան:

2

Հանչաք ես հայրէն ասի, որ զքաչերն ի քարն ուսուցի,
Դարձայ մուճաւաթ բերի՝ յերկընուցըն սիւն կապեցի.
Ելայ ի վրան նըստայ՝ Աստուծոյ գանգատիկ մի արի.
«Աստուա՛ծ, մէկ ի վար հայլ՛, թ'ի՛նչ ողորմ բաներ կու լինի.
Տասըն տարեկան մանուկըն ի սիրուն զետ մոմ կու հալի,
Ոսկորն է պատրուգ եղեր ու կաշին զետ ծէթ կու վառի:

3

Աչերդ ի ծով նըման, որ մըսրայ ի դուռն է կանգներ.
Վարսերդ է յըլի նըման, որ քամին կ'անէ տարուբեր.
Քան զուռ ես ի վեր վազեր, քան զկարմիր խնձոր բոլորեր.
Պայծառ ես քան զքաֆուր վարդ որ հոտով զաշխարհս է լըցեր:

4

Հիւանդ եմ ի քո սիրուդ, ա՛ռ խընձոր արե՛կ զիս ի տես,
Արե՛կ նի՛ստ ի բարձս ի վեր, ծնաքըդ տա՛ր ու զիմ սիրտըն տես.
Զիմ ցաւուն դեղն դո՛ւ գիտես, ինձ օտար հէքիմ չի բերես.
Թէ նեղ է նայ՝ տեղ արա. թէ չէ ըլ՛եց զնոր սէրդ ալ ի ներս։

5

Դեղներ եմ խըմկիդ նըման ու առեր եմ զոյն զաֆարան,
Զգիտեմ թէ քո սէրդ արեր թէ եկեր է օրըս մահուան։

6

Վաղվընէ քնից վեր ելայ, թէ երթամ յիմ եարն ի բարեւ,
Խօշ եարս ալ իմ դէմս ելաւ. իւր երեսն էր վարդ ու տերեւ.
Վարդն ալ խօշ լէզէթ ունի վաղվէնէքն երբ դըպչի արեւ.
Հանէ զիւր կանանչ կապան, լուկ հագնի զկարմիրն ի վերեւ:

7

Հանցեղ կու հանէ սըրփիս. որ հագնիմ ես այլ մազեղէն,
Հագնիմ ու լեռներ ընկնիմ, լուկ ուտիմ ամեն խոտեղէն.
Կասկած կամ ի յիմ սըրտիս, զարհուրիմ ես ի մահուանէն.
Վախեմ թ՚աներէց մեռնիմ ու տանին թաղեն անօրէն:

8

Զայդ պագդ որ ի քո բերնէն դու տըւիր քո սըրտի կամով.
Հանցեղ անուշի՛ պըտուղ ո՛չ ցամաք կար եւ ո՛չ ի ծով.
Նըման էր այն պըտըղոյն որ Ադամ կերաւ խաբանօք
Կերաւ՝ ի դրախտէն ելաւ. ես ի քո ծոցոյն կարօտով:

9

Զիմ եարն ի գընալ տեսայ որ կ՚երթար ի ճամբաղ ի վար.
Մանտըր քայլափոխ կ՚առնէր, կու քաղէր ծաղիկ նունուֆար
Ամէն հանգչելու տեղիկ երեսին դընէր ու կուլար
Կուլնա՛ր չարկըմնուն աչուին, որ պահեն քեզ յիանէ օտար։

10

Սըրտիկս է խաւկլին եղեր, զօրն ըզքո դուսան կու եփէ
Անձկս է չոր փայտ եղեր ու ըզկրակն ի վառ կու պահէ.
Տեսեր եմ որ միխն եկի՝ նա ըզկրա՞կըն դադրեցունէ
Թողեր մխըն զիւր ոսկորն., դեռ ի կրա՛կըն փայտ կու ձըգէ։

11

Դու ո՞վ ես՝ ցերդիկդ ելեր զայդ օտար հողըդ կու կոխես,
Թէ վարդ ես նէ վար եկո՛, թէ օտար ծաղիկ նա գընա՛.
— Ո՛չ վարդ եմ ի վար գալու, ՚ւ ո՛չ օտար ծաղիկ գընալու.
Եկեր սիրուդ եմ առեր, ո՛չ գալու եմ ՚ւ ոչ գընալու։

12

Այս գիշեր լերանց բարձանց ծաղկունանց ի մէջն եմ ի քուն
Իմ եարս ի վերեւ գլխուս կու խըմէ. ես անհոգ ի քուն
Գիլխարկս ալ ի վեր կալի լուկ թռաւ նման կաքաւուն
Թեւիկ շահէնի առի. լուկ հասայ ի յեզըր ծովուն
Հասայ. չը հասայ սիրոյս վա՛յ հազար մօրըս բերելոյն։

13

Պուլպուլն ի յէգին, մըտաւ, ի վերայ վարդին թառեցաւ
Եբաց զիւր բարի բերան եւ ասաց մինչ որ լուսացաւ
Վարդն ալ ի փըշի միջէն սուտ ի քուն էր զայն իմացաւ
Խըզտեց զիւր կանանչ շապիկն ըզկարմիր մի շուտով հագաւ։

14

Եկին ու բերին խապար պիւլպիւլին թէ վարդն մեռաւ
Պիւլպիւլն ի վարդին սիրուն սեւ ներկեց զշապիկըն ու հագաւ.
Շուտով մի խապար բերին պիւլպիւլին թէ վարդըն եկաւ
Պատռեց զիւր սեւուկ շապիկն խատուտիկ մի շուտով հագաւ։

15

Կարմիր վարդ կանանչ թուփով, կանանչ թուփ կարմիր խընձորով
Քանի՛ կենամ քեզ ապով, քանի՛ մէկ երիմ կըրակով
Դու սիրե՞ս ըղորդ սըրտով կըշտացեր եմ սուտ խաբելով
Թէ չես սիրեր ըղորդ սըրտով, սուրբ Սարգիս եւ Աստուած քեզ խըռով։

16

Ծառ մի կայ Նարինճ կուտայ, ծառ մի կայ նարինճ ու Թուրինճ
Ամէն ծառ պտուղ կուտայ, թէ ուռին չիտայ նա համ ի՞նչ.
Շատ եար իր եարին լըսեր, թէ դու այլ լըսես նա համ ի՞նչ
Շատ մարդ ի սիրուն մեռեր, թէ դուն ալ մեռնիս նա համ ի՞նչ։

17

Այս առաւօտուն լուսուն գայր ջըրին ձայնիկն զըղզըղուն
Այն իմ պէոֆայ եարին ձայնն անուշ էր քան զամենուն
Բարակ սիրոյ տէր մարդուն ինքն ու իր եարըն մէն ի քուն.
Պագ տան ու պագ առնուն, ղալ անեն, մէկալ գիշերուն։

18

Հանցգուն իմ ի քո սիրուդ զինչ ամպերըն կ'առնեն շառափ
Ջայդ երկիրն ամէն գիտէ. սիրոյ տէր իմ հետ քեզ խարապ
Այս իմ նենգաւոր աչերս չի կենար մէկ պահ մի պարապ
Կուլայ զօրն ըզքեզ կ'ուզէ. չի առներ այլ մարդու սաւապ։

19

Վարի վարճենակդ եմ ես, արգելէ. ո՜ մարդ, թէ կարես
Թըռչիմ այլ երամ խառնեմ, գաս ի հետ ճանչել թէ կարես
Ոսկի խաֆէս այլ շինես, զիս ի ներս դընել չըկարես.
Ջերկիր թարեխօս բերես, զիս ի տուն տանել չըկարես։

20

Կարմիր ու ճերմակ երես, քանի մի զիմ սիրտս արունես.
Անցնիս թուխ ամպոյն հտես. ամպու զօլ առնես զիս էրես
Բանի զայս էրած էրես, ա՛ս քէֆին ու դիր զիս ի ներս
— Հերի քէֆին ի քենէ, հանց արեկ ծոցըս մո՛ւտ ի ներս։

21

Ես ասեմ ու դուն լըսէ՛, մայրն օրհնա՛ծ որ զքեզ բերել է,
Մայրդ երբոր ըզքեզ ծներ, զէմ չասաց թէ զերկիրն է թէ
Կըրակըն ի յերկնից ի վայր թող ըզքո մայրն ամէն է թէ
Որ զիս ի քենէ ի զատ զքեզ չիանէ օտար կու պահէ:

22

Գիւլպիւլն ի ծովին միջին ի օձուն բերանն ու կ՚ասէ
— Թող ես իմ ի յայս հալիս, թող իմ վարդըն գէշ չըքաշէ
Վարդն ալ ի փուշի միջին սուտ ի քուն եւ զայն կը լսէ.
Հուկ իր շարեղէն շապիկըն ի չորեք դիմաց կու խըզտէ։

23

Քանի դու ինծի էիր սա կանանչ ու ցօղն ի վըրայ
Երբ դու որ յիմէջս ելար. ձիւն երեկ եղեծն ի վըրայ
Թէ այլվի ի յիս դառնաս ու կենաս խիլացդ ի վըրայ
Երթամ բարկ արեւ դառնամ. զամ կ՚անցնիմ ի կամարիդ վըրայ
Լոյս ծագիմ ի քո վըրայ. որ սաստիկ ձիւնըն վերանայ։

24

Ա՛յ իմ նըշենի ծաղիկ. ծաղկեցար ու դարձար ի նուշ
Բերանդ է աղուշ մաղուշ. պըռկըներդ է ամբաւ ու նուշ
Ջարախդ որ յափ՚ոդ ունիս դու խըմէ՛ որ ասեմ Անուշ
Պագնեմ զայդ բերնիդ բոլորն որ գինւոյն հոտըն գայ անուշ։

25

Այս մութ ու խաւար տարիս. բէշկէ չէր բերեր մայրըս զիս
Բերաւ սիրոյ տէր, արաւ սիրոյ տէր որ կ՚ելնէ հոգիս.
Կ՚ասեմ թէ կ՚ելնէ հոգիս. նա կ՚ասեմ ինծ թէ թող մեռնիս
Այսքան զուլում ո՞վ տեսեր, որ զմանկան մահըն կու կամիս։

26

Խիստ եմ կարօտցեր. իմ եար. դուն աժես որ կարօտանամ
Ով որ զքեզ ի յիս բերէ. թէ զհոգիս առնէ նա կուտամ
Ապրեր եմ հազար տարի եւ քաշեր հազար տարու դամ
Ինչ շահ է իմ շատ ապրելու երբ ի քէն կարօտ կու կենամ։

27

Իմ եա՛ր խըղճա՛ քո գերուս, քո գերուս, մենակ մնալուս
Գաղտ եւ ալանի լալուս, վախեմ թէ ելնեմ աչերուս
Լըսեր եմ որ վարդ ունես ուղարկէ՛ տէստէ մի գերուս
Պագնեմ աչերուս դընեմ, որ դադրի աչերս ի լալուս։

28

Իմ եա՛ր, քեզ վատ չեմ ասեր, դու հիմի չ՞ր ես խըռովեր
Ղամազ կայ ի մեր մէջըս քեզ ղալատ է հասկացուցեր
Ղամազն է ի օձ նըման որ զԱդամ է ղալտեցուցեր
Խաբեր է դըրախտէն հաներ ի լուսուն է միրկացուցեր։

29

Երկինք որոտաց դողաց աստղն իսկի ի տեղը չըմընաց
Իմ եա՛ր երբ յիանէ ելար, բիւր հազար ծաղկունք ի հըտրաց
Գըրեմ ես բարակ Թըղթիկ, ուղարկեմ շատ պատգամ ի լաց
Որտեղ ես բարով կացիր, քո սիրած եարըն չը մոռնաս։

30

Փոքրէկ բոլորիկ գըոնակ, որ ի քէն ծագեց լուսընակ
Քո մէջքդ է քան զուռ բարակ, քո ծամերդ եղեր բարունակ
Իմ եա՛ր, երբ զայդ ինձ ասիր, դու ապրիս հազար ժամանակ
Ես այլ ի վեր ի ծոցուս ունիմ քեզ ճարակ։

31

Փոքրիկ բոլորիկ շամամ, ե՞րբ լինի սիրոյդ տիրանամ
Քո սէրդ յանիատակ ծովուն, ու քեաֆիր ալին պահապան
Երթամ հաւ մըրտիմ լինիմ, գամ ընկնիմ ի ծովդ ու լողամ
Այնչափ ելումատ անիմ մինչեւ քո սիրուդ տիրանամ։

32

Նըման ես ի յայն ոսկին որ մըսրայ տէրըն կու պահէ․
Քու ձայնդ ի յերկիր ելեր գքո խըլյմէթըդ մարդ չը գիտէ
Ըզքո խըլյմէթըդ ես գիտեմ, որ ճիկէրս ի փորս եփեր է․
Սըրտիկս է յաղեղ նըման, գիւկըդ լար է ափըրշումէ։

33

Պաղչայ մի տընկեր եմ ես, Թ՞ի՛նչ տղէկ մորճեր կայ ի ներս
Սընուցիւ ի հասք բերի, խըլեցին զայն ու կուլամ ես
Ջետ մանկակորուստ կաքաւ ի լեռներն ի շուրջ կուգամ ես
Լըսեր եմ ակնատ ունիս. բե՛ր լարէ՛, գամ ընկնիմ ի ներս։

34

Տեսայ զիմ եարըն նըստած, զէտ հազար լուսին բոլորած
Զէտ զարեգակըն վառած. զէտ պայծառ աստղըն զարդարած
Ջուրկունքն ալ ի ջուր եղեր, բզնըռնայ ծեռքուկն ալ լըւաց
Նըստուածի թէլփին դըրած, արմաղան, դըրած բաժանած։

35

Արեգակն ու պայծառ լուսնին. որ կ՚ելնին ի մէկ թաւլինէ.
Իմ եարն ի տանէն ի դուրս զերկուքին լոյսըն կու պատէ.
Նըման այն աստեղն եւ դուն որ ամէն առաւօտն ելնէ.
Բէչ քէչ նա ի վեր կուգայ զըարի լոյսն ի հետ կու բերէ։

36

Ըմ սիրտս ի քո վառ սիրուդ զէտ աշնան դաշէլ կու դողայ.
Սրտատունք ի յերեսս ի վեր զէտ գարնան անձրեւ կու ցօղայ.
Հոգիս ի յիմէ ելաւ, մէկ մի քո ծոցոյդ հար արա՛.
Ծոցիկս է ծոցիդ սովոր. այլ ընդ ո՞ր երթայ, մէկ ասա՛։

37

Հա՜յ իմ սերկեւիլ մորճիկ. ի՞նչ առեն էիր սիրելու.
Զար փուշը է ի քեզ պատած, որ չըկայ ճարակ մըտնելու։
Զար փուշ պատողին ճըկրուն՝ ես հագնիմ հօշանը կըուու,
Գամ մըտնամ ու վարդ քաղեմ, թող հոգեկս ի տեղըն ելնու։

38

Երէկ չէ այսօր տեսայ խընձորի տալիկ մի հուսայ.
Թ՚ապրիմ ի յարեւ մընամ. թէզ հանեմ շուտով ջուր ի նա.
Ջուր յորդանանու բերեմ ու ջըրեմ որ անմահանայ.
Ի շուքըն հանգչիմ ես այլ 'ւի պտղոյն վայելեմ նորա։

39

Իմ եարն ի հարանց տանէն հանց ելաւ զինչ նաւն ի ծովէն.
Հագեր է զկանանչ ճիւպպէն ու քաշեր զգըլխարկն ի վերէն.
Իւր շունչն է ի լայն մըշկէն որ դըրած է յամպարէն.
Երեսն լայն խումաշ նըման որ հանած է Փռանկաց մէջէն։

40

Գիշերս ես ի դուրս ելայ. թէ զիմ եարն գըտնամ սիրելու.
Գըրօղն ալ ի դէմս ելաւ. լուկ նազար արաւ տանելու.
Գըրո՛ղ, անհաւա՛տ գըրող, դեռ մանուկ եմ, չեմ տանելու.
Եկուր տանելուն ցուցնեմ, տանելու գշրլին զարնելո՛ւ.
Զարախն ալ ափին ունի, ո՛չ խըմէ, ո՛չ տայ խըմելու.

41

Թուխ աչք եւ ունքեր ունիս, լայն ճակատ ու կարմիր երես
Այդ ճերմակդ որ դուն ունիս, ըզշամամ ծըծերդ որ ի ներս
Մեռնիս այլ անդին երթաս. զայդ ճերմակ ծոցիկդ ինչ առնես
Զամէն որ չերըն ուտեն, դու է՞ր զիս մահրում կու պահես։

42

Ի՞նչ անեմ կամ ի՞նչ լինիմ, կամ թէ ի՞նչ ունեմ կատարած
Հա՛յ վա՛հ, իմ սիրած եարըն զէտ կատղած շուն ըզիս խխած
Կանգուն մի դանակ ունէր, անողորմ ի սըրտիս էած.
Ոչ ինքն Աստուծոյ վախեց, ոչ յիշեց օրիկ մ'աղ ու հաց.

43

Ի՞նչ անեմ կամ ի՞նչ լենամ, չէր հաւտար ու չեմ մոռանար
Հազար եար կուտան փոխան, չեմ առնուր ու զքեզ չեմ ի տար
Արեկ զայս ալէմս է ժուռ բեր ցըցուր զէտ քեզ մէկ մի ալ
Որ տամ իմ սըրտիս ումէտ, աչերուս ասեմ թէ՛ մի՛ լար։

44

Աշուն էր եղաւ գարուն ա՛հ քանի՞ կենանք մեք ի տուն
Եկէք որ պաղչան մըտնունք ու խըմենք հետ ծառ շըքերուն
Պըլպուլն ի վարդին սիրուն համբերէ զինչ մանչն ի գընուն
Նըստեր ի վերայ ճըղին, սաղմոսէ ինքըն տունէ տուն։

45

Սիրե՛մ զայդ սիրուն երեսդ որ լուսին ի մօտն է գերի
Պագնիմ զայդ բարակ պըռկունքդ, որ շէքէրն ի մօտն է լեղի
Թուխ աչքդ ու կամար ունքերդ քան ըզծով կու զարնէ ալի
Բերնիկդ կի շիշ նըման որ վարդին ջըրովն էր լի։

46

սրտախոցդ ի վար կուգի լուկ մէկ մի ուշիկ ձայն չած
Դառնամ ի յետիս նայիմ. խօշ եարս է կանգներ շար շապկացն
Չլաչկիկն թուլումուլ կապեր, զէյն ճակտին թողեր էր բաց
Թուխ աչուին ծարուր քաշեր, էտ քաֆրիկդ ելեր յօրիմաց։

47

Այս աստընւորիս վըրայ, դու մատնի. ես ակն ի վերայ
Դոր որ պաղ աղբիւր մի կայ, դու կանանչ. ես ցօղն ի վերայ.
Խնձոր ես ծառին ճըղին, ես կանանչ թերփիկ ի վերայ.
Վախեմ թէ աշունըն գայ, քեզ քաղեն, թուփըս չորանայ։

48

Ցայդ ղաշտէդ ի վայր գայի անապատ սըրտովս դէպ ի տուն.
Իմ եարըն ինձի ղիպաւ, գոյնըն շատ քան զքարկ արեւուն.
Ձոտկունքս ես արգել տըւի. պագ մ՚առնեմ ու երթամ ի տուն.
Իմ եարըն ինծ ճուղապ ըրեց. թէ՝ կացիր, լինի իրիկուն,
Իմ հայրս ելնէ ժամ երթայ, անհաւատ մարիկս չէ ի տուն,
Արե՛կ, զքեզ ի ծոցս առնում, մինչ որ գայ լոյսն առաւօտուն։

49

Իմ եա՛ր, դու յերդիկն ի քուն, ծոցըդ լոյս տար աստղներուն.
Կա՛մ առ զիս ի ծոցդ ի քուն, կա՛մ տէխթուք տուր երթամ ի տուն։
— Ո՛չ կ՚առնում ի ծոցս ի քուն, ոչ տէխթուք տամ երթաս ի տուն։
Հանցեղ երերուն պահեմ, մինչ որ գայ լոյսն առաւօտուն։

50

Երկու եարուկ զիս կ՚ուզէ, չեմ գիտեր թէ ո՞րն է սիրուն.
Մէկըն ցերեկուան արեւ, մէկ՝ լուսին մութըն գիշերուն,
Լուսի՛ն, չեմ սիրեր ըզքեզ. դուն սովոր ես խոռ կենալուն,
Երթամ զարեգակ սիրեմ որ ծագէ լոյսն առաւօտուն։

51

Սանդրո՛ղ, զքո սանդրած ծառայն մի՛ մատներ ի ձեռըն սիրոյն,
Թէ ձեռն ի սիրոյն ձըգես, մի՛ մատներ ի խայխի լեզուն
Մէր ըզնա քեմ խեւ արեր, դարձուցեր է զէտ կապելուն.
Ով որ սիրոյ տէր մարդոյն մեղադրէ. ինքն է ատելուն։

52

Ա՛յ իմ աղբերանց արիւն, յապառաժ քարըն կենաս դուն·
Աչերդ ուռնայի նըման, ո՛չ ի քուն ես եւ ո՛չ արթուն·
Վախեմ թէ ըզքեզ որսան ու զըրկեն զիս ի քո տեսուն·
Առանց քեզ ես ո՞նց ապրիմ կամ աչե՛րըս իմ տանի քուն։

53

Ա՛յ իմ նունուֆար ծաղիկ, այդ ջըրին մէջըն կու կենաս·
Ըզջուր քեզ պատճառ արիր, ի սիրուն քան զուռ կու դողաս·
Գամ ըզջուրդ ի քէն կըտրեմ, որ տակէդ իվեր չորանաս,
Յաչիցս քեզ առու հանեմ, զքեզ ջըրեմ որ պայծառանաս։

54

Իմ նար բարձրագնայ լուսին. ո՞ւր երթաս գիշերդ անլիհուն·
Շատ երդիք ի վայր հայիս, շատ կուզալ տեսնես դու ի քուն,
Ջկոճկիկն այլ արծակ արեր, լոյս դիպեր ի մէջ ծըծերուն,
Շառաւիղն յերկինքն ելեր, խաւարեր, լոյսըն աստղերուն:

55

Իմ բարձրագընայ լուսին, շատ բարի տար իմ կիւզէլին։
— Զբարեւդ ես ի ո՞ւր տանիմ, չեմ գիտեր զտունըն կիւզէլին։
— Գընա ի վերայ թաղին. բարձըր պատ ու ծառն ի միջին.
Նըստեր ի ծառին շըքին՝ կու խըմէ ի լուրջ ապեկին,
Կու խմէ ու հայրէն կ'ասէ թ'ի՛նչ անուշ է սէրն ու գինին։

56

Իմ բարձրագընայ լուսին, չի տեսա՞ր զիմ նար Մըշեցին:
— Երէկ եմ տեսեր զքո նարն ի յայգին Յակոբոսին.
Նըստեր ի վարդի շըքին, կու խըմէր ըզկարմիր գինին,
Խըմէր՝ ողորմուկ կ'ասէր՝ «Շատ բարեւ տարէք իմ նարին»:

57

Ես մեռնիմ ի քո վերայ, դու զքո ծամըդ կըտրես,
Կըտրես մաշալայ վառես, ձեռքդ առնուս ու զիս փընտռես.
Կամ հողվերոքս անցանես, հետ լընուս զաչերդ ու թափես.
Գըրկիկ իմ քարիս ածես. զապառաժ վէմըդ համբուրես:

58

Մըտիկ իմ եարին արէք. զինք հագեր՝ ամէնն է կանանչ·
Հագեր գոյնըզգոյն կապայ, կոճակ շար՝ 'ւ օղակն է կանանչ·
Սառեր ու պաղչան մըտեր, ջուր կ'երթայ՝ եզերն է կանանչ·
Մըտիկ ծառերուն արէք, ծառն ծաղկեր՝ տերեւն է կանանչ։

59

Այդ քո ստեղծողի՛դ համար, երբ քայլեմ՝ ուներդ մի՛ շարժեր·
Այդ քու աչերուդ խընձերն շատ մարդու արիւն է խըմեր,
Խօ՛շ եար, արեւո՛ւդ համար, որքո՛ւկ եմ, զիս մի լացըներ·
Ձըլլայ ես, չեմ ի կենար. զիս ի քո կրակըն մի ձըգեր։

60

Խօ՛շ եար, դու հերիք արա՛, քո սիրուդ հոգիս կու թակի,
Արե՛կ յայլ աշխարհ երթանք, այս աշխարհ մեզի չըպիտի·
Երթանք յայլ աշխարհ կենանք, որ անվախ կենանք ալանի
Բանի՛ տեղս ահով կենանք ու դողանք թէ ի՞նչ կու լինի։

61

Քան զսէրն այլ քաղցրիկ պտուղ ի յաշխարհիս չաւտամ թէ լինի·
Ճէյրէյըն նըշով շաղած, մօտ ի սէրն է դառն ու լեղի:
Ըզհամն ալ առի ես այլ, սիրոյ տէր եղայ հետ քեզի:
Սէրդ ալ իմ սըրտիս պու սուր, քո սիրուդ եմ ճորտ ու գերի·

ՍԻՐՈՅ ՏԱՂԵՐ

Գիտեմք որ հայրէն գիտես· լով ընտրէ մէկիկ մի ասա՛,
Ասա՛ այս ամառուս վըրայ. այս խալխիս, զինչ որ հիմա կայ,
Խօսքըն մանէզով ասա, մի՛ ասեր մութ ու խուճուպայ·
Գիտես որ ղարիպ եմ ես, ղարիպին սիրտըն չըմընայ։

Աչերդ է ի ծովէն առած ու ունքերդ ի թուխ ի ամպէն,
Այդ քո պատկերքդ ու սուրաթդ ի վարդին կարմիր տերեւէն·
Ուր որ դու կանգնած լինիս՝ չէ պատեհ վառեն մոմեղէն·
Ծոցուդ լոյսըն դուրս ծագէ, գէմ ելնէ մեռելն ի հողէն։

Հա՛յ իմ ճերմակ ծոց բազայ. ճերմակ ծոց ու ծինն ի վըրայ·
Քո քունդ է անտառ մորին 'ւ արծըւին աճիկն ի վըրայ·
Երթամ քաջ արծիւ լինամ, գամ կըռուիմ մինչ որ լուսանայ·
Թէ ապրիմ նա անուն հանեմ, թէ մեռնիմ՝ հաշուեմ թէ չեղայ։

Գէմ չեմ Ցուղայի ծընած կամ հօր ու մօր անիծած·
Ես եմ կօզալի բերած ու հազար նազով սընուցած.
Ես ինձ տարտեր շատ ունիմ, կամ սիրէ՛ կամ թո՛ղ զիս ի բաց,
Զըգէ՛ խիղճ ի քո մըտիդ կամ յիշէ՛ աւուր մ'աղուհաց·
Գամ կանգնիմ ի քո դիմաց. լամ՝ լալով անեմ քեզ իմաց,
Ընծի գէմ սէր չէ պակաս, կամ ի քո՛ սիրուդ կարօտած·
Սեւ սրտիկս ըզքեզ ուզած, այլ ընծի խօշ եար չը·պիտաց։

Կօզա՛լ, քեզ բանիկ մ'ասեմ, քո անուն չեմ իշխեր ասել·
Անոր համար չեմ ասեր՝ դուք հարուստ էք ու մեք տառապել.
— Ծօ՛, ասա՛ եւ մի՛ վախեր, շատ հարուստ է տառապելացեր,
Անչափ հարստի դստրիկ տառապելի ծոցիկ է պառկել։

Կօզա՛լ, մի՛ հագնիր կապուտ, մի՛ խաղար ու տար թեւերուդ,
Մի՛ գար 'ւ ի գոնակն անցիր, մի՛ ճօճար, կօզա՛լ, արեւո՛ւդ,
Քո հարն ալ շատ վարծք արեր, շատ կարմունճ կապեր գետերուն,
Դու ալ մէկ վարծկունք մ'արա, պագ մը տուր դնչիդ մօտերուն։

Իմ եա՛ր, ի քո շատ սիրուդ արծըթէ ղալամ շինեցի,
Զադ քո ըռանտ սուրաթ ի յաջոյ թեւըս գըրեցի,
Ցորեկն ի վրան հայէի, քո սիրովըդ կըշտանայի,
Գիշերն երեսիս դնէի ու բարով ի լուսն ելնէի։

Զիմ եարն յինէն զատեցին․ թառամեցայ զէտ վարդի տերեւ,
Տարին այլ երկիր հանին, չի ցաթեց իմ սիրտըս արեւ.
Երթամ աղաչեմ զԱստուած, որ տայ ինձ աղաւնու թեւ,
Թռչիմ ու հաւան ելնեմ իմ եարին երդիցն ի վերեւ.
Աչացս աչ արցունք թափեմ զէտ թաթաւ ու զէտ ըզանձրեւ։
Իմ եարըս ալ ի դուրս ելնէ կարմըրած զէտ վարդի տերեւ.
Իջնում ու պագիկ մ'առնում ըզդնչին ներքեւն ու վերեւ։

Հա՛յ մեր մահալի մորճուկ, մեր աղբիւրն ի ջուր նա եկեր,
Լուսինն ի ծոցէդ աղբըրին ի յակն է ցաթեր.
Երնեկ ես անոր կուտամ, որ գիշերն ի ծոցդ է պառկեր,
Գրկիկ կուռ միջացդ ածեր ու զբերնիդ բոլորն է պագեր։

Անհա կու գընամ, հոգեա՛կ, լուկ ուրախ կացիր ու խնդա՛.
Նա դու բարձր անցիր ՚ւ ասա թէ՝ բարով ես խալըսայ.
Թուխ ամպ եմ ես քու աչիչդ. պահ մի որ այս ամպս վերանայ.
Այնժամ ես քեզ պլտենամ մինչեւ գայ խնլքունքդ ի վերայ։

Ծկին ու բերին խապար թէ քո եարն եղեր հաբեղայ,
Ծուշարմացըրն զիս պատեց թէ նա ո՞նց եղաւ հաբեղայ,
Ճերմիկն էր շաքրի սոփր, աճապ ո՞նց կերաւ նա բակլայ,
Անձնիկն էր շալկէ սոփր, աճապ ո՞նց հագաւ նա փալայ։

Ո՞ւր էիր՝ ո՞ւսկից եկար, քան զամէն ծաղիկ դու պայծառ,
Եկիր ՚ւ ի հոգիս մըտար, չես ի տար պահիկ մի դադար.
Սրտիս մէջը ի ծուռ եկար ՚ւ ելնելու ճարակ չի գտար.
Զարկիր ի գլխուս վըրայ ՚ւ աչերուս ի վար թափեցար։

Ա՛յ, գընա՛, չըպիտիս դու ինձ, լուկ պեզար իմ սիրտս ի քենէ,
Ջերա խոցեցիր դուն զիս. լոկ վերցաւ սրտիկս ի քենէ.
Թէ գան ու զքեզ ջուր ասեն կամ ջըրին ճարակն ի քենէ,
Տարիկ մի ծառուած կենամ՝ չի խըմեմ կաթիկ մ'ի քենէ։

Ա՛յ իմ որոգայթ ու չար, ո՞ւստի եկեր ինձ հանդիպեցար.
Աչերդ զէտ ճըրագ ի վառ, ՚ւ ընքվընուդ հօթըն կայ ճուհար.
Առեալ մարգարիտ ու լալ ու կարել զպոկիդ շողակալ.
Ատով ես առել զիմ շունչս ու հոգիս՝ այլ յիս չես խապլ։

Ճամիկ մ'աչերուդ ի զատ երբ կացի նա զիս մոռացար·
Ասիր դուն ի քո մըտիդ թէ՝ գընաց. այլ իսկի չի գար·
Գէմ անդէնըն չի գնացի որ չլինայ ինծ դառնալու ճար·
Հազար եար փոխան կուտան՝ չեմ առնոյր ու զքեզ չեմ իտար։

Զինչ եղէգն ի շամբին միջին կու ճօճայ՝ այն քու անձըն է.
Քու մէջքդ է բարակ 'ւ երկան եւ պօյիկդ է սալւի բօյան·
Ջուր անմահութեան կ'ասեն, այն ի քո ծոցըն կու բղխէ,
Երնէկ ես անոր կուտամ որ ըղնէ զբերանն ու խըմէ·

Շատ պատկեր ի քո սուրաթդ, անընման զէտ քուկըն չիկայ.
Հանց աղուոր պատկեր ունիս որ կ'ա են թէ տէրն է Մարայ·
Ունքդ զէտ եկեղեցւոյ կամար ի վեր քաշած է.
Աչերդ ի կանթեղ նըման՝ ի կամարն ի վար կախած է։

Նայե՛ց ի վըրայ քարին, լուկ ըզքարամն ի քեզնէ արա՛.
Քանի զբարն այլ ամուր չըկայ, նա ջըրին ճամբիկ նա կուտայ,
Ջաղջին քարն է հարիւր լիտր 'ւ ի ջըրին առջն կու դողայ.
Իմ սիրտս է պատառ մի միս. քու սիրոյդ, ա՛մ, ո՞նց դիմանայ։

Ցայս անցաւորիս վերայ երկու բան ողորմ ու լալի,
Մէկ մ'որ սիրոյ տէր լինի, մէկ մ'որ գայ զըրօղն ու տանի.
Գրօղին տարածն չէ լալի. այն ունի զիւր խոցն ալանի.
Լալի սիրոյ տէր մանուկն, ոչ մեռած եւ ոչ կենդանի։

Իմ եա՛ր, թէ ի վեր հայիմ թէ ի վայր քան ըզքեզ չըկայ,
Ամէնն աստեղաց նըման, դու ի մէջ պայծառ լուսընկայ.
Կաղանդն շնորհաւոր կ'ասեն, ի տարին մէկ օր մի կուգայ։
Այսօր ինծ հազար կաղանդ աչերուս որ ըզքեզ տեսայ·

Այս ամէն ալամ գիտէ որ տըղայ եմ ըզքեզ սիրեր,
Բռներ եմ սրտիդ ականջն ու ձեռքըս զօղն անցուցեր·
Քու սէրն է իմ մօրըս կաթն՝ ծուծ եղեր 'ւ ոսկերքս է մըտեր,
Չըկայ բաժնելու ճարակ, զայդ ի քո միտըդ մի՛ ձըգեր·

Ես տըղայ որ դու տըղայ, սիրելնուս ատենն է հիմայ,
Մէջկունքդ է յաղեղ նըման, քանի յիս քաշեմ նա կուգայ·
Քո ծիծդ է խաղող նըման որ առեր կրծոցդ ի վերայ,
Քո ծոցդ առաւօտ նըման, քանի յետ քանամ նա լուսնայ·

Այս աստըւորիս վըրայ, քանի քու ծայնիկըդ կուգայ.
Այլ աւազանի ծընունդ չըսիրեմ երբ ըզքեզ ատեմ·
Մեռնիմ 'ւ ի յանդէնն երթամ, քեզ ի հոն տանի եթէ կարեմ·
Ի յանանցական հըրոյն զիս դըմ տամ ըզքեզ խալիսեմ:

Ա՛մ, ո՞վ որ հաներ վարեր ըզլիր եարն որ ես վարեցի,
Տարի ու անհուն լեռներն անցուցի ու շատ մի լացի·
Դարձայ սարերուն ասի, ծորերուն աղըսպըրեցի,
«Ուր երթաս՝ քարով կենաս, ես լալով զիմ կեանքս անցուցի»:

Քանի՛ ու քանի՛ ասեմ. «Զիմ եարին կապան կապեցէք.
Արեւն իւր երեսք արէք, զլուսընկան աստղ ձեւեցէք·
Թուխ ամպն այլ բամպակ արէք 'ւ ի ծովէն դերձան քաղեցէք,
Աստղերն այլ կոճակ արէք, զիս ի ներս օղկիկ շարեցէք:

Խօշ եար, քեզ լալով սէլամ, ես ի քո քաղքէն կու գընամ,
Բեր պագնեմ զաչերդ ունքերդ. երբ երթամ՝ չի կարօտանամ,
Յայս աստուածաշէն ծոցէդ՝ երեսէդ մահրում կու մընամ.
Բացվեր ես ի վարդ նըման, ես պլպուլ՝ ի դէմ քեզ կուլամ.
Մարդ չեղնամ թ'էլ եար սիրեմ կամ ըզքո սէրըն մոռանամ,
Կամ զքո անուշիկ պագիկն թէ սրտէս հանեմ ուրանամ.
Թէ նուշ թէ շաքար ուտեմ, առանց քեզ իմ հալն է հարամ.
Սարեր եմ քըսան տարի ու շարեր հազար տարոյ դամ.
Ի՞նչ շահ է իմ շատ ապրելն որ առանց սիրուդ կու մընամ.
Ես ու դուն, հոգե՛կ, ես ու դուն, ես ու դուն՝ աշխարհ դօշկեկ ի քուն.
Ես ու դուն, աչկո՛ւնք, ես ու դուն, ես ու դուն՝ օթվան սարերուն.
Չէդ ասա, հո՛գեկ, զէդ ասա, զաչքդ ուտեմ՝ ունքերդ ի վերայ.

Դիժար հիւընդուկ եմ ես՝ առ խնծոր արի եկ զիս տես.
Հազար գենեհար կուտամ որ օտար հաքիմ չի բերես.
Օտար հաքիմ ի՛նչ անեմ, իմ ամէն տարտըս դու գիտես.
Եկո՛ տամ ծոցուս բալնին, բաց սրտիս դուռը մուտ ի ներս:

Ի՞նչ անեմ կամ ի՞նչ լինամ, յուր տեսնեմ աղւոր նա սիրեմ,
Թէ զյալխանեից պատճառն եմ ուսել, ես երթամ ասեմ.
Զաղէկն այլ ի գիրկս առնեմ 'ւ Աստուծոյ երթամ ցուցընեմ.
«Զաղէկն դու ստեղծեցիր, ինծ չէ՞ր մեղք դընես թէ սիրեմ»:

Այս աստընվորիս վըրայ Գըրողին տնակն աւրի,
Կայծիկ մի կրակ առնէի, զինքն ու գիր տընակն երէի.
Ցամէն տարի յայս ատենս զով սիրեմ նա զայն կուտանի,
Վախեմ օր մի զիս տանի՝ կուտաման խեղկացն որ ունի:

ՀԱՅՐԵՆԻՔ ՍԻՐՈՅ ՎԵՐԱՅ

ԱՍԱՑԵԱԼՔ Ի ԱՇԸՔՆԵՐՈՒՆ

Երբոր ես պզտիկ էի, կանչէին ինծ ոսկի տղայ.
Մեծցայ սիրու տէր եղայ, երեսիս գոյնըն կու գընայ։
Մանկտի՛ք, ձեր արե՛ն ասեմ, որ սիրուն քարըն չըզիմնայ.
Սիրուն քար 'ւ երկաթ սիտի, պուլպըտէ ղըռնակն ի վերայ։

Լուսի՛ն, դու լուսով կացի՛ր, թէ կենաս պահիկ մի հուսայ,
Երկու խօսք գանգատ ունիմ, զայն ասեմ լուք այլվի գընա՛.
Գընա՛ 'ւ իմ եարուն ասա՛ թէ՝ նըստեր երդիքն ու կուլայ,
Կուլայ 'ւ ողորմուկ կուլայ, աչերուն արիւն կու ցօղայ։

Աշունք էր, եղեւ գարուն, ու քանի՛ խըմենք մեք ի տուն.
Եկէ՛ք որ իջնումք պաղչան, լուք խըմենք հետ պըլպուլներուն։
Մըտիկ մանուշկին արէք, որ բուսեր ի հետ թըփերուն.
Գըլուխն ի յառջին կախեր, քըրտըներ երեսն ամօթուն։

ԾԱՆՕԹ.— *Միջնադարեան գուսանական և ժողովրդական այս երգերը որ* **Հայրէն, Հայրենիք, Սէսուէն** *անունով յայտնի են և հայերէն հին տաղաչափութեան ձև մը ունին, մեծ մասամբ հաւաքուած են Ս. Չօպանեանի ջանքերով:*

ՀԱՅՐԷՆԻ ԿԱՐԳԱՒ

ՍԻՐՈՅ ՏԱՂԵՐ

1

Ծառայ այն ճակտին լինիմ՝ մարգարտէ քըրտինք կու ցօղայ.
Ասցի թէ պագիկ մ՚առնում, նայ տեղիկն է խիստ շալապայ։

Մի խարն երկու դուռ ունէր, մէկըն գաղտ ու մէկն ալանի.
Նըստէր ի գաղտուկ դըռնակն. կու կանչէր հայրէն ղազալի։

Ով ըսպիտակ ծոց ունի. թող լըրջուկ շապիկ չի հագնի.
Երթանք անխիծենք քաղաքն որ լեղակն ի մէջն կու քուանի.
Պօյաճուն կարասն աւիրի. խըր սիրտըն թող հալի պատռի.
Պօյաճին այլ ի՞նչ անէ, իր տարտերն քանց ծերն աւելի։
Երթամ աղաչեմ զԱստուած որ լեղկան ընտլիկն անցանի,
Ո՛չ սպիտակ ծոց լուրջ հագնի, ո՛չ մանկան սիրտըն նըւաղի։

Կ՚ասեմ թէ՝ Աղկեկ ես դուն, նա կ՚ասէ թէ Տէրն է տըւեր.
Ասցի թէ՝ պագիկ մի տո՛ւր. ինքն ասաց՝ պագըս գին ունի.
Ասցի թէ՝ պագիդ գին ի՞նչ, նա ասաց՝ պագիս գին, հոգի՛դ։
-- Հոգեկս ալ հոգիդ ուզէ, չէ չասեմ, հանեմ տամ ի քեզ,
Վախեմ թ՚աչերըս ուզես, հապ՝ ինչո՛վ հայիմ դէպի քեզ։
Աչեր եօթն ու վեց պիտէր, եօթն ու վեց կամ քառսուն ու վեց.
Մէկումն այլ աշխարհ հայիմ, այլն ամէնն այլ ի դէպ ի քեզ։

2

Կանանչ ու կարմիր հագնիս. ի նըռան հատըն նըմանիս,
Յայնժամ ինձ տղուր թըւիս երբ ելնիս ծիր դուռըն կանգնիս.
Դուռն այլ կիսաբաց անես, ցած հայիս՝ մանտըլիկ ծիծաղիս
Աչօքդ ու ունքովդ անես, իմ տխմար խելքըս կուտանիս։

Ցրտեկս է լալու տըղայ, շաքարով կու խաղուեցընեմ.
Կուլայ զօրն ըզքեզ կ՚ուզէ, ես անոր ճարակն ի՞նչ անեմ:
Աշխարհս ինչ ըռինդ որ կայ՝ նա բերեմ աչուըննուս ցուցընեմ.
Աչերս երբ քենէ ի զատ մարդ չ՚ուզեր՝ նա ես ի՞նչ անեմ,
Հոգի՛, թէ հոգիս ուզես, չէ չասեմ, հանեմ տամ ի քեզ.
Ապա թէ աչերս ուզես, ա՛լ ինչո՞վ նայիմ դէպ ի քեզ:

3

Տեսայ զիմ հոգոյս հոգին, զարդարած. ու կ՚երթար ի ժամ.
Ես ալ ի դէմիկն ելայ. «Ո՞ւր կ՚երթաս, քո ժամն է հարամ.
Թէ դու զիս խապտուլ անես, քեզ համար կանգնիմ ես ի ժամ,
Աղօթք ՚ւ աղաչանք անեմ՝ ինչ որ քո ծոցուդ տիրանամ:

Քո ծոցդ է տիրոջ մառան, քո ծըծերդ է սաղմոսարան,
Երթամ հաքեղայ լինամ եւ գամ ի քո ծոցըդ կենամ.
Այնչափ այբուբէն ասեմ՝ ինչ որ քու սիրուդ տիրանամ:

Ես ծագ ծիծեռնիկ պիտ՚ի, զօրն ըզքո տունըն մտնուի.
Ան բարձըր մօյտան չարտախդ ես ի հոն բուն մը շինէի.
Ոնց որ մութըն մութանար, ցածնայի ծոցըդ մտնուի.
Ոնց որ լուսըն լուսանար, բարձրանայի բունըս մտնուի.
Ես շարէ շապիկ պիտ՚ի, զօրն ի բուն անձըդ կենայի,
Կամ ապըրշըմէ խուշալս, զօրն ըզքո մէջքըդ պիտէի,
Կամ ապըրշըմէ կոճկեկ որ շնիցըդ գիրկ աձէի.
Կամ քաղցըր նըռան գինի՝ զօրն ըզքո փարչըր պիտէի.
Առն՚իր ու բերնիդ դըն՚իր, ցածնայի ղունչըդ պագնէի:

ԵԱՐՈՒԿ ՄԻ ՍԻՐԵՐ ԵՄ

Եարուկ մի սիրեր եմ ես որ երեսն երեք ծլին ունի·
Բերանն է բոլոր 'ւ աղուոր, տուփ նըման քան զմանուշակի·
Հանջանք ջանացի հետ իր որ խըմէն պագիկ մի առի.
Ի քաղցրութենէն, եղբա՞յրք, քընկեր է պըռկունքըս ու կ՚այրի։

Պագնե՜մ զայդ քո լայն ճակատդ, որ աչեր ունիս ղազալի·
Գըրկեմ զայդ քու ու մէջկունքդ, դու հագեր ես շար կապանի·
Աչեր ղազալի ունիս, գէմ ունիմ ունեք Թաթարի,
Ատով խոցեցիր դու զիս ու զարկիր յիս նետ սահարի։

Բազան երբ քաղցած լինի, որսն առնու՝ անով զըմպաղի,
Մանուկ՝ սիրոյ տէր լինի, պագն առնու՝ կարօտն անցանի,
Ա՜մ, ի՞նչ էնեմ, ա՜յ հոգի, ա՛մ, քանի պագնեմ նա պլտի,
Հիմի ի ծոցուդ ելայ, դեռ աչերս ի յետ կու հայի։

Ով որ սիրու տէր լինի, ճարն այն է որ թէզ մի գանգատի,
Գանգատն սըրտին հով տայ. թէ չէ նէ սիրտըն կու պատռի·
Գանգատն ի սըրտին մէջին նայ պահէ որ ինք չերեւի,
Ցերեկ մուխ ու ծուխ կենայ. յանըրկած օր մի կու մեռնի։

Հանց եղեր եմ քու սիրուն զինչ ամառն աւազն որ կ՚այրի·
Զօրն ի բուն յերկինքն ի վեր կու հայիմ կաթիկ մ՚անձրեւի։
Երբ ըզձուկն ի ջրէն հանեն ու ձըգեն՝ նա թալէթըլի·
Իմ սիրտս ի քո շատ սիրուդ քան զայն ձուկն որբ խիստ կու տապլի։

* * *

Զինչ նուռն ի նըռան վըրայ, ես իմ ձեր ղըռանն ի վըրայ·
Զինչ հաւն ի կըտրին վըրայ, ես ի ձեր երդիցն ի վըրայ,
Կամ ա՛ռ կամ խապուլ արա՛, կամ գըրէ՛ զանձըս քեզ ծառայ,
Թէ չէ առուփախ կ՚անեմ, աչքըդ լայ, անձըդ երերայ։

* * *

Լուսի՛ն, դու լուսով կացի՛ր, թէ կենաս պահիկ մը հուսայ,
Երկու խօսք գանգատ ունիմ, զայն ասեմ լուք այլվի գընա՛.
Գընա՛ 'ւ իմ եարուն ասա՛ թէ՝ նըստեր երդիքն ու կուլայ,
Կուլայ 'ւ ողորմուկ կուլայ, աչերուն արիւն կու ցօղայ։

ԱՆՏՈՒՆԻՆԵՐ

ՊԱՆԴՈՒԽՏԻ ԵՐԳԵՐ

ԿՌՈՒՆԿ, ՈՒՍՏԻ՞ ԿՈՒ ԳԱՍ

Կռո՛ւնկ, ուստի՞ կուգաս, ծառայ եմ ձայնիդ.
Կռո՛ւնկ, մեր աշխարհէն խաբրիկ մի չունիս։
Մի՛ վազեր, երամիդ շուտով կը հասնիս.
Կռո՛ւնկ, մեր աշխարհէն խաբրիկ մը չունիս։

Թողեր եմ ու եկեր մլքերս ու այգիս.
Քանի որ ա՜խ կ՚անեմ, կու քաղուի հոգիս.
Կռո՛ւնկ, պահ մի կացիր. ձայնիկդ ի հոգիս,
Կռո՛ւնկ, մեր աշխարհէն խաբրիկ մի չունի՞ս։

Ո՛չ զլուր օր գիտեմ, ո՛չ զկիրակին,
Զարկած է զիս շամփուրն, բռնած կրակին,
Այրիլս չեմ հոգար, ձեզմէ կարօտ եմ.
Կռո՛ւնկ, մեր աշխարհէն խաբրիկ մի չունի՞ս։

Պաղտատու կուգաս, կ՚երթաս ի սեհրաթ.
Թղթիկ մը գրեմ տամ քեզ ամանաթ.
Աստուած թող վկայ լինի քու վրադ
Կռո՛ւնկ, մեր աշխարհէն խաբրիկ մի չունի՞ս։

Գրեր եմ մէջ թղթիս, թէ հոս մնացի.
Օրիկ մը օրեր զաչերս չը բացի.
Սիրելի՛ք, ձեզանէ կարօտ մնացի.
Կռո՛ւնկ, մեր աշխարհէն խաբրիկ մի չունի՞ս։

Աշունն է մօտեցեր, գնալու ես թետպիր,
Երամ ես ժողվեր, հազարներ ու բիւր.
Ինձ պատասխան չը տուիր, ելար, գնացիր.
Կռո՛ւնկ, մեր աշխարհէն գնա՛ հեռացիր։

ՊԱՆԴՈՒԽՏԻ ԵՐԳԵՐ

Ա.

Գընա՛մ կու գընա՛մ կ՚ասէք իմ մանչուկն, ես ետ գալու չ՚ի.
Երբ թարով մընա՛ ասաց, ես աւոտ չաւոտ կենայի.
Երբ զոտքն ի զանկուն եդիր, ես հայրան ի վար մընացի.
Այլ բան չի կարցի ասել՝ «Ուր երթաս՝ ճամբիկդ բարի.
«Այն ճամբուն որ դուն երթաս, վարդ ու մուրտ առջեւդ բուսնի.
«Այն քաղաքն որ դուն նստիս, գըրօղին ձայներն չի հասնի.
«Այն մաճկին որ դուն նստիս, գաւաթնե՛րդ գինով լըցուի,
«Ծովերն այլ գինի դառնայ ու նաւե՛րըն տստողանի:

Բ.

Գիշերս ես ի դուրս ելայ 'ւ ի յերկինքն ի վեր նայեցայ.
Լուսինն ալ կամար կապել 'ւ ի հըռոմք ի վար կու գնայ։
Լուսի՛ն, քո արե՛ւդ ասեմ, պահ մի կա՛ց մինչ որ լուսանայ.
Երկու բան գանգատ ունիմ, քեզ ասեմ լուկ այլվի գընա՛,
Գընա՛. 'ւ իմ եարին ասա՛ թէ ղարիպ ունիս հա՛ կուգայ,
Հոգին ալ կլափին առնել 'ւ աչուին քու ճալոն կը մընայ։

Գ.

Այլ ողորմ մարդ չեմ տեսել քան հարուստն որ աղքատանայ,
Ի ղարիպութիւն երթայ, հայր ու մայր, եղբայր չունենայ.
Ցորժամ սիրելի տեսնու, նա պահէ զերեսն ու գընայ:
Նորա օրինակ բերեմ ըզկանաչ ծառն որ չորնայ.
Տերեւն ալ իւրմէ թափի, ջուրք ի իւր տակէն հեռանայ։

Դ.

Գիտեմ շատ հայրէն գիտես, լուկ ընտրէ ու մէկ մի ասա՛.
Ասա՛ այս ամառս վերայ. այս խալխիս, զինչ հիմիկ որ կայ.
Խօսքըդ մանէօվ ասա՛, մի՛ ասեր մարդու քուճուպայ.
Գիտես որ ղարիպ եմ ես, ղարիպին սիրտըն չի մընայ:

Ե

Ժամ ժամ զիմ ղարիպութիւնս կու յիշեմ ու նստիմ ու լամ.
Ծալղել եմ ջըրիդ նըման, ես օտար երկիր կու գընամ.
Աստուած գիտէ ան ճամփան ուր երթամ կամ ուր տի մընամ.
Ո՞վ կապէ խաչն իմ սրտիս, կամ հողվարք որ ես դուրանամ:
Ցորեկն եմ նստիդ նըման, ուր նստեն ես ի հոն կենամ.
Գիշերն՝ աղեղան նըման, ես լարթափ ի վար կու գընամ։

Զ

Սրտիկս է եղեր ղալամ. բաժնելուս թղթեր կու գըրէ.
Կանչեմ, ո՛ իմ տէր Աստուած. զամենայն ղարիպ դու պահէ՛:
Ղարիպ գընացած ունեմ, իմ տարտէրս ըզիս կու լափէ.
Շալլա թէ շուտով դառնայ, թէ չէ իմ հոգիս կ՚ելանէ:

Է

Եկին ու ասին ընծի թէ եարիդ պաղչան կայ զոհար.
Ելայ գընացի, եղբա՛րք. չի գըտայ ես հատ մի ճոհար.
Ընկայ ի ծովուն միջին ղարղ եղայ ու կ՚երթամ ի վար։
Մանկտի՛ք, ձեր արե՛ւն ասեմ, ցըցուցէք ինձ ելնելու ճար:
— Ասե՛մ քեզ ելնելու ճար, մի՛ երթար դու երկիր օտար.
Կ՚երթաս դու երկիր օտար, փոշմընիս ու քանդ է գլխար։

Ը

«Գընամ ու գընամ» կ՚ասեմ, հո՛գեկ, դու դեռ աւտալ չունիս.
Պաշրիկս ես եփոց դըրի, դեռ աւօտ չաւօտ կու նայիս։

Թ

Ջիմ եարն էմանէթ կուտամ, ի վարդին մէջըն պահեցէք.
Թ՚երթամ ու շուտով դառնամ, զամանաթս ի տէրն հասուցէք.
Թ՚երթամ խաըպուկ մեռնիմ, վարդըն ձեզ՝ ըզտէրն յիշեցէք։

Ժ.

Մարդն որ ի խարիպութիւն, զէմ նորա շատ խելք պիտենայ.
Բան զամէնըն ցած կենայ, հապա թ՚իւր բանըն կու լենայ,
Մըտիկ դու ծառին արա՝ թէ քանի՛ հինէր կայ ի նա,
Այն ճիւղն որ զպըտուղն ունի. քան զպարտակն է՞ր ցած կու կենայ։

ԺԱ.

Գիտէր կաթ մի յայն գինուն որ խըմեց Նոյք ՚ւ Եղիա.
Խըմեց Տէր Գրիգորն Հայոց, ասաց թէ՝ հանգայ:
Հայե՛ր. ա՛մ, դուք է՞ր կուլայք, գիտէք որ ձեր Տէրըն տի գայ.
Շատոնց մըթան լոյս արեր, կու վախէք թէ ձերն ուշանա՞յ:

ԺԲ

Կանչեմ հոտ ի վեր. Ստեղծող, զամենայն ղարիպ դու պահէ՛.
Իմ եարն ի ղարիպութիւն, իր կըրակըն զիս կու էրէ.
Ձիր զալն ինձ շուտով ա՛րէ, զի ամէն տէրտըս նա գիտէ.
Ձերեսս երեսին դընեմ որ հոգիս ի ծոցն ելանէ:

ԺԳ.

Հա՛յ իմ անըման նըման, մայրըն չէ բերեր քեզ նըման.
Այդ քո ըռանայ մազերդ որ առեր վըզիդ մանէման,
Բաշէ՛ փունջ մ՚ինձ տուր նըշան. ես օտար երկիր կու գընամ.
Բանի դուն իմ միտքս անկնիս, երեսիս դընեմ քեզ փոխան:

ԺԵ

Ուսկայ կու գընամ, խօ՛շ եար, արե՛կ զիմ համբեկըն օրհնէ՛.
Տարեկ մի օֆա պահէ՛. զերեսիկդ ի մարդոյ ծածկէ՛.
Թէ զամ նա տուա արա, թէ չըզամ նա դու սեւ ներկէ.
Հազա՛ր ամանաթ, հո՛գի. յետեւ ինձ ըզմէրըն թարկէ՛։

ԺԶ

Ղարիպ եմ խեղճ լալի՝ յայս օտար երկիրս որ եկի.
Ո՛չ հայր ո՛չ եղբայր ունիմ, ո՛չ ունիմ սրտով սիրելի.
Ինձի սիրելի պիտէր, որ սրտիս սըրըն ասէի.
Ձհոգուս հոգին իր տայի, յարեւէս քաժին հանէի։

ԺԷ

Ճապղեր եմ ջըրի նըման, ի յերկրաց յերկիր կու գընամ.
Ցըցո՛ւր մէկ մի քեզ նըման, զայն սիրեմ ու զքեզ մոռանամ.
Թէ չէ զայս գեղիս քարերն արիւնէս կարմիր լըւանամ։

ԺԸ

Իմ մայրըս որ զիս ի՛չեր, անիծեց թէ՝ զարիպանա՛ս,
Երթաս ի յօտար երկիր, հայր ու մայր ’ւ եղբայր չունենաս.
Ուր որ քոյր ’ւ եղբայր տեսնուս, դարծընես զերեսիկդ ու լաս.
Սեւ քարըն սընարք առնես, ի վերայ հողին քընանաս,
Գլխակդ ալ ի վեր կալնուս՝ քան զԱստուած այլ ճար չունենաս.

ԺԹ

Մարդն որ սիրելիք ունի ’ւ ի նոցա միջէն բաժանի,
Հաշուե՛ց թէ ի մահ կ՚երթայ ’ւ ի մարմնոյն շունչըն կու քաղի.
Ձերդ ծուկն ի ջըրէն հանած, նայ այլ ո՞նց կենայ կենդանի.
Ի քարկ կըրակին դընեն, խեղճ ’ւ ողորմ ինքըն խորովի.

Ի

Այլ ողորմ չէի տեսեր թէ ունի մարդ շատ սիրելի
Եւ ինքն ի նոցա միջէն կարօտով ի քաց կու գնալի.
Յորժամ տօն օրեր լինի, կամ զատկի կամ քարկենդանի.
Ամէնքն են դըրախտ ծաղկեալ, նայ կտրած զերդ ճիւղ մի ծառի.

Միջնադարեան Գուսանական Երգերու Բառարան,— Շալքուն — *շողք արշալոյս:* Մուհուրք — *թանկագին քար:* Ջաւրան — *գեղին:* Չարխաման — *չար կամեցողները:* Ապով — *համար:* Պէռճայ — *անհաւատարիմ, խոստմնադրուժ:* Չրղզրղուն — *ջուրի գլգլան ձայնը:* Դալ — *խոստում:* Հանգզուն — *այնպիսի:* Տալաղ — *փախուք, պահանջ:* Բէճին — *պատանք:* Դամ — *վիշտ, ցաւ:* Դամաղ — *չարախօս:* Հըսրաց — *իրարու հետ, մէկտեղ:* Արըսիմ — *ծովային քար:* Խոյմէր — *արժէքը, յարգը:* Պասլէ — *պէտէլ, փոխարէն, հաւասար:* Մանալայ — *ջահ:* Տառպել — *տառապեալ, աղքատ:* Տուսարմունք — *մոմունք:* Պէզար — *յոգնած, ձանձրացած:* Ջերա — *որովհետեւ:* Բոլան — *բոյլերի ձեւ մը, ուռկանձի:* Լուք — *լոկ:* Լըզուկ — *կապոյտ:* Ընսիկ — *հաւնոյ:* Յանիրկած — *յանկարծ:* Զրմպաղի — *մոմառայ, զրպաղի:* Յերակ — *միշտ, շարունակ:* Թալէքլի — *ուշաթափ թըփրտալ, թաւալել:* Նես սահարի — *անապատի հետ, չօրաւոր, անվրէպ իմաստով:* Խուշախ — *գօտի:* Սեհրաք — *ամառանոց:* Թէսպիր — *կարգադրութիւն:* Աւօս-չաւօս — *չուառած, աղչած:* Հինէր — *հնարք, ուժ:* Տուա — *աղօթք:* Սրող — *գաղտնիք:* Զէնահար — *անձնատուութիւն, ուխտ:*

ԱԿՆԱՅ ԱՆՏՈՒՆԻՆԵՐԷՆ

ԱՂՈՒՈՐ 'Ի ԱՂՈՒՈՐԱՑ ՈՐԴԻ *)

1

Աղուոր 'ւ աղուորաց որդի
Աղուորաց քեռոց քեռ որդի։
Քու ծառդ ու ճեղդ ոսկի,
Քու տերեւդ վարդ կումանի։
Քու ջուրն է անպակ գինի,
Քու կլեզէլդ տեղ չի լինի:

2

Ապրես դուն հորով մորով.
Ու լցուի սրտիկդ արեւով,
Սրտիկդ արեւով լցուի.
Մեր դաւլին կարմիր խնձորով:
Ո՛վ անցնի՝ վարդէդ առնէ,
Ով դառնայ՝ կարմիր խնձորն։

3

Ծոցիկդ առաւօտ նման,
Աստուան շաղիկն է վրան:
Շաղուոր եա ու եա գնա՛,
Որ ցաթէ արեւն ի վրան։

4

Քու գենդ է հազար ոսկի.
Հազար ալ կուտամ իրլի:
Աղուոր եա ծոցուդ ի վեր,
Երթամ ո՞վ բերեմ խաղ-ընկեր:
Երթամ լուսընկան բերեմ,
Լուսուն աստղն խաղ-ընկեր:

---

*) Ցոլակէի Կ. Ճանիկեանի «Հնութիւն Ակնայ» գրքէն, որ հրատարակած է 1895ին Թիֆլիս. 500 էջերէ բաղկացած մեծադիր հատոր մը:

Կարմիր վարդ ու լան տերեւ,
Բացուեցար օտային վերեւ,
Քանի կայ պաղչան տերեւ,
Անխըտար կ՚ուզեմ քեզ արեւ։
Մեծնաս դուն հազար հազար,
Ու չիգա՛ս աւուր մի չարի.
Աւուր մ՚որ չարի տի գաս,
Քու չարե՛րը դառնայ բարի։

Թագաւո՛րի մարիկ, դուրս եկո՛ւր,
Դրսէ ի դուրս դուռն ելի՛.
Քու թագաւոր որդիկդ է եկեր.
Թէք գնացեր ու չիփիթ եկեր։
Աղըրնիի ծագ բերեր է.
Տեսէ՛ք թէ կուտ ալ կերե՞ր է.
Տեսէք թէ ջուր ալ խմե՞ր է.
Ոսկի կուտն ալ ի կըտուցն է,
Վարդէ ջուրն ալ ի էռէ՛ջն է։

ԱՆՏՈՒՆԻՆԵՐ ՂԱՐԻՊՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

Աղուոր մը ծարուլթենէն նըստեր է ջըրին վըրայ,
Կտրիճ մը. անոր սիրուն, գընաց իրէն խօսելու,
Նըստաւ ու աչվտան ինկաւ, մոռցաւ ինչ բան խօսելու.
Ըսաւ՝ խահրըման կըյին. դուն ի՞նչ կուզաս այստեղ,
Ըսաւ քի՝ տէրտիս համար ժուռ կուզամ հէքիմ բըռնելու։
Ըսաւ քի՝ տէրտըդ ի՞նչ է. մի՛ վախնար ըռընտըընելու։
— Խնծորդ է կապեր չալղայ, ես մատա ունիմ ուտելու։
Զուտեմ նը մատաս կ՚ուզէ, ես վախիմ քի գողցընելու.
Բացուեր է պօխենիտ տարտը. ես պողպան լընեմ քաղելու,
Քաղեմ ու տէյմէ անեմ, պէլքի թը թըմրեմ հօտերուն։
Ա՛յ իմ անըրման աղուոր. ես քինէ պագիկ մը կ՚ուզեմ.
Խարիպ երկիր եար ունիս. տուն սիպէ՛ զէքէթ արեւուն։
— Պագ մի չէ, երկուք կուտամ խարիպիս քովէն գալողին,
Դուն ինծմէ պագ մի կ՚ուզես, ես հազար կուտամ բերողին։
— Ա՛յ իմ խատուտիկ հարսնուկ, քու սիրուն ես հոս իմ եկեր.
Պագ մի տուր տէրտի համար, դուն ալմի վատէզ մի՛ դառնար։

Ելլիմ ի ծիուս վըրայ, խառնըւիմ ի մէջ հովերուն,
Երթամ ի օտար երկիր, խարիպլիդ տեղըն տի գըտնիմ,
Նըստիմ ու հարցմունք անիմ, ըսիմ որ ա՛լ չի կենայ,
Ելլիմ բռահվան ծիուս, առնիմ խարիպդ ի էքսէս·
Խառնըւիմ ամպին մէջ, իջնիմ աս ջըրին վըրայ·
Խարիպըդ ղուըրդ բերի. ա՛ռ նըստէ՛ անուշ խօրըթէ՛·
Քու ճարըդ քեզի բերի հասուցի սըրտիդ մուրատին,
Խօսք տըւիր ու վատ արիր, դուն քու խօսքըդ կատարէ՛,
Քենէ հազար պագ կ'ուզիմ, անկէց ետեւ ճադ արէ՛։
— Ես կուտամ հազար պագըս. չիմ մընար քեզի պարտական.
Ա՛յ իմ խահըրման կըյին, ես մինակ՝ դու ո՞ւր կու երթաս.
Դուն եղար գարնան արեւ. ցոլթեցար այս ջըրին վըրայ.
Քու սիրուն տաքը զարկաւ, ես եղայ ծիլիկ հալելու.
Նըստինք այս ջուրին վրայ, խօսք ունիմ քեզի ըսելու։
Դըրան հատ գինի ունիմ, անուշ լինի խըմողին։
-- Դուն խըմէ որ ես ալ խըմեմ, պէքի արքենամ քու սիրուն.
Դուն սիրէ՛ ճարուդ նըման, ես ճուղապ կուտամ քու տիրուն։

ԾԱՆՕԹ.— Այս բանաստեղծութիւնը միակերգ մըն է: Ըստ Ակնայ աւանդութիւններուն հարսը շուտով զրկուած է իր երիտասարդ ամուսինէն, որ պանդխտութեան մեկնած է և տարիներ յետոյ հանդիպած է իր կնոջ որ ջուրին եզերքը նստած, կ'երազէր իր պանդուխտ սիրականը: Ամուսինը, սիրային խօսակցութիւններէն յետոյ, կը յայտնէ իր ինքնութիւնը:

ԲԱՐՁԸՐ ՍԱՐԵՐՈՒ ՀՈՎԵՐ

Բարձըր սարերու հովեր որ իջեր դըռնակն է ծեծեր,
Նորուկ ճաճիլուկ հարսնուկ որ ելեր դըռնակն է բացեր.
Տեսեր որ իր մարդը չէ, մալուլեր ու ետ է դարձեր:
Կեսրակը հարցմունք արեր,- հարսնո՛ւկ, քու ո՞ր տեղդ է ցաւցեր,
— Մարի՛կ, քու որդուդ սիրուն իմ ամէն տեղեկս է ցաւցեր,
— Մի՛ լար, ջահելուկ հարսնո՛ւկ, գիր կ'անեմ որդիս կը բերեմ:
— Գիր անես՝ որդիդ բերես, Աստուծոյ լուսուն տիրանաս,
— Գիր չանես՝ որդիդ չբերես, կ'անիծեմ որ քար կու դառնաս։

ԾԱՆՕԹ.— Այս փոփոխակը Գ. Վրդ. Սրուանձտեանցի Համով-հոտովի Ակնայ անտունիներու շարքէն առնուած է։

ԼՈՒՍԻԿ ՄԻ ՓՐԹԱՒ ՔԱՐԷՆ

Լուսիկ մը փըրթաւ քարէն, կէսն է խոռ ու կէսն է բոլոր.
Քիչ քիչ ալ ի վեր ելաւ, բոլորեր զըն նոր թագաւոր.
Լուսի՛կ, դուն կամաց խաղ՛ եղիր մեր տան ի վըրայ
Երկու խօսք գանգատ ունիմ, ան գանկտիմ, դուն ալըւա գընա՛,
Գընա՛ խաբրիկս ըսէ՛. չի կենայ, թող ելլէ ու գայ։
— Բարեւդ ի գըլխուս վըրայ, չի գիտեմ դուռը խաբրիկիդ։
— Եկուր նըշանով ցոյց տամ, բարձըր պատ ու ծառ շըքերուն։
Նըստեր է ծառի շըքին, խատուտմատ խատէճն ի ափին։
Խատէճն որ ափիդ ունես, կա՛մ խըմէ կա՛մ տո՛ւր խըմողին։
Ան սազն որ կէօքսիդ ունես, կա՛մ չալէ, կա՛մ տուր չալողին։

ՊՈԼԻՍ ՎԱԽՃԱՆԱԾ ՊԱՆԴՈՒԽՏԻՆ ՈՂԲԸ

Ամա՜ն, ամա՜ն, իս Իսկիւտար անցուցէք,
Սեւ ծովը ճեղքեցէք, ճամբան ցըցուցէք։
Տարէք իմ հօրս դուռը, վար դրէք ու պահ մը լացէք.
Մարիկս ալ ի դուրս բերէք, ծարուրած աչուին լացուցէք,
Աղբարս ալ ի դուրս բերէք, տամպուռին թելը կըյեցէք.
Եարուկս ալ ի դուրս բերէք, ետըէն ծամը քակեցէք։

*
* *

Ես չէֆթալուի մօրճ մ՛էի, ապառած քարը բուսնէի.
Եկին քաղեցին տարին, գիս այլոց այգին տնկեցին։
Շէքըրէն ալ շէրպէթ արին, որ բերին ինծի ջրեցին։
Եղբա՛յրք, եկէ՛ք գիս տեղս տարէ՛ք, ու ձնան ջըրով ջրեցէ՛ք։

ՍԻՐԱՅԻՆ ԱՆՏՈՒՆԻՆԵՐԷՆ

Ծըմեր եմ ու չեմ գինով, եա կ՚երեմ ու չեմ կըրակով.
Հագեր իմ սէրու շապիկ՝ ապըուրին դուրը կայնելու.
Ադուոր մ՚ալ ներսէն ի դուրս, ծոցն ի լի կարմիր խնձորով,
Ըսի թէ հատ մի առնիմ, թունդ ելաւ՝ թուխ աչքն ի լալու.
Լացաւ ու լալով ըսաւ՝ «եար, գիս խաղք արիր նազերով,
Ան մէկ ցորեկուան պագը որ կ՚արժէ հազար գիշերուան»

* * *

Ելայ խալատ բան մ՚արի, ան գիշուն պագիկ մ՚ուզեցի.
Ան գէշն ալ ի նազն ելաւ, «Զեմ ի տար պագիկն աղուորուն»։
Քանի պագ մ՚առնելու կուլլիմ, չոր արմուկըն դէմ կու բերէ։
Զորնա՛յ աղ չոր արմուկըն, որ ատ պագին դէմ չի բերես։
Ադուոր մը, ներսէն ի դուրս, ի՞նչ միննէթ կ՚անես ատ գիշուն,
Միննէթն աղուորին արէ՛, ան գիտէ խաթրը կտրիճին։

* * *

Կարմիր վարդ կանաչ թուփով, կանաչ թուփ կարմիր խնձորով,
Քանի՜ մնամ քեզ ապով, քանի՜ մ՚երիմ կըրակով,
Տի սիրես, սիրէ՛ սրտով, կշտացեր իմ սուտ խաբելով։

* * *

Աստղիկ մ՚երկնուցմէն ի վար կու սիրէ ձկնակ մի ծովու.
Ո՛չ աստղիկը վար գալու, ո՛չ ձկնակն ի վեր գընալու.
Աստղիկ. սիրէ՛ ամպն էլի, նաւն ու ծովն է ալի՛։
Ծովը դարէ դար տարաւ, չի հասաւ սրտին մուրատին։

* * *

Ծածցի՛ լեռներ, ցածցի քարեր, վրայէդ անցնիմ,
Նազլու եարս խուրպէթ կ՚երթայ, ետեւէն հասնիմ.
Անձայ օր ալ ա՛լլի՞ ես եարս տեսնիմ:

* * *

Լե՛ռներ, ձեզ երնէկ կուտամ, որ ատեն բարձր էք մնացեր.
— Մեզի երնեկ չի պիտի, մեր տէրտերը շատ կու լընի.
Ամառը տաքուն կ՚երինք, ձմեռն ալ ի մէջ ձուներուն:

* * *

— Ջրրի՛կ, ո՞ր ակնէն կու գաս, իմ պաղուկ ջրիկ ՚ւ անուշիկ:
— Ես ան ակնէն կու գամ, հին ու նոր ծրներ կայ վրրան.
— Դարձի՛ մեր պաղչան երթանք, վարդ ու նուռ ունիմ ջըրելու.
վարդս ու նուռըս ջրրելու, ու ռահանս է կոզ կապելու.
Քաղիմ ու տեսթէ անիմ, արմաղան ղրկիմ խարիպիս.
Առնէ ու քնթին ղընէ, թիւլպէնտին փաթերը շարէ:

* * *

Լուսընկան սարէն փրթաւ, գէտ կանաչ մոմը վառեցաւ.
Մէկ ճոթն ալ ի ծովն իջաւ, թուխ ամպը կարմրրեցաւ:
Պիւլպիւլն ալ պաղչան իջաւ, վարդենուն թուփը թառեցաւ.
Բացաւ իր շիշէ թեւնակ ու կանչեց որ լուսացաւ:

* * *

Թուխ աչք կամար ունքերդ գէտ գծով կու գարնէ այի.
Բերնիկդ ի շիշայ նըման, որ վարդին ջըրոյն է ի լի.

* * *

Ես աշխըրքիս ի վըրայ դու մատնի՝ ես ակն ի վըրայ.
Ուրտեղ պաղ աղբիւր մը կայ, դու կանաչ՝ ես ցօղն ի վըրայ.
Խնձոր ես ծառի ճիւղին, ես կանանչ թրփիկն ի վըրայ.
Վախեմ թէ աշունը գայ, քեզ քաղեն, թուփըս չորանայ:

* * *

Ձիմ եարն իմէ զատեցին, թողեցայ գէտ վարդի տերեւ,
Գընաց ի յոտար երկիր, չի ցաթեց իմ սիրտն ալ արեւ:
Եկու որ սիրենք իրար ու դընենք նըշան մատանի.
Ասկից ու հազար տարի, իմ ու քու սէրըն չը հատնի:

ՄԵՌԱԾ ՂԱՐԻԲԸ

Եկլին ու բերին խապար.
Ջէօլ խուրպէթ մանուկ մ'է մեռեր.
Մեռեր. մարդ չի իմացեր.
Իրեք օր խանն է մնացեր,
Հարկի պազերկան մ'է եկեր,
Այն խանին դռնակն է բացեր,
Բացեր ու ներս է գացեր.
Մօրը մէկ մանուկ մ'է մեռեր։
Համայններուն ձան տուեր.
Առեր ծովեզերն է իջեր,
Ծովէն ալ ջրիկ առեր,
Մանուկին պօյն է լուացեր։
Գլխուն փուշին վար առեր:
Սեւ բօյին պատէնք է ձեւեր.
Փէրչէմէն մազիկ առեր.
Խարխալին պատէնքն է կարեր։
Եկլին օտար մարերն ի վըրան,
Եկլին օտար քուրերն ի վրան.
Եկլին ու վայ բերին բերողին.
Վայ բերողին, վայ անցունողին:

ՓԵՍԱՆ ՀԱԳՑՆԵԼՈՒ ԵՐԳԸ

Ան բարձր լեռներն ի վար, մեզի բարկ արեւ մին է ցաթեր,
Ըմմէնուն երդիքն ի վար, մեզի դուռն ի ներս է ճառագեր՝
Ըմմէնդ ի վրայ եկէք, թագաւորին կապան կարեցէք,
Լուսնկան աստառ արէք, արեգակն երես ձեւեցէք.
Ան մոյ ու խոշոր աստղեր թեւերուն տուկմէ կարեցէք։
Հայ իմ պստիկ թագաւոր, կլորեր ես մեծ ծամերուն,
Ծովերդ ի Երդիքն ելեր, կախեր է խոշոր ճեղերուն:

ՕՐՕՐ

Օրօր կանչեմ իմանաս,
Պառկիս անուշ քնանաս.
Քնանաս ու մեծանաս.
Մեծնաս ու մեծ մի ըլնիս.
Բոլըրես ու գեղ մի ըլնիս.
Ան գեղն ուր մեծ չի կենայ,
Ան գեղին մեծը դուն ըլնիս:

Դուն ըլնիս անտառ մօրուն,
Զարնես քօքիկդ խորուն.
Քօքիկդ խորուն զարնես,
Ծառդ շուք անէ ճիղերուն:
Ծառ շքեր, վրայ եկէք,
Շուք արէք մեր պիւլպիւլներուն:

Օրօր օրօր, այլըխ ես,
Լաճոռ շալի լայլըխ ես.
Լաճոռ շալն որ ինչ կ՚անեն,
Թագաւորի լայլըխ ես:

Օրօր օրօր եզներն են եկեր,
Եզներն են եկեր, լեռներն են իջեր.
Քեզ ալ անուշ քնիկ են բերեր.
Բերեր քու ծով աչերդ են լցեր.
Անուշ քընովդ են քնացուցեր,
Քաղցր կաթովս են կշտացուցեր:

Օրօր օրօր քուն ունիս.
Պէշիկին մէջ տուն ունիս,
Ոսկիէ որրան ունիս,
Մարգրտէ եօրղան ունիս,
Ճրվաճկրէն բարձ ունիս,
Շար ու շամաթ զոր ունիս.

Բառարան.— Իւրլի — *ուելի:* Աւոր — *օրուան:* Չիմք — *զոյգ:* Կրյին — *կորին:* Խանրման — *ներսու* Մասա — *ախորժակ:* Զալդայ — *բոլորակ:* Վ․ասէդ — *խոստումէն:* Խօրրքե — *խօսակցիլ:* Պէճի — *պէլքի* — *թերեւս:* Ալուա — *ալուի, նորէն:* Եյի — *եման, փոթորկալի:* Կոզ — *ոզկոյգ:* Մոյ — *փոքր, մանրիկ:* Ցիւկմէ — *կոճակ:* Ճովեր — *ճիւղեր:* Այլխ — *արթուն:* Պէշիկ — *օրօրոց:* Շար ու շամաթ — *բարակ եւ նուրբ կտորեղէն:* Մալուլ — *տխուր:*

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԻՆ ԵՐԳԻ ՆՄՈՅՇՆԵՐ

ՏԱՂ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԽԱՂՈՒ

Ահա ցնծայր ծովն ու ծփայր
        Ալին զալին տայր·
Ծովն յարեւուն մանր աւազին
Խախայր ծփայր ՚ւ ալին զալին տայր։

Ահա խաղայր նա՛ւն ի ծովին,
        Ալին զալին տայր.
        Նաւն ի ծովին.
Ծովն յարեւուն՝ մանրաւազին
Խաղայր ծփայր ՚ւ ալին զալին տայր։

Ահա տեսէ՛ք թ՚ինչ կայ ծովին,
Որ նաւն ուռամբ գայր·
Ահա տեսաք բեմբ կայ նաւին,
Որ նաւն ուռամբ գայր·
        Բեմբն ի նաւին,
        Նաւն ի ծովին,
Ծովն յարեւուն մանր աւազին
Խաղայր ծփայր ՚ւ ալին զալին տայր։

Ահա տեսէ՛ք թ՚ինչ կայ բեմբին,
Որ նաւն ուռամբ գայր·
Ահա տեսաք վեմ կայ բեմբին,
Որ նաւն ուռամբ գայր։
        Վեմն ի բեմբին,
        Բեմբն ի ծովին,
Ծովն յարեւուն մանր աւազին.
Խաղայր ծփայր ՚ւ ալին զալին տայր։

Ահա տեսէ՛ք թ՛ինչ կայ տակէն,
Որ նաւն ուռամբ գայր·
Ահա տեսաք ծա՛ռ կայ տակին,
Որ նաւն ուռամբ գայր.
Ծառն ի տակին,
Տակն ի խաչին,
Խաչն ի վեմին,
Վիմն ի բեմբին.
Բեմբն ի նաւին
Նաւն ի ծովին.
Ծովն յարեւուն մանր աւազին
Խաղայր ծփայր 'ւ ալին զալին տայր:

Ահա տեսէ՛ք թ՛ինչ կայ ծառին,
Որ նաւն ուռամբ գայր·
Ահա տեսաք ճիւղ կայ ծառին,
Որ նաւն ուռամբ գայր.
Ճիւղն ի ծառին,
Ծառն ի տակին
Տակն ի խաչին
Խաչն ի վեմին
Վեմն ի բեմբին
Բեմբն ի նաւին,
Նաւն ի ծովին·
Ծովն յարեւուն մանր աւազին
Խաղայր ծփայր 'ւ ալին զալին տայր:

Ահա տեսէ՛ք թ՛ինչ կայ ճղին.
Որ նաւն ուռամբ գայր·
Ահա տեսաք բո՛ւն կայ ճղին,
Որ նաւն ուռամբ գայր.
Բունն ի ճղին
Ճիւղն ի ծառին
Ծառն ի տակին
Տակն ի խաչին
Խաչն ի վեմին
Վեմն ի բեմբին·
Բեմբն ի նաւին
Նաւն ի ծովին,
Ծովն յարեւուն մանր աւազին
Խաղայր ծփայր 'ւ ալին զալին տայր,

Ահա տեսէ՛ք թ'ինչ կայ բնին,
Որ նաւն ուռամբ գայր.
Ահա տեսակ ձո՛ւ կայ բնին.
Որ նաւն ուռամբ գայր:
Ձուն ի բնին
Բունն ի ճղին,
Ճիւղն ի ծառին
Ծառն ի տակին
Տակն ի խաչին
Խաչն ի վեմին,
Վէմն ի բեմբին
Բեմբն ի նաւին,
Նաւն ի ծովին.
Ծովն յարեւուն մանր աւազին
Խաղայր ծփայր 'ւ ալին զալին տայր.

Ահա ցնծա՛յր ծովն ու ծփայր,
Ալին զալին տայր,
Ծովն յարեւուն մանր ի ծովին.
Խաղայր ծփայր 'ւ ալին զալին տայր.

Ահա տեսաք նաւն ի ծովին
Բեմբն ի նաւին
Վէմն ի բեմբին
Խաչն ի վեմին
Տակն ի խաչին
Ծառն ի տակին
Ճիւղն ի ծառին
Բունն ի ճղին
Ձուն ի բնին
Ձա՛գ ի ձուին
Պայտար զուարթ, որ նաւն ուռամբ գայր,
Ալին զալին տայր.
Ահա թռաւ ձագն ի բնէն,

Թռաւ, թառաւ թեւն ի խաչին.
Թառն ի թեւին
Թեւն ի խաչին,
Խաչն ի տակին,
Տակն ի վեմին

Վեմն ի բեմբին
Բեմբն ի Նաւին
Նաւն ի ծովին
Ծովն յարեւուն մանր աւազին
Խաղայր ծփայր 'ւ ալին զալին տայր։

Ահա ցնծա՜յր ծովն ու ծփայր
Ալին զալին տայր·
Զագն ի թառին թեւն ի խաչին
Զագն յարեւուն ծովն ի ծոցուն·
Խայտայր թռչէր քաղցրիկ օդուն·
Ծովն յարեւուն մանր աւազին
Ցնծայր ծփայր 'ւ ալին զալին տայր·
Օրհնեա՜լ է Աստուած

ՔԱՆԻ ՈՒ ՔԱՆԻ ԱՍԵՄ

Քանի ու քանի ասեմ,
Վարդ մի՛ սիրեր փուշ ունի·
Գնա՛, մանուշակ սիրէ,
Փուշ չունի, անուշ հոտ ունի։
Վարդ բացուած մի՛ սիրեր,
Որ գայ ի ծոցդ թոռմի,
Վարդն պուլպուլիկ սիրէ,
Որ գայ ի ծոցդ բացուի։

Ի ՎԵՐԱՅ ԱՂՈՒԷՍԻՆ

Աղուէսն կուգար լեռնէն ի վայր,
Եւ գայր, լինոյր երկինքն ի վայր.
Ինձ մեծ-մեծ հաւ պիտի ու գէր,
Սիրո՛ւն աղուէս, ագին ծաղի՛կ:

Աղուէսն նստեր քարին անխօս,
Ուսայ եղայ մարմնովս պերոս.
Ինձ կու պիտի կարմիր խօրոզ.
Սիրո՛ւն աղուէս, ագին ծաղի՛կ:

Աղուէսն հագեր լուրջ ու դեղին,
Ի շուրջ կուգայ շուրջը գեղին,
Աչք է դրեր մամկայ եղին,
Սիրո՛ւն աղուէս, ագին ծաղի՛կ:

Աղուէսն նստեր վերայ դեզին.
Ջագին կեեր վերայ վզին,
Աչքն է դրեր մամկայ ընկըզին.
Սիրո՛ւն աղուէս, ագին ծաղի՛կ:

Աղուէսն հագեր քուրքով մուշտակ,
Ուսայ եղայ մարմնով հրեշտակ,
Ինձ կու պիտի ժամի շուշտակ.
Սիրո՛ւն աղուէս, ագին ծաղի՛կ:

Աղուէսն ասաց վարդապետին,
Զքեզ տի հանեմ վերայ փայտին,
Անցուցանեմ այն դին գետին.
Սիրո՛ւն աղուէս, ագին ծաղի՛կ:

Ո՛վ աղուէսուկ, փոքրիկ գազան,
Ոտերդ կարճ ու խլատ վազան,
Շներն ամէն քեզ չըր հասան.
Սիրո՛ւն աղուէս, ագին ծաղիկ:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԻՒՆ

ԲՆՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԵՐ

ԳԻՇԵՐԵՐԳ

Լուսնակն անուշ, հովն անուշ.
Ծիրնականի քունն անուշ։
Ծագեց լուսնակ երկնուց.
Հովուի փողն էր անուշ։
Հօտաղ եզներ կ'արածէ.
Մանկալ պառկեր՝ քունն անուշ.
Զըղզղուն քամին կը փչէ.
Ծովային հովն էր անուշ:
Դաշտեր ծորեր մնջեր են,
Ջրեր գլգլան՝ ծէնն անուշ:
Հաւքեր թառան իրենց բուն.
Բլբուլի տաղն էր անուշ:
Անմահական հոտ բուրէր.
Բաֆուր վարդի հոտն էր անուշ։
Հասուն պտղով լի ծառեր.
Ծառի տակ քունն էր անուշ։

ԾԱՆՕԹ.— Այս գլուխին տակ կ'ամփոփենք ժողովրդական բանահիւսութեան պատկանող այն ստեղծագործութիւնները, որ հաւաքուած են 1840-1914 թուականը մեր ժողովուրդի բերնէն, ու հրատարակուած թերթերու, հանդէսներու և զանազան հաւաքածուներուն մէջ: Այս երգերէն շատերը հին դարերէն բերնէ բերան կրկնուելով, փոփոխութիւններ կրելով մեզի հասած են: Մինչդեռ նախորդ գլուխին տակ ամփոփուած Հայրէններն ու Անտունիներ յօրինուած ու երգուած են 17-դ դարէն առաջ, և գրի առնուած են 16-րդ և 17-րդ դարու տաղարաններուն մէջ. այսպիսով միայն մեր հին դարերու ժողովրդական երգերը փրկուած և հասած են մեր ձեռքը շնորհիւ այն ձեռագիրներուն, որ աւարներէն ու հրդեհներէն ազատուած են։

ԳԱՐՈՒՆ

Գնաց աշուն, եկաւ գարուն.
Կաթէր ջրիկ աղբիւրներուն,
Երթար լցուէր բարակ առուն.
Աղբերանց — առուն մէջ քարերուն,
Դեղին սուսամ վրր քարերուն.
Փունջ մանուշակ մէջ ծուերուն,
Կանաչ-կարմիր գոյն գոյն ծաղկունք.
Դաշտերն ամէն էրանք, թռչուն,
Ջէնիկ կուգայ գառնիկ մագուն։

ՏԱՂ ԳԱՐՆԱՆ, ԱՄՐԱՆ, ԱՇՆԱՆ ԵՒ ՁՄՐԱՆ

ԳԱՐՈՒՆ

Ալ վայ եկլին ան հաւերն,
Նոր վայ եկլին ան հաւերն,
Կենէ եկլին ան հաւերն,
Որ ամէն գարուն կուգային։

Հագեր են կանաչ կապայ,
Հագեր են կանաչ կապայ,
Հագեր են կանաչ կապայ,
Ի վերայ կանչին շուրջ կու գան։

Երգէ՛, բլբուլիկ, երգէ՛,
Երգէ, քաղցրախօս, երգէ՛,
Ես քու ձայնիդ խեւ եղայ,
Քու սեւցնողիդ եմ ծառայ։

ԱՄԱՌ

Ալ վայ եկլին ան հաւերն,
Նոլ վայ եկլին ան հաւերն,
Կենէ եկլին ան հաւերն,
Որ ամէն ամառ կուգային։

Հագեր են կարմիր կապայ,
Հագեր են կարմիր կապայ,
Հագեր են կարմիր կապայ,
Ի վրայ վարդին շուրջ կուգան։

Երգէ՛, բլբուլիկ, երգէ՛,
Երգէ, խատուտիկ, երգէ՛,
Երգէ՛, քաղցրախօս, երգէ՛,
Ես քու ձայնիդ խեւ եղայ,
Քո ստեղծողիդ եմ ծառայ։

ԱՇՈՒՆ

Ալ վայ եկին ան հաւերն,
Նոլ վայ եկին ան հաւերն,
Կենէ եկին ան հաւերն,
Որ ամէն Աշուն կու գային։

Հագեր են դեղին կապայ,
Հագեր են դեղին կապայ,
Հագեր են դեղին կապայ,
Ի վրայ վարդին շուրջ կուգան:

Երգէ՛, բլբուլիկ, երգէ՛,
Երգէ, խատուտիկ, երգէ՛,
Երգէ՛, քաղցրախօս, երգէ՛,
Ես քու ձայնիդ խեւ եղայ,
Քու ստեղծողիդ եմ ծառայ։

ՁՄԵՌ

Ալ վայ եկին ան հաւերն,
Նոլ վայ եկին ան հաւերն,
Կինէ եկին ան հաւերն,
Որ ամէն ամառ կու գային։

Հագեր են ճերմակ կապայ,
Հագեր են ճերմակ կապայ,
Հագեր են ճերմակ կապայ
Ի վրայ վարդին շուրջ կուգան:

Երգէ՛, բլբուլիկ, երգէ՛,
Երգէ՛, խատուտիկ, երգէ՛,
Երգէ՛, քաղցրախօս, երգէ՛,
Ես քու ձայնիդ խեւ եղայ,
Քո ստեղծողիդ եմ ծառայ։

ԱՐԱԳԻԼ

Արագիլ բարով եկիր,
Դուն արագիլ, բարով եկիր.
Ըմէ գարնան նշան բերիր,
Դու մեր սրտիկ զուարթ ըրիր։

Արագիլ, մեզի իջիր,
Դուն, արագիլ, մեր տուն իջիր.
Մեր հացի ծառին բունիր,
Դու մեր սիրուն . . .

Արագիլ, քե գանգըտիմ,
Հա՜յ, արագիլ, քե գանգըտիմ,
Իմ հազար ցաւերս ասեմ,
Սրտիս ցաւեր հազար ցաւե՛ր.

Արագիլ, երբ գնացիր,
Դու մեր ծառէն երբ գնացիր,
Ջուլումաթ հովեր արին,
Ծըծղուն ծաղկըներս չորցուցին։

Պապղուն երկինքն է մթներ,
Էն պապղուն երկինք մթներ.
Մեր վիրէն ձներ բրդեր,
Ծաղկաթափ ձմեռն հասեր։

Վարագայ սարէն բռնած,
Էն վարագայ սարէն բռնած.
Ջիւն իջնէր ըմէն ծածկեր,
Կանաչ դաշտիկս ցուրտ անէր։

Արագիլ, մեր դրախտին,
Ջիւնիկ պատեր է մեր դրախտին,
Կանաչուն մեր վարդենին,
Ցամքեր պաղեր է ձմեռին։

ԼԱԳԼԱԳ

— Լագլագօ, հաճի բէգօ,
Ցուստէ՞ կիգաս:
— Սեւ սարերուց:
— Ի՞նչ ես բերեր:
— Թուղթ մը սապոն․
— Ո՞ւր կը տանիս․
— Սուսկայ մամուն:
— Որ ի՞նչ անի:
— Ղաջիկ լըւայ,
Թալէ գլխուն
Ելնէ գարուն․

ԱՐՏՈՒՏԻԿ

Արտուտիկ
Նախշուն տօտիկ,
Իջնեն կալեր,
Գողտիկ մողտիկ,
Ընտրեն քարեր,
Ուտեն կուտիկ,
Կը ծըւըլան
Կըլթիկ կըլթիկ,

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԵՐԳԵՐ

ԳՈՒԹԱՆԻ ԵՐԳ

Ա.

Ձի՛գ տու, քաշի՛, ա՜յ եզը,
Ա՛րա, հօ՜, հօ՜, ա՛րա, հօ՜.
Լուծդ մաշի, ա՜յ եզը,
Ա՛րա հօ՜. հօ՜, ա՛րա, հօ՜.
Աստուած պահէ քու տէրը.
Ա՛րա, հօ՜, հօ՜, ա՛րա, հօ՜.
Մինն է՛լ տաշի, ա՜յ եզը.
Ա՛րա, հօ՜, հօ՜, ա՛րա. հօ՜։

Մեր գութանը օղած ա.
Եզանց ուսը նօթած ա.
Վարէ վարը, ա՜յ գութան,
Հազիւ խոփը զօղած ա։

Շողքն ընկաւ ծմակին,
Աստուած կը տայ մշակին.
Սուր գութանը ծիր գնաց,
Տէր մշակը քամակին։

Սերմէ՛, սերմէ՛, ա՜յ մշակ,
Սո՛ւրբ ա, սուրբ ա քու փեշակ.
Մինը հազա՛ր տուր, Ա՛ստուած,
Թե՛զ ծէն կը տան տէր-մշակ։

Բ

Լուսը լուսացաւ․
Բարին շատացաւ․
Աղօթարան բացւաւ,
Մեր ժամը լըցւաւ։

Եզնարած քնի,
Գութանը բանի․
Գալիս, գալիս է։
Ակը լալիս է։

Մաճկալը մաճին,
Օղերն ականջին.
Հոտաղն է լալի։
Մըշակն է գալի։

Վարենք՝ շատանայ,
Տէրն ուրախանայ
Թափ տուր՝ թեւ արա,
Շուռ տուր՝ սեւ արա։

Զօրանա՛ս, հոտաղ,
Ես քեզի մատաղ․
Վարենք՝ արտ անենք,
Զարից ղարդ անենք։

Եկաւ ու գնաց,
Մեծ եզը մնաց,
Թեւին գործ դնենք.
Շուտ գլուխ ելնենք։

Շալակ ես առել,
Շալակդ առաւել․
Տի՛ր տուր, հա՛ ծրենք,
Հացն եկաւ՝ ուտենք։

Հողը սեւանայ,
Ուսդ հովանայ․
Հօրիքն ելաւ,
Առաւելն ելաւ։

Կերանք կշտացանք,
Աստւած գոհացանք.
Մաճկա՛լ ջան, վա՛րէ,
Արտը շատ քար է։

Սեւ հերկին աղէք,
Ա՛յ եզներ, քաշէ՛ք,
Ա՛յ առաւել ա,
Շալակդ առաւել ա,

Ա՛յ պապիս գութան,
Ակօսիդ դուրպան․
Դէ՛. գոմշի հուտ ես,
Ա՛յ, ճիպոտ կ'ուտես։

Շալակդ ծանր ա,
Քէլքդ շատ մանր ա․
Դարձէ՛ք աջ թեւին,
Ջօ՛ռ արէք Սեւին։

Ակը խորին է,
Զարի փորին է,
Վե՛ր քաշի, հոտաղ,—
Շնչալուդ մատաղ։

Եստակը լծենք,
Միջակը լցենք։
Միջակը հանենք,
Գութանից պրծնենք։

Րիզնահովին է.
Դոմշի գովին է.
Ամպը հով արաւ,
Ցօղը ծով արաւ։

Այրի հօտաղը,
Մորթենք մատաղը.
Հոռովելը տանք.
Առաւել դուրս գանք։

Վարենք մատաղի,
Զարկամ կատաղի.
Ակօսն ոսկի ա,
Մաճկալ խօսքի ա:

Հոռվել ուէք,
Զարկամ փախցրէք.
Ելա՛ւ, հա՛, ելա՛ւ,
Գութանը ելաւ։

Մարին հովել է,
Տէրը գովել է.
Աստըծուն փառք տանք,
Գութանը թո՛ղ տանք:

Օրհնեալ ես, Աստուած,
Յիշեալ ես Աստուած.
Օրհնի՛ մեր գութան,
Օրհնեա՛լ է մեր բան։

Դ.

Վարենք վարելով.
Սեւ ակօսներ շարելով,
Հոռովել հօ՜...

Հովից՝ հոտն էր անուշ,
Կարմիր թուշ՝ պագն էր անուշ.
Հոռովե՛լ հօ՜...
Եզներ, եզնեք, կարմիր եզներ,
Մուսլիկ գիշեր ուր գին գազեր.
Գութնի թուզէն կախ գուզէք.
Հոռովել հօ՜...

Հաց կերանք կշտացանք,
Մալը նստաւ ղինջացաւ.
Մուսլեկն առաւ զօրացաւ,
Հոռովել հօ՜...

Վարենք, վարենք վար էնենք.
Դուշմանի սրտին դարտ էնենք.
Հոռովել հօ՜...

ՔԱՂՀԱՆԻ ԵՐԳԵՐ

Քաղհան անենք, քաղ անենք,
Եա՛ր նանա՛յ, նայ նանա՛յ, նայ նանա՛յ, նա՛յ:
Դաշտը զուլլի քաղ անենք,
Վա՛յ լէ լէ, լէ, լէ լէ, լէ, լէ լէ։

Քաղհան անենք ուրաքով,
Եա՛ր նանա՛յ, նայ նանա՛յ, նայ նանա՛յ, նա՛յ։
Խացս ի շոռ ը կարագով,
Վա՛յ լէ լէ, լէ, լէ լէ, լէ, լէ լէ։

Քաղհան անենք բամբակը,
Եա՛ր նանա՛յ, նայ նանա՛յ, նայ նանա՛յ, նա՛յ:
Մինչ ի զանեն զանգակը,
Վա՛յ լէ լէ, լէ, լէ լէ, լէ, լէ լէ։

Քաղհան արի մինչ լուսին,
Եա՛ր նանա՛յ, նայ նանա՛յ, նայ նանա՛յ, նա՛յ։
Եարս անցաւ բահն ուսին,
Վա՛յ լէ լէ, լէ, լէ լէ, լէ, լէ լէ։

Քաղհան անենք լէլէով,
Եա՛ր նանա՛յ, նայ նանա՛յ, նայ նանա՛յ, նա՛յ։
Բամբակ կրենք սիլերով.
Վա՛յ լէ լէ, լէ, լէ լէ, լէ, լէ լէ։

ԵՐԿԱՆՔԻ ԵՐԳԵՐ

Հո՛լ անենք, հա՛, հո՛լ անենք,
Ծավար, կորկոտ քո՛լ անենք,
Ա՛ռ տու, ա՛ռ տու,
Գըռռը-գըռ, գըռռը-գըռ։

Հո՛լ անենք, հա՛, հո՛լ անենք,
Նոխուտ, լափան ծով անենք,
Քարշի՛, քարշի՛...
Գըռռը-գըռ, գըռռը-գըռ։

Հո՛լ, անենք, հա՛, հոլ անենք,
Աղը մաղը քո՛լ անենք.
Քարշի՛, քարշի՛...
Գըռռը-գըռ, գըռռը-գըռ։

ՍԱՆԴԻ ԵՐԳԵՐ

Հէ՜յ խանէ․ խանէ․ մալ մ'խանէ,
Փըր․ փըր, քըր․ փըր, փըր…

Մոկաց սարեր, պետ պետ քարեր,
Ցիալ չը լուացի, կ'անի արեւ,
Էսօր չէկաւ եարոջ բարեւ.
Աստուած պախի կանաչ արեւ։

Հէյ խանէ․ խանէ․ մ'ալ մ'խանէ,
Փըր․ փըր․ քըր․ փըր փըր…

Երկինք ամպեր․ կը թափես ձուն,
Կարօտցեր եմ եարիս տեսուն,
Կէս գիշերին տի գայ մեր տուն,
Խանէ խանէ․ սանդուկ խանէ,
Ցընկե՛կ դու զարկ, ծախար մ'անէ։

ԽՆՈՑՈՒ ԵՐԳԵՐ

— Խնոցի,
— Հարե՛ցի,
— Լըփը-լըփը,
Լըընգա,
Դէ՛ տար, դէ՛ բեր,
Տըընգա,
Թեւ տո՛ւ, թեւ ա՛ռ,
Զըընգա։

Հոփփը, լըփփը,
Հոփփը, լըփփը,
Հոփփը, լըփփը,
Հոփփը, լըփփը…

— Խնոցի
— Հարեցի.
— Լափը, լըփը,
Հանի՛ հանենք
Կարագը,
Մարեկը բաց,
Պաղեցաւ,
Ճամբաքը թալ,
Սաղեցաւ։

Ջըմփը, զըմփը,
Ջըմփը, զըմփը,
Ջըմփը, զըմփը
Ջըմփը, զըմփը…

ԾՈՅԼ ՀՆՁՈՂՆԵՐԸ

(Երգիծական)

Ալէքսան
Ու իր տասնեւլին փեսան,
Քսան գերնդի
Քառսուն յեսան.
Նստեն
Արեն,
Պառկեն,
Քաղեն,
Փոցխեն,
Կապեն,
Բարձեն,
Յետին անգամ համրին, տեսան,
Բարդէն պակաս էր քսան:

ՍԻՐՈՅ ԵՐԳԵՐ

ԵՍ ՍԱՐԷՆ ԿՈՒ ԳԱՅԻ

Ես սարէն կու գայի, դուն դուռը բացիր,
Ձեռքդ ծոցդ տարար, ա՜խ ըրիր, լացիր:

Ես մի պինդ պաղ էի, դուն մրմուռ լացիր,
Քո հրեղէն արցունքով ինծի հալեցիր:

Ես մի չոր ծառ էի, դուն գարնան արեւ,
Քո սիրով ծաղկեցաւ իմ ճիւղն ու տերեւ:

Թէ չէիր ինծ առնէ՝ ինչո՞ւ սիրեցիր.
Մի բուռ կրակ եղար, սիրտս էրեցիր:

ՔԵԼԷՐ, ՑՈԼԷՐ ԻՄ ԵԱՐԸ

Քելէր, ցոլէր իմ եարը,
Արեւի տակին
Քելէր, ցոլէր իմ եարը:
Սարի սովոր. մեն-մենաւոր, չէ՛կ տղայ,
Ծող արեգակ, թո՛ղ արեգակ, ե՛կ տղայ:

Քելէր, ցոլէր իմ եարը
Աղբիւրի ակին
Քելէր, ցոլէր իմ եարը:
Կանաչ առուով, ճանաչ առուով ե՛կ տղայ,
Պաղոմն արի, շաղոմն արի, չէ՛կ տղայ:

Քելէր, ցոլէր իմ եարը
Գերանդին ուսին
Քելէր, ցոլէր իմ եարը:
Հով ծառի տակ, զով ծառի տակ ե՛կ, տղա՛յ.
Հունձ ես արել, քրտինք դառել, չէկ տղայ:

Քելէր, ցոլէր իմ եարը,
Ջա՛ն աչքի լուսին,
Քելէր, ցոլէր իմ եարը:
Հով է քնի՛ր, զով է քնիր. չէկ տղայ.
Հունձ ես արել. շատ ես գալել, ե՛կ, տղայ:

ԳԱՑԷՔ. ՏԵՍԷՔ, Ո՞Վ Է ԿԵՐԵԼ ԶԷԾ

Գացէք. տեսէք, ո՞վ է կերել զէծ,
— Գացինք, տեսանք. գէլն է կերել զէծ:
Գէլն զէծուն
Էծն զտիկուն.
Տիկն զարեւուն,
Հալալէ կրմօ. հալալէ.
Հալալէ Ջամօ՛, հալալէ։
Էս ինչ քեաֆուր դարու հասանք հալալէ,
Էս ինչ խաբար կրմօ առանք, հալալէ:
Դէ՛հ. գնա, կիգամ, դէհ գնա կիգամ. շուտ կիգամ,
Կարմիր սոլերս հագնիմ, կիգամ, շուտ կիգամ։
Գացէք, տեսէք, ո՞վ է կերել զէծ.
— Գացինք. տեսանք արջն է կերել զէծ:
Արջն զգէլուն
Գէլն զէծուն,
Էծն զտիկուն,
Տիկն զարեւուն,
Հալալէ կրմօ, հալալէ
Հալալէ Ջամօ՛. հալալէ։
Էս ինչ քեաֆուր դարու հասանք, հալալէ.
Էս ինչ խաբար կրմօ առանք, հալալէ։
Նազ մի աներ. նազ մի աներ, նազ աղջիկ,
Փէշըդ քաշիր. թոզ մի աներ հայ աղջիկ։
— Նազ կու էնիմ, նազ կու էնիմ հայ տղայ,
Մինդանովս թոզ կու էնիմ հայ տղայ:
Խորոտիկ. մորոտիկ,
Խորոտիկ, մորոտիկ,
Իմ եարն է։
Գացէք. տեսէք, ո՞վ է կերել զէծ,
— Գացինք. տեսանք, առիւծն է կերել զէծ,
Առիւծն զարջուն,
Արջն զգէլուն,
Գէլն զէծուն,
Էծն զտիկուն.
Տիկն զարեւուն,
Հալալէ կրմօ, հալալէ,
Հալալէ Ջամօ՛, հալալէ։
Էս ինչ քեաֆուր դարու հասանք հալալէ,
Էս ինչ խաբար կրմօ առանք, հալալէ։

ՀԱՐԲՐԲԱՆ

Տղայ Հա՛բրբա՛ն
Աղջիկ Ջա՛նէ ջա՛ն.
Տղայ Սիրել եմ սերն երեսին.
Անթառամ թերն երեսին.
Ով իմ սիրածն ինձ չի տայ,
Սատըրծու կերն երեսին։
Աղջիկ Հաբրբան,
Տղայ Ջանէ ջա՛ն.
Աղջիկ Սարի թըրթընջուկ թազա,
Մեղր ու կարագ քեզ մազա.
Ինձ պէս նազանի աղջիկ
Քեզ պէս տղին ո՞նց սազայ։
Տղայ Պըզտիկ աղջիկ, համ ունիս,
Զըրեպղնձաց ծամ ունիս,
Խունջիկ-մունջիկ մի՛ անի,
Ինձ առնելու կամ ունիս։
Աղջիկ Գութանըդ հոլա՛, հոլա՛,
Գութանիդ տակը քոլ ա,
Քանի՛ գըժութիւն անես,
Քեզի առնողը տոլ ա։
Տղայ Ձեր տան տակին վար կանեմ
Ձար ազատին քար կանեմ,
Թող իմ սիրածն ինձի տան,
Գըժութիւնս թարկ անեմ,
Աղջիկ Ջուրը իր ճամբով կ՚երթայ,
Ցողածը վարդի թերթ ա,
Իմ սիրած կըտրիճ տղէն՝
Հազարի մէջ մի բերդ ա։
Տղայ Բուսել ես քաղի միջին,
Շամամի թաղի միջին,
Գիշեր ցերեկ միալար,
Դու ես իմ խաղի միջին։
Աղջիկ Աշուղի պէս խա՛ղ ասա,
Բլբուլի պէս տա՛ղ ասա,
Ինչքան որ գովես՝ արժեմ.
Իմ մօր գովական փեսայ։

ՎԱՐԴՆ Ի ԲԱՑՎԵ

Վարդն ի պացվե վանայ քեազքի էգէյստար,
Սատուած սիրես մէկ օրօխկի ծիկր տա՛ր.
Բեա՛ նազերով, քեա՛ խօրօտիկ, տիւ վի՛րն ես:
Աշխար գիտի, ալամ գիտի, տիւ իմն ես։

Վարդն ի պացվե առաւտման խաւ-խուսոց,
Իմ եար բախչէն կայնեծ էրկու ծեռն ի ծոց.
Վարդն ի պացվէ առաւտման շաղերով,
Իմ եար բախչէն վարդ կը քեաղի մաղերով:

Վարդն ի պացվե վարդիվէրի կիրակին,
Քո սէրն ինզե մէջ իմ սրտի պրակին.
Բեա՛ նազերով քեա՛ խօրօտիկ, տիւ վի՞րն ես,
Աշխար գիտի. ալամ գիտի, տիւ իմն ես։

ԾՈՎՈՒՆ ՀԱՒՔԸՄ ԿԷՐ

Ծովուն հաւքըմ կէր, անունն էր արօր,
Վըզիկ երկէն էր, սրտիկ սեւաւոր.
Կապեմ բեչարէս, երթամ հետ ինոր,
Էն իմ դարդ գիտի, ես էլ կէօ ինոր.

Եկաւ հաւքըմ էլ. Թըղթիկ կէր բերան,
Առի, կարդացի իմ գըլխու փէրման.
Արի եա՛ր, արի, խըռով մի՛ կենայ:
Աշխարհիս բաները մեզի չի մնայ։

* * *

Թող ծովս էնտեխ ծփծփայ
Տնդողներ դէզ դէզ վերէն,
Դու դի՛ր ականջ վեր սըրտիս,
Ծով մ՛էլ ծփայ իմ ներսէն,
Էն ծովու ջուրն է քո սէր,
Ա՛խ, քո սէր, մէնակ քո սէր...»

ՋԱՆ ԳԻՒԼՈՒՄՆԵՐ

1

Ծառիս տակը մանիշակ, ջան գյուլում՝ ջան ջան.[1]
Իմ եարը քանց քեզ շիշակ, ջան ծաղիկ՝ ջան ջան.
Ուխտ Թումանիցն անց կենամ, ջան գյուլում՝ ջան ջան,
Քեզ կ'անեմ եարիս մշակ, ջան ծաղիկ՝ ջան ջան։

2

Տեղ եմ բցել ղալամքեար,
Մէջն եմ դրել քեալանթար.
Ես մի բուռը յեղակ եմ,
Բէզիրգեանի տեղակ եմ։

3

Միրել եմ սերն երեսին.
Բէյիան թերն երեսին,
Ո՛վ իմ սիրածը ինծ չի տայ,
Աստուծոյ կրակն երեսին։

4

Ջաղացս մանր մանր.
Քունս անոյշ կը տանի,
Իմ եարս սարում՝ քոլում,
Իմ քունս ո՞նց կ'տանի։

5

Ջաղացիս դուռը տաշած,
Ազրըխիս գիւլը քաշած,
Կէս կէս ունքերիդ մեռնեմ,
Ոսկէ ղալամով քաշած։

6

Հանդէն գաս՝ գեղը մտնես,
Իմ քցած տեղը մտնես.
Ինձնից գիւման եար բռնես,
Բի մուրվաթ, հողը մտնես։

7

Մտիք արէ՛ք էն դըշին,
Ոտը դրել այ փըշին.
Գլուխս ղուրբան կ'տամ,
Ջալ աչք, կարմիր թշին։

---

1) «Ջան գյուլում, ջան ջան» կրկնակները ամէն տողի առջևը կը կրկնուին։ Մէկ քառեակը ամբողջութեամբ կը հրատարակենք որպէս նմոյշ, միւս քառեակներուն կրկնակները զանց կ'ընենք։ Երգած կամ արտասանած ժամանակ այդ կրկնակները լրիւ պիտի արտայայտուին։

8

Ոչխարս արել եմ դուզը,
Ջոկել եմ ղարազեօզը,
Աղլուխդ դարկի՛ նաշխեմ.
Թափ տո՛ւր քաքուլիդ թոզը։

9

Անձրեւ եկաւ շաղալէն,
Ուռու տերեւ դողալէն.
Հրէս եկաւ իմ աղբերն.
Ալ ձին տակին խաղալէն։

10

Քարիս տակը քաքուտ ա,
Պարնի ծիանն արօտ ա.
Թամամ օխտը տարի ա,
Քոյրն՝ աղբօրը կարօտ ա։

11

Գէտը նի՛ մտայ, խոր ա,
Քաթան շաբիկս նոր ա.
Իմ նանին խաբար արէ՛ք,
Ես օլքեայ օլքեայ կորայ։

12

Մեր կտրօվը. քօշ ա երթում
Քօշ քօշի մէ՛ջ ա երթում
Երնէկ էն քուեր աչքի լսին,
Օխտն աղբօր մէ՛ջ ա երթում։

13

Գնացի ջուրը ջըրի
Ոտս ընկաւ օձի լեղի
Իմ հօրն ու մօրն ի՞նչ ասեմ.
Ինձ տուին ղարիպ տըղի։

14

Տուն եմ շինել զանանայ
Ղառղու կտամ դիմանայ
Կուժդ մեկնի ջուրն ինձ տո՛ւր:
Խմեմ՝ սիրտս հովանայ:

15

Դու նստել ես դօշակին,
Ուշ ու միտքդ փէշակին.
Խմել ես նռան գինին,
Հոտ քաշել մանուշակին։

16

Սարիցը ջո՛ւր ա երթում.
Հարցրէ՛ք ուր ա երթում.
Քենին մահանա ա արել.
Եարոջը տե՛ս ա երթում։

17

Ծաղիկ ունիմ ալայ ա,
Ալայ չի, ալվալայ ա.
Եար քանիը լաւ կ՚ըլնի,
Բաց ճողալն քալա ա։

18

Կանաչ տափուր մէյտան ա,
Տեսէք՝ իմ եարս տանն ա,
Նոր ծլած բէղիդ մեռնիմ՝
Յակէթելի նման ա:

19

Մի ջաղաց երկու դանի,
Բարձ դրէ՛ք՝ եարս կոնի.
Ես ու դու մի քաղում պ'տինք,
Ես չինարի, դու նանի:

20

Սարէն կ'գայ ծխաւոր,
Մեր տուն չարդախաւոր,
Հրէս եկաւ իմ աղբէր,
Երեք օրվան թագաւոր:

21

Արեւը կամար կամար,
Կապել ես ոսկէ քամար.
Յիսուն օր պաս եմ պահել,
Իմ աղբօր ճամբի համար:

22

Մատանիք ոսկէջրած,
Ա՛յ տղայ, դու ինձ գրուած.
Դու խանին նոքար մըտես,
Ես քո ծոցը զանջիրուած:

23

Կանգնել ես, կանչում էլ չես,
Բոյիցդ ամաչում էլ չես.
Եկայ՝ կշտովդ անց կացայ,
Տէր ես ճանաչում էլ չես:

24

Սարի թրթնջուկ թազա,
Ջուզ ու մեխակ քեզ մազա.
Ինձ պէս նազանի աղջիկ,
Քեզ պէս տղին ո՞նց սազայ:

25

Գնրդլիս կտուրն ցել ունիմ,
Ալ աբրըշում թել ունիմ.
Թիլիկ միլիկ սարկաւագ,
Ես քեզանից մէյլ ունիմ:

26

Հաց եմ թխել, գարի ա,
Իմ եարը սաֆարի ա.
Սաֆար երթալուդ մեռնիմ,
Խօսքերդ շաքարի ա:

27

Սարին խոտը ծեղվէ ծեղ,
Աղբեր երթանք միատեղ.
Որ հարամին վըրայ տայ,
Գլուխ տամ գլխիդ տեղ:

28

Խնձոր ունիմ կըծած ա․
Չորեք կողմն երծաթած ա․
Աղբերս ուզեց, տուի ո՛չ,
Ազիզ եարի ղըկած ա։

29

Կանգնել ես ախա բախա,
Լաչակիդ տուտը կախ ա․
Սեւ տղայ, սիպտակ աղջիկ,
Բռնել էք լիրար նախա։

30

Երդիկ երդիկ քռնել ես,
Երդկակոճին կռնել ես.
Իմ նանը քեզ աղջիկ չի տալ,
Անոյշ քունդ կտրել ես։

31

Արեւն ընկաւ մեր պատին.
Արքայութիւն իմ տատին.
Հոգիդ դատուի, ա՜յ տատի,
Ինձ խի՞ տուիր կոնատին։

32

Ջրի վերայ սազ պըտի·
Իմ օրդակը ղազ պըտի·
Ի՞նչ եմ անում Թուլունգին.
Իմ եարը Շահբազ պըտի։

33

Ա՛յ եար, ա՛յ եար, կռնել ես,
Մարայ աղլուխ քռնել ես․
Բարեւ տուի, առար ո՛չ.
Մազեար Թարկս տուե՞լ ես։

34

Բաղումը կար բաղմանչի,
Շուխն ածէր ու կանչէր.
Թարուն դառած՝ դուրս Թռան.
Մինն իմ եարի նման չէր։

35

Մեր դրանը ուռի ծառ,
Ոսկէ կաքաւ վրէն Թառ․
Երթայր ու գայր՝ օրօր տայր,
Ալւան ծաղիկ տանիլ տայր։

36

Հա՜յ օրօն, օրօն ծաղիկ,
Կարմիր ու սորոն ծաղիկ.
Ալւալայ խալխ եմ կիտել,
Էն էլ քեզ օրօն ծաղիկ։

37

Նախրաստակին խնկի ծառ.
Խնձոր քցեմ՝ առի՛, տա՛ր,
Ուրբաթ՝ շաբաթ քեզ մօհլաթ,
Լոյս կիրակէ առի՛, տա՛ր։

38

Իմ աշխւրը սարումն ա,
Շուլին զոտկածալումն ա·
Աղբեր ջան, շուլիդ ածա՛,
Ցիրդ լոսուայ քարումն ա։

39

Մի բարձ եմ արել՝ իմն ա,
Մինն էլ եմ արել՝ իմն ա,
Գեանջայ քարւանն գալիս ա.
Միջի թաւաղն էլ իմն ա։

40

Տեղ եմ քցե՛լ փոթ կ՚տայ,
Բարձ եմ դրել՝ սոթ կ՚տայ.
Մեռնեմ միջի քնողին,
Անոյշ խնկահոտ կ՚գայ։

41

Ա՜յ տղայ, դու հուր ես՝ մուր ես.
Ես ծարաւ եմ, դու ջուր ես.
Մուշաբլամ՝ թառլամ շոր ես,
Համբարձում, գիշերն ո՞ւր ես։

42

Արեւն արեգունի,
Իմ եարս Գեղարքունի.
Գեղարքունւոյ սարը փուլ գայ,
Բալքի իմ եարը տուն գայ,

43

Ամպելայ ամպի տակին,
Ծունկս ծնկանդ տակին.
Ես քեզ ո՞ր տեղ սիրեցի,
Մեխակի ծառի տակին։

44

Մեր դրան առաջին մի դարան,
Տղայքն եկան, նի՛ դառան·
Կուռս տարայ որ բռնեմ,
Թազի ու թուլայ դառան։

45

Մեր դրան առաջին մի դարան,
Աղջիկներքն եկան, նի դառան.
Կուռս տարայ՝ որ բռնեմ,
Շարած մարգարիտ դառան։

46

Ես աղջիկ եմ, ա՛լ կ՚ուզեմ,
Ալս ծալուծա՛լ կ՚ուզեմ.
Որ տունը որ ես մտնեմ,
Ոսկին սարքսար կ՚ուզեմ։

47

Աղջիկ, աղջիկ, ա՛լ աղջիկ,
Աչքերդ չալչալ աղջիկ.
Դու մեր տանը հարս պըտես,
Իմ քիրը քեզ տալ աղջիկ։

52

Սանդ կ'ծեծեմ, խաղ կ'անեմ,
Մաշիկը ոտիս լախ կ'անեմ.
Ա՛յ տղայ, դու շատ մի՛ խօսալ,
Մուկն ըռխիցդ կախ կ'անեմ։

53

Հա՛յ էրն ա՝ էրնա,
Տղայքն ծեր տէրն ա,
Աղջկիք. դուք շատ մի՛ խօսաք,
Ծակի դէնն ծերն ա։

54

Ա՛յ օրօր, օրօն ծաղիկ,
Կարմիր ու տորոն ծաղիկ.
Տարենը մի՛ հետ կ'գաս,
Գամ քեզ օրօն, ա՛յ ծաղիկ։

55

Ա՛յ տղայ, դու հէրիս՝ մէրիս,
Օ՞ւր եկար դու կէս գիշերիս,
Տեղումս քեզ տեղ չ'կայ,
Գլուխդ դի՛ր կռներիս։

56

Ա՛յ տղայ, դու քաղումն արի՛,
Ոտներդ շաղումն արի՛,
Էս թաշը զալմաղալ ա,
Մա՛ն տուր, էն թաղումն արի՛։

57

Ծրագ դնեմ լիսացու,
Կարմիր խաւէն քիսացու.
Ես քո մօրը հարսնացու,
Դու իմ մօրը փեսացու։

94

Աղջիկ, կապէդ ա՛լ պիտի,
Բոխչէդ ծալ ծալ պիտի.
Ում տունն էլ որ տուն երթաս,
Ոսկին սարքաւոր պիտի։

95

Մեր տան տակին վար կ'անեմ,
Ջալ ագռաւին քար կ'անեմ,
Թէ իմ սիրածը ինծ տան,
Դժութինս թարկ կ'անեմ։

96

Մեր քաղումը մի դարան,
Շատ հարսնաղջիկ նի դառան.
Ջեռս տարայ թէ բռնեմ,
Դիփ թազի՝ թուլայ դառան։

97

Մեր քաղումը քաղմանչի,
Սալբի ծառի նման չի.
Շատ հարսնաղջիկ դուրս եկան,
Ոչ մէկն իմ եարիս նման չի։

58

Ծաղիկ եմ քաղել՝ դեղին ա,
Իմ եարը ձեր գեղին ա.
Հէյ ու միխակ շատ ունիմ,
Հորէ եարիս ձեռին ա:

59

Ծաղիկ եմ քաղել՝ ալ ա,
Ալ ըլի. ալալայ ա.
Եար քունելը լա՛ւ կըլի,
Բաց թողալը քալքալայ ա։

60

Ծաղիկ եմ քաղել նարինջի
Ա՛յ տղայ, վեր արի՛, փնջի՛,
Իմ մէրը քեզ աղջիկ չի՛ տայ,
Քանի՞ ման գաս եաւընջի:

61

Ա՛յ տղայ, գու բաղի միջին,
Ոտներդ ջաղի միջին,
Կանչի՛, կանչելուդ մեռնեմ,
Ես եմ քո խաղի միջին։

62

Ա՛նց կենամ գնտի կուռը,
Քաղեմ մի դասթայ նուռը.
Մ՛վ իմ սիրածն ինձ չի՛ տայ,
Կ՛քարշեմ խանի դուռը։

63

Ա՛յ տղայ, դու սեւ չուխատէր,
Սաղմոսը ծոցիդ առվոր.
Էրնակ կ՛տամ էն օրը,
Տունս կ՛գաս թագաւոր։

64

Ա՛յ տղայ. իր անել տո՛ւր,
Մի մատը գիր անել տո՛ւր,
Ինձանից քեզ ճար չ՛կայ,
Քաքուլդ վեր անել տո՛ւր։

65

Ջաղացի դուռը տարթա,
Կյոռուրը լիքը մարդ ա.
Հորէս եկաւ իմ եարը՝
Գոտիկը լիքը վարդ ա։

66

Առուիդ արասին ղուրպան,
Գինուդ կարասին ղուրբան.
Ճամբիցը գալող աղբեր,
Սրտիդ հաւասին ղուրբան։

67

Վարդ եմ քաղել մազերով,
Վայր եմ գրել ջալերով,
Հորես եկաւ իմ եարը,
Ալ ձին տակին խաղալով։

68

Ջուր ա գալի լափ տալէն,
Երկու խնձոր ծափ տալէն,
Հըրես եկաւ իմ եարը,
Թուլթ գտակը թափ տալին:

69

Ջուն դնեմ վրրէն՝ խաշեմ,
Նի՛ լիմ կտուրը, եաշիմ.
Տեսնեմ, իմ աղբերը գալիս ա.
Զոքիմ, չաքմէքը քաշեմ։

70

Ջաղացի դուռը փոս ա,
Քար կ՚քցեմ, կ՚խօսայ.
Կանչի՛, կանչելուդ մեռնեմ,
Իմ Նանի ազիզ փեսայ։

71

Ծաղիկ, ծաղկեւանայ ես,
Ասլըդ երեւանայ ես.
Տարենք մի հետ կ՚գաս,
Մազեամ Նուբարխանա՛յ ես։

72

Ձեր բաղի դուռն բա՛ց ա.
Ոտներդ շաղով թա՛ց ա.
Եարիցդ հեռացել ես,
Աչքերդ լիքը լա՛ց ա։

73

Աղջիկ, մազերդ հիւսէիր,
Թուշթ երեսիս քսէիր.
Ելլէիր բարձրս վերայ,
Բուլբուլի պէս խօսէիր:

74

Աղջիկ, գնանք մեր բաղը,
Պոկեմ շամամիդ թաղը.
Էդ երեսիդ շաֆաղը,
Հանելայ սրտիս դաղը։

75

Այ տղայ. անունդ ա Սարգիս,
Արի՛ նստենք էս կարգիս.
Ես ու դու քաղում պիտիմք.
Ես չինարի, դու նարգիզ։

76

Մտիկ արէ՛ք էն դուշին,
Ոտը դրելայ փուշին.
Մեռնեմ չալչալ ունքերին.
Թուխ աչք՝ կարմիր թուշին։

77

Սպիտակ ձին նալն ինչ կ՚անէ,
Սիրունն խալն ինչ կ՚անէ.
Եարն որ եարին սիրէ,
Ասուլխան ի՞նչ կ՚անէ։

78

Ձուն դնեմ՝ թաւէն՝ խաշեմ.
Գնամ կտրովը աշեմ.
Ընծէ եարս գալիս է,
Զոքեմ՝ չէքմէքը քաշեմ:

79

Այ տղայ, դուն ալ կապաւոր.
Տուն ունես չարդախաւոր.
Էն օրին էրնեկ կուտամ.
Իմ տուն դուն գաս Թագաւոր։

80

Սեւ հաւի ծուն փուրն է,
Իմ եարը գեանջու կուռն է.
Գեանջայ, քու սարը փուլ գայ,
Բալքի իմ եարը տուն գայ։

81

Վերնաքամին գալիս է.
Թինգլայ մէջքս տալիս է.
Մէյդան արէ՛ք. անց կենամ.
Կարօտ եարս գալիս է:

82

Ջուր է գնում արխումը.
Ալըրշում ա չարխումը.
Էն օրին էրնեկ կուտամ,
Ջոմարդ կանգնես խալխումը։

83

Մէկ խնձոր ունեմ՝ կծած է.
Բոլորքը զառով նըշխած է.
Աղբերս ուզեց՝ տուի ոչ
Ասի՝ եարիս ղրկած է։

84

Գնացի. ջուրը տեսայ,
Շաքաքայ դուռը տեսայ.
Ծլած թեղերուդ մեռնեմ,
Իմ մօրս աղիզ փեսայ։

85

Գնացի ջուրը լուացք,
Սապոնս էր ռակէ ջրած.
Իմ հէրն ու մէրն ի՞նչ անեն,
Ճակատիս էս էր գրած։

86

Իմ աղբերս ծառի տակին,
Սաղմոսն կռան տակին,
Սաղմոսն գիր է դառել.
Լեզուն բլբուլ է դառել։

87

Մեր տան յետնէն մի մառան,
Տղերքն եկան՝ յետ դառան.
Ձեռս տարայ մէջ բռնեմ,
Դիփ լալ ու մարջան դառան։

88

Սարերի սինձն ի՛նչ է,
Կաթն ու բրինձ ի՛նչ է,
Եարն՝ որ եարին սիրէ,
Խօսք ու զրիցն ի՛նչ է:

89

Դար ի վեր ջուր է գնում,
Հարցրէ՛ք թէ ո՛ւր է գնում.
Բենուն մահանայ է արել,
Իր եարի տունն է գնում:

90

Ջան գիւլում կ՚ասեմ՝ կ՚շարեմ,
Տօպրակը կ՚ածեմ՝ կու կարեմ.
Կարէ կտուր ման կուգամ,
Բանց քեզ լաւը կու ճարեմ:

91

Մեր տան յետնէն բաղչա կայ.
Բաղչի միջին բէյհան կայ,
Բէյհանը քաղող պիտի.
Ծոցումը խաղող պիտի:

92

Այ տղայ. դուն ասա՛ մ՚ասա՛,
Գդակիդ թափէլ խառ ա.
Իմ մէրը լինձ քեզ չի տալի,
Իմ հօրը քըթամ ասա՛:

93

Գիւլում. գիւլում. գիւլ չիչակ,
Ես ու դու մտնենք մին դօշակ,
Մինչեւ 'ի լոյսը քըչփըչանք.
Լուսէն յետոյ կըրկըչանք:

48

Աղբեր հանաքիդ մեռնիմ,
Ոսկէ դանակիդ մեռնեմ,
Ճամբայ երթող՝ չէկ աղբեր,
Դուքքան բազարիդ մնռնեմ:

49

Ջաղացս ման եմ տուել,
Սիրել եմ, ջան եմ տուել.
Օխտը տարի աչքրութիւն,
Մէկ օր պայման եմ տուել:

50

Ջաղացիս աջոյ կուռը.
Կ՚զըկայ միջի գիւլը.
Վա՜յ, իմ սիրած բիւլբիւլը
Բարշեցին խանի դուռը.

51

Արագը հրեշտացնելայ
Ճամբէքը կօշտացնելայ.
Իմ Նանին խաբար տարէ՛ք,
Մուշտարիս շատացնելայ:

98

Դու նստել ես գերանին,
Ղարղու շուրն բերանին.
Ոսկէ ղայթան տի գործեմ,
Դնեմ չերկիզ բերանին:

99

Ալ տղայ, դուն օտար լինիս,
Սեւ հալի կատար լինիս,
Ինձ մէկ խումար եար սիրի,
Դուն ճօթ ու պատառ լինիս:

100

Այ օրօն, օրօն ծաղիկ,
Կարմիր ու տարօն ծաղիկ.
Հարսն ու աղջիկ մեծրել եմ,
Որ գան ու քաղեն ծաղիկ։

101

Ջուրը գալիս ա լափ տալով,
Երկու խնձոր ծափ տալով։
Հէրէն եարս գալիս ա,
Ալ գլղակը թափ տալով:

102

Գիւլում կ՚ասեմ՝ կ՚շարեմ,
Ջուալը կ՚ածեմ՝ կ՚լարեմ.
Թամամ աշխարհը ման կ՚գամ:
Քեզնից լաւը կ՚ճարեմ։

103

Ես աղջիկ եմ՝ ա՛լ կ՚ուզեմ,
Բօխչաս ծալեծալ կ՚ուզեմ.
Երբ որ եարիս տուն կ՚երթամ,
Գօտիկս թիրմա շալ կ՚ուզեմ։

Բառարան.— Նիշան — *անձնի մայի*: Օյնայ — *խաղալ*: Փէշակ — *գործը, զբաղումը*: Սաբր — *համբերք*: Խի° — *ինչո՞ւ*: Օրտակ — *բաժ*: Մազհար — *մեթէ*: Ալղուխ — *թաշկինակ*: Նաղի — *սրինգ*: Մօհլաթ — *պայմանաժամ*: Թուլաս — *աղջրուական, ինձական*: Թազի — *որսի բարակ շուն*: Շուխ — *գեղձն*: Զարխ — *անիւ*: Կրամ — *կաշառք*: Ղայթան — *հաստ գերձան, երիզ*:

ՋԱՆ ԳԻՒԼՈՒՄՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ ՄԸ

ՏԱՀՐԻՍԱՐՑԻՈՑ ԵՐԳԵՐԷՆ

Ա՛ տղայ, դու հե՞ր ես․ մեր ես,
Ո՞ւր եկար կէս գիշերիս․
Ա՛յ նանի ջան, ա՛յ լուլուլու,
Ծոցումս քեզ տեղ չըկայ
Գլուխդ դի՛ր կռներիս։

Ա՛ տղայ․ դու թաղումն արի՛,
Ոտներովդ շաղումն արի,
Էս թաղը ղալմաղայ ա,
Ման տո՛ւր էն թաղումն արի՛։

Գեղից գաս գեղը մտնե՛ս,
Իմ քցած տեղը մտնե՛ս,
Ինձանից ջոկ եար բռնե՛ս,
Բէմուրատ հողը մտնե՛ս։

Վարդ եմ քաղել մաղերով
Վեր եմ դրել շաղերով,
Հրէ՛ս․ եկաւ իմ եարն
Ալ ծին տակին խաղալով։

Գնացի ջուրը տեսայ,
Նուշապանդ դուռը տեսայ,
Իմ հանի ազիզ փեսայ,
Գուլզազ երեսդ տեսայ։

Ալ ձին նալը ի՞նչ անի,
Սիրունը խալը ի՞նչ անի․
Սիրածը սրտով ըլնի,
Աշխարհի մալն ի՞նչ անի:

Ա՛ տղայ դու հատիկ մատիկ,
Երեսդ նռան հատիկ,
Ի՞նչ վախտ ես քեզ կու տեսնեմ
Համ Համբարձում է, համ Զատիկ։

Մեծ արտուճի փուշ կըլի
Սառն աղբիւրին խուշ կ՚ըլի.
Ուր գնում ես թէզ արի՛
Եարդ քեզ կարոտ կըլի:

Ջաղացքի դուռը տաշած
Յաղլուխիս կիւլը քաշած,
Մեռնիմ կէս կեռ ունքերիդ.
Հէնց ա, ղալամով քաշած.

Գնացի գետը լուածք,
Սապոնս ոսկեջրած.
Հերս ու մերս ի՞նչ անեն,
Ճակատիս էս է գրած.

Աղջիկ, աղջիկ, ալ աղջիկ,
Երեսդ կայ խալ՝ աղջիկ,
Երնէկ էն օրին կը լինի,
Իմ քեռը քեզ տալ՝ աղջիկ.

Ծառիս տակը մանիշակ,
Իմ եարը քանց քեզ շիշակ,
Օխթը թումնից անց կենամ
Քեզ բռնիմ եարիս մշակ.

Մի ջաղացք երկու ղնի,
Բարձ քերէ՛ք եարս կոնի,
Ես, դու, մի պաղում պա՚ենք.
Ես չնարի դու նոնի:

Ա՛ տղայ, դու պոզ ծիաւոր.
Սաղմոսը ծոցիդ տվոր.
Երնէկ կուտամ էն օրը
Գաս մեր տունը թագաւոր:

ՋՈՒԼՕԻ ԵՐԳԸ

ՀԱԽԱՐ ՋՈՒԼՕ. ՄԱՏԱԹ ՋՈՒԼՕ

Ես Ջուլօն եմ Մաստարացի,
Հինգ օր արի՛, մեր տուն կեցի՛,
Դէմ աղօթրան եկեղեցի։

Արեւն ելաւ կամար կամար
Ջուլօն կապեց ոսկէ քամար,
Քեզի բերեմ ջանիս համար։

Արեւն ընկաւ խամուր բերդին,
Քո սէրն ընկաւ մէջ իմ լերդին,
Ես քեզ սիրեմ, թող գիս քերթին։

Տան քով անցայ, ճրագն էր վառ,
Դու նման ես զօզանի գառ,
Որբեւերցի՛, արի՛ գիս ա՛ռ։

Թունտիր վառեր՝ եղեր է մուխ,
Կապել փուշին՝ թորկելայ պուխ,
Ունքերդ կամար՝ աչքերդ թուխ։

Օր մը աղէկ՝ օր մը վատ էր,
Կանաչ գլուխ չօլի բադ էր,
Էլի խօսքով գի կու ատէր։

Տան քով անցայ՝ թափ քալեցի,
Լանգու զարկի՝ գերդիկ բացի.
Եարս տուն չէր, նստած՝ լացի։

Մեր տան ետեւ արտ մի եօնջայ
Թխեմ գաթա, ճամբեմ խօնչայ,
Առնեմ Ջուլօն, շրջիմ կէնճայ։

Շատ խորոտիկ անմահութիւն։
Սիրելիս, մի՛ ըներ վատութիւն,
Թորկեմ երթամ ղարիպութիւն։

Դու կայնել ես դէմ ամրոցին,
Ջուխտակ շամամ մէջ քո ծոցին,
Դու կը խաղաս հետ վըզնոցին։

Մեր տան յետեւ արտ մը գարի,
Երթանք քաղենք, տանք խեարի,
Ճամբեմ Զուլոյի տեարի։

Պաղ ջուր պրծեր կուգայ սարէն,
Դեռ չի սաղցեր սրտիդ եարէն,
Ես ի՞նչ ընեմ զիմ քէօր սիթարին։

Ջուրն է պրծեր կուգայ սարէն,
Կու գլգլայ մարմար քարէն,
Ծարն է դարձել իր եզբարէն։

Զաֆար Սղի նշխուն օտէն,
Նո՛ր եմ ելեր Զուլոյի մօտէն,
Չեմ կշտացել անոյշ հոտէն։

Դու ելեր ես՝ կ՚երթաս ի քէր
Ո՛չ քէրն ըլի, ո՛չ քէրատէր.
Տօ՛, պզտիկ հարս, նոր սիրոյ տէր։

Դուն ելեր ես՝ կ՚երթաս էգին,
Դու եւ քո ջուխակ տիգեր կլին.
Ո՛րն տեսնի՝ ելնի հոգին։

Տնէն ելար հալա նուլա,
Ծիծերդ նման ի բամբկի քուլա,
Աչկունքս տեսան, սիրտս կու լայ։

Առաւօտուն բարի լուսուն,
Քո կռնակներդ հարիւր յիսուն.
Ես ղուրպան եմ էդ քո տեսուն։

Ջանունդ եմ ասեր ջանազան,
Խալի չի կայ քեզի նման,
Ծամերդ էր ճիւղ ճիւղ Ռէհան։

Դուն կու քելիս նանա՛, նանա՛,
Մէրկանդ ըսի՝ դուռը բանայ,
Զիրար սիրենք՝ մարդ չիմանայ։

Մեր տուն ձեր տուն մէկ տառապով,
Ելնես մտնես կանաչ կապով,
Զիրար սիրենք Աստուած ապով։

Մեր տուն ձեր տուն դիմաց դիմաց,
Հար ե՞րբ ընեմ աչօք իմաց.
Մեր երեսի հայէն գնաց։

Մեր տան ետեւ արտ մը մասուր,
Զուլօն առնեմ՝ մըտնեմ մըսուր
Զուլօն սիրեմ՝ թորկեմ զկեսուր։

Բամին եկաւ էրան էրան,
Գնաց հասաւ Մշու բերան,
Մշու հուեր թեւաւորան,
Բալաշի տուն սեւաւորան։

Մեր տան ետեւ քառսուն կարաս,
Քառսուն կարսի գինին էր խաս.
Ոսկէ գիւգիւմ արծըթէ թաս,
Ամէն թասին պագիկ մը տաս։

Զուխտ մը գուլթան դաշտ կը բանի,
Զուլօ խամթուն հաց կը տանի,
Մէկ կը քելէ, մէկ կը կայնի,
Աչքով ունքով մարդ կը սպանի։

Մեր տուն ձեր տուն մօտիկ մօտիկ,
Դուն կապեր ես կարմիր գօտիկ,
Երթանք քաղենք կանաչ խոտիկ,
Տեսնենք վի՞ր եարն է խօրոտիկ։

Մեր տան յետեւ տուն մի կարաս,
Ձեր տան յետեւ տուն մի կարաս,
Ամէն կարսէ գինին էր խաս։
Ոսկէ գիւգիւմ՝ էրծաթէ թաս,
Ամէն թասին պագ մը կուտաս։

Բառարան.— Տիարի — *նուէր։* Իղրար — *խոստում, խօսք տալ։* Թորգիմ — *թողում։* Շիլթախ — *խաբեբայութիւն։* Շուշապանս — *ապակիէ։* Գուլգազ — *վարդեգոյն։* Թուշ — *մօտ։* Գիւգիւմ — *սափոր։* Վիր — *որո՞ւ։* Հայէն — *ամօթ։* Էլի — *օտարի։* Լանգ — *ոտք։* Եօնջայ — *առուոյտ։*

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

ԵՐԳ ՀԱՐՍԱՆԵԱՑ ՓԵՍԱՅԻ

Ա

Օրհնեալ բարերար Աստուած․
Կամքն օրհնեալ մեր Արարողին (երկիցս)․
Զուգեցինք․ հա՛յ թամամեցինք,
Զխաչն ի վերէն բազմեցուցինք (երկիցս)։

Գացէք բերէք զթագւորի հէր
Իգայ նստի ղարպազ չնէ․
Ծընտրիկ զարկէ սուրբ սեղանին,
Խէրն ու բարին մեր թագւորին (երկիցս)։

Գացէք բերէք զթագւորի մէր
Ծընտրիկ զարկէ սուրբ սեղանին,
Խէրն ու բարին մեր թագւորին։
Գացէք բերէք զթագւորի աղբէր, (զքուր եւայլք եւայլն)

Գացէք բերէք զկռունկն ի չօլէն
Իգայ նըստի սէյրան անէ․
Ծընտրիկ զարկէ սուրբ սեղանին,
Խէրն ու բարին մեր թագւորին։

Գացէք բերէք զբադն ի կօլէն,
Իգայ նըստի սէյրան անէ․
Ծընտրիկ զարկէ սուրբ սեղանին,
Խէրն ու բարին մեր թագւորին։

Գացէք բերէք զկաքաւն ի սարէն,
Իգայ նըստի սէյրան անէ.
Ծընտրիկ զարկէ սուրբ սեղանին,
Խէրն ու բարին մեր թագւորին։

Բ

Մեր թագւորին ծաղիկ պիտէր ծաղկունայ (երիցս).
— Ծաղիկ ինչէնի՞ պիտէր ծաղկունաց.
Ծաղիկ պալասան պիտէր ծաղկունաց,
Որ փթրթէր ծառն ու ծաղիկ հետ լըրաց:

Ծաղիկ ծընծաղիկ պիտէր ծաղկունաց.
Ծաղիկ անթառամ պիտէր ծաղկունաց.
Ծաղիկ նունենի, նունուֆար, վարդենի...

Գ.

Սուրբ Կարապետին զօրութենով, հա՛յ զօրութենով.
Խաչերես թագւոր մը կիգէր.

Մեր թագւորն էր խաչ. մեր թագւորն էր խաչ.
Ցան էր կարմիր, արեւն էր կանանչ.

Մեր թագւորն էր խաչ, մեր թագւորն էր խաչ.
Խըզն էր կարմիր, արեւն էր կանանչ:

Մեր թագւորն էր խաչ, մեր թագւորն էր խաչ.
Խաչփող խաչումաչ, արեւն էր կանանչ:

Մեր թագւորն էր խաչ, մեր թագւորն էր խաչ.
Խընծորն էր կարմիր, արեւն էր կանանչ:

Մեր թագւորն էր խաչ, մեր թագւորն էր խաչ.
Գինիշն էր կարմիր, արեւն էր կանանչ.

Մեր թագաւորն էր խաչ, մեր թագաւորն էր խաչ.
Բըքերն էր նըշխուն, արեւն էր կանանչ.

Դ

Ելէք ուր առջևն երթանք
Ուր ճէճլիկ խաւթրիկ չի մընայ·

Էն դիզան բէտ բէտ դիզան տեսէք թէ էն ո՞րն է.
Էն դիզան բէտ բէտ դիզան գեղի համբէքն է.

Առիւծներ մըրմըռալէն, տեսէք թէ էն ո՞րն է.
Առիւծներ մըրմըռալէն, վարդապետներն է.

Կաքըւներ կըղկըղալէն, տեսէք թէ ո՞րն է.
Կաքըւներ կըղկըղալէն. էն հրիցներն է:

Ճընճըղներ ճըւըռտալէն, տեսէք թէ էն ո՞րն է.
Ճընճըղներ ճըւըլտալէն. սարկաւըգներն է.

Էն միջի հաստագերանն տեսէք թէ էն ո՞րն է.
Էն միջի հաստագերանն՝ թագւորի հէրն է:

Էն քուլա բամբակն ի ծակ տեսէք թէ էն ո՞րն է.
Էն քուլա բամբակն ի ծակ թագաւորի մէրն է:

Էն զօհալ աստղ ետեւանց տեսէք թէ էն ո՞րն է.
Էն զօհալ աստղ ետեւանց՝ էն թագուհին է.

Ցախ աւել ետեւ դըրան տեսէք թէ էն ո՞րն է.
Ցախ աւել հետեւ դըրան էն մըշկըներն է.

Շունն եկաւ պարկն ի բերան, տեսէք թէ էն ո՞րն է.
Շունն եկաւ պարկն ի բերան. գեղի գըզիրն է:

Մուկն եկաւ ալըրթաթախ, տեսէք թէ էն ո՞րն է.
Մուկն եկաւ ալըրթաթախ, էն ջաղցըպանն է:

Դոլեցինք, հա՜յ թամամեցինք, հա՜յ թամամեցինք,
Ջխաչն ի վըրէն բազմեցուցինք:

Ե

ՓԵՍԱՅԻ ՏԱՆ ԱՌԱՋ ԵՐԳՈՒԱԾ

Թագւորի մէ՛ր, դու՛ս արի.
Տե՛ս, քե, ինչե՛ր ենք բերեր․
Թագւորի մէ՛ր, դո՛ւս արի.
— Քե գլուխ ղըմբող ենք բերե․
— Քե լուաց անող ենք բերե․
— Գըրղնակ արող ենք բերե․
— Քե տախտ աւլող ենք բերե․
— Քե տաշտ մաքրող ենք բերե․
— Քե հաց թըխող ենք բերե․
— Ոչխըռ կոտրող ենք բերե․
— Ծամ խտըկող ենք բերե․
— Կարկտան արող ենք բերե․
— Սոլեր շխտկող ենք բերե․
— Բուրդը գըզող ենք բերե․
— Ճախրակ մանող ենք բերե։

ՀԱՐՍԻՆ ԵՐԳԸ

Շէմկիկ մի՛ ժաժա,
Ես եմ ժաժալու,
Շուշան տանելու։

Տախթիկ մի՛ թընտա,
Ես եմ թընտալու,
Շուշան տանելու։

Հողիկ մի՛ սըռա,
Ես եմ սըռալու,
Շուշան բերելու։

Ծառուկ մի՛ դողա։
Ես եմ դողալու,
Շուշան բերելու։

Տերեւիկ մի՛ թափի․
Ես եմ թափելու,
Շուշան տանելու։

Արեւ դուն մ՚ելնի,
Ես եմ ելնելու,
Շուշան տանելու։

Արեւ մի՛ պատի
Ես եմ պատելու
Շուշան տանելու։

Լուսին դուն մ՚ելնա.
Ես եմ ելնելու,
Շուշան տանելու։

Լուսին մի՛ պատի,
Ես եմ պատելու,
Շուշան տանելու։

Աստղունք մի՛ ցոլաք,
Ես եմ ցոլալու,
Շուշան տանելու։

Գըռունկ մի՛ կըղա,
Ես եմ կղալու,
Շուշան տանելու։

Մերիկ դու մի՛ լա,
Ես եմ լալու,
Շուշան տանելու։

Հէրիկ դուն մի՛ լա,
Ես եմ լալու,
Շուշան տանելու։

Աղբեր դուն մի՛ լա,
Ես եմ լալու,
Շուշան տանելու։

Զմէրիկ խաբեցին թոււ մը շիլով
Զհէրիկ խաբեցին կուռէ մը գինով·
Զաղբէր խաբեցին ջուխտակ մը ճըզմով·
Զքուրիկ խաբեցին մատիկ մը հինով·

Զդրամի հանգուրց արծակեցին,
Զաղջիկ մամուց ջոկեցին:

Մէրիկ մի՛ ալլի զատախթիկ.
Ոչ ալրի քու աղջկայ հետիկ·
Թ՛ող միայ քեզի նըմուշիկ,
Որ հասնիս զքու սըրտի հասրաթիկ·

Զչամիչ մաղով մաղեցին,
Աղջկայ ճիպեր լեցուցին,
Ղարիպ ճամբուն դըրեցին·

ՄՈՒՇԻ ԵՒ ԽԱՐԲԵՐԴԻ ԵՐԳԻ ՊԱՏԱՌՈՒԿՆԵՐ

«Անա եկաւ մըր փեսէն,
Մէկ փէշը կարճ մէկ երկէն,
Խոշոր աչքեր լոյս չունի
Հաստ թեւերը ուժ չունի...»

* * *

«Մէկզին Գինկէօլ, մէկէլ մեծ չօլ,
Ջայիր չիման կուշտ ու բոլոր՝
Ծառ ու ճղեր կանանչ տերեւ.
Ջանգեր ցուխտակ հիտրաց գոռաց,
Կաղ ու կ'ուրեր կը սարսըփան...»

* * *

«Օ՜ր ըսեմ օրիկդ շատնայ,
Օրդ ու արեւիկդ շատնայ,
Երէդ, արեւէդ տաքնամ,
Քեզ աղւէկ եար մի գտնում»։

* * *

«Տօ տղա՛յ, տղայ, ալ կապով,
Հար ե՞փ ընցնիս մեր պատով,
Կ'երթամ ասեմ իմ աղբօր,
Թ' գայ զարկէ խանչըլով՝
Հանէ զէն կարմիր արուն.
Թափէ շամամ ծծերուն»։

* * *

«Լուսնակ, լուսնակ, յո՞ւր կ'երթաս,
— Կ'երթամ հըտ Հալուայ սարուն
Ճարուկ պաղջէն խորունկ քուն.
Քնուկ էր, քրտնուկ էր
Գազուգ էր, կարմրուկ
Սիրուկ էր, զարդրուկ էր,
Վարդն երեսին փռուկ էր,
Վախնամ խռովուկ էր»։

ԱՌԱԾՆԵՐ

1. Ագռաւին ըսին՝ ղշերու մէջէն ո՞րն է սիրուն, ըսաւ. իմ ճուտը։
2. Ագռաւի ձայնը, թէ որ Աստուած լսէր, վարդեւորին ձին կուզար։
3. Ահը դժար է քանց մահը։
4. Աղուէսի դունչը խաղողին չի հասաւ, ըսաւ խակ է։
5. Աղքատը ունէր հաց ու պանիր, գիշերը քունը չի տանիր։
6. Ամառուայ փուշը ձմեռուայ նուշը։
7. Ամէն բան իր տեղն ունի։
8. Ամէն թուր քաշող՝ աղայ չիդառնար։
9. Ամէն կլորը խնձոր չէ։
10. Ամէն ջուր գերան չի բերեր։
11. Ամէն փորձանքին մէկ մէկ խրատ։
12. Այս օրուան գործդ վաղուան մի թողուր։
13. Հէնքը տե՛ս՝ կտաւն ա՛ռ, մայրը տե՛ս՝ աղջիկն ա՛ռ։
14. Անէծքն անիծողին կը դառնայ։
15. Անձրեւ օրը հաւերուն ջուր տուող շատ կ՛ըլլայ։
16. Անճարը կերեր է քանջարը։
17. Անունը տուր՝ տեղը քցի։
18. Անցկացած բանին մի՛ ափսոսար, անհաւատ բանին մի՛ հաւատար։
19. Աշխարհքս դմակ, մէջի մարդը դանակ։
20. Աչքն արդար լաւ է, քան միտքն մեղաւոր։
21. Առաջ մտածէ՝ յետոյ սկսէ։
22. Ասեր են ա՛ռ ու տո՛ւր, ոչ թէ ա՛ռ ու կո՛ւլ։
23. Աստուած սարը կը տեսնէ, ձիւնը կը դնէ։
24. Աստուծոյ պահած գառը գէլը չի ուտեր։
25. Ատամ քչփորելով փոր չի կշտանար։
26. Արիւնն արիւնով չեն լուար։
27. Արջը որ տանձին չի հասնիր, կ՛ըսէ. կենա՛ իմ հօր խէրին։

28. Բանն ըրէ՛, յետոյ պարծեցի՛ր։
29. Բանն ո՞վ ընէ՝ ես ու դուն, հացն ո՞վ ուտէ՝ ես ու դուն։
30. Բարեկամի հետ կեր ու խում ըրէ՛, առուտուր մի ըներ։
31. Բարկացող մարդը շուտ կը պառաւի։
32. Բօշան փաշա չի դառնար։

33. Գառը գարնան, ձիւնը ձմռան։
34. Գտակս փոշիոտ տեսար, ինչ իմացար ջաղացպա՞ն եմ։
35. Գիժը գնաց հարսնետուն. ըսաւ այս լաւ է քանց մեր տուն։
36. Գիժը դատի, խելօքն ուտի։
37. Գիժը իրեն ձգեր է հորը. քառասուն խելօք չեն կարողացեր հանել։
38. Գող սիրտը դող։
39. Գողը գողէն գողացաւ, Աստուած վերէն զարմացաւ։
40. Գողն ի՞նչ կ'ուզէ. մութը գիշեր։

41. Դանակը կոթի կուշտը կը տանին, ոչ թէ կոթը դանակին։
42. Դատարկ կարասի ձայնը բարձր դուրս կուգայ։
43. Դեռ չծնած երեխային շոր մի կարեր։
44. Դուն ինձ պահէ ծրարին մէջ. ես քեզ պահեմ մարդու մէջ։
45. Դուռդ փակ պահի՛ր. հարեւանդ գող մի՛ բռներ։
46. Դրուստ խօսողին մէկ ձի, որ ըսէ ու փախչի։

47. Երազին մէջ սոված հաց կը տեսնէ, ծարաւը՝ ջուր։
48. Երկաթը տաք տաք կը ծեծեն։
49. Երկար խօսելով փիլաւ չի եփուիր, բրինձ եւ իւղ հարկաւոր է։
50. Երկար հասակով մարդը ախմախ կ'ըլլայ, կարճ հասակովը՝ չախմախ։

51. Զանգակի ձայնը հեռուէն լաւ կուգայ։

52. Էժան միսը համ չի ունենար։
53. Էն հանաքին ի՞նչ բան՝ որ կէսը իրաւ չըլլայ։
54. Էշը դատի, ձին ուտէ։
55. Էշը ինկաւ գարու հորը, ըսաւ այս լաւ է քանց իմ ախոռը։
56. Էշն ի՞նչ գիտէ, նուշն ի՞նչ է։
57. Էշ կերեր է, էշ մեծցեր։

58. Ընչանք երեխան չը լայ, մայրը ծիծ չի տար։
59. Ընչանք չի գայ յետինը, չի յիշուիր առաջինը։
60. Ընչանք դուն այդ կը հասկընաս, ուղտի պոչը գետին կը հասնի։

61. Թունդ քացախն իր ամանը կը ճաքցնէ։
62. Թուրի կտրածը կ'աղէկնայ, լեզուինը չի աղէկնար։

63. Ժամիցը ես կուգամ, ողորմի Աստուած դուն կ'ըսես։

64. Իմաստունին հետ քար կրէ՝ յիմարին հետ փլաւ մի՛ ուտեր։
65. Իմացեր են որ Ալին մեռեր է, չեն իմացեր թէ ո՞ր Ալին է։
66. Ինչ կ՚ըսես, այն կը լսես։
67. Ինչ որ ցանես, այն կը հնձես։
68. Ինչ տեղ հաց, այնտեղ կա՛ց։
69. Իշուն վրայ նստիլը մէկ ամօթ, իջնալը երկու ամօթ։
70. Իրեն համար կը քնանայ, ուրիշին համար երազ կը տեսնէ։

71. Լա՛ լացող, խնդա՛ խնդացող։
72. Լաւ լողացողը վերջը ջուրին բաժինն է։
73. Լաւ տանձը արջը կ՚ուտէ։

74. Խաչը տէրը զօրաւոր կ՚ընէ։
75. Խեւը խրատն ի՞նչ ընէ, սեւը սապոնը։
76. Խօսքը մեծին, ջուրը պզտիկին։

77. Ծաղիկը թուփի տակին վար կ՚իյնայ։
78. Ծիտն ի՞նչ է. որ իր լեղն ի՞նչ ըլլայ։

79. Կատուի դունչը մսին չի հասաւ, ըսաւ որ այսօր ուրբաթ է։
80. Կարմիր ձուն Զատիկ օրուայ է։
81. Կնիկ արմատի մազը երկար կ՚ըլլայ, խելքը կարճ։
82. Կուժը ջուրի ճամբին կը կոտրի։
83. Կուշտը սովածին մանր կը փրթէ։

84. Հայի խելքը գլխուն մէջ է, վրացիի խելքը աչքին մէջ։
85. Հարուստ մարդը օձ կերաւ՝ ասին դեղ է, խեղճ մարդը կերաւ՝ ըսին քաղցած է։
86. Հաւի կոկռալէն իմացի՛ր, որ փորացաւ ունի։
87. Հէնց բան ես ասում, որ էշն ախոռէն կը զռայ։
88. Հպարտին դուրսը ծեծեցին, տանը չըսաւ։

89. Ձին ու ջորին կռուեցին, մէջտեղը էշը սատկեց։
90. Ձմեռուայ վարդը կրակն է։
91. Ձուկը գլխէն կը հոտի։
92. Ձուի գողը ձիու գող կը դառնայ։
93. Ձու ածան հաւը կըչկըչան կ՚ըլլայ։

94. Ճրագը իր տակին լոյս չի տար։

95. Մայրը տես աղջիկը առ, եզերքը տես կտաւ առ։
96. Մաշակարի մաշիկը ծակ կ՚ըլլայ։
97. Մարդին, ջուր խմելիս, օձն էլ ձեռք չի տար։
98. Մարդի աչքը դուրս գայ լաւ է, քանց թէ անունը։
99. Մարդու աչքը մինակ հողով կը կշտանայ։
100. Մարդ կայ հազար արժէ, մարդ կայ մէկ չարժէ։
101. Մեղքը լալով՝ պարտքը տալով։
102. Մէկ մի՛ տար, որ երկու չուզի։
103. Մէգ ձեռքով ծափ չի զարնուիր։
104. Մէկ ձեռքով երկու ձմերուկ չի բռնուիր։
105. Մէկ ծաղիկով գարուն չի գար։
106. Մօրուք չունիմ, որ խօսքս անցնի։
107. Մուկը ծակը չէր մտներ, ցախաւելն ալ պոչին կապեցին։
108. Մօտիկ հարեւանը լաւ է. քանց հեռու բարեկամը։

109. Նեղութենէն լայնութիւն կայ, լայնութենէն նեղութիւն։

110. Շան կաղալուն մի՛ հաւատար։
111. Շան հետ եղբայրացի՛ր. փայտը ձեռքէդ վար մի ձգեր։
112. Շատ լալին փնտռողը՝ գէշին կը հանդիպի։
113. Շատ մի՛ սիրեր՝ ատել կայ, շատ մի՛ ատեր՝ սիրել կայ։

114. Ով կը խաղայ. ան կը կաղայ։
115 Ով կը կարդայ. ան մարդ է։
116. Որ ջուրն որ ինձ կը խեղդէ ես անոր ծով կ՚ըսեմ։
117. Ուրագը իր կոթը չի տաշեր։

118. Չունիս փող, մտիր հող։

119. Պզտիկէն սկսէ. որ մեծին հասնիս։

120. Ջուրը ինկողը անձրեւէն չի վախնար։
121. Ջրին չմտեցած, մի՛ բոպիկնար։

122. Սեւ եզը վար ինկաւ. դանակաւորը շատցաւ։
123. Սոխին քաղցրը չըլլար։
124. Սուտ խօսողին տունը այրեցաւ. չի հաւատացին։

125. Տանը սատանայ, դուրսը քահանայ։
126. Տասը չափէ՛, մէկ կտրէ՛։
127. Տուն քանդողին տունն Աստուած կը քանդէ։

128. Փործած սատանան լաւ է. քան անփործ հրեշտակը։

129. Քամիին բերածը, քամին կը տանի։
130. Քիչ խօսիս, շատ լսես։

131. Օձը իր շապիկը կը փոխէ, բայց բնութիւնը չի փոխեր։

ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

ՄԵՆՔ ԱՆԿԵՂԾ ԶԻՆՈՒՈՐ ԵՆՔ

Մենք անկեղծ զինուոր ենք, առանձին մինակ·
Ուխտեր ենք ծառայել երկար ժամանակ·
Պարսկաստանի խորքից եկել է նամակ,
Գնում ենք քարով, կ'ուշանանք սարով.
Արիւն, սուր ու հուր, պատերազմի դաշտ կը սպասեն մեզի:

Դուշմանը մեզ տուեց Ջանֆիդայ անուն,
Այդ անուան համաձայն տեսաւ զօրութիւն,
Մենք չենք ուզեր ազատ կամքի բռնութիւն.
Ուխտել ենք կռուել, այդ սիրով մեռնել.
Համոզուած ենք որ միայն զէնքով կայ Հայոց փրկութիւն:

Ստամբօլը պիտի լինի արեան ծով.
Ամէն կողմից կռիւ կը սկսի շուտով·
Կոթուրից Բաշկալա, անցնենք հեշտ կերպով.
Աջից Վարդանը, ձախից Իշխանը.
Դրաւենք Աղբակ. տարածենք սարսափ
Փա՛ռք Դաշնակցութեան:

Բաշկալայ գաւառում, այն պատերազմին.
Աւելի մեծ սարսափ տիրեց Սուլթանին.
Բաց Զէյթունը յաղթեց վատ չար գազանին,
Կեցցէ՛ Զէյթունը, խրոխտ Սասունը, Դաշնակցութիւնը.
Բախտաւոր օրեր, պարծանք հայ ազգին:

ԾԱՆՕԹ.— *Ազատագրական և յեղափոխական երգերը մեր վերջին* 60—70 *տարուան մարտնչումներու և բաղձանքներու արձագանգներն են, ստեղծագործուած և երգուած մեր ժողովուրդի կողմէ, ճիշդ այնպէս, ինչպէս որ ան յօրինած է իր պանդուխտի անտունիները, սիրոյ և աշխատանքի երգերը, իր կեանքը և ապրումները պատկերացնելու համար:*

Հայ ժողովուրդի դարաւոր բերանացի բանաստեղծութեան հարազատ արտայայտութիւններու մէկ երեսը կը կազմեն հայ յեղափոխական երգերը, իրաւ ապրումներով և դիւցազնական դրուագներով, որոնք իրենց բանաստեղծական արժէքէն զատ, պատմական վաւերաթուղթերու արժէքը պիտի պահեն դարերու ընդմէջէն:

Անհաւատ ժողովուրդ հրաշք կը սպասէ.
Գետը չէ տուած, ծով կը բամբասէ,
Դարձեալ հայ զինուորը չի յուսահատում,
Կռւում են ազատ. գործում հարազատ.
Երկաթեայ կամքով, տանում ամէն բան։

ՈՎ ՈՐ ՔԱՋ Է Ի՞ՆՉ ԿԸ ՍՊԱՍԷ

Ով որ քաջ է ի՞նչ կը սպասէ,
Արդէն ժամանակն է թո՛ղ գայ,
Մահ-պատերազմի օրհաս է,
Ո՛վ որ անվախ, քաջ է թո՛ղ գայ։

Կամ կռուելով մեռնինք, անցնինք,
Կամ զէնքով փրկութիւն ստանանք,
Կռուելով փրկենք Հայրենիք.
Ազնիւ մտածողը թո՛ղ գայ։

Մերթ Սասնոյ մէջ, մերթ ի Սիփան,
Կռիւ ընենք միշտ անխափան,
Կռուելով փրկենք Հայրենիք,
Այս յոյս ունեցողը թո՛ղ գայ։

Այս հինգ դար է մեզ կը սպանեն,
Բանի՝ կրօնքէ մեզ կը հանեն,
Մեր կին, աղջիկներ կը տանեն,
Պատիւ ունեցողը թո՛ղ գայ։

Երկաթէ մարդ՝ քարէ հոգի,
Հալածէ թո՛ղ վատը նամարտ,
Անվախ՝ քարի տակ չոքողը,
Անսխալ խփողը թո՛ղ գայ։

Վերջապէս մենք ունինք կռիւ,
Զէնքով պիտի մաքրենք հաշիւ,
Մեր հայրենեաց փառքն ու պատիւ
Սիրով փաշան սիրողը թո՛ղ գայ։

ՔԵՌԻԻ ԵՐԳԸ

Չորրորդ գունդի հրամանատար քաջ Քեռի,
Ինքդ արի եւ գործերըդ միշտ բարի.
Սրտաճմլիկ լուրըդ առինք ցաւալի,
Քաջաց քաջը Փէտա՝ Քեռի պանծալի:

Անգութ մահը քեզ մեզանից բաժանեց
Մեր սրտերում անբուժելի վէրք բացեց,
Մի՞թէ չար գնդակը քեզի որոնեց.
Գաղափարըդ ու յոյսերըդ խորտակեց.

Թող լռեն սոխակներ, է՛լ չը ճվըլան.
Սլացէ՛ք կռունկներ դէպի Հայաստան,
Լուր տարածեցէք ամէն տեղ հայութեան,
Հայոց պաշտպան Քեռին մտաւ գերեզման։

Դու ամէն տեղ վազում էիր օգնութեան.
Քեզ ազդում չէր ոչ սուր. ոչ թուր, ոչ գնդակ,
Ամէնքին անխտիր էիր դու պաշտպան,
Կոչմանդ արժանի հերոս պատուական։

Մահդ Դաշնակցութեան մեծ ցաւ պատճառեց,
Եւ ընտանիքիդ ալ սիրտը խռովեց,
Համարեա թէ ամբողջ Կովկասը ցնցուեց.
Քեզ համար շատ մարդիկ լացին ողբացին։

Ռըվանտուզի կռիւն էր շատ ահաւոր,
Թշնամի զօրքերն էին շատ բիւրաւոր.
Տասնը ինը տասնըվեց Մայիս տասնըհինգին,
Հայոց Առիւծն ինկաւ վրէժը կրծքին։

ԴԱՐՁԵԱԼ ՓԱՅԼԵՑ

Դարձեալ փայլեց Սասնոյ գլխին
Ազատութեան դրօշակ.
Կեցցէ՛ հայրենիք գոչելով
Բարձրացրին աղաղակ։

Թընդաց, որոտաց ձայներից
Ողջ աշխարհը հայկական,
Խումբ-խումբ կը գան հայ զաւակներ
Հայրենիքի օգնութեան։

Գուրգէն, Վահան, Հրայր Դժոխք,
Բաց Անդրանիկ ղեկավար՝
Տալւորիկի լեռներումը
Շրջում էին անդադար։

Սարսափեցին քիւրտ ցեղերը,
Մինչ պալատը Սուլթանի՝
Հրամայեց շուտ կործանել
Դիրքերը հայդուկների։

Ահա անգութ մեր թշնամին...
Սարսափելի տեսարան
«Ժամանակ է վրէժ լուծելու»...
Գոչեց ձայնը հայկական։

Կըրակ տեղաց հայ քաջերի
Բնակավայր դիրքերից,
Կոտորուեցին թշնամիներ
Անռելի գնդակներից։

ՍԵՐՈԲԻ ԵՒ ՍՕՍԷԻ ԵՐԳԸ

Գնդակ որոտաց Նոյեմբեր ամսուն
Պաշարուած ենք մենք իմ սիրուն Սօսէ,
Վեր առ մօսինդ. քաջութիւն հոս է,
Քու սիրած Սերոբին օրհաս օրն այս է:

Ձայն տուաւ Սօսէն, Սերո՛բ ջան, հոս եմ,
Զինուած պատրաստուած ձայնիդ կը սպասեմ.
Քեզի հետ կռուելու, քու հողերին մեռնելու,
Ամէն օր, ամէն ժամ պատրաստ է Սօսէն.

Իսկ քո Սերոբը, կեանքիդ հատորը,
Արիւնով ներկեց Տալւորիկ ձորը,
Առիւծի նայուածքով նայում էր բոլորը.
Յաղթական կռուի մէջ էր ամբողջ օրը:

Ձայն տուր Անդրանիկ, կենսատու ընկեր.
Արդեօք այս պահուս ո՞ր լեռն ես պառկեր.
Ոսկեթել մազերով երեսդ ես ծածկեր,
Յաղթական բազուկով մօսինդ ես գրկեր.

Հասիր Անդրանիկ, հասիր օգնութեան,
Սերոբ կը զոհուի ի սէր ազգութեան,
Դե՛ն, հասիր, շուտ հասիր կտրիճ խումբերով,
Սերոբ կը զոհուի իր զաւակներով:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻՆ

Իբրեւ արծիւ սաւառնում ես լեռ ու ծայր,
Թնդացնում ես երկինք երկիր տենչավառ,
Քաջ անունդ պիտի յիշուի դարէ դար,
Հսկայ լերինք քեզ ապաստան. Անդրանի՛կ։

Թշնամիներ երբ լսեն քո անունը.
Օձերի պէս պիտ՚ սողան իրանց բոյնը.
Երակներիդ ազնիւ քաջի արիւնը·
Չը ցամաքէ մինչ յաւիտեան, Անդրանի՛կ։

Հայոց կուսանք դափնեայ պսակ թող հիւսեն,
Քնքոյշ ձեռամբ քո ճակատը պըսակեն։
Գոհարներով անվախ կուրծքդ զարդարեն,
Կեցցե՛ս յաւէտ դու անսասան Անդրանի՛կ։

Հայաստանի սոխակները քեզ համար
Թող դայլայլեն գիշեր-ցերեկ անդադար,
Անյաղթ մնաս, դու քաջ կտրիճ սիրահար,
Հայրենիքի տէր ու պաշտպան. Անդրանի՛կ։

ՆՊԱՏԱԿԻՍ ՀԱՍՆԻՄ ՄԻԱՅՆ

Նպատակիս հասնիմ միայն,
Թող գլխս հանեն կախաղան,
Կախաղանէն խեղդուկ ձայնով,
Պիտի՛ գոչեմ, ա՜խ, Հայաստան։

Ա՜խ, Հայաստան, սիրտս ու հոգիս,
Քեզ նուիրեմ ընդունէ,
Թէ կարելի, թող ես մեռնիմ,
Հայրենիքս, դուն ապրէ։

Թէ քու սիրուն բանտն ալ դըրուիմ,
Պալատ է ան ինծ համար,
Ձեռքերս ոտքերս շղթայ զարնեն,
Երջանկութիւն է ինծ համար։

Թէ մինչեւ իսկ աքսորուիմ ալ,
Թափառական ընէ գլխս բաղդ,
Հայաստանի սիրոյն համար,
Փշոտ վայրեր կ՚ըլլան դրախտ։

Ա՜խ, Հայաստան, դուն սիրուն մայր,
Մինչ ե՞րբ այսպէս քու որդիք,
Քեզնէ հեռու պիտ՚ հառաչեն,
Երբ դու այստեղ անտէր կը մնաս։

Ե՞րբ պիտի գայ, իմ թագաւոր,
Որ ես հասնիմ իմ ուխտին,
Դրօշակներ ծածան ծածան,
Ականակուռ թագ գլխին։

Ա՜խ, Հայաստան, աչքդ դարձուր.
Քեզ փնտռող որբերուն,
Պէս պէս ցաւոք կը տանջուին,
Դարման եղիր հայ քաջերուն։

Վախնամ մեռնիմ ես այս ցաւով,
Ու գլխս դնեն գերեզման,
Գերեզմանէն մեռած ձայնով
Պիտի գոռամ, վա՜խ, Հայաստան։

ԿԱՐՆՈՑ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

Ձայն մը հնչեց Էրզրումի Հայոց լեռներէն.
Թունդ թունդ ելան հայի սրտեր զէնքի շաչիւնէն:

Հայ գիւղացին դարուց ի վեր սուր զէնք չը տեսած.
Փաշտը թողուց, սուր, հրացան բռնի տեղն առաւ:

Քնքուշ կեանքը ծանր է թւում հայ օրիորդին.
Զէնքը ձեռին յորդորում է հայոց քաջերին:

Հայ տիկինը ստիպում է ամուսնուն գնալ,
Պատերազմի դաշտին վրայ վէրք տալ, առնալ.

Հայ ծերուկը ցուպը ձեռին լալով խնդրում է.
Հայրենիքի ազատութիւն տեսնել ու մեռնիլ:

Անմիութիւն տունը քանդող հայոց խեղճ ազգին.
Հրաժարեցաւ, տեղի տուաւ միութեան ձայնին:

Լսեց Թուրքը ու սառեցաւ արիւնը վատին,
Չէր երազել հային տեսնել նա այդ վիճակին:

Եւրոպային լուրը հասաւ շարժման հայ գեղջկին,
Ուրախական ողջոյն տուաւ հայրենասէրին:

Ցնծա՛, մայր մեր, ո՜վ Հայաստան, որդիքդ միացան,
Մեծ դարերու սուգ ու թախիծ քեզնից վերացան.

Ուսումն ու լոյս ազատութեան արդ քեզ են ընկեր,
Սուր, հրացան, եռանդ ռազմի պաշտպան անվեհեր:

Ուրախացաւ մայր Հայաստան, ելաւ կանգնեցաւ.
Հին դարերու սուգ, տառապանք մի քիչ մեղմացաւ:

ԱՂԲԻՒՐՆԵՐ

1.— ԱԲԵՂԵԱՆ ՄԱՆՈՒԿ. Հայոց Գրականութեան Պատմութիւն Ա. և Բ. հատորներ. Երևան 1944 և 1946:

2.— ՀՐԱՉԵԱՅ ԱՃԱՌԵԱՆ. Պատմութիւն Հայոց Նոր Գրականութեան, Վաղարշապատ 1906,

3.— ՀԱՅՐ Ղ. ԱԼԻՇԱՆ. Այրարատ. Հայապատում,

4.— Հ. ՆԵՐՍԷՍ ԱԿԻՆԵԱՆ. Զաքարիա Եպիսկոպոս Գնունեաց և իւր տաղերը. Վիեննա 1910:

5.— » » Հինգ Պանդուխտ Տաղասացներ. Վիեննա 1921:

6.— ՎԱԼԵՐԻ ԲՐԻՒՍՈՎ. Հայ բանաստեղծութիւնը և իր նոյնութիւնը դարերու ընթացքի մէջ: Թարգ. Հ. Յովսէփ Մարգարեան Վենետիկ 1923,

7.— ԵՂԻՇԷ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԴՈՒՐԵԱՆ Ամբողջ. երկեր Ա. հատոր Պատմութիւն հայ մատենագրութեան Երուսաղէմ 1933,

8.— Հ. Գ. ԶԱՐԲՀԱՆԱԼԵԱՆ. Հին հայկական դպրութեան պատմութիւն Վենետիկ, 1897,

9.— ՏՈՔԹ. Վ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ. Երեմեա Չէլէպի Քէօմիւրճեան Ստամպօլոյ պատմութիւն Վիեննա 1913,

10.— ԼԱԼԱՅԵԱՆ. «Ազգագրական հանդէս»:

11.— Գ. Ջ. ԼԵՒՈՆԵԱՆ. Հայ Աշուղներ. Ալէքսանդրապոլ 1892,

12.— » » Աշուղները եւ նրանց արուեստը. Երեւան 1944,

13.— ԿԱՐԱՊԵՏ ԿՈՍՏԱՆԵԱՆՑ. Նոր ժողովածու Ա. Բ. Գ և Դ. պրակ Միջնադարեան Հայոց Տաղեր և Ոտանաւորներ. Թիֆլիս 1892,

14.— » » Յովհաննէս Թլկուրանցին և իւր Տաղերը. Թիֆլիս 1892,

15.— ՄԽԻԹԱՐ ՀԵՐԱՑԻ. Ջերմանց Մխիթարութիւն. Ի Վենետիկ 1832,

16.— Քերթուածք ՂՈՒԿԻԱՆՈՍ ԵՐԳՉԻ Կարնեցւոյ. Վենետիկ 1894,

17.— Գ. ՏԷՐ-ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ ԵՒ ՄԵՍՐՈՊ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ. Պատմութիւն Շապհոյ Բագրատունւոյ. Էջմիածին 1921:

18.— ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ ՅՈՎՀԱՆ. ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ. Պատմութիւն Տարօնոյ. Վէնետիկ 1898։

19.— ՄԻՔԱՅԷԼ ՄԻՆԱՍԱՐԵԱՆՑ. Քնար հայկական. Մոսկուա 1868։

20.— ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆՇԱՆԵԱՆ Օրագրութիւն Երեմիա Չէլէպի Քէօմիւրճեանի. Երուսաղէմ 1939։

21.— ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ. Հայ էջեր. Փարիզ 1912։

22.— » » Հայրէններու Բուրաստանը. Փարիզ 1940։

23.— » » Հատընտիր էջեր Քուչակեան Տաղաչափ-քէն. Փարիզ 1926։

24.— » » Նաղաշ Յովնաթան Աշուղը և Յովնաթան Յովնաթանեան նկարիչը. Փարիզ 1910։

25.— Հ. Մ. ՊՈՏՈՒՐԵԱՆ. Կոստանդին Երզնկացի ԺԳ. դարու ժողովրդական բանաստեղծ և իւր քերթուածները. Վենետիկ Ս. Ղազար 1905։

26.— ՏՐԴԱՏ ԵՊԻՍ ՊԱԼԵԱՆ. Հայ Աշուղներ. Ժողովրդական Հայ Երգիչներ և Տաղասացք. Զմիւռնիա 1911։

27. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ. Ամփոփեալ Ամսախացոյ Անգիտաց Անգլէտ. Վիէննա 1926։

28.— ՍՈՒՐԽԱԹԵԱՆ. Գոհարներ Հայ Գրականութեան. Թիֆլիս 1922։

29.— ԱՌԱՔԵԼ ՍԻՒՆԵՑԻ. Ադամգիրքը (Հ. Պատուրեանի հրատարակութիւն). Վէնէտիկ։

30.— ՍԱՅԱԹ-ՆՈՎԱ. ա) Գ. Ախվէրտեան 1852. Մոսկուա։
բ) Խաղերի ժողովածու. Երեւան 1945։

31.— Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ. Պատմութիւն Հայոց Գրականութեան (բանահիւսութեան պատմութիւն). Թիֆլիս 1910։

32.— ՑՐԻԿ. Բանաստեղծութիւններ. Երեւան 1941։

33.— ԸՆՏԻՐ ԷՋԵՐ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ. Երեւան 1946։

34.— ՍԱՍՆԱ ԾՌԵՐ. Բնագիրները Ամբողջական հրատարակութիւն Ա. և Բ. հատորներ, խմբ. Մ. Աբեղեան. Երեւան. 1936 եւ 1946։

35.— Զանազան պարբերականներ և երգարաններ նկատի առնուած են։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՐՔ ԱՌԱՋԻՆ

ԳՐԱՒՈՐ ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԻՒՆ

1. ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ 5
2. ՆԱԽԱՄՈՒՏ 11
3. ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՑԻ
   ա) Տաղ Վարդավառի 13
   բ) Աչքն ծով ի ծով ծիծաղախիտ 14
   գ) Սայլին 16
   դ) Տաղ եկեղեցւոյ եւ ի տաճարն սուրբ 18
   ե) Ի գլխատումն Յովհաննու Մկրտչի 19
4. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ
   ա) Հանելուկ ոտանաւորներէն 20
   բ) Տաղ Յարութեանն Քրիստոսի 21
   գ) Ողբ Եդեսիոյ (հատուածներ) 22
5. ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՕՐԲԷԼԵԱՆ
   Ողբ ի դիմաց կաթուղիկէին 27
6. ԱՐՁԱՆԱԳԻՐՆԵՐ 31
7. ՇԱՊՈՒՀ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ 33
8. ՄԽԻԹԱՐ ՀԵՐԱՑԻ
   ՋԵՐՄԱՆՑ ՄԽԻԹԱՐՈՒԹԻՒՆ
   ա) Վասն միօրեայ ջերմանն որ պատճառն ի սիրտ եկնելոյն լինի 39
   բ) Վասն այն ջերմանն որ զկնի փորացաւութեանն լինի 41
   գ) Նուսխայք զանազան ցեղ հիւանդութեանց դեղերոյն 42
9. ՍՄԲԱՏ ՊԱՏՄԻՉ 43
10. ՄԽԻԹԱՐ ԳՈՇ 44
11. ՎԱՐԴԱՆ ԱՅԳԵԿՑԻ
   Առակներ 46
12. ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ 52

13. ՖՐԻԿ

ա) Նորին Ֆրկանն ասացեալ բան պիտանի 53
բ) Այլ բանք Ֆրկանն ասացեալ 57
գ) Նորին Ֆրկանն ասացեալ բան շահաւէտ 60
դ) Նորին Ֆրկանն ասացեալ լաւ հաւատոյ 61
ե) Նորին Ֆրկանն ասացեալ վասն Արղուն ղանին եւ Բուղային 64
զ) Նորին Ֆրկանն ասացեալ 71
է) Վասն Թալեհի եւ Բոշի ի Ֆրիկ երգչէ 72
ը) Տաղ Ֆրկանն ասացեալ ի վերայ եղբայրասպանին 74
թ) Նորին Ֆրկանն ասացեալ լաւ 78
ժ) Նորին Ֆրկանն ասացեալ բան ոգեշահ եւ լաւ 79
ժա) Ոտանաւորք ասացեալ Ֆրկանն Յաղագս կենդանի սիրոյ առ Աստուած 81
ժբ) Գանգատ բան ի Ֆրիկ գրչոյն 83

14. ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԿԵՉԱՌԵՑԻ

Աշխարհս էր ի ծով նըման: 90
ա) Ողբ վասն աւերման տանն արեւելեան 92
բ) «Աղեքսանդրի պատմութիւնը»
Աղեքսանդրի եւ Դարեհի ճակատամարտը 95
գ) Աղեքսանդրի մօր ողբը 96
դ) Կաֆաներ
Աղեքսանդրի պատմութեան 97

15. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԵՐԶՆԿԱՑԻ

ա) Երգ Պլուզ վարդապետի ասացեալ 99
բ) Իմաստական Ասքեր 106
գ) Յաղագս երկնային շարժման 109

16. ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ԵՐԶՆԿԱՑԻ

ա) Բանք յերկու դէմս մեաց տեսութիւնք ի հոգի եւ ի մարմին, զոր առակօք խօսի այսպէս 110
բ) Բանք յաղագս արեգականն արդարութեան, որ եւ ծագեաց ի հօրէ միածին որդին Քրիստոս զոր առակօք խօսի, 113
գ) Ոմանք չարախօսեն զինէն վասն նախանձու, թէ որպէս սա այսպիսի բան, զի վարդապետի չէ աւանդեալ, զի ա՛յլ է աշխարհին եւ ա՛յլ է շնորհքն ի հոգւոյն. զոր ես պատմեմ ձեզ, յաղագս տեսեալն իմոյ, զոր տեսի զարմանալի տեսիլ. մինչ ի վանք կայի հնգետասան ամաց. զոր տեսի այր մի արեգակնազգեստ եւ լի լուսով 116
դ) Բանքս վարդի օրինակաւ զՔրիստոս պատմէ 120

ե) Բանք յաղագս անցաւոր մեծութեան, զի մանուան ժառանգ են երկրաւորքս, եւ ունայն է վայելչութիւն աշխարհիս 125
զ) Բանք խօսիլ ի ժամ տրտմութեան զոր գրեցի առ պանն, վասն սուտ եղբարց, զոր վիրաւորեցայ 128
է) Բան Կոստանդեայ առ մեր հոգեւոր եղբայրն Ամիր, հոգով ի հոգի եւ սրտէ ի սիրտ 130
ը) Բան գարնան 134
թ) Տաղ սիրոյ ազնիւ 137
ժ) Տաղ սիրոյ 139
ժա) Տաղ գարնան եւ ուրախութեան 141

17. *ԱՌԱՔԵԼ ՍԻՒՆԵՑԻ*

ա) Վասն գեղազարդութեան նախնեացն եւ դրախտին 143
բ) Վասն բանսարկուին եւ օձին եւ խաբմանն 146

18. *ԱՌԱՔԵԼ ԲԱՂԻՇԵՑԻ*

ա) Տաղ Բլբուլի եւ Վարդի 151
բ) * * * 155
գ) Տաղ խրատք օգտակարք եւ պիտանի 162

19. *ՄԿՐՏԻՉ ՆԱՂԱՇ*

ա) Տաղ ծաղիկն անուշ հոտ ունէր 165
բ) Վասն դարիպի 166
գ) Գաբրիէլ եւ Մարիամ 168
դ) Ունայնութիւն աշխարհիս 171
ե) Վասն դարիպի 172
զ) Վասն ագահութեան 173
է) * * * 174

20. *ՔԵՐՈԲԷ*

Տաղ Քերոբէի 175

21. *ԱՄԻՐՏՈՎԼԱԹ ԱՄԱՍԻԱՑԻ*

ա) Անգիտաց անպէտ 178
բ) Ներքին կազմութիւն գրոցս 180
գ) Դեղերու բնութիւնն 181
դ) Յիշատակարան 183

22. *ԱԲՐԱՀԱՄ ԱՆԿԻՒՐԱՑԻ*

ա) Երգ ծննդեան ասացեալ Աբրահամէ 184
բ) Տաղ վասն առմանն ըՍտամպօլու ասացեալ սորին եւ գեղեցիկ 186

23. *ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹԼԿՈՒՐԱՆՑԻ*
ա) Դէնայ բանար 191
բ) * * * 194
գ) Տաղ սիրոյ 195
դ) Սիրով մի՛ պապանձեր 196
ե) Տաղ սիրոյ Յովհաննէսին 198
զ) Տաղ սիրոյ 199
է) Տաղ սիրոյ 200
ը) Տաղ Յովհաննէսի վասն սիրոյ 204
թ) Վասն սուտ սիրելեաց 205
ժ) Ի վերայ մահուան 207
ժա) * * * 209
ժբ) * * * 210
ժգ) Տաղ ի Լիպարիտն քաջ 211

24. *ԳՐԻԳՈՐ ԱՂԹԱՄԱՐՑԻ*
ա) Վասն վարդի եւ պլպուլի 217
բ) Արի եկ այգուս 222
գ) Տաղ վասն վարդի 225

25. *ՍԱՐԿԱՒԱԳ ԲԵՐԴԱԿՑԻ*
ա) Կիւզել մի ես երէկ տեսայ 229
բ) Խաղողի գովք 231
գ) Գովք խաղողի 232

26. *ՊԻՒՂՊԻՒՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ*
Տաղ Ադամայ 234

27. *ԶԱՔԱՐԻԱ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳՆՈՒՆԵԱՑ*
ա) Տաղ վարդին եւ բլբուլին ի Զաքարիա եպիսկոպոսէ 236
բ) Տաղ ողորմուկ ի Զաքարիա եպիսկոպոսէ 239
գ) Տաղ վասն դարիպութեան 241

28. *ՂԱԶԱՐ ՍԵԲԱՍՏԱՑԻ*
Ծով աչք 243

29. *ՎՐԹԱՆԷՍ ՍՌՆԿԵՑԻ*
ա) Նորին Վրթանիսի ասացեալ 247
բ) Ի Վրթանէս վարդապետէ ասացեալ բանքս այս 249
գ) Տաղ Վրթանէս վարդապետի ասացեալ յաղագս նոր վկային Քրիստոսի սուրբ Պարոն Լուսին, որ եղայ նահատակ. նահատակեցաւ ի քաղաքն Կաֆա 251

30. *ՆԵՐՍԷՍ ՎՐԴ. ՄՈԿԱՑԻ*
Վիճաբանութիւն երկնի ու երկրի 254

31. *ՄԻՆԱՍ ԴՊԻՐ ԹՈԽԱԹԵՑԻ*
Տաղ եւ գովասան ճերխի 257
32. *ՅՈՎԱՍԱՓ ՍԵԲԱՍՏԱՑԻ*
ա) * * * 259
բ) * * * 260
33. *ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ*
Տաղ Արիստակիսի 261
34. *ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ*
Վասն խաղողի 262
35. *ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԽԱՐԱՍԱՐՑԻ*
ա) Գինիի գովք 266
բ) * * * 267
36. *ՅՈՎԱՍԱՓ ՊԻԽՍՏԱՑԻ ԿԱՄ ՍԵԲԱՍՏԱՑԻ*
Դարձեալ հայերէն 269
37. *ԱՆԾԱՆՕԹ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐ*
ա) Տաղ սիրոյ 271
բ) Տաղ վասն վարդի 272
38. *ՎԱՐԴԱՆ*
Վարդն է բացուեր 273
39. *ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ*
Վասն բռչնոց 275
40. *ԴԱՒԻԹ ՍԱԼՆԱՁՈՐԵՑԻ ԿԱՄ ՄՇԵՑԻ*
Գովասանք ծաղկանց 278
41. *ՕՔՍԻՋ ՏԷՐՏԷՐ*
Առաւօտուն քամեկն 281
42. *ԽԱՍՊԷԿ ԵՐԷՑ*
Տաղ ի վերայ վարդին եւ անուշահոտ ծաղկանց 282
43. *ՆԵՐՍԻՍ ՁԷԼԷՊԻ ՔԷՕՄԻՒՐՃԵԱՆ*
ա) Ղարիպի 284
բ) Ողբ չղանաակի ի քուն գանգասի 286
գ) * * * 288
դ) Ստամպօլոյ պատմութիւն, երկրորդ գլուխ 291
44. *ՍԱԴԱՂԸ ՊՈԼՍԵՑԻ*
Քանի երկու եղբօրն որ ի Մսըր քաղաք են եղեր 296
45. *ՊԵՏՐՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՂԱՓԱՆՑԻ* 300
46. *ԱՇՈՒՂԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ* 301

47. ՆԱՂԱՇ ՅՈՎՆԱԹԱՆ

ա) Տաղ ուրախութեան սեղանոյ 303
բ) Տաղ սիրոյ 304
գ) Տաղ սիրոյ 305
դ) Տաղ սիրոյ 306
ե) Տաղ ի վերայ գուրջըստանայ գօզալներին 307
զ) Տաղ սիրոյ 309
է) Տաղ սիրոյ 310
ը) Տաղ սիրոյ 311
թ) Տաղ ուրախութեան սեղանոյ 312
ժ) Տաղ ի վերայ գարնան եւ ուրախութեան 314
ժա) Օրհնութիւն գիւղացի երէցի 316

48. ՅԱԿՈԲԻ ՈՂԲԸ

Ողբերգութիւն յաղագս մահուան գեղեցկարուեստ վարպետ եւ Նաղաշ Յովնաթանին, որ ի ՌՃՀԱ. թվոջ ամսեանն նոյեմբերի ԻԸ. վերացաւ առ տէր ի յիւրում գաւառի, ասացեալ յորդւոյն իւրոյ Յակոբայ: 318

49. ԱՒԵՏԻՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

* * * 322

50. ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԴՊԻՐ

ա) Տաղ սզնիւ եւ անուշ 323
բ) Տաղ սիրոյ 324
գ) Տաղ 325

51. ՍԱՅԵԱԹ ՆՈՎԱ

ա) * * * 326
բ) * * * 327
գ) * * * 328
դ) Բլբուլ 329
ե) Աշխարհումս ախ չիմ քաշի 330
զ) Դուն էն գլխէն 331
է) Ինչ կօնիմ 332
ը) Անգաճ արա 334
թ) Խալխի նօքար Սայեաթ Նովա 339

52. ՂՈՒՆԿԻԱՆՈՍ ԿԱՐՆԵՑԻ

ա) Ճէքիք Ա. 341
բ) » Բ. 312
գ) » Գ. 343

53. ՇԱՄՉԻ-ՄԵԼՔՕ
Ի վերայ աւերման ափխիս քաղաքի գալստեամբ աղա Մահմատխան խանի 344
54. ՍԻՅԱԴ
Հրաւիրանք Հայաստանի 346
55. ՈՍԿԻ ՄԱԴԱԹԵԱՆՑ «Ոսկեան»
Առ Հայաստան 347
56. ԳՈՒՐՋԻ ՆԱՎԷ
* * * 349
57. ՄԻՍԿԻՆ ԲՈՒՐՋԻ
Աղջիկ 351
58. ԱՇԸՂ ՇԻՐԻՆ
Ազգասիրութիւն 353
59. ԱՇՈՒՂ ՋԻՒԱՆԻ
ա) Ծիրանի ծառ 355
բ) Այծեամին 356
գ) Ընկեր 357
դ) Կուզան ու կ՛երթան 358
60. ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ
ա) Մօր քրի խօսքերն 359
բ) Աղասու երգը 364
գ) Աղասու մօր երգը 365
61. Հ. ՂԵՒՈՆԴ Վ. ԱԼԻՇԱՆ
Հայ Հայրենիք 367
62. ՓԱՄԱՐ-ՔԱԹԻՓԱ
Վարիպ Մեհցի 370
63. ԹԼԿՈՒՏԻՆՑԻ
ա) Իմ բաղդս 371
բ) Ջուրին արեւը 371
գ) Բերնովդ բուէր 372
դ) Մի՛ նայիր 373

ԳԻՐՔ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԻՒՆ

1. *ՆԱԽԱԲԱՆ* 377

2. *ԱՌԱՍՊԵԼԱԿԱՆ ՎԻՊԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ* (ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻ)
   ա) Հայկ եւ Բէլ 379
   բ) Ցաղագս պատերազմին եւ մահուանն Բելայ 380
   գ) Արա գեղեցիկ եւ Շամիրամ 383
   դ) Արտաշէսի գահ բարձրանալը 385

3. *ԳՈՂԹԱՆ ԵՐԳԵՐ* 386

4. *ՀՄԱՅԱԿԱՆ ԱՂՕԹՔՆԵՐ* 389

5. *ԴԻՒՑԱԶՆԱՎԷՊԵՐ*
   ա) «Պարսից պատերազմը» (ՓԱՒՍՏՈՍ) 392
   բ) Տարօնի պատերազմը (ՅՈՎՀ. ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ) 401

6. *ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԴԻՒՑԱԶՆԱՎԷՊ*
   ա) Աբամելիք եւ Սանասար 404
   բ) Սասունցի Դաւիթ 411
   գ) Պզտիկ Մհեր 417

7. *ԵՂԵՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ*
   ա) Լեւոնի երգը 420
   բ) Լիպարիտի երգը 421
   գ) Մոկաց Միրզէն 423

8. *ՀԱՅՐԵՆՆԵՐ*

ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ԳՈՒՍԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ
   ա) Սիրոյ երգեր 425
   բ) Սիրոյ տաղեր 436
   գ) «Հայրենիք» սիրոյ վերայ 440
   դ) Հայրենի կարգաւ 441
   ե) Եարուկ մի սիրեր եմ 443

9. ՊԱՆԴՈՒԽՏԻ ԵՐԳԵՐ 444

10. ԱԿՆԱՅ ԱՆՏՈՒՆԻՆԵՐ 449

11. ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԻՆ ԵՐԳԻ ՆՄՈՒՇՆԵՐ

ա) Տաղ ուրախութեան եւ խաղու 457

բ) Բանի ու քանի ասեմ 460

գ) Ի վերայ Աղուեսին 461

12. ԲՆՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԵՐ 462

13. ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԵՐԳԵՐ 467

14. ՍԻՐՈՅ ԵՐԳԵՐ 473

15. ՋԱՆ ԳԻՒԼՈՒՄՆԵՐ 477

16. ՋՈՒԼՕԻ ԵՐԳԸ 490

17. ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ԵՐԳԵՐ 493

18. ԵՐԳԻ ԲԵԿՈՐՆԵՐ 499

19. ԱՌԱԾՆԵՐ 500

20. ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ 504

21. ԱՂԲԻՒՐՆԵՐ ԱՅՍ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ 513

22. ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ 515

ՀԵՂԻՆԱԿԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԵԼԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՆ ԵՒ ՅԱՋՈՐԴԱԲԱՐ ՊԻՏԻ ՏՊՈՒԻՆ

Ա.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
(12-րդ — 19-րդ ԴԱՐ)

Բ.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՐԴԻ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ (1850 — 1920)

Գ.

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ ԱՐԴԻ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

891.99(082)
Ա-22

ԳԻՆ՝

ԼԻԲԱՆԱՆ ԵՒ ՍԻՒՐԻԱ	6	Լ· ՈՍԿԻ
ԸՆՏԻՐ ԹՈՒՂԹԻ ՎՐԱՅ	8	Լ· ՈՍԿԻ
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ	3	ՏՈԼԱՐ

Հասցէ՝

C. IPÉKIAN
Association «Hamazkayin»
Rue Wadi Abou Djémil, 127
Beyrouth (Liban)